ALE VERK FUN MENDELE MOKHER SEFARIM

Mendele Mokher Sefarim

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol
of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from
a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

אַלע ווערק

פון

מענדעלע מוכר ספרים

(ש. י. אבראמאוויץ)

זיבעטער באַנד

ניו-יאָרק

היברו פּאַבלישינג קאָמפּאַני

52-50 עלדרידזש סטריט

1920

פישקע דער קרומער

א מעשה פון יודישע ארימע לייט.

מיין ליעבען טהייערען פריינד,

דעם בעריהמטען און געלעהרטען העררן

מ נ ש ה מ ר ג ל י ו ת

בריינגט דעם דאָזיגען ספר במתנה פונ'ם גאנצען הארצען,

ד ע ר מ ח ב ר.

טהייערער פריינד!

טרויערדיג איז מיין ניגון אין דער קאפעלע פון דער יודישער ליטעראטור. אין מיינע חבורים ליגט אויסגעדרוקט א יוד מיט דיא ביינער, וואס ווען ער זינגט אפילו א מאל א פרעהליכס, דאכט זיך גאר אויס פון דערווייטענס, עפיס קלאגט ער, פארגעהט זיך וויינענדיג. אין זיינע זמירות הערט זיך עפעס איין אומעטיגער שטייגער פון איכות: לאכט ער, שטעהען איהם אין דיא אויגען טרעהרען, וויל ער א ביסעל לוסטיג זיין, רייסט זיך איהם דערבייא ארויס טיף פונם הארצען א ביטער רער זיפץ—און תמיד אלץ אוי, ווייא וויינעשריגען!..

איך רעד מיך חלילה נישט איין מיט גדלות, אז איך בין א סאלאווייא אין אונזער יודישער ליטעראטור, נאר און איין זאך אבער בין איך אין איהם יא שטארק געראטען. דער דאזיגער מרה־שחורה׳דיגער משורר פון דיא פייגעל שפילט זיינע ניגונים אז צוגיסט זיך אין אומעטיגע שטייגער דווקא נאר אין וועסנע־צייט, ווען דיא גאנצע וועלט איז ווייא נייא געבוירען, ווען עס בליהט, עס שמעקט מחיה אומעטום, עס שיינט, עס לויכט און איטליכען איז פרעהליך אויפ׳ן הארצען.

מירביידע, טהייערע פריינד, האבען אנגעהויבען אונזער ארבייט אין דער יודישער ליטעראטור פונקט אין דער וועסנע־צייט פונם יודישען לעבען דא בייא אונז אין לאנד. פונם זעכציגסטען יאהר אין אונזער צייט, הויבט זיך פאר יודען אן גאר א נייא לעבען—א לעבען שוין מיט א גרינגער געמיטה, פול מיט גוטע האפנונגען אויף שפעטער. דענסטמאל זיינען מיר געווען ביידע נאך זעהר יונג און האבען מיט א ברען זיך א געהם געטאן צו דער פען, געארבייט געשמאק, איטליכער אויף זיין גאנג. דער עולם האט פון אייער שרייבען געלעקט דיא פינגער, גאר אנגעקוואלען הערענדיג, וויא אזוי איהר רעדט צוקער זיס איבער פיעל וויכטיגע זאכען און דעם יודישען לעבען; וויא אזוי איהר זענט אויף יודען א מליץ יושר און לעהרענט זיי מיט גוטען, גאנץ פריינדליך, צוקענען זיך אליין, צו וויסען פון זייער לעבען צוזאגען, א פנים צוהאבען און זיין לייטען גלייך.

עס האבען אייך אוים דעם מויל זיך געשאָסטען פעריל, וואס פתקלען, ליכטען און וועלען איינ־ג זיין א ציהרונג אין דער יודישער ליטעראַטור. איך פון מיין זייט האב אין יענער פרעהליכער וועסנע צייט מיר אויך אונטערגעברומט, געשריבען, געשפילט אויף מיין שטייגער. אין מיין שפילען האט געוועהנטליך איין סטרונע געברומט טרויעריג און געמאכט אויף דיא צוהערער עפעס א שטיקעל מרה־שחורה. א טהייל האבען מיך געהערט גערען מיט א פערקלעהמט הארץ, ווידער א טהייל האבען זיך געקרימט, משונה זיך געקראצט, נישט צופרידען געווען, וואס איך ריהר זיי און ביי דער לעבער און דערמאהן זיי נישט קיין פרעהליכע זאכען. נאָר וויא דיא מעשה איז, איך האב מיר געשפילט און געטאן מיינס.

יענע שיינע וועסנע־צייט איז אוועק. אז אָך און וועה איז דעם יודענס־לעבען! און מיר איז פאר צרות פערגאנגען דער חשק צו שרייבען. עס האט מיר א צייט לאנג אָפּגענומען דאס לשון.

און ווען איך נעהם אצינד אפיר מיין פארדארטע, פערטריקענטע פען און נעה ווידער מיט דער שפּראַכע ארויס, האב איך עס צו פערדאנקען אייך, נאָר אייך, וואס אין אייער געזעלשאַפט איז מיר צוגעקומען א שטיק געזונט. אייערע קלוגע רייד, אייער ארבייטען שטענדיג פאר אונזער פאָלק האבען מיך דערפרישט און מיר צונעגעבען חשק צו נעהמען זיך אויך פאר עפעס איין ארבייט. פון הייליגען פייער, וואס ברענט תמיד אין אייער יודיש הארץ, האט זיך פארטראָגען א פונק צו מיר אין מיין הארץ, עס האט זיך אָנגעצונדען און ברענט אצינד וויא א מאל אין דיא יונגע יאהרען.

יא, מירביידע האבען אָנגעהויבען אונזער ארבייט אין דער ליטעראטור גלייך אין איין צייט, נאר דאס מזל אונזערס דארט איז נישט גלייך. איהר זעהט דארט ארויף אויבען אין דיא הויכע פענסטער; איהר האנדעלט דאָרט מיט בריליאנטען און דימאנטען פון דער יודישער היסטאָריע; איהר שטעלט ארויס דאס שעהנסטע ציהרונג פון אונזער פאָלק פארצייטענס, דאס בעסטע, דאס טהייערסטע און זיין

לעבען. איהר האט איבערגעהאט עסקים מיט הלל, רבי מאיר, רבי עקיבא און מיט
נאך אנדערע גרויסע לייט מיוחסים פון הויכען סארט מענשען. מיר אקעגען איז
בעשעהרט געווען זיך אראפצולאזען אויפ׳ן נידעריגען טרעפיל פון יודישען לעבען
אונטען אין די־א קעלערס. מיין „יש־בכאן" איז: ש מ א ט ע ס און פ ו י ל ע ס ח ו ר ה.
איך האב נאר שטענדיג צו טהאן מיט אביונים, קבצנים, אומגליקליכע נעביך;
אויך מיט מענשעליך דראבעס, פאקוסניקעס וכדומה אזעלבע מיני נפשות, קליי־
ניטשקע, נידעריגע פארשוינען. מיר חלומט זיך נאר בעטלערס. פאר מיינע אויגען
שוועבט תמיד א טארבע. — דיא אלטע, גרויסע יודישע טארבע היינגט מיר תמיד,
וויא יענעם מרה־שחורהניק, א לונג און לעבער אויף דער נאז. וואוהין איך זאל מיך
נישט קעהרען און ווענדען זעה איך פאר מיר דיא טארבע; וואס איך זאל נישט
וועלען עפעס דערצעהלען אדער זאגען קומט מיר אפיר דיא טארבע!

אוי אליץ דיא טארבע, דיא יודישע טארבע!

יא, טהייערער פריינד, דורך אייך האב איך בעקומען ווידער א ברען צו שרייי־
בען — און אט האט איהר אייך היינט, בעוונותינוהרבים, טאקי ווידער א טאר־
בע: א פישקע דעם קרומען, מישטעהנס־געזאגט, מיט וועלכען איך טרעט ארויס
פאר דעם עולם, נאך אזא לאנגער צייט שטילשווייגען. איך וויס, אז מיין פישקע
דער קרומער איז עפעס נישט אזא מתנה אויף אפצודאנקען. אייך מיט איהם פאר
אייער פריינדשאפט; נאר וויסענדיג ביי מיר אייער גוט הארץ, אייער ציגעלאזקייט
צו מענשען, פארהאף איך, אז איהר וועט מיין ארמען פישקען אויפנעהמען מיט א
„ברוך הבא". זעהר מעגליך נאר איהר זאלט איהם נאך אריינבעטען אין זאל אריין,
איהם בעקענען מיט אייער הויזגעזינד און מיט אייערע געסט דארט. פישקע וועט
זיך ביי אייך אפליינען מיט דער טארבע, אייך דערצעהלען מעשיות און איהר וועט
פון זיי הנאה האבען. און פירשטעלענדיג אזוינס שמייכעלט פאר פרייד און דאנק
איך פון גאנצען הארצען פאר אזא כבוד מיט א פארבייג

ד ע ר מ ח ב ר.

1.

קומ נים א שיין דיא ליכטינע זון און זומער לעב אין דעם לאנד, מענשען ווערען וויא ניי געבוירען און דאס הארץ פרעהט זיך זיי קוקענדיג אויף גאָטס וועלט דער שיינער; דענסטמאָל הויבט ביי יודען זיך אָן דיא רעכטע אומיטינע צייט, צר קלאָגען און פארניסען טרעהרען. עס נעהט דאָס גאנצע צעטיל טרויער: תענתים, פייניגען־זיך, יאָמער און געוויין פון ספירה ביז העט אין דיא גרויסע בלאטעס און אָכענדיגע קעלט. דענסטמאָל שטעלט זיך פאר מיר, מענדיל מוכר ספרים, דער גרויסער יריד, איך ארבייט, פאהר בעשטענדיג ארום, צופארזארגען יודישע קינדער אין אלע שטעדטליך מיט דיא אלע נייטיגע מאטעריאלען צום וויינען: מיט קינות, מיט סליחות, ווייבערשע תחינות, מענה־לשון׳ס, שופרות און מחזורים. הכלל, יודען קלאגען, פארוויינען דעם זומער און איך מאך דערוויל געשעפטען. נישט דאס בין איך אויסען.

אונטער וועגענס איינמאָל, שבעה עשר בתמוז, גאנץ פריה, זיטץ איך מיר אויף דער קעלניע פון מיין ביידיל אין טלית און תפילין, מיט דער בייטש אין דער האנד, גאנץ יודעשליך. דיא אויגען זיינען מיר צו געמאכט, בכדי נישט אנצוקוקען ביים דאווענען דיא לעבטיגע וועלט. מעשה־שטן אבער איז זיא דיא נאטור, וויא הייסט מען עס, געוועזן וואונדער שיין, נאָר א בילד, און עס האט מיך נעצויגען, עפיס וויא א כשוף, א קוק צוטהאן. איך האב א היבשע צייט מיך געראנגעלט מיט מיר אליין. דער יצר טוב זאגט: „פע!.... מען טאָהר נישט!“ דער יצר־הרע אקעגען טאָרעט: „נישקשה! האב הנאה, נארעלע!“ און עפענט מיר דערביי טאַקי אויף איין אויג. עס טהוט מיר א שיין, נאר וויא אויף צו להכעיס, עפיס א בילד־שעהנע פאנאראמע: פעלדער נעשפריינקעלט מיט בליהענדע רעטשקי וויס וויא שניי לעבען נעלב-גילדענע ראצעמארענע פאסען פון ווייץ און מאט־גרינליכע הויך נעוואקסענע קוקורוזעס; א שעהנער גרינער טהאל, בעדעקט פוןביידע זייטען מיט וועלדליך ניס־ביימער, אונטען פלייצט א טייבעל, ריין קלאהר וויא קריסטאָל, אין וועלכען עס זוקען זיך דיא שטראהלען פון דער זון און בעליינען עס מיט פונקעלדיגע גילדענע

פליטערליך. דיא שאף אן דיא קיה אויף דער פאשע דארט זעהן פון דער ווייטענס אויס וויא טונקעלע, רויטע, געפלעקטע פינטעליך. — פע, פע! מוסרט מיך דער יצר־טוב מיט יענע ווערטער פון׳ם פרק; א יוד אונטער וועגענס אז ער איז מפסיק דאס לערנען און זאגט: וויא שיין דער בוים איז, וויא שיין דאס פעלד, איז גלייך וויא ער טהוט זיך אליין א מעשה אן״. — דער יצר־הרע אבער פארטראגט מיר אונטער דער נאז מהיהדינע ריחות פון סטערטעס היי, געווירץ און קרייטעכצער, וואס צונעהן זיך אין אלע אברים. ער צוגיסט זיך אין קונציגע ניגונים פון אלערליי שפיעל פיינעליך, וואס קיצלען ביי דער נשמה. ער לאזט מיך פיהלען אויף מיין פנים א ווארם ווינטעלע, וואס גרייזעלט מיר דיא פאות, שושקעט מיר אין דיא אויערן קוק, האב הנאה און זיי א מענש, דוא נארישער יוד איינער! — איך בעבע, מריקע מיר, מישטעהנס געזאגט, אליין נישט רעכט צוהערען, וואס איך בעבע. זפים טראגט מיר דער מוח, עס פיקט מיר אין קאפ און עס טראכט זיך זידלע־רייען: געפגרטע נפשות!.... אהן לייב, אהן לעבען.... נשמות פארריקטע אין טיאלענט!.... אהן ריח, אהן טעם.... דראפאטשעס צושאטענע!.... בארדארטע אפגעשלאגענע הרשענות!... איך צושאקעל מיך מיט געמאכטער כונה, כבדי עס זאל זיך נישט טראכטען, און דערהער גראד וויא דאס מויל לאזט פון זיך אליין אויס יענץ שטיקעל דאווענען מיט דיא ווערטער: „המחזיר נשמות לפגרים מתים״, דאס הייסט אויף קרבן־מנחה טייטש: דער דא קערט אום דיא נשמות צו דיא טויטע פגרים.

הא, וואס! אקענען וועמען? טוה איך מיך א חאפ, פארשעהמט פון מיינע איינענע טיאוסע געדאנקען. און בכדי צו פארגלעטען מיין פעהלער אקענען דעם רבונו של עולם, מאך איך קלאכפערשט א מינע, וויא נישט זיי מיין איך, דאס פערדיל מיין איך.... דערלאנג דעם שלימטזלניק מיינעם א שמיצ.ל מיט דער בייטש, מאכענדיג דערביי: א־א־א, פגירה איינע!....

א שיינער איינפאל אפילו! נאר היינטיגס מאל האט עס ווייניג געווירקט, עס האט מיך שטארק געקריינקט פאר וואס גראד היינט זאל מיר נאר איינפאלען אזעלכע געדאנקען, היינט, ווען וויינען און קלאגען בעדארף מען אויף דעם גרויסען חורבן, אויף דיא גרויסע צרות, וואס דיא קינדער ישראל האט געטראפען. — דיא

קאמאנדע פון נבוכדנאצר מלך בבל איז אריין אין ירושלים און פון איהר תל גע־מאכט.... איך מאך א רחמנות פנים און זאג דיא סליחות צום היינטיגען שווע־רען טאג אויף א וויינענדיג קול, וואס איז געגאנגען אלץ העכער און טרויערדיגער אין דעם פזמון דארט, ביי יענע ביטערע ווערטער:

„והשפיפון מצפון: און דער פיפערנאָטער, דער מאָטער פון צפון זייט, כשבולת שטפני: האט מיך וויא א שטראָם וואסער פארטראגען ווייט, והציד: און דער יעגער, דער טויט־שלעגער, ש ל ח י ד: טהוט א לאפּ, א חאפּ, ו ה צ פ י ר ו ה ש ע י ר: אויף דיא ציג, אויף דער צאפּ“.

א יוד אבי ער שרייט זיך אביסעל אויס מיט א פזמון, רעדט זיך אָן וויא א פויק און זאגט אפּ א סליחה, דאכט זיך אים, ער האט שוין אלסדינג אפּגעטאן און איז וויא איין אפּגעשמיסען קינד נאכ'ן אויסוויינען זיך, ווייטער זיך גאנץ צופרידען. איך זיטץ מיר אָנגעלעהנט אויף דער קעלניע, גלעט מיר דאס בערדיל, שוין מיט א גרינגער גע־מיטה, גלייך וויא איינער רעדט: מיינס האב איך געטהאן, געגוג יוצא געווען, אצינד גאָטעניו איז נאָר געווענדט אין דיר. וויז זיך טאטע־פאטער, רחום־צדיק! — געה שוין, געה, זיי מוחל!“ מאך איך צום פערדיל מיט גוטען, איבערבעטענדיג עס אין הארצען פאר דעם צונעמעניש „פנירה“ פריהער. מיין שלימזלניק טוהט זיך א קניא אויף דיא פעדערסטע פיס, א בוק מיט'ן קאפּ צו דער ערד און קרעבצט עפּעס אזוי וויא נערעדט: „אדני פאַריץ! און וואס איז עפּעס מכח עסען?“—קלוג חלעבין וויא דער טאָג! זאָג איך, געבענדיג איהם בשעת מעשה א צייכען, אז ער מעג אויפ־שטעהן, זיך שטעלע אויף דיא פיס. נישט אומזיסט שטעהט אין דיא קינות: „ציון, בך כל־בהמה ועוף חכמו“. דאס הייסט. ביי דיר כנסת ישראל, זיינען אלע בהמות קלוג!... נישט דאס בין איך אויסען. פון דער דאָזיגער מטרא בין איך טראכטענ־דיג ווייטער ארויף אויף דיא כנסת ישראל, זיך פארטיפט אין דיא געדאנקען מכח זייער חכמה, זייער פיהרונג, זייערע פיינע־בריות און מכח זייער לאנגע געביך. דער קאָפּ טאלאבענדעט זיך מיר אהין, אהער. עס דאכט זיך מיר עפּעס דער פיפער־נאָטער, נבוכדנאצר מיט דער קאָמאנדע, א שרעקליכע מלחמה, א קלאפּעריי א געשלעגעריי, דיא קאָמאנדע ברעכט ווענט, וועצט אוים טיהרען, שויבען. יודען, א

מחייל מיט פעקליך סחורה און אלטע חפצים טוהען זיך אָן א כח שרייען געוואלד און לויפען... איך חאפּ א שטעקען, לאָז מיך — און בוך אויף דער ערד, אויס־ציהענדיג זיך וויא גרויס איך בין.

א פּנים אין דאַוונען האָב איך, זאָל נישט אויסגערעדט זיין, געחאפּט א דרעמיל. מייןביידיל, טוה איך א בליק, איז אריין אין א קאליזשע, וואס אויף דעם בעל־העגלה׳ישן לשון הייסט עס א „טינטעריל״. אין דעם הינטערסטען רעדיל איז פּ ־רטשעפּעט איין אקס פון עפּעס איין אנדער ביידיל. דאס פערדיל מיינס שטעהט אין נעהאקטע וואונדען מיט איין פוס איבער דער האלאָבלע, פארדרעהט אין דיא לייצען און סאָפּעט וויא א גאנז. פון יענער זייט ביידעל שיטען זיך טויטע קללות, אויף יודיש, מיט א קייכען און הוסטען אין איינעם. אי, א יוד! טראכט איך מיר, איז אָהן סכנות און טוה מיך א לאָז אין איין בעס אויף יענער זייט וואָגען. דאָרט אונטערין וואָגען ליגט פאַרפּלאָנטעט אין טלית און תפילין א יוד, דיא בייטש פאר־דרעהט מיט דיא רצועות, צאפּעלט און ארבייט מיט אַלע כחות זיך אויסצודרעהען. איך שרייא: סטייטש! סטייטש! איך בטל צו איהם אויס חלומות, ער בטלט צו מיר, נישט אָנצוקוקען איינער דעם אנדערענס פּנים. איך פילדער: וויא שלאָפּט עס אין דאַוונען א יוד! ער צוריק: וויא פּאָפּט עס א יוד! איך גיב איהם אין טאטען, ער מיט א צונאָב אין דער מאמען אריין! איך שמייס זיין פערדיל, ער, אויספּלאָנ־טענדיג זיך, לויפט און שמייסט מיין פערדיל, ביידע פעדדליך שמעלען זיך דיבאָם און מיר, שטארק אָנגעצונדען, לאָזען איינער צום אנדערען זיך צו הענדום פענדום, וויא דיא העהנער, מיט דער דעה אָנצונעהמען זיך פאר דיא פּאות. א קעגען א רגע שטעהען מיר שטיל, שארף אָנקוקענדיג איינער דעם אנדערען. עס האט געמוזט זיך אויסנעהמען משונה ווילד, האבען דעם זיבעטען חן. צוויי יודישע גבורים אין טלית און תפילין שטעהען אָנגעדרודעלט, גרייט צו בעווייזען זייער גבורה און זיך פאט־שען אויפין פרייעם פעלד, וויא אין א בית־מדרש להבדיל!... אזעלכעס האט מען באמת געמענט אויף חידושים נעהן זעהען. מיר שטעהען, קוקען און אָט בעדאַרף שוין פליהען חייסע פעמיש, פלוצלים שפּרינגען מיר איינער פונם אנדרערען אויף עטליכע טריט אָפּ און לאָזען ביידע שטארק פארוואונדערט אין איין קול ארויס:

אַה, ר׳ צלמיר!... אוראוי, ר׳ מענדעלי! —

אלטיר יקנה״ז איז א יאָדערדיג יודיל, א געשפּיקעוויטער מיט א דיק בייכעל. זיין פּנים איז גערדיכט בעוואקסען מיט שמוטציג־געלע האָר, פון וועלכע ס׳איז דאָ גענוג אויף פּאות, אויף א באָרד און אויף וואָנצעס אי פאר זיך, אי אויף נאָך עטליכע יודען צובעטהיילען. אין דעם ים־האָר ליגט א וויספּע — א ברייטע, פליישיגע נאָז, וואס איז דאס רוב יאהר פארלייגט, אָהן א שום התמנות. נאָר ווען עס מאכט זיך אין איהר א מאָל עפּעס א פערענדערונג, אונטער א פּאָר פּסח א שטיינער, בשעת עס לאזט אומעטום, עס נעהם דיא קרעע, און דער בעל־הבית איהרער נעהמט זיא אין דער ארבייט מיט אלע פינף פינגער, דענסטמאל בלאָזט זיא הילכענדיגע תקיעות, וויא א שופר; דענסטמאל קלינגט מיט איהר גאנץ טונער־יאדעווקע. אין איינעם מיט דיא אינדיקעס דאָרט גיט זיא דענסטמאל קאנצערט. אלע אין שטעדטיל בלייבען פארגאפט און עס שיטען זיך איהר שמעק טאבאקע פון אלע זייטען מיט ווינשעוואניעס יקנה״זן אָהן א צאהל: אסים, אסים! — איבער־הויפּט אין דיא יודעשע שטעדטליך צושפּילען זיך דיא נעז אין יענער צייט. מסתמא שמעקט דאך עס מיט עפּעס און עס האט א טעם... דאס איז שוין דאָרט אזוי געשטעלט, וויא פּרשה יתרו ציגלען זיך דיא ציגען. נישט דאס בין איך אויסען.

אלטיר יקנה״ז איז א טונעיאדעווקער מוכר ספרים, מיינער א בעקאַנטער פון אלטע יאהרען. ער איז א מענשיל פאר זיך, נישט שטאַרק איבערגעשפּיצט, נישט קיין גרויסער בעל־דברן, שטענדיג אָנגעבלאָזען, וויא ברוגז אויף דער וועלט. הגם ער איז בטבע נישט קיין שלעכטער מענש.

נאָך דעם ברייטען שלום עליכם פוןביידע צדדים, נעהמען מיר זיך איינער דעם אנדערען אויסצופאָרשען, דאס הייסט בייא אונז יודען געוועהנטליך: א טאָפּ טהאָן אין וואָגען, אדער א שמעק טהאָן, וואס הערט־זיך.

— וואוהין פאהרט עס א יוד? — גיב איך אלטירן א טאָפּ.

— וואוהין עס פאהרט א יוד? עט!... ענטפערט אלטיר צוריק מיט א פרעג, וויא דער שטייגער איז פון יודען׳ נישט צו ענטפערען גלייך, אָפּצופּאטערען יענעם מיט „עט״ און אנצושטויסען זיך אויפן ווינק — דיא אלע חכמות, וואס אין

דער מלאכה אנשמעקען, א מאפ טאן שמעקען.... א יוד פאהרט! אין דער ערד מיטין קאפ פאהרט ער.... און ר' מענדעלע פאהרט עס וואהין? מהוט ער מיך צוריק א כאפ.

—אהין!.... וואהין געוועהנליך איך פאהר אין דער צייט.

—איך שטויס מיך שוין און וואהין. אהין קיין גלופסק, וואהין איך פאהר איך א צינד. מאכט אלטיר מיט אזא מינע עפיס, וויא עס ארט איהם, צום פריון זאל עס איהם חלילה נישט שאדטען.—נאר פאר וואס, ר' מענדעלע, איז ביי אייך היינט עפיס מן הצד מיט א הינטער וועגעלע און פאהרט נישט אהין מיטין גלייכען שליאך?

—היינטיגס מאל איז מיר גראד אזוי אויסגעקומען. פ'איז רעכט! שוין טאקי א לאנגע צייט בין איך אויף דעם וועג נישט געווען. און ביי אייך, ר' אלטיר, פאר וואס איז דאס עפיס הינטען ארום? טוה איך א שמעק. פון וואנען קומט עס א יוד?

—פון וואנען א איד קומט! פון אלדע שווארצע יאהר!.... פון דעם שיינעם יריד. נאט אייך א יארמעליניץ! איינגעטונקען זאל זיא ווערען!

און דערווייל וויא אלטיר מיינער שעלט, פלוכט יארמעליניץ מיט דעם יריד ראפט, פאהרען און אקעגען גויעשע פוהרליך מיט א געשריי, פאר וואס דער וועג איז פארשטעלט. דערנאך וויא זיי האבען דערזעהן צוקומענדיג מיך און אלטירן, ביידע אין טליתים מיט גרויסע של ראשין אויפן קאפ און לאנגע ברייטע רצועות, צושרייען זיי זיך שוין גראבליך, מיט געשפעט:

באמיטי, יאקיי פאני בעריי, צאטצי, ע'ע! טראסצא וואשי מאטערי, ראיטע דראני! הייא חודקא, זשידקי, לאבסארדאקי!

איך מיט אלטירן טהוען מיר געשווינד זיך א נעהם צו דיא ביידליך מיט אימפעט. א פאר פון דיא פויערען, האטשע נישט פון יודישע קינדער, נאר אמת מוז מען זאגען, האבען געהאט אזוי פיעל יושר צו העלפען אונז אין דער נויט. און בזכות זייער שטופ טאקי איז מיין ביידעל באלד ארויס פונם טינטעריק. זיסט, וואלטען מיר זיך אוועקגעבאברעט, גאט ווייסט וויפיעל, און נאך געקענט מיאוס צערייסען אונזערע טליתים. מיט דיא עשו'ס אין איינעם איז שוין אויסגעקומען

נאר עפּעס ענדערש. זיי האבען געשטופּט אויפן רעכטען אמת טאקי, והידים ידי עשו, באלד צו דערקענען געוועזען עשו'ס הענדע, און ביי אונז, להבדיל, איז נאר געוועזען הקול קול יעקב, דאס הייסט, מיר האבען זיך נאר געקוועטשט זיך געמאכט וויא מיר שטופּען קלאפּפערשט....נישט דאס בין איך אויסען. וויא באלד נאר דער וועג איז געוואָרען פריי, זענען דיא גראָבע חמולעס זיך געפאהרען זייער וועגס, אויס־דרעהענדיג דיא פּרצעס צו אונז, אלץ געלאכט, געשפּעט, וואס מיר געהן אנגעטאָן, וויא גלחים להבדיל לעבען דיא פערד אין וועג. און דינען דעם בורא מיט דער בייטש אין דער האנד.... א טהייל האבען, טייטענדיג אויף אונז מיט איין עק פּאָלע, וויא א „חזיר אויעריל", געשריגען: זשיר חאַלאַמיי! אלמירן האט עס נישט אזוי געארט. אויך מיר לייט! מאכט ער מיט א קנייטשיל, פאר וועמען, מישטעהנעס געזאגט, מען האט זיך דא צושעהמען!.... מיך אבער האט דאס שפּעטען זייערס יאָ געארט. געוואלד, רבונו של עולם פאר וואס? פאר וואס? פאר וואס?......

—אלמאכטינער גאָט! זאג איך מיט א געבעט אויף תחינה לשון. עפען דיינע אויגען און טוה לוגען פון דיין הארבעריג, דאש איז דער הימעל, וויא דיינע פאָרכצומע יודעליך זענין צו שפּאט און צו שאנד נייערט וועגען דעם כבוד פון דיין ליבען נאמענס וועגען. ווייל זיי פאָרכטען דיין פאָרכט, זיי אכפּערין דיינע גע־באָט האָפּעדיג מיט וואהרהאפטיקייט. דרום וועלגער אויף אונז דיין בארמהאר־ציקייט און לאמיר טאן געפינען לייטזעליקייט און הן אין דיינע אויגען און אין דיא אויגען פון אלע מענשען. באשירעם דיינע האָפעדיגע געליבטע שאָף, דיין רחמנות זאל טאן ברומען אויף דיינע פארשטענדיגע פאָרכטער. טוה אויך באניטיגען מיין מזל פאר מיין ליובונג און בעשיינונג היינט דיין נאמען בעשיינפּערליך מיט אכפּער־קייט. מ ח צושיקען מיר, דיין קנעכט מענדיל דער זוהן פון דיין דינסט גנענדיל און כל ישראל עפּיס פרנסה, א גוט געשעפטיל מיט נחת רוח אמן!

2

נישט לאנג שיהות געמאכט קריכען מיר ארויף אויף דיאביידליך און חיידא ווייטער אין וועג אריין. איך פאָהר פאראויס און אלטיר הינטער מיר אויף א ביידעל פון אלטע צעריסענע ראָגאזשקעס פיר רעדליך נישט קיין גלייכע, געקרעמ־ פעוועטע מיט שטריקליך און א קרעמפעלעץ צווישען דיא פלעקליך. דיא אויסגע־ פמילעוועטע קלעצליך ווארפען זיך אין אלע זייטען אויף דיא אקסען, סקריפען, קוואָקען און קענען קיין אָרט זיך נישט געפינען. דאס ביידיל אין גאנצען איז זיך מטריח צושלעפען א הויבע, זעהר א דארע שקאפע מיט א קרעטציגען, אנגעביסע־ נעם ריקען, גאָלע אייטער, גרויסע אויערען און א קאלטענעוואטע גריווע, פאר־ פלאָנטעט מיט הייא און קלאָטשע וואס קריכען ארויס פונם אלטען חאָמוט.

פונם דאוונען איז מיר איבערגעבליבען נאד דיא ששיקליך דרויב צום לעצט, פון וועלכע מען מאכט געזועהנטליך עפים נישט אזא פירוש. אפגעפ־רט דעם דאוונען הויבט זיך אן נאר א נייער עסק מיט דעם יצר הרע. נעהם, טאָרעט ער, נעהם אביסעל בראנפין: דערקוויק דאס הערץ.—אי.... אי! וועהר איך מיך אפ מיט א קנייטשעלע, שבעה עשר בתמוז, אין אזא תענית!— עס! בעקום איך איין ענטפער. א שייכות אביסיל צווישען א יודיל היינט און נבוכדנאצרן פארציימטען!.... גרעסערע צרות איז דאָ אוו פון דעסטוועגען גאָרנישט. זיי נישט קיין נאר. דיא ביסט נעביך אלט, שלאָף, נישקשה!— איך גיב א מאך מיט דער האנד איבערן פנים, וויא אפצוטרייבען א פליעג א זלידנע און חאפ דערווייל א קליין קוקעלע אויפן רענצעלי דאָרט אין בייר־ דיל, וואו עס געפינט זיך ביי מיר תמיד א גוט ביסל שפירט, רעטשענע קיבלעך, קאָרנלעקיך, קנאָבעל, ציבעלע און שאר ירקות. דיא סמאחע געהט איבער דיא ליפען. דאס הארץ חלשט, דער מאָגען בורטשעט, געוואלד אביסל בראנפין! גער וואלד עפעס פארבייסען! — איך קעהר געשווינד אוועק דעם קאָפ אין דער זייט און קוק, בעטראכט אלסדינג אין פעלד ארום מיר, בבדי צו פארשלאָגען דעם בייזען גוראָנג.

דער הימעל איז בלוי, לויטער אָהן א פּיצעל וואָלקען. די זון בראָטה סמאַ־
ליעט, עס וויהעט נישט קיין ווינטעלע, מען פיהלט נישט קיין ליפטעלע. די
תבואה אויף די פעלדער, די ביימער אין די וועלדער שטעהען שטיל ווי צו־
געקאָוועט, קיין שאָקעל אפילו זיך נישט צו טהאָן. קיה אויף דער פּאַשע יגען
מיד, אויסגעשטרעקט די העלזער, שאָקלען צו ווילען די אויערן, קיוען און מעלה
גרהין, אנדערע גראָבען אונטער זיך די ערד מיט זייערע הערנער, שאַרען מיט
די קאָפּיטאַס און רעווען, שרייען פאר גרויס היטץ. דער בוהייא פּאַררייבט זיי
עק, לויפט גאַלאָפּ, ווארפענדיג דעם קאָפּ אין אלע זייטען, שטעלט פּלוצלים זיך
אנידער, אנגעבויגען דעם שטערן הארט צו דער ערד, שמעקט, פּאַכט מיט די
נאָזלעכער, לאָזט ארויס א ברומען, סאָפּעט און דריגעט מיט די פיס. לעבען
איין אלטער, אויסגעקריטטער און האלב־פּארדאַרטער ווערבע, איבערגעשפּאַלטען
אין דער העלפט אמאָל פון א דונער, שטעהען פערד, איינער אויפ'ן אנדערען פּאַר
לייגט די קעפּ, צוזאַמען חאַטש עפּעס א שאָטען און שמייסען מיט די וויידלעך,
פּטור צו ווערען וויא ס'איז, פון די בייזע פליגען.—אויף א צווייגעל אין דער הויך
ווינט זיך א סאָראָקע, אויסזעהענדיג פון דערווייטענס וויא אָנגעטהאָן א ווייס
טליתיל מיט פּאַסען תכלת פאַרענט און דאַווענט שאָקלענדיג זיך. זיא ביקט זיך,
פאלט תחנון מיט'ן קעפּיל, שפּרינגט אביסל אונטער א קליין קראַקעלע נעבענדיג
אפּאָל מאָל, בלייבט דערנאָך ווייטער שטעהען אָהן לשון, שט־עקט אויס דאס
העלזיל און קוקט גלאַט אזוי אין דער וועלט אריין מיט פערשלאָפענע אייגעליך —
אויף דעם גאַנצען וועג איז שאַ־שטיל, מען זאל דאס הערען ערגעץ א שאָרך, א
פּיפּס, מען זאל דאס זעהען פליהענדיג ערגעץ א פויגעל, נאר קאָמארען, מיקען
טראָגען וויא די רוחות זיך אין דער לופט ארום, פליהען טאַנצענדיג פאַרביי די
אויערן, טהוען א גריליץ, א זזשע, איינרייסענדיג עפּעס א סוד און באַלד טאַקי
מארש ווייטער: נאָר צווישען הייא, צווישען תבואות דאָרט שמוצערען די גרילען,
צמוען צימבעלען און נעהן מיט די טאַצען....

ס'איז הייס, ס'איז שטיל, וואונדערליך שיין. שאַ! גאָטס בעשעפעניש רוהען...

איך ליג מיר פאר גרויס היטץ פשוט צולייגט אויף דעם וואָגען אין העמד
מחילה מיט דעם טלית־קטן, אונטער־געהייבען אויבען שפּיטץ קאָפּ דאס געסטעפּטע

פעלפענע היטעל און אראפגעלאזען ביז דיא פיאטעס מיינע אונטערגענעהטע ברעט־
לער וואלענע זאקען, וואס איך טראג, בעונותינו הרבים, און זומער אפילו און האב
משונה שטארק געשוויצט. איך וואלט דערפון גאנץ הנאה געהאט אפילו ווען דיא
און זאל מיר נישט געווען זיין גלייך אנקעגען פנים, מחמת איך האב ליב צו שוויצען
און קען שעהן לאנג אוועקליגען אין באד העט העט אויף דער אויבערשטער באנק,
בשעת דער גרעסטער היטץ. מיין טאטע, זאל זיך מיהען, האט מיך פון קינדוויים־
אויף דערצו געוועהנט. ער איז געווען א הייסער, געבראטענער, א ברענענדיגער,
פייערדיגער יוד. ער האט שטארק ליעב געהאט זיך צו פארען, צו שוויצען או.
דערמיט אפגענומען דיא וועלט, זיך שטארק בעליבט געמאכט ביים יודישען עולם.
עס האט געשמעקט דרינען דאס פינטעלע יודישקייט מיט דעם ברען און מען האט
.יך איהם געקוקט וויא אויף א שיינעם בעגאטישען יודען, געמאכט מיט דרך
.רץ : יא, און שמייסעןזיך איז ער א למדן־מופלג, ער פארשטעהט דעם ענ
.רחץ. ער קען, ער קען שוויצען גאר א חריפות! —

שוויצען איז א יודישע זאך. נישטא קיין שבת קיין יום־טוב, וואס א יוד זאל
פריהער נישט גוט שוויצען. ווער אונטער אלע פעלקער פון דיא שבעים אומות
שוויצט נאך אויף דער וועלט מעהר וויא יודען? .... נישט דאס בין איך אויסע.

און בשעת שוויצען אי ווילט זיך עס קוויקען! עס טריקענט מיר אין האלז
עס ברענט מיך א טרונק, איך שטארב עסען. דער יצר־הרע נעהמט מיך ווייטער
און שטארקער וויא פריהער, רעכענט מיר אויס דאס גאנצע צעט־ל יודישע
מאכלים : א געבראטענע לעדוויצע מיט קאשע, א ראסעלפליישיל, א לאקשען
קיגעל מיט א גנב—איין אנגעפילט העלזעל אינוועניג — פארפעליך איינגעפרעגלעט
מיט גריוועז. איך בין טויט מיט אלע אברים דער אפעטיט איז א שרעק און ער
אלץ טאקי ווייטער : חרעמזיל, פראקעס, פעטשע מיט פעניצליך, לעבערליך, רעטיך
מיט ציבעלע, א קראפ פון אינדיק און א פאסטארנאק צימעס. און פלוצלים, איך
געדענק נישט וויא אזוי, וואקסט פאר מיינע אויגען וויא פון דער ערד אויס דאס
רענצעלי.... „לחיים, נארעלע! רעדט אויס מיר דער רוח, געגוג זיך נארעש גע
מאכט, דוא לעקיש איינער! “—די האנד מיינע שטרעקט זיך עפעס וויא אליין
פון זיך אויס, עפענט אויף דאס רענצעלי און נים א חאפ דאס פ־ע־של געשווינד

איך קוק מיך ארום וויא א גנב אין אלע זייטען און מיין קוק בעגעגענט זיך מיט דעם בליק פון פערדיל, וואס האט קראטצענדיג זיך אין דעם שפיטץ האלאבלע, אויסגעדרעהט דעם קאפ צוםביידיל און קוקט אויף מיר עפעס שטארק אַנגעבלאָ- זען, גלייך וויא עס וואלט גערעדט מיט פאראיבעל: „נא, יעה! א הינטערסטער פוס איז מיר שטארק געשוואָלען, פארבונדען מיט שמאַטעס. עס רינט מיר נאך אין אויג, יאטרעט זיך מיר דער האלז, דאס מויל זאל מיר אָפנעהמען אויב איך וויים דעם טעם פון א האָבער. פון דעסטוועגען — וואס זאל איך טהאן?—שלעפ איך מיך הונגעריג, קראנק, צובראָכען, נישט אויסצושפאנען זיך חכילה פון דער עבודה"... דאס פלעשיל גליטשט זיך פון דיא הענט מיר ארויס, צוריק אין איהר רוה אריין. איך שטופ דאס רענצעלי פון מיר אוועק ווייט זעהר פארשעמט, מאַ- כענדיג דערביי מיט א קרעכץ טיף פון'ם הארצען: אָט, פון וועמען בעדארף א יוד זיך א מוסר נעהמען, ביי וועמען זיך לערנען שכל! מלפנו מבהמות ארץ: ער לעהרענט אונז פון דיא בהמות אין דער וועלט..., ניין, פערדיל מיינס! איך געה אויך אין יאָך און שפאן מיך פון דער עבודה נישט אויס.... נישקשה, ר' פער- דיל, דער רוח וועט אונז ביידע נישט נעהמען! אדם ובהמה, א מענשען א בהמה, תושיע ה' העלפט גאָט!.... נישט דאס בין איך אויסען.

א יוד אבי ער האט איין מאָל גענעבען א בראָך דיא מיאוסע תאוה פון עסען, מאַכט איהם שוין דיא אכילה אזוי נישט אויס און קען דאס גאנצע לעבען זיינס אָפקומען במעט מיט גאָרנישט. אי היינט נאָך, אין אונזערע צייטען, געפינען זיך זעהר פיעל יודען, ביי וועלכע ס'איז דאָ נאָר א סימן פון מאָגענס, מאַקי עפּ־וואס וויא א כזית. און ס'איז דאָ אָ גרויסע האָפנונג, אז מיט דער צייט — דיא טאַכ־ סע, בעלי טובות און דעסגלייכען כאָזען נאר נישט פארשטערט ווערען — וועלען זיי פון'ם עסען אלץ מעהר מעהר זיך אָפגעוועהנען ביז עס וועט קומען דערצו, אז ביי יודען אין דיא שפעטערדיגע דורות וועט, חוץ מערידין, אפילו אויך קיין סימן פון קיין מאָגען נישט זיין, יודען וועלען דענסמאל אין דער וועלט זעהר א שיין פנים האבען....

מיט דעם דאָזיגען שמיעס אצינד בין איך אויסען, אז נאכץ אויעקשטופען דאס רענצעלי פון מיר, בין איך געוואָרען עפעס שטארקער און מיך שוין געפיהלט

נאר קיין מעשה נישט. איך האב מיר נעטראכט פון מסחר און אונטערגעבראכט
עפעס א תשעה־באָב׳דיג ניגונדיל. שוין דאכט זיך גאָר גוט. טראָגט דער רוח אָן
א יונגע ערלטע, א מכוערת, מיט א טעפיל פילינעצעס, דאס בעסטע לאקעטקע
מיינס. איין איינדערער אויף מיין אָרט, פון יענע גוטע לייטע וואלט עס גענומען
אויף זיינע כלים, דאס איז דער יצר־הרע אליין אין דעם געשטאלט פון איין אשה
געקומען מיט איין אויסרייד.... נאָר, לא היה! איך בין א בעלן געווען און זיך
גוט צוגעקוקט. פשוט, איין ערל׳טע אָהן חכמות! און בעטענדיג מיך אוועקצוקויפען
ביי איהר דיא פילינעצעס אין איינעם מיט דעם טעפיל פאר צעהן גראָשען, ריקט
זיא עס מיר אונטער גלייך אונטער דער נאָז, דער ריח איז מיר פערגאנגען שטארק
אין דער נאָז, עס וועסערט מיר דאס מויל, עס קלעהמט מיר דאס הארץ, טונקעל
ווערד מיר אין דיא אויגען. עס גלוסט זיך מיר א שרעק! און מחמת מורא איך
וועל מיך נישט קענען איינהאלטען, חאפ איך און שפרינג אראפ אויף דער ערד
שטארק צוקאָכט, וויא איינער ראטעוועט זיך אין א שרפה. אז איך האב נישט
צובראָכען ריס און לענד איז נאָר גרויסע נסים, און לאָז ארויס נישט מיט מיין קול
א געשריי: ר׳ אלטיר! — דיא כוונה מיינע איז דערמיט געווען, אלטיר זאל זיין
א שומר.

אויפן וואָגען אין דער לייגג ליגט ראקום מחילה מיין ר׳ אלטיר, אונטערגע־
שפארט דעם קאָפ מיט ביידע הענט. רויט וויא א צוויק, צוהראשטעט מיט דעם
רויטפאר. ואָקסענעם הארצען אין דרויסען, פארברענט, פארבראָטען און נויטשוויים
בעשלאָגט איהם, אזוי אז דאָס הארץ, שונא־ציון, האט געריסען קוקענדיג אויף איהם.

— האַ־אַ? מאכט אלטיר, דערהערענדיג מיין געשריי, עפעס אויף קיהעשע
נישט ריהר־ענדיג זיך פון׳ם אָרט. וואס איז?

יענע מיט דעם טעפיל פילינעצעס, גיב איך א בליק, איז שוין נישטא, וויא
אויסגעטריקענט געוואָרען. איך מאך מיר איין אויסרייד און טוה א פרעג אלטערין:

— וויפיעל, מיינט איהר, זאָל אצינד האלטען א זייגער?

— א זייגער אצינד וויפיעל זאָל האלטען? ענטפערט אלטיר מיט א פארדומפט
קול, וויס איך? צו דיא ערשטע שטערען וועלען דיא אויגען ארויסקריכען נענוג
ווארטענדיג, נו פילא...... א שטארק היים!

— א געשמאקע היטץ, אַ־אַ־אַ ! רוף איך מיך אָן, געהענדיג צופוס לעבען אלטירס ביידיל. איהר שוויצט ר׳ אלטיר ? איך מיין שוין צייט צופאסען. אונזערע אָדלער זיינען נעביך מידע, קוים וואס זיי שלעפען זיך. צום טראקט אויף גלופסק איז נאָך דאָ אקעגין א פאַר ווערסטליך, אפשר נאך מיט א שמיטצעל. נישט ווייט פון דאנען, דאָרט וואו עס הויבט זיך אָן ציהען א וואלד העט ביז צום שליאך, זעה איך אין דער זייט, לינקס, זעהר א גוט אָרט צופיטערען.

אין עטליכע רגע ארום האבען מיר אראָפגענומען זיך אין דער זייט פון׳ם וועג און צוגעקומען צו יענעם אָרט, וואו ס׳איז געווען וואלד, שיינע פעלדער, א גענוי זאכין און אלע גוטע זאכען. מיר האבען אויסגעשפאנט אונזערע לייבען, געלאזט זיי פריי פיטערען זיך דאָרט ביים ברעג וואלד און אליין האבען מיר זיך אונטערגעלעהענט אונטער א בוים.

3.

אלטיר יקנה״ז האט קוים געאָטהעמט פאר היטץ, אנגסטען האבען איהם בעשלאגען ער האט געזיפצט געקרעכצט, אזוי אז עס האט מיך פארוואָהר ביים הארצען אנגעחאפט. און בכדי איהם צומינטערין אביסיל, אויך טאקי צוריידען צופארברייגגען אביסיל דיא צייט, לאז איך מיך אריין מיט איהם אין א שמיעס אזוי :

— א פנים, ר׳ אלטיר, אייך איז נעשמאק הייס ?

— בע ! ענטפערט אלטיר גאנץ בקיצור עפיס וויא אָנגעברוגזט, רוקענדיג זיך אונטער דעם בוים, וואו עס איז נישט געווען אזא גרויסע באהעלטערניש פון דער זון, וואס עס האט אריינגעשיינט דורך דיא צווייגען.

— פע, נישט גוט פון דעם תענית ! וואס איהר קרעכצט אזוי ? מינטער איך מיין אלטירן, פעסט ביי זיך אבגעמאכט, מיין מויט זאל דא זיין, מוז איך ארויסבעקומען ביי איהם א וואָרט.

— בע ! מאכט אלטיר און ווייטער טאקי א ריק אונטערן בוים.

מיט „בע״ אליין אָבער האב איך נישט געוואלט מיך בעגניגען. אי, טראכט

איך, דוא ביזט א געבראָכענער עקשן ! גישקשה, דוא וועסט ביי מיר ריידען. היינט, שוויים אין דער זיים, עס מוז זיך אנהויבען פון געשעפט, דאס בעסטע, איינציגע מיטעל ריידענדיג צומאכען א יודען. א יוד בשעת דער גסיסה אפילו קוים דער הערט ער נאָר עפּיס געשעפט ווערט ער לעבעדיג און דער מלאך המות אפילו קען דענסטמאל צו איהם אויף נישט צוטרעטען. דעם ערגסטען שונא מיינעם ווינש איך נישט אריינקומען צו א סוחר בשעת עס דאכט זיך איהם נאָר געשעפט. ער איז מבטל דענסטמאָל איטליבען, אפילו דעם בעסטען פריינד, איין איינגענעם ברו־דער, מיט דעם בליק.... נישט דאס בין איך אויסען. איך ווענד מיך צו אלטירן מיט אזא שמיעס :

— מיר וועלען, דאכט זיך, ר׳ אלטיר, מאכען א געשעפטיל ! גוט חלעבין וואס מיר האבען זיך דאָ היינט בעגעגענט. אי, האב איך עס היינט מיט מיר א מין סחורה, גיך־גאָלד !

דאס מיטעל מיינס האט געווירקט. אלטיר איז וויא איבערגעביטען געוואָרען. ער הייבט זיך אביסל אונטער און קוקט אויף מיר מיט אויפגעשטעלטע אויערען. איך גיב איהם ווייטער איין פּיזעם אזוי :

— היינטיגס מאָל, ר׳ אלטיר, געהט דאס געשעפט צווישען אונז אויף מזומן געלד. איהר פאהרט דאך פון יאַרמעליניצער יריד און מוזט, אָהן עין הרע, האבען פולע קעשענעס.

— פולע קעשענעס, יא ! א הארץ פול מיט מכות האב איך. זאגט אלטיר שטארק אנגעברוגזט. איך זאג אייך ר׳ מענדיל... נאר נישמער גאָרנישט. א מענש אהן מזל זאל נישט געבוירען ווערען גלייכער... עסקים, עס האט מיר זיך געגלוסט נייע עסקים ! איין אנדערער אויף מיין ארט הע־הע־הע ! ביי מיר אבער איז גארנישט, מיט דער פּיטער אראָפּ. אזא אומגליק ! א וועהטיג נאר צו דער־צעהלען שנייץ דיא נאָז און שמיר דאס פּנים. נישמער וואס, גאָרנישט.

איך האב גוט ארויסגעזעהען, אז מיט מיין אלטירן איז עפּיס ניט גלאט, ס׳איז דאָ א צרה. אבי נאר עס האט איהם זיך געעפענט א מויל איז שוין גענוג געווען א קליין קוועטשעלע, עס זאל איהם זיך שיטען ניין מאָס רייד. פון מיין זיים איז

קיין מניעה נישט געווען. איך האב געטאן א גוטען קוועטש און מיין אלטיר האט זיך צו ווינט, אנגעהויבען צורערצעהלען זיין אומגליק, אויף זיין שטייגער, אזוי:

— מילא קום איך מיר ציפאָהרען אויף יארמעליניצער יריד. קומענדיג אויפ'ן יריד. שטעל איך מיך מיט מייןביידיל אויף דעם פלאץ, פארשטעהט איהר מיך און צופאַק מיר דאָס ביסעל סחורה. מילא בקיצור גאָרנישט. שטעה איך מיר און קוק ארויס אויף לייזעכטס. געטראגען אויפן יריד האבען מיך דיא צרות. איך בין היינט, נישט פאר אייך געדאכט, מיאוס אין דער קלעחם. דער דרוקער מאָהנט געלד. מילא דאָס איז גאָרנישט, מאָהנט ער. ער וויל אָבער, פארשטעהט איהר, מעהר נישט נעבען קיין סחורה!... מיין עלטערע בתולה איז שוין אין דיא יאָהרען א בתולה, פארשטעהט איהר, בעדארף חתונה האבען. מילא געה זשע דרעה דעם קאָפ, זוך א חתן. חתנים זענען דאָ, אָבער א חתן, דאָס הייסט, פארשטעהט איהר מיך, א חתן! איז נישטאָ... מיין ווייב בעדארף זיך צו דיא צרות פארגלוסטען האבען א יונגעל. און נאך ווען? פאר פסח. איהר פארשטעהט וואס הייסט א ווייב האָט א יונגעל? א חתונה, חתונה הייסט עס! נישמער גאָרנישט.

— נעהמט נישט פאר אום גוט, זאג איך צו אלטירן, וואס איך פאל אייך אריין אין דיא רייד. למאי האָט איהר אויף דער עלטער גענומען א יונג ווייב, זיא זאל אייך אזוי פיל קינדלען?

— גאָט איז מיט אייך! מאכט אלטיר פארוואונדערט. איך האב דאָך גער מחט נעהמען א בעל-הביתטע אין שטוב אריין. וואס וויל דען א יוד מיט דעם חתונה האבען? גארנישט! א יוד וויל נעביך האבען א גוטע בעל-הביתטע...

— למאי־זשע, ר' אלטיר, מוז איך א פרעג, האט איהר גענט אייער ערשטע ווייב און איהר פארוויסט דאָס לעבען? זיא איז דאך געווען א גוטע בעל־הביתטע!

— בע! מאכט אלטיר פארקנייטשענדיג זיך מיט א פינצטער פנים.

— קיין עקרה, געלויבט השם יתברך, איז אייער ערשטע ווייב אויך נישט גער ווען. לאז איך אלטירן מיינעם אלץ נישט אָפּ. וואהין זענען היגעקומען דיא קינדער נעביך? הא, וואָס?

— בע!... בע־עט אלטיר אהן לשון, א קראטץ געבענדיג זיך אין דער פאָה, א מאך מיט דער האנד און א זיפץ טיף פונם הארצען.

„בע" איז ביי אונז יודען א טהייער ווארט, וואס האט זעהר פיל טייטשען או אין א תירוץ אויף אלע קשיות. „בע" קען מען געברויכען אלע צייט אין א שמיעס און עס זאל תמיד פאסען. א יוד קען מיט "בע" זיך תמיד אויסדרעהען, ווען ער איז נעביך אין דער קלעתם און שטעהט שמאל. מיט „בע" סיליקט א שווינדלער, איין אנזעמצער, אז די בעלי חובות טרעטען צו מיט שטארקע טענות. „בע" שטעהט א יודען ביי אין דער נויט ווען עס בעוויזט זיך, ער איז נעביך א ליגנער. מיט „בע" קען מען אפ ענטפערען יענעם, וואס דולט אן א קאפ צוויי שעה, נישט צר־ חערען, נישט צופארשטעהען אפילו איין ווארט פון'ם גאנצען שמיעס. מיט „בע" קומט אפ א שיינער, צובראכענער יוד, ווען ער דערלאנגט שטילערהייט א ביס, א שיינע מורנו, ווען ער טהוט אפ א מיאוסע מעשה; א דימענטינ מענשיל, אהן חכמות, ווען עס לאזט זיך נאר אויס, ער איז געטלאכהט, האט פול פליי אין דער נאז. הכלל „בע" האט אלערליי טעמים, משונה ווילדע פירושים, וויא א שטיינער: רוף מיך קנאקניסעל; לאד מיך צום ונתנה תוקף, מהיכא תיתי קוטמיות, נעסמאהע דיר פארפול און נאך טייטשען אהן א צאהל. דאס יודישע קעפיל שטויסט זיך תמיד אן וואחין דאס ווארט „בע" צילט און פארשטעהט דעם רעבטען פשט דער פון, וויא עס פאסט צום ענין. —

אלטירם לעצטער „בע" איז געווען א ביטערס מיט נרינע ועריס. אין איהם איז געלעגען עפיס וויא חרטה, א ביינק־טאן, א בעשולדינונג זיך אליין. עס האט איהם זיכער געמוטט ליגען אויפן הארצען וויא א שטיין זיין מיאוס בענעהמונג א קעגען דעם ערשטען וויב און דיא קינדער פון איהר. ער האט געמחט אין איבליכס אומגליק, וואס איהם טרעפט, זעהען א שטראף פון גאט פאר זיינע זינד. דאס האט בעשיינפערליך ארויסבעוויזען זיין ביטערער זיפץ און דאס מאך נעבענדיג מיט דער האנד, אויף דער קראטץ אין פאה דערביי, האט אזוי פיל געהייסען: „פארבייס דיא ליפען און שטום.... אין דער ערד מיט'ן קאפ!"

איך האב מיך אין הארצען שטארק בעשולדינט, למאי האב איך אויפגער־ ריהרט אלטירס אלטע וואונדען. דאס איז טאקי דיא מעשה מיט א אידען, אריינ־ צומישען זיך אין יענעמס זייטישע זאכען און אריינצוקריכען מיט שאלות יענעם אין

דער נשמה אריין, בשעת זיא טהוט ווען און ווארגט זיך נעביך מיט דיא צרות שטילערהייט פאר זיך אליין. א חוץ דעם האט מיך טאקי געערגערט, וואס דיא מיה מיינע איז איז גאנצען פארלוירען. אלטיר האט זיך שוין אזוי פיין צו ווינט, און גערעדט מחיה, דאס ציגנעל האט געקלאפט וויא א זייגער, פלוצים בעדארף איך אנריהרען אינוועניג א רעדיל און דער אומרוה איז געבליבען שטעהן! איבער א נייס מיינע מיטעל, איבער א נייס פיזעם ר' אלטירן. איך האב נישט געקארגט, ווייטער איינגעגעבען אלטירן רייד מיטעל מיט דער פולער מאס, צונעפאסט צו איהם א גוט שליסעלע, אנגעדרעהט איהם מיט קונצען און דער אומרוה, דאס ציגנעל זיינס, האט ווידער זיך צושאקעלט.

4.

— מילא שטעה איך מיר אזוי לעבען מיין ביידיל, האט אלטיר ווייטער אנ- געהויבען צו דערצעהלען מיט זיין לשון. בקיצור וויא איך שטעה מיר דא, קוק איך און בעטראכט מיר דעם יריד. א יריד — א יריד, עס קאכט, דער עולם איז גרויס, יודען מאכען געשעפטע, שטארק פארטראגען, פשוט זיי לעבען. א יודעלע אויף א יריד איז א פישעלע אין וואסער. דארט פארשטעהט איהר מיר, לעבט עס. יעקב אבינו'ס ברכה טאקי: ודגו און זיי זאלען זיך פישלען בקרב הארץ אויף דער וועלט. — אמת ר' מענדעלי? שטעהט טאקי אזוי געשריבען וויא יודען זאגען: „אויפ'ן הימעל א יריד"? הייסט עס א פנים דיא עולם הבא פאר יודען איז א יריד!.... מילא שטעהט, נישט שטעהט, יודען ירידעווען, לויפען, האנדלען, שטעהן נישט איין אויף איין ארט. צווישען דיא סוחרים, זעה איך בעריל טעלעצע, א מאל א בעהעלפער, דערנאך א משרת, היינט רב בער, שטעהט מיט א גרויסע קלייט, פלאסט אויפ'ן יריד. בקיצור גארנישט. ס'איז א טאראראם, א קאכעניש, דארט זעה איך, לויפט א יודיל, א צווייטער, א דריטער, אויך פארליך, פארשוויצט שטארק, דאס מיטצעל אויפ'ן שפיטץ קאפ, דא א טאפ, דארט א טאפ, א טאך אהין, א מאך אהער, א דרעה מיט'ן גראבען פינגער און א קייא דאס שפיצעל בערדיל, נעפאלען א פנים אויף א המצאה. עס לויפען נאר אהן א נשמה מעקלער, שרכנים,

מאנדעטניקעס, מאחליארקעס, קורלאפניצעס יודענעס מיט קושען, יודען מיט טאר־
בעס מיט פינף פינגער, בעל הביתליך מיט שטעקליך, בעלי הבתים מיט בייכליך.
איטליכען פלאמט דאס פנים, נישטא קיין צייט, א רענדיל א מינוט. מילא בקיצור,
גארנישט עס האט אויסגעזעהן אט חאפען זיי דאס גליק. אי אי, בין איך עס
מקנא וויא איטליכען געהט דאס מזל! איטליכער פארדינט שעפט גאלד און איך
שלימזול וואס? שטעה וויא א ליימענער גולם פארליינט דיא הענד לעבען מיין
צעריסען ביידיל, בעהאנגען פון ביידע זייטען מיט ציצית, קמיעליך און אינוועניג
שמאכטעס, פעקליך ספרים. א קאטאוועס חלעבען תחינות, שרה בת טובים! שרה
בת טובים אין גאנצען איז ווערטה א דרייער... נעה לעב, צופיהר זיך מיט איהר דא
הענר, מאך תתונה א מיידעלו איך שעלט, אין הארצען, זיא, דאס ביידיל, דיא דארע
שקאפע מיינע, הלוואי וואלטען זיי אויף דער וועלט נישט געוועןן! גענוג, מען בעדארף פרר־
ווען וא: מל. אויך עפיס טאן ארבייטען. השם יתברך קען אפשר רחמנות האבען,
וואס דען? בקיצור עס פעררייסט זיך מיר דאס היטעל, עס פערקאטשען מיר זיך
דיא ארבע, מיינע פיס נעהען צו, וויא צו זיך אליין, צו א וואגען און באלד טאקי
ייל איך מיר א שטרייעלע, וואס איז פונם וואגען פארקראכען מיר גלייך אין מויל
אריין. מילא קיי איך מיר דאס שטרייעלע און דער מוח מיינער ארבייט, א
קנייטשעלע אהער, אהין און באלד טאקי א קלאפ מיטן פינגער אין שטערען!
ס'איז דא! א שיין געשעפטיל, — א שידוך צווישען צוויי סוחרים, לייטישע מענ־
שען, וואס שטעהען מיט קלייטען אויפ'ן יריד. פערשטעהט איהר מיך ווער? איינער
איז ר' אליקים שאראגראדער! דער אנדערער — ר' געציל גריידינגער. פארבייג
איך מיר מיין עסק. אין דער ערד מיטן קאפ דאס ביידעל מיט דער שקאפע
מיט דעם דרוקער אין איינעם? טוה מיך א געשמאקען נעהם צום נייעם עסקיל.
למזל עס ריהרט זיך! .... א האפנונג עס וועט פאהרען. בקיצור, איך טרייב
אן, עס רוקט זיך. מיינער וויסט נים מעהר וויא קאלענדרעווען, לויפען פון
ר' געצלין צו רב אליקימ'ן, פון ר' אליקימ'ן צו רב געצלין, איך לויף שוין ברוך
השם כייטען גלייך, שטארק בעשעפטיגט, נישט ערגער פון אלע יודען. איך האָרעווע
אקער מיט דער נאז דיא ערד, עס מוז ווערען, פערשטעהט איהר מיך, א שידוך
איך בעדארף עסען. עס מוז ווערען און דא טאקי אויף דעם יריד. וואס דען?

אין דען דאָ נאך א בעסערער אָרט וויא אויפ'ן יריד ? בקיצור, אין חאפעניש, אין איילעניש דיא מחותנים קוקען זיך אָן, איינער דעם אנדערן געפעלט,ביידע בעקר מען חשק, ווילען שטאַרק. נוא, וואס זשע בעדארף מען נאך ? אז ביידע מחותנים צאפלען, ברענען, האבען חשק און זיינען פערטיג ! .... איך ווער גרעבער וויא ליינגער פאר שמחה. דאס פארדינסט איז ביי מיר גליך וויא אין קעשעניע. איך קלעהר שוין אפילו וויפיעל נדן מיין בתולה צו געבען. דריליך אויף איינשיטען האב איך אויף דעם סמך געהאנדעלט נאך פריהער, שוין געהאלטען אפילו אין קויפען ביז א טאנדעטניק א געניצט פאסטען מענטעלע העמדער, דאס איז שוין דיא לעצטע דאגה, וויא נאט וועט געבען .... מילא בקיצור גאָר נישט. נאָר הערט א מעשה וואס קען זיך פערלויפען ! ס'איז נישטא קיין מזל זאָל מען בעסער נישט געבאָרען ווערען. — אז עס האלט שוין ביי מעפ ברעכען און מען דערמאָנט זיך גראד ארום תתן כלה, לאזט זיך גאָר אויס, וואס מיינט איהר ? א וועהטיג חלעבען צו דער צעהלען, לאָזט זיך אויס בוידעם ! ניין, בידעם איז נאך א הונט, א גאָרנישט. עס לאזט זיך אויס קאפויר ! הערט נאר דאס אונגליק, דער שטראף פון גאָט ! ביידע מחותנים האבען — וואס מיינט איהר האבען זיי ? ביידע האָבען — בתורים ! ....

— סטייטש, ר' אלטיר ! שים איך אויס מיט א געלכטער. איך בעט אייך איבער, וויא איין אייגענע מוטער, וויא פאלט איהר אויס צוטאָן אזא שנ.ותעריי— ריידען א שידוך איידער איהר ווייסט, ווער פון דיא מחותנים האט א בתולה און ווער א בחוריל ?! !

— אוודאי, פשיטא ! ניט זיך אלטיר שטאַרק א קרים מיט פערדרוס. איך האב נאך חלעבין אזוי פיל שכל וויא אנדערע און בעדארף מיך ביי קיינעם ניט לעהרנען. חלעבין איז ער דען א יוד און ווייסט דען נישט וויא אזוי עס ווערען שידוכים ! ! ...... דאכט זיך, ר' מענדעלי, איהר ווייסט זעהר גוט דעם יודישען איינפיהר, דעם גאנצען שטייגער אין דעם משדך זיך זיין און חתונה האבען בייא א כ׳ז יודען. וואס זשע חידושט איהר זיך אזוי אויף דעם אונגליק טיינעס, וואס האט זעהר גרינג געקענט מיט איטליכען זיך מאכען ? — איך האב זעהר וואויל געוואוסט אז ביי ר' אליקים'ן איז מחויב זיין א בתולה. און נאך וואס מאר א

בתולה! אזא שמיק גאָלד זאל איך האבען! איך האב זיא מיט א יאהר פריהער געזעהען אליין מיט מיינע אויגען. אמוי זאל איך זעהען פיעל גוטס. נישט מער גאָר נישט. אז קיין מזל איז נישטאָ העלפט נישט קיין חכמות. בעדארף דיא בתולה קיין צייט נישט האבען און אויף צושפריינגעניש תתונה האבען. עפעס איין אויסהאפעניש אויף איהר געקומען וויא איין דער בתלה. איך זאל דאס אנהויבען האָמשע עפים צו וויסען. וויסען זאל איך אזוי פון מיין דלות! הייגט פרעג איך אייך אדרבה, געדענקט זשע, אז איך קום דאָ ווענען דעם שידוך און זאָג גאנץ יר רעשליך וויא געוועהנליך: ר׳ אליקים! איך וויל אייך משדך זיין מיט ר׳ נעצלין. וועמען האב איך פון מיין זייט געקענט מיינען? מסתמא ר׳ אליקים׳ס בתולה. זיא עס פערשטערט זיך, מיט ר׳ נעצילס בחוריל. אויסריידען עס בפירוש איז נאר א נער־ לעכטער, איין איבעריגע זאך, ווארום דיא קשיא איז דאך פשיטא! וואס לאזט דוא מיך הערען? עס פערשטעהט זיך, אז נעהמען, נעהמען זיך נישט צוויי זכרים, וויא דען זשע? א זכר מיט א נקבה וויא דער שטיינער איז. דאכט זיך פון מיין זייט האב איך געהאנדעלט וויא עס געהער צו זיין. קיינער, ביי מיין יודישקייט! וואלט בעד־ סער נישט געהאנדעלט. בקיצור, איך האב גערעדט ריין, שארף, דעם ריכטיגען עיקר: מכה נרן, מכה קעפט. דערביי מוזט איהר נישט פערגעסען, אז אויף א יריד און דערצו נאך מיט סוחרים קען מען גאָר נישט ריידען איבעריגע רייד, ביי זאכען, נאר געציילטע ווערטער, דעם עיקר, דאס געשעפט אליין. נישטא קיין צייט. מילא, האט איהר אייך איין ענטפער פון מיין זייט. הייגט לאמיר געהן צו ר׳ אליקים׳ן. ר׳ אליקים ווידער פון זיין זייט, הערענדיג וויא איך רעד איהם א שידוך מיט ר׳ נעצלין, האט זיכער דאָרטמער געמיינט זיין בחור. אנדערש קען עס דאך גאָר נישט זיין. איהם אליין דען רעדט מען מיט ר׳ נעצלין? וויא שיקט זיך עס? און איינפאלען א בתולה, האט איהם אויך נישט געקענט, אז ער וויסט ביי זיך זעהר גוט, ער האט תתונה צומאכען א בחור, נישט קיין בתולה. מילא קומט אויס,ביידע זיינען גערעכט. נישטער נאַרנים. הייגט פארשטעהט איהר שוין?

— בע! .... מאך איך קוים איינהאלטענדיג זיך פאר געלעכטער און אָב־ טוהענדיג זיך א בת אָנצונעהמען איין ערנסט פנים.

— נו, געלויבט איז גאָט, אבי איהר פארשטעהט! זאָגט אלטיר, א טייט געבענדיג אויף מיר מיטן גראָבען פינגער און מאַבענדיג דערביי צוצינגען „אָ" ! גלייך וויא איך האב מיט מיין „בע" געטראָפען פונקט אין קארב.

און דעם אמת מוז איך זאגען איז מיר אלטירס דערקלעהרונג אריין טאקע דערנאָך אין קאָפּ. טא, פאר וואס נים? אויף דעם יודישען גאנג וויא עס ווערע געשלאָסען שידוכים ביי אונז, פאר וואס זאל זיך טאקע אזוינס נישט מאכען?— עס האפט זיך מיר פונם מויל ארויס נאך א מאל „בע" א קוק געבענדיג אויף אלטירן עפּעס גאר פריינדליך.

— א, יאָ! מאכט אלטיר, ווייטער א טייט מיטן פינגער, א יאה, איהר פארשטעהט! נישמער נאַרנישט. איהר זיינט נאך נישט פארטיג.—עס האט נאך געצאנגט אין מיר עפּעס א האָפנונג. נעהם ..יך טיך צו איין עסקיל לאז איך עס אזוי גיך נים אָפּ.

— ר' אלטיר, גאָט איז מיט אייך! וואס רעדט איהר? שפּרינג איך אוש אונטער פאר גרויס וואונדער און מיין זיבער, אלטיר איז אין תמוה, פאר גרויס היטץ, משוגע געווארען.—וואס פאר א האפנונג, ר' אלטיר, האט געקענט איבער־בלייבען נאָכדעם, אז עס האט זיך ארויסבעוויזען צוויי חתנים?!

— לאזט זיך דינען! נעהמט מיך איין אלטיר. לאָזט זיך דינען, ר' מענדעלע ס'איז רעכט. עס האט זיך נאך געשלאָגען ביי מיר איין אדער. גאט גיט דיא רפואה פאר דע־ מכה, פארשטעהט איהר מיך, עס האט געטאנצט אין קאהן טעלעצע. נאך גאר אויפן אנהויב איז מיר איינגעפאלען טעלעצע. דארט זיינען שוין דא מייד־ליך, זיבערע, איהר מעגט מיר גלויבען. עס האט מיר תחילת זיך געדרעהט אין קאָפּ מיט א מאל: אליקים, געציל, טעלעצע. פון זיי האט מען בעדארפט אויסקלויבען א פאר. האב איך בעדארפט גראד בלייבען ביי ר' אליקים'ן און טעלעצע דערווייל אוועקשטעלען אין דער זייט. טילא אז דאס אומגליק האט מיך דא אזוי געט־אָ־פען, וואס זשע טהוט מען? בעדארף מען ארויספיהרען אויפ'ן פלאטץ טעלעצע, געהויבט, געקרוינט, שוין מיט דער גאנצע מורנו: ר' בערישיל! בקיצור איך פאר־רייב דעם פעהלער בייא דיא פריהערדיגעביידע צדדים. שולדיג שמולדינג זיי אביסל איך אביסל און אביסל אויך דאס מזל אונזערס. מסתמא איז נישט געווען מן

זשטים, נישט בעשערט, פארשטעהט איהר מיך?... עס הייבט זיך אן דער גרוי־
סער מזמור: ר׳ בערישיל איז אהן עין־הרע א נביר, א דימענט, א בעל־צדקה, א
גבאי אין פיעל חברות. סטייטש ר׳ בערישיל! דעם טיטעל חכם רעכען איך נישט,
ווייל עס פערשטעהט זיך אליין, עס ליגט שוין אין דעם נאמען גביר... טילא גאר־
נישט. דער פונק האפנונג האט אין מיר זיך אלץ ווייטער מעהר צוברענט. גם זו
לטובה, טראכט איך, וואס זיינען וויא ביימיל אויפין וואסער ארויפגעשווימען צוויי
בחורים, אצינד איז דא פאר זייביידע טאקע צוויי בתולות, גלייך וויא אנגעמאס־
טען. ר׳ בערישיל וועט מיר צורעכט מאכען אלסדינג, און עס וועט אם ירצה השם
זיין גוט. אהער, אהין, בקיצור איך ארבייט אויף אלע כלים. איך האב ווייטער דאס
וויפעניש. ראכט זיך אין פלונק נאר נישקשהדיג, עס האלט אויף א שטיקעל שטיי־
נער. נישטער גארנישט. בעדארף זיך אין מיטען דרינען אויסלאזען דער ירוד. איין
איבערקעהרעניש, אלע צופאהרען זיך, צולויפען זיך, אויס געשעפטע און פארפאלען
מיין מיה, אזוי פיל מיה!

— הייגט פארשטעהט איהר? װענדעט זיך אלטיר צו מיר מיט א ניגון פון
געבעט, אויסשטרעקענדיג ביידע הענה, וויא ער קלאגט זיך, גיסט אויס זיין שווער,
ביטער הארץ און פערלאנגט פון מיר עפעס א הילף. פארשטעהט איהר שוין? אז
ס׳איז נישטא קיין מזל דאס פיצעלע מזל, העלפען נישט אלע חכמות. אוי, א צארן
פון גאט איז שוין פון א צייט אויף מיר אויסגעגאסען געווארען, א שטראף פאר
מיינע זינד. — „אויף מזומן געלד!" זאגט איהר. איין איבעריגען גראשען האב איך
דען אין קעשעניע, אז אך־און־וועה־און־ווינד איז מיר!

— אי, וויא אין באד! אין באד! צוהיטץ איך מיך אויף א קול און טוה מיך
א געשמאקען ריק.

אלטיר שטעלט אויף מיר אויס א פאר אויגען, שאקעלט מיט דעם קאפ
שטארק אויפגעבראכט, מאכענדיג דערביי וויא אין דער וועלט אריין:

א נאנג אביסל פון א יודען! א מענש ווערד, שונא ציון, צוזעצט, דיא גאל
שפרינגט איהם פאר צרות, רעדט, און ער, גארנישט! האט אין זינען זיין נפשיל.
א קאטאוועס, ס׳איז היים וויא אין באד! וועט צושמעלצען ווערען... איך פארשטעה
נישקשה יורישע אנשטעלען. דאס וויל א יוד א חאפ טהאן זיך צוויק, ארויסזע־

הענדיג, אז ביי יענעם איז קיין מזומנים נישטא, קיין געשעפטין מיט איהם וועט ער נישט מאכען.

— אי, חלעבען... רוף איך מיך אָ, א ציזה גער.ענדיג אלטירן ביי דער באָרד כמנהג יוד. וואס פאלט אייך איין, ר׳ אלטיר, אזו.לבעם צוטראכטען? איך מיין גאָר עפּעס אנדערש. אייער סוף מעשה אצינד אויף דעם יריד האט מיך דער־מאהנט אין זעהר א ש׳נער מעשה א מאל אין באָד, וואס ליגט מיר עד היום אין מעם און קען עס נים פארגעסען. אויך דיא אייגענע מעשה, עס זאל דאס פעהלען א האָר. נאָר דאָרט איז עס געווען בקיצור און זיך אויסגעלאָזט מיט׳ן קנאק. מען מעג עס הערען.—אָ, איהר שוויצט, ר׳ אלטיר! ריקט זיך, זייט מוחל, א קאַפּעלע אהין, וועל איך מיר ליגען אָט אזוי מיט דעם ריקען צו דער זון און דערצעהלען.

אלטיר ווישט מיט׳ן עק ארבעל פון׳ם העמד אָפּ דעם שוויס פון זיין פנים. נעהמט פון דער בוזעם קעשעניע ארויס זיין פארצאלייען פּיפּקעלע מיט עפּעס א יפה־פה אויס־געמאהלט דארויף מאכט אויס מיט א דרעטיל, וואס הייננט אויף א קייטעלע ביים טעמ־באקאָווען דעקיל פון דעם כולקעלע, דאס קורצע ציבעכיל, פון וועלכעם דאס דינע אויסגע־בויגענע מונדשטיקעל, וויא אויך דער אונטערסטער טהייל זעגין גרויא ש׳וארצליכע ביינדליך און דאס מיטעל שטיקעל א ווייכס, אויסגעהעפט ארום מיט זאמד פּאטשערקעס. פאררייבערט ד׳ערנאך דאס פּיפּקעלע, טוהט דערביי א קליין קוקע־לע אויף דער יפה־פה און ציהעט זיך אויס, וויא גרויס ער איז, אונטער דעם בוים.

איך הוסט מיך אויס, טוה מיך א ריק און הויב אן מיין מעשה אזוי:

5

אין דער גלופּסקער געמויערטער באָד האלט זיך זינט א לאנגער צייט אויף א בחור—פישקע דער קרומער. ווער פישקע איז, פון וואנען ער איז? דאס איז נישט מיר, נישט קיינעם איינגעפאלען צו וויסען. גאר נישט! עס דרעהט זיך ארום א בעשעפעניש, א פישקע, וויא אלע אנדערע פארוואָרלאָזטע נפשות, זיין גלייבען, וואס ניבען זיך א ווייז ביי אונז יודישער קינדער, עפּיס פון דער העלער

הוים, וויא דיא גריבעס, פארטיג מיט א מאָל, מיט דיא אלע הנדליך, מען זאָל
עס געווען אנהויבען זעהען וויא זיי האבען ביסליבווייס געשפראָצט, האָטש האבען
פון זיי פריהער עפּיס א סימן ! .... עס זיצען זיך ערגיץ אין לעבער קבצנים,
קינדלען זיך שטילערהייט—ועמעס עסק איז עס ? — פּרובּירען זיך און מעהרען.
ס'איז אָהן עין הרע א גרויס גערעטעניש. דאס קליינוואַרג ניט זיך א חייב אויף
דיא פיסליך און פּבּועלים שפּרינגען ארויס אין דער וועלט פריש צאפּעלדיגע קליינע
יודליך : פישקעליך, חייקעליך, חיימליך, יאָסעליך, נאקעטע בּאָרפיסע, מיט לייב־
סערדאקליך, פּלאָנטען זיך אומעטום פאר דיא פיס, אויף דיא גאסען, אין דיא
הייזער און אין דיא קלייזליך.—קיין שטארק גרויסע פארשוין קען מען פישקען נישט
אנרופען. ער האט א גרויסען פלאטשיקען קאפּ, א ברייט גרויס מויל מיט געלע
קרומע ציין. רעדט שפּשיפּילאוועת, קען נישט קיין „ר" שארף ארויסזאָגען און הינקט
שטארק אויף א פוס. פישקע איז שוין געווען אין דיא יאהרען, פון זיינעט וועגען
האט ער שוין געקענט לאנג התונה האבען און מוכה זיין גלופּסק מיט עטליכע
קינדערליך. נאר, אויף זיין פינצטער מזל, האט מען אין איהם זיך פארגעסען און
ער איז, וויא א פוילער מין און אתזער ספרים האנדעל, געוואָרען א לעגער סחורה.
מען האט אין איהם זיך פארגעסען אפילו בשעת דעם רעקרוטען נעהמען פאר
חלירע־חתנים. דאס הייסט : בשעת גלופּסקער קהל האט געהאפּט אין דער בהלה
וויסטע קאלעקעס דראבעס, שלעפּערס און זיי חתונה געמאכט אויף דעם הייליגען
אָרט צווישען דיא קברים, מיט אבי אַט מיידליך, בכדי דורכדעם זאָל דיא שלאפּ־
קייט אויפהערען. אנשטאט איהם האט קהל דאס ערשטע מאל מכבד געווען מיט
התונה האבען דעם בעריהמטען קאלעקע יאָנטלען, וואס ריקט זיך אויף זיין
געזיים מיט צוויי קליינע הילצערנע ביינקעליך אין דיא הענד. מען האט איהם
געפּאָרט מיט דער ארמער יודענע, דיא מפורסמת, וואס האט גרויסע ציין וויא לאָ־
פּעטעס און איין אונטערסטע ליפּ. דיא חאָלירע האט זיך פאר זיי שטארק
דערשראָקען און טאַבּרעט אז זיא האט פאר שרעק מזיק געווען אין גלופּסק א סך
מענשען, האט דיא גענהאפּט דיא פיס אויף דיא פּלייצעס און איז אנטלאָפען....
דאס צווייטע מאל האט מען אויסגעקליבען נחום'צין דעם שטאדט מיגעגע, דעם
אוויסען לעקיש. לעקיש האט אויף דעם בית עולם, פאר א גאנצער עדה שיינע

יודען, צוגעדעקט דעם קאפ פון יענער מויד, וואס איהר קאפ איז פון קינדרוויים אן בעדעקט, איך בעט אייך מחילה, מיט א קרוין און אויף וועלכער עס געהעט אין דער שטאדט ארום א קלאנג, אז זיא איז איין אנדרוגינוס. דער עולם, זאגט מען, האט אויף זייער חתונה, זיך גאנץ שטארק משמח געווען. מען האט זיך וואויל געטהאן און עפים גאר א ים בראנפען צווישן דיא מצבות אויסגעטרונקען. אט, האט מען געזאגט, נישקשה! לאזען יודען זיך פרובפערען. לאזען יודישע קינדער, דער חאלירע אויף צושפרינגעניש, זיך מעהרען, לאזען ארמע קאלעקעס נעביך אויף הנאה האבען.... נישט דאס בין איך אויסען. הכלל פישקען האט קהל פארגעסען. אויף גלופסק איז געקומען ווייטער א חאלירע און פישקען האט עס פארט נישט געהאלפען. ער איז געבליבען א בחור וויא פריהער. אפילו דיא מוהמע אחן א נאז, וואס איהר שטיינער איז צוהעצקען זיך אין מיטען דער גאס, בשעת איהר כליזמרל סקריפעט אויף עפים א מין פידעלע, צווינגענדיג דערצו אויפן ביי־קולכען, נעהמט צונויף אויף א טעלעריל נדבות, בבדי צוויי מתים זאלען נעהען מאנצען, קאלעקעס, קבצנים, ארמע טיידליך זאלען חלילה נישט פארזיטצען—אפילו דיא גוטע, בארמה: רגדינע מוהמעניא האט אין פישקען זיך פארגעסען און איהם געלאזט ארום געהען אהן א ווייב. ס'איז אוודאי נעביך א גרויס רחמנות, א צער בעל החיים, נאר מסתמא איז זיין מזל שוין געווען אזוינס. פישקעס גאנג איז געווען געוועהנטליך בארפים, אהן א קאפאטע, נאר אין א גראב געלאטעט העמד, מיט א לאנגען פארשמאלצעוועטען ארבע כנפות און תחתונים פון גראבער לייני־וואנט מיט א סך פאלדען. זיין ארבייט איז געווען צוגעהען רופען אויף דער גאס: בעלי הבתים אין באד אריין! פרייטאג און ווייבערליך אין באד אריין! מיטוואך. זומער, ווען עס פלעגט זיך אנהויבען ווייזען גארטענווארג, האט אין דער יודישער גאס זיך געלאזט הערען זיין קול וויא פון א שלייען: יודעליך, אהער! יונגער קנאבעל יודעליך!—אין באד פלעגט ער היטען דאס אנטאן, אונטערטראגען א שעפעלע וואסער, ארייגלאזען א קויטיג העמד אין דעם ארבעל אריין מיט א קנוי אינוועגדיג, וויא א מייסטער, דערלאנגען א קויל פייער, ווארפענדיג עס פון איין האנד אין דער אנדערער, צופארדייכערען א ציגארטיטקע. און חאפען דערפאר מיט א מאל א חארטען צווייער, אדער א דרייער. פישקע האט זיך שוין גערעכענט

דערמיט פאר א שטיקעל כלי־קודש און געהאט דאס רעכט אויף געוויסע זאכען, וויא א שטיינער: ארומגעהען אין איינעם מיט דעם פעקיל שמייסער, באדליים, אר־בער דיא הייזער, נאך פורים־געלד, חנוכה־געלד; קומען מיט דער קאמפאניע אויף א לעקיך־און־בראנפען, אויף א קריאת־שמע לייענען, אויף א ברית ביי דיא בעלי־הבתים אין באר און האפען א כוסע מיט א שטיקעל האניג־לעקיך, אויך ארומגעהן פסח מיטן טארבעלע, צונויפנעהמען ביי דיא בעלי־הבתים שטיקלעך מצה. — איך האב פישקען זעהר גוט געקענט, פלעג ליעב האבען אריינצולאזען זיך מיט איהם אין שמועס און אנקוועלען א מאל פון זיינע ווערטער. ער איז נאר נים געווען אזא טיאוסער שוטה וויא ער האט אויסגעזעהען. ווארים ווען איך בין נאר אין גלופסק אין ביי מיר דיא ערשטע זאך פון אלע מלאכות זיך אראפצוהאפען אין דער גע־מויערטער באד, אויסצופרועגן דיא זאכען, דיא זאקען און צופארען דיא ביינער אויף דער אויבערשטער באנק. זאגט אייך וואס איהר ווילט, דאס איז דער בעסטער תענוג ביי מיר. וואס קען, דאכט זיך, בעסער זיין פון שוויצען? איך זאג אייך בפירוש נאך א מאל, אצינד אֿ אפילו וואלט איך אויף שטארק הנאה געהאט פון ביסעל שוויס, ווען דיא זאן זאל מיר נישט זיין אקעגען פנים.

— ריקט זיך נאר, ר׳ אלטיר! ריקט זיך, זייט מוחל, ווייטער אביסעל! — אֿ, איהר האט איצט אהן עין־הרע גאר דעם גוטען שוויס! טהוט זיך נאר, זייט מוחל, א ריק אט אזוי, אזוי.

— נו, איין עק, א סוף זאל עס האבען! מאכט אלטיר אנגעברוגזט. איך ליג שוין דאכט זיך גוט. ציהט נישט, איך בעט אייך, ביי דער נשמה און מאכט עס בקיצור.

— תאם צייט, ר׳ אלטיר! דער טאג איז נאך גרוים. רוף איך מיך אן און הויב אן ווייטער צו דערצעהלען:

— אז איך בין געווען מיט עטליכע יאהר צוריק אין גלופסק און פון דערוויי־טענס אויף דער גאס דערזעהען פישקען, בין איך פשוט אויס דער הוים געשפרונגען פאר גרויס וואונדער. פישקע מיינער, זעה איך, געהט מיט דיא קרומע פים, אנגע־טאן וויא א שמשאגעל אין א שפאגעל נייע טשערקאסענע קאפאטע מיט נייע שיך און זאקען. אויפן קאפ א גרוים פליסען היטעל און אויפן האלז בלינשעט איהם

ערשט נייא פון דער נאָדעל, א לייבצודאק פון הארט אָנגעקראָכמאָלטען ציטץ מיט גרויסע רויטע קווייטען! וואס קען עס בעטייטען? טראכט איך ביי מיר. זאָל זיין אפשר, קהל האט איהם אויסגעקליבען פאָרט פאר א חלירע־חתן? נאר אויף גלופסק אבער איז אין יענעם יאָהר קיין חאלירע נישט געקומען. נישט דאריבער, ווייל מען האט אפשר אויסגעריינגט דעם טייך, צוגענומען דיא בערגליך עיפושדיגע בלאָטע און דיא געפגרטע קעטץ פון דיא גאסען, אדער בעלי־תכתים האבען געמאכט א האסלע, אויף צרלהכעים דעם גאנץ אַלטען מנהג, וויטער נישט אויפצודשיטען דעם מיסט, אויסצוגיסען דיא פאמייניצעס אונטער דער נאָז, פאר דיא היזער; חלילה! וויא קען מען אויף אזא יודישער קהילה אזוינס נאָר טראַכטען! נאר תאם דען? ס׳איז גלאט געווען נאָר ריינע נסים.... יודען האבען אפילו דענסטמאל זיך געקלאָגט אויף דיא בייבער, צוביסלעכוויס אויף אונטערגעשטאָרבען. נאָר דאס איז געווען גלאט אזוי, איין אונטערגאנג. מען האט עס צוגעשריבען דיא גרינע אונערקעס. דער ארמער עולם האט מיט א הייסען הונגער זיך צוגעחאפט צום יונגען גארטענ־ווארג און.... ס׳איז געליבט גאָט, מיט חסד.... נישט דאס בין איך אויסען. דערוויל וויא איך טראכט דאָ און וואונדער מיך אזוי, איז פישקע פארשווינדען גע־וואָרען. גראָד בין איך, נישט היינט געדאכט, דענסטמאל געפאלען אויף דיא קריד שעס, געליטען שטעכעניש. שוין טאקי א לאנגע צייט נישט געלאָזט צו דער אדער, נישט געשטעלט קיין באַנקעס, א חוץ נאָר אקעגען א צעהן פיאווקעליך אין דער גאנצער צייט פון עטליכע חדשים!...... נו, האב איך מיר פירגענומען, מאָרגען, בלי נדר, געה איך בעצייטענס אין באָד, וועל דארט צוברייגגען גוטע עטליכע שעה און שוין אָנשטעקען דאָרט אלסדינג...... נישט דווקא וועגען פישקען אליין וויא אויך טאקי וועגען אנדערע וויכטיגע זאכען: מכח פּאָליטיקע, פאטשטען און אלס־דינג, וואס קאָכט זיך, פארלויפט זיך אויף דער וועלט און אין דער שטאָדט. דאס איינציגע שטיקעל ארט פאר יודען אויף צושטעקען, ארויסצוגעבען וואס עס בורטש׳עט אינוועניג אין זיך און חאפען צוריק עפעס א לעק פון אנדערע. דארט אין דער באָד ווערט מען געוואהר פון זעהר פיעל סודות, דארט ווערד אפגעמאכט זעהר פיעל גע־שעפטען און עס רודעוועט זיך זעהר נאָך וויא אויף א יריד. מען בעדארף אהין קומען אין א פרייטאג זעהט מען שעהנס: אין איין ווינקעל זיטצען רופאים מיט

דעם קליפערגעציינ, ארום זיי יודען א סך. איין רופא נאָלט קעפ, דער אנדערער רופא מיט א בריטווע צוקאַרדראשעט פלייצעס, פאטילניצעס, שטעלט באנקעס דעם, חאפט אראפ געשטעלטע באנקעס ביי יענעם און יודיש בלוט גיסט זיך טייכענווייס אויף דעם פאל, אונטער מעגשען, פארמישט אין איינעם מיט בלעטליך פון בעזעמער און אפגעגאָלטע האָר, דעם רופא'ס ברענענדיג לעכטיל שמעלצט זיך מיט א צו־פלאָכטענעם קנויט, שפריצט בריזגעט מיט א בייזער, מיט א פלאם פייער פון א מיתה־משונה קאָליר. — אויף דיא ווענט, אויף דער סטעליע לעבין אויוועץ הייגגען, וויא אין דעם גרעסטען מאגאזין, אלערליי קליידער: העמדער, זאקען, כל־א־מיני לייבצודאקען, אלע סארטען תחתונים, קאפטענס, קאפאָטעס, אויף קאלעכדיגע פעלפעגע היטלען. — פון דער אויבערשטער באנק לאזען זיך הערען שרעקליכע קולות. מיט א טהייל יודען ליגען דאָרט אהן כוחות, זיפצען און קרעכצען, א טהייל זיינען געוואפענט מיט בעזעמליך און שרייען: געוואלד יודישע קינדער! געוואלד האט רחמנות! געוואלד! געוואלד פארע!... אין באָד ווערט קאלט, אלע שרייען און איינער נישט שטרעקט אויס א האנד אויפצוגיסען אויפ׳ן שטיין, ביז צום סוף גע־פינט זיך עפיס א ווייסע־חברה׳ניק און מאכט אָן אזא היטץ וויא אין גיהנום, אויף דערשטיקט צו ווערען. צוויי אויסגעווייקטע יודען שלאגען זיך דאָרט פאר א ראש־קעלע, אויסרייסענדיג איינער פונ׳ם אנדערענס הענד מיט זידלעריי א שרעק. א דאָ־רער מלמד, וואס בלאנקעט זיך דאָ ארום אהן געציינ, לייגט זיך אריין אין שלום, מאכט א פשרה — און אלע דריי טונקען זייערע פארשמאָלצעוועטע פאטשיילבע.ס און וואשען זיך פון איין ראשקעלע. אויבענאָן אין א קיפקעלע זיצען מיוחסים, נגידים, לייטישע מענשען און שמיעסען עסק, פון תוך זאָגען: מכח דער טאקסע, מכח הייגטיגע עזות פנימער, מכח דעם נאבאר, מכח דיא וויבאָרעס אויף גלאס־נעס, אויף א רב, מכח אכטצעהן און דרייצעהן און מכח דעם נייען פאליצמייסטער. צו זיי שארט זיך צו וויא א קעטצעלע עפיס א שיינער יוד און מאכט א שמיעס מכח דער תלמוד תורה, מכח דיא נייע גזרות, מכח חטאים אין שטאדט און רייסט דערביי איטליכען איין סודות אין אויער... פלוצלים קומט צו איינער א וואוילער יונג, וואָס שארפט דיא ציין אויף גלאסנע און פארבעט מיט א חניפה־שמייכעלע אויף דער אויבערשטער באנק דעם גרעסטען יחסן און בעל דעה, וועלכען ער וויל

אביסעל אויספּארען משאקענדיג מיט זיין כבוד אליין. דער שיינער יוד, וואס האט אויך א קוק אויף עפּיס א התמנות און וויל אפּלעקען א ביין פּאלט דעסגלייכען אויף דער איינענער המצאה, טה״ט זיך א בייג מיט א חניפה׳לע און פּארבעט אויך א יחסן צום טאנץ. אלע קריכען ארויף אויבען אויף דער באנק, דיא בעזעמליך הייבען זיך און דיא געשעפּטען זענין אפּגעמאכט... בזכות דיא מיוחסים ווערט אין באָד געשמאק הייס, קליין און גרויס יונג און אלט חאפּען זיך צו דיא כלים. דער עולם קרעכצט, איקעט, פּאָטמאקעוועט זיך אויף אלערלייא קולות, און דענסטמאָל קריכט מיינער ארויף העט העט הויך אין א ווינקעלע, ביחידות, פאר זיך אליין און טהוט זיך א נעהם פּארען דיא פיינער אויף וואס דיא וועלט שטעהט.

— אוי, רב אלטיר, א ריק! חאטש א קליין ריקעלע, אהיץ אהין אביסעל קיין צפון זיים!...

אלטיר קוקט מיך אן עפּיס וויא איין אנשיקעניש, מאכענדיג מיט דיא אקסלען: נא, נא!

— האט צייט אביסעל, ר׳ אלטיר! נעהט איך איהם איין. וואס איז אזוי דאָס חאפּעניש? באלד, באלד! לאמיך נאר א קאפּעלע זיך אָפּרוהען.

אלטיר האט זיך עפּיס צושטארק געפּארעט מיט דעם מונדשטיקעל, וואָס איז געווען מיאוס פּארלייגט. דערנאך האט ער עס אפּגעדרעהט פון׳ם ציבעבעל, שטעל־טענדיג עס מיט פּארדראָס, ארייננעזעצט אנשטאט איהם א נענזען פּענדיל, פּאר־רייכערט אויף דאָס ניי זיין פּיפּקעלע פּוף־פּוף־פּוף און ארויסגעלאזט וויא פון א קוימען א גאנצען וואָלקען רויך. איך האב אביסעל אויסגעגלייכט דיא אלטע ביינער און ווייטער אנגעהויבען צודערצעהלען.

אויף מארגען בין איך געקומען אין באָד בעצייטענס. א סך פריהער איידער דער עולם איז זיך ביסלעכוויים צונויפגעקומען. בעריל דער שמייסער איז געזעסען

אין הויז אויף א באנק צווישען ראשקעליך, אויפגעשטעלט וויא א טורעם איינע אין דיא אנדערע און נעבונדען בעזעמליך, איבערקוקענדיג דיא בלעטליך מיט גאנצ ערענסט פנים וויא א יודענע קלויבט ארבעס. נישט ווייט פון איהם שטעהט לע־בען אוווען איציק דער היטער, א יוד מיט א גרויסער באָרד, וואָס איז אין דער ברויט א יאהר דרייסיג, טהוט נישט מעהר וויא קוקען מיט צונויפגעלייגטע הענד אויף דיא פעקליך זאכען, צו ווינטשעווען איטליכען ביים ארויסגעהן פון׳ם מרחץ „צו רפואה !" און ציהט דערפון דאָס שטיקעל פרנסה. ער נעניצט אויף א קול, אויסציהענדיג דערביי דיא הענד אין דער הויך, מאכט א חשבון וויפיל דאס וויב בעט אויף שבת, שמיעסט איבער מיט בערלין פון דיא היינטיגע שיינע פארדינס־טען, שפעט אויס איטליכען פון דיא בעלי הבתים בעזונדער, מאכט אלע אויסצודרע־העז, דער איז אזוינער, יענער—אזוינער, נישטאָ דיא מענשען וואָס אמאל. נאָר נישט דאָס מרחץ וואס פריהער, וויינינער פון א זעקסער האט דער קארגסטער אפילו נישט געוואוסט, און היינט... טהוט ער א שפיי און לאזט אויס : היינט מעגען זיי אלע דיא כפרה ווערען ! —

בעריל און איציק האבען מיר נעמאכט א גרויסען „ברוך הבא", שוין טאקי א היבשע צייט אז מיר האבען זיך נישט נעזעהן און איך בין ביי זיי געווען זעהר איין נגעלייבטער גאסט. מיר האבען זיך צושמיעסט פיל זאכען און בין אין דערמיט געקומען ארויפגעקומען אויף פישקען, וואו פרעג איך, איז אונזער פישקע ?

— פישקע ! מאכט בעריל, א טרעסע געבענדיג דאָס בעזעמיל, הע־הע ! פיש־קע איז היינט א מענש, א בעל־הביתיל, איבערגליקליך :

— פישקע ! זאגט איציק, צושאקלענדיג מיט׳ן קאָפּ, פישקע איז היינט א פריץ ! אויסער זיין שאדען געזאגט געוואָרען אויף א סך !.... נא, פישקע ! ער האט זיך גאר קיינמאל אזוי גוט ניט געווינטשען.

אט וואס בעריל דער שמייסער האט מיר לסוף דערצעהלט :

— א דאנערשטיג פארנאכט איינמאל איינהייצענדיג אין אלע אוווענס און זיך שטארק אנגעמארדעוועט פון דער ארבייט, לייג איך מיך מיט חבורה אין באָד אויף דיא ביינק, אביסעל דעם אטהעם צו חאפען,

חוץ אונז זענען דארט געלעגען אויסגעצויגען נאך עטליכע יודען בטלנים וואס האלטען זיך דא אויף, וויא מיר ליגען זיך דא אזוי רוהיג, רייבערען און שמיעסין זיך אזוי גאנץ פרעהליך, מיט א מאל הערען מיר, וויא מען פארט עפיס צו, גלייך צו דער באד. נוא, צוגעפאהרען — צוגעפאהרען, וואס מאכט עס אויס? איידער מיר קוקען זיך ארום קומען אריין דריי אייזערנע, געזונטע פארשוי־גען, אלע אין איין קול: נוט גאוועגט יודען! וואו איז פישקע? גיט אהער פישקען!... דא האב איך מיך שוין טאקי אביסיל וויא דערשראקען. וואס הייסט עס פאר א לשון, עפיס גאר אין איין אטהעם: גיט אהער פישקען! באלד אבער האב איך צוריק מיך מישב געווען, וואס איז דא אזוי דער שרעק? קיין גנב חלילה איז פישקע נים, עפים געשעפטען גרויסע, מאכט פישקע אויך נים און ווען אפילו דיא פאר־שוינען זענען האפערס, וואס זשע הערט זיי פישקע? אקוראט וויא דאס מילכידיגע קלינגעל. מיט דיינע מעלות איז פישקע, ברוך השם, בעוואהרענט פאר א רעקרוט. —פישקען בעדארפט איהר? רוף איך מיך אן בעהארצט. ער איז אצינד נישטא. גאר זאגט מיר, פרעמערס, צו וואס מוינ איהר פישקע? איך וויל עס וויסען.

דיא יודען קוקען זיך איבער א ווילע צווישען זיך, דערנאך טרעט איינער פון זיי ארויס און מאכט צו מיר: מהיכא־תיתי, מיר וועלען אייך זאגען. פאר וואס נישט? מען האט חלילה דערמיט זיך נישט צושעהמען. דאס איז א יידישע זאך. דיא מעשה דערפון איז אזוי:

דיא בלינדע יתומה קענט איהר דאך. דיא בלינדע יתומה, וואס זיצט שוין פון גאנץ לאנג לעבין דער מויטער שול, ביים אלטען בית־עולם, און בעט נדבות מיט דעם בעקאנטען לידעל, וואס איינער פון דיא בריות האט אויף איהר געמאכט דיא דאזיגע בלינדע יתומה איז היינטיגס יאהר געבליבען איין אלמנה. זיא האט זיך געאיילט גיך צו פארקנאסען מיט עפיס א טרעגער, זיך מתחיב געווען, איהם אויסצוקליידען בעל־הבתיש און געבען איהם זיין בעדערפעניש, דערצו נאך אביסיל געלד. היינט האט געוואלט זיין דיא חופה. מען האט אנגעגרייט זעהר א נוטע וועטשערע: בראנפין, בולקעס, פיש און טאפ־געבראטענס. א גילדערנע יאיך מיט עופות וויא דער שטיינער איז ביי יודישע קינדער. דאס אלסדינג קאסט געלד. אז מען איז אין גאנצען פארטיג געווארען, דיא כלה אויסגעפוצט, אויסגעשלייערט, שיינט

לויכט וויא א יודישע טאכטער, איז מען נעגאנגנען צו דעם חתן, נעהמען איהם צו דער חופה, דער תכשיט אָבער הערט נאר, איז נאר נישטא אין דער היים ! מע ווארט א שעה, נישטאָ, מען ווארט נאך א שעה, ער קומט נישט, ער איז וויא אויסגעטריקענט געווארען ! וואס לאזט זיך צום סוף אויס ? דער בחור, ברענגען זאל ער, האט חרטה ! באשר זיין באבע, וואס איז אזוי פיל יאהרען שוין א קעכנע ביי אונזער גביר, לאז נעזונט זיין, וויינט ליארעמט, פילדערט, שרייעט אויף דעם שידוך, ס'איז איהר נישט לכבוד, זיא דינט פארט אזא צייט ביים היגען גביר, איז אויסגע־קאכט מיט א סך בעלי־הבתים אין דער שטאדט, וואס נעהען צום גביר אויף דער הינטערסטער טיהר דורך דער קעך. זיא קען מאכען א גוטען קוגעל מיט חנציעס קבלה און צו איהרע חרעמזליך איז קיין גלייכען נישטא. עפּיס א קאטאָוועס א קעכנע אין דעם גבירס געזונד וואס האט אין יאטקע דיא גרעסטע דעה, וואס דער שמש פון דער שול ברייננט איהר מיט זיין כבוד אליין דעם אתרוג בענשען, וואס דער אונטער חזן אין דעם קלייזעל לייענט איהר פורים דיא מגילה אין דער קעך און ריקלע דיא זאָגערען טרינקט ביי איהר א גלעזיל ציקאריע ראש השנה נאך אויסנעהמניש. פאר וואָס זשע זאל היינט דאס אייניקעל איהר אויף דער עלטער דאס פנים פארשווארצען און צושטערכען איהר דעם גאנצען יחוס ? ניין, חאָטש האקט איהם און בראָקט איהם. שריי חי וקים עס העלפט נישט. ער וויל נישט דעם שידוך, וויל נישט דיא כלה. רופט מיך, זאגט ער, קנאק־ניסעל און לאדט מיך צום ונתנה תוקף ! — מיר אַלע זענין געבליבען וויא אויף דער מילבעדינגער באנק. עס טהוט אבער קיינעם נישט אזוי באנג דער חתן וויא דיא וועטשערע. וואס טוהט מען מיט דער וועטשערע, מיט אזעלכע פיש און געבראטענס ? מיר מתעסקים האבען א גאנצען טאָג זיך אנגעמאָרדעוועט, ארומגעלאפען, געטאָן, געארבייט. אונז קומט נאך אויף פונם שדכנות. איין עבירה חלעבין אזוי פיל מיה, אונזער מיה אונזער ארבייט ! מיר האבען געטראכט, נעטראכט, געקלעהרט, געקלעהרט און אונז איז איינגעפאלען פישקע ! לאָז ער, חלעבין, ארויספיהרען איטליכען פון דער נויט. כאָז פישקע, חלעבין זיין דער חתן, וואס מאכט עס אויס ? וואס קען עס איהם ארען ? מיר זענין דאס אצינד געקומען נעהמען איהם באלד טאקי צו דער חופּה אנשטאט דעם ט־רעגער.

אינדעם וויא דיא יודען מענהין דאָ אזוי קומט אָן פישקע. מיר האבען איהם גענומען א נעהם, געכאפט דיא כשרה מציאה, נישט צומאכען מיט איהם קיין פיל הסברות, קיין לאנגע שאלות: נעה בחור טיט דיא קראנקע פיס, גענוג זיך געפּאסעט, נעה בחור אונטער דער חופּה! — מען האט אלסדינג אָבגעמאכט גאנץ געשווינד נאך איידער פישקע האט צייט געהאט אפילו זיך ארומצוקוקען. חברה האט געהאט א גוטע וועטשערע, געגעסען, געטרונקען אויף וואס דיא וועלט שטעהט און צוגע־מינטשעוועט דעם נייעם פּאָר פּאָלק.

פישקע געהט עס היינט אין דער טשערקאסענער קאפּאָטע, וואס אין איהר האט געזאלט געהען דער טרעגער און איז גאָר דער וואוילער יונג. זיין ארבייט איז היינט, ארויסצופיהרען אלע פריה מארגען זיין ווייב, דיא בלינדע יתומה, אויף איהר ארט לעבין אלטען בית עולם און תחילת הלילה איועקצופיהרען זיא פון דארט צו־ריק א היים מיט עסען און טרינקען האט פישקע נישט וואס צוזארגען. זיין ווייב איז איין אשת חיל, האט א שטענדיגע, גוטע פרנסה אין דיא הענד. דאס פּארעל האט זיך ליב, איינער דעם אנדערן האט נישט חלילה אויסצוזעצען קיין חסרונות.

אָט דאס, ר׳ אלטיר, האט מיר דערצעהלט בעריל דער שמייסער. זעהט איהר שוין, רוף איך מיך אָן, וואס אויף דער וועלט קען זיך טרעפען. וויא אזוי, מען פּאַרט ביי אונז יודעליך הינקעדיגע מיט בלינדע; וויא אזוי מען שטעלט חופות, מאכט זיווגים, צוליעב וואס? דיא טהוערס זאלען זיך זאט אנעסען, אָנטרינקען! אזוי איז ביים געמיינעם עולם, ביי דיא אָרעמע און אזוי איז אויך ביי דיא נגידים. דאָרט ווערד אויך זעהר אָפט געשלאָסען אזעלכע מיני שידוכים וואס נישט געשטויגען. עס פארשטעהט זיך צו ליעב איין אנדער מין וועטשערע, מיט איין אנדער חן... נישט דאס בין איך איסען. זאָרגט חלעבין נישט, ר׳ אלטיר! אויב אייך איז נישט גע־ראָטען פּארען א בחור מיט א זכר, דערפאר וועט אייך געראָטען, אם־ירצה־השם, צונויפפיהרען עפּעס איין אנדער מין שידוך. פּאלט נאָר ביי אייך נישט אראָפּ. נישקשה, חלעבין! איך זעה, איהר טוינט, איהר האט געחאפּט דעם סטריה באלד טאקע, נאָר לומדיש. פּארקעהרט, אדרבה, אָנגעהויבען אייער נייא געשעפט האט איהר גאנץ גוט, וויא א לאנד שדכן טאקע. אי וואס דער בחור... נו, בע, חלעבין! דערפאר אבער, און איהר וועט ערגעץ שוין אָנשטעקען א טויד, וועט עס שוין געהן

וויא א מזמור. א פלינדע, א שטומע, א קרומע, נעה טאכטער, נעה מיט מזל אונ־
טער דער חופה! דער דרוקער מאָהנט געלד, דיא שקאַפּע בעדאַרף עסען דיא
בתולה מיינע מוז אתונה האבען, מיין ווייב איז געלעגען געוואָרען למזל מיט א אינגעל,
נעה זשע טאכטער נעה, ריק זיך אונטער דער חופה!....

ריקט זיך נאר אין מחשבותיך, ר' אלטיר, ווייטער אביסל. אַ, איהר שוויצט
אהן עין־הרע וויא א ביבער! שוויצט, שוויצט געזונטערהייט!

7.

— מילא בקיצור וויא דיא מעשה איז, דערווייל איז שאפעל! מאכט אלטיר
וויא אליין צו זיך, מיט א קרעכץ, בעטריבט, פאראומערט און גרויסע טראפּען
שוויים טרעטען איהם ארויס אויפ'ן פנים. ער הייבט אויף דיא אויגען, דערלאנגט
אויף מיר א בליק, עפּעס מיט אזא ריהרענדע קנייטשעלע, מיט אזא רחמנות־
פּנימעל, וויא א זויגענדיג קינד קוקט אויף דער מאמע, בשעת ער לעבצט נאך
דער ברוסט. אלטיר נעביך האט געמיינט פרנסה. עס האט איהם געצויגען צומאכען
מיט מיר עפּעס א געשעפטעל. ווארום וויא ליגען עס צוויי יודען מיט בערד, אין
מיטען העלען טאג, גלאט אזוי אָהן עסק?! ווען צוויי יודען זאלען א שטיינער
פאַרוואַרפען ווערען ערגעץ אין א העק אויף א וויספע, וואו חוץ זייא איז נישטא
קיין לעבעדיג בעשעפעניש, איז גאנץ זיכער, אז איינער וועט מיט דער צייט מאכען
א קלייטיל, דער אנדערער—אויף עפּעס א שטיקעל געשעפט, ביידע צווישען זיך
הענ'ען, האנדלען, איינער דעם אנדערען בארגען, נעבען אין קאָמיסיע און איינער
פונם אנדערן ציהען דאס שטיקעל פרנסה. אלטיר האט באלד טאקע א פרעג גע־
טהאן: „וואס געפינט זיך ביי מעלתו היינט עפּעס אין ביידיל?“ עס האט אזוי
פיעל געהייסען וויא: מאמע, טיטע!... צופּאקט אייך, ר' מענדיל, און ארויס מיט
דער סחורה!

אין ברירה! מען טאָהר זיך נישט פוילען. איך נעהם אפיר מיין פּעקיל סחורה
אלטיר זיין פּעקיל און נעהמען זיך קנעלען, געשמאק צום עסק. מיר סטעבעווען,

בייטען, איך גיב אלטירן אין חיכוף אריין בריה׳שע ביכלעך מיט קורצע שורחלאף און הה, אהה, וועה געשריען! וואס איך וויל זיי פטור ווערען. ער איז אבער אויך קיין נאר נישט און וויל זיי אפילו אין דיא הענד אריין נישט נעהמען.

— פוילע סחורה! זאגט אלטיר פארקרימענדיג זיך. שמאכטעס פון עפעס פארשימעלטע באנק־קוועטשערס, ארעמע בעלי־עברות! ווייס איך וואס זיי האבען דארט עפעס אנגעמאכט! פאר ווערמען? קיינער פונם עולם פארשטעהט דארט נישט אפילו קיין ווארט. עפעס טערקיש, מישטעהנס געזאגט, לשון!.... איינמאל שוין געטהאן א נארעשקייט פיהרען מיט זיך צוא לעגער פתגרת. פע, חלעבין! נים אהער, ר׳ מענדעלע, עפעס רעכטס!

איך לייג ארויס רומי״ל, איין מין נאך דעם אנדערען. מיין אלטיר קווינקעלט זיך אלץ, זעצט אויס חסרונות. צו איין מין אבער בעקומט ער שטארק חשק און איז צו איהם וויא צוגעזאטען געווארען. פ׳איז באמת געווען נאר אנטיק. דיא בלעטער ליך פון כל־א־מיני קאלירען, און נישט פון איין גרויס. דיא אותיות אביסעל מטושטש פון אלערליי שריפט: רש״י, דימענט, פעריל, ציצערא, פרקים, גרויס און קליין וועליש, דאס ארויסטעלעכטס גאר א וואונדער: שמאלע פאסיקליך אנגעדרוקט מיט קליינע אותיותליך ביי דיא זייטען, א ברייטער פאס מיט גרעסערע שריפט אינווייניג אין דערמיט, אותמען א בויך מיט פיצליך אותיות, אנגעזעצט וויא מאהן און צווישען דיא אלע שטיקליך ציהען זיך אין דער לייגג, אין דער ברייט סטעזשקעליך, וויא וויסע שמאלע בענדליך. דיא אלע גוטע מעלות, וואס יודען אין אונזער ווינקעל האבען ליב. פארוועגדטע בלעטליך איז אין פיל שטעלען אויך נעד־זוען. דאס איז דאך ערשט דיא גאנצע חריפות. אדרבה, לאז א יוד ברעכען דעם קאפ, פאלען אויף דעם שכל און נעפינען. גלאט אזוי, פראסט, וויא עס געהר צו זיין, קען דאך אפילו א גראבער יונג אויך אנטאפען... פון גרייזען רעדט מען שוין נישט, דאס מה דאך שוין זיין. און ווערמען געהן זיי אן? א יוד האט א קעפיל און איז נישקשה נישט קראנק זיך אנצושטויסע וואס מען מיינט. נאר א לשון, א לשון איז עס דארט געווען קונציג וואויל, גאר נישט צום פארשטעהן! אקוראט אין דעם יודישען נוסח. „אץ קוצץ״ איז דאך עפיס אויך נענוג גוט, חארבליך מחיה, נאר אץ־קוצץ־לשון שרייבען בייא אונז

היינט געווען גענצליך אויף פיל אנדערע, מען קען פארט וויא עס איז זיי איינבייסען, טרעפען וואס זיי מיינען. מילא וואס־זשע איז דאס פאר אזא חשיבות? וואס־זשע לאזען זיי מיך דא הערען? גוט, אמת גוט איז ביי יודען נאר אזוינס, וואס ברעכט דעם מוח און אוממעגליך צופארשטעהן. אז מען פארשטעהט עס נישט, מסתמא מוז דאך דרינען עפיס שטעקען... נישט דאס בין איך אויסען.

מיין אלטיר האפט דעם דאזיגען מין סחורה מיט ביידע הענד און מען זעהט, וויא עס קומט איהם צו א שטיק געזונט. דערנאך בייטען מיר תחינות אויף בבא מעשיות, מענה־לשון׳ס אויף טויזענט און איין נאכט. שיר המעלות׳ן אויף קמיעליך, סטעבעווען א מאה זיטאמירער סליחות אויף בערשעדער טלית קטנ׳ס, ווילנער קינות אויף שופרות, חנוכה־לעמפליך אויף וואלפצייגדליך, שבת׳ריגע מעשענע לייכטער אויף הבדלות און קינדערשע בליטשקענע יארמולקעליך.ביידע צדדים האבען דער־וויל פק׳ים גאנצען משא־ומתן קיין גראשען אין דיא אויגען נישט געזעהן און גע־בליבען שטארק צופריעדין, גלאט פק׳ים האנדעל אליין. מען האט דאך געטאן, גע־האנדעלט געמאכט געשעפטען, נישט געזעסען ליידיג. אלטירס מרה־שחורה איז וויא א רויך פארשווינדען געווארען, ס׳איז איהם געווען צודערקענען אין דעם פנים, אז יארמעליניצער יריד מיט זיין פינסטער מזל איז איהם פק׳ים זינען ארויסגעגאנגען. ער רעכענט עפיס שטילערהייט פאר זיך אויף דיא פינגער, האלטענדיג דעם לינקען אויער אנגעבויגען, גלייך וויא אין קאפ ביי איהם חשבונט א בוכהאלטער, צו וועלכען ער הארכט זיך גוט צו, און א פנים דער השבון וויזט אויף א פערדינס־טיל, אם ירצה השם, ווייל דאס מויל שפאלט זיך איהם אין דער גאנצער ברייט און פון צווישען זיינע גע־יכטע וואנצעס בליצט ארויס א זיס שמייכעלע.

דערווייל איז געווארען מנחה צייט. א געשמאק ווינטעלע הויבט אן צובלא־ען און אויפין הימעל ווייזען זיך שטיקליך וואלקען, אויף וועלכען מען האט, וויא אוף טהייערע געסט, שוין א לאנגע צייט ארויסגעקוקט. דיא בוימער הויבען פאמעלאך אן זיך צושאקלען, איינער צום אנדערן איינגעבויגען דעם קאפ, און פיהרען זיך א שמועס אויף זייער לשון, נאכדעם אז זיי האבען אזוי לאנג געשוויגען שטיל. דאס

ווינטעלע האט אויפגעוועקט די שלאָפעדיגע תבואה. אלע זאנגען האפען זיך וויא יונגע קינדער אויף מיט א קול און צוקישען זיך גאר פריינדליך. נאָמט בעשעפעד ניש ריהרט זיך אומעטום: אויפן פעלד, אין וואלד און אין דער לופט. איינס נאָך דאס אנדערע טרעטען שפילפיינעליך ארויס, אויף צווייגלעך, ביימליך, נידער ריג און גאנץ הויך פוטצען זיך דיא פעדערליך. א וויש מיט דעם שנעבעלע. א טרעסע, א שאקעל און הויבען אָן דיא זיסע זמירות, צווינגען, צושווישטשען. באַבעטשקעס רייך געקליידעט אין אטלעס, סאמעט, מאָרע אנטיק מיט טהייערע ציהרונג האָפען א טענציל, שוועבענדיג אין דער ליפט, הייבען זיך, דרעהען זיך און מאכען צוויי בושלעס, גווארדייצעס, מיט לאנגע, רויטע פיס שטעהן אויפן גראָז, פארריסענדיג דיא קעפ אין דער הויך און קוקען מיט גדלות. עפּיס א קונדעס, א פויגעל, שטיפט, פליהט פון איין בוים צום אנדערען, מאכט „קוקו, קוקו״! וויא ער שפילט זיך אין באהעלטעניש. איהם ענטפערט אָפּ פון צווישען ווייט און קאָרן איין אנדער מין פויגעל עפּיס. „פּיק־בער־וויק, פּיק־בער־וויק! וויא גערעדט: אייבינ וועסט דוא מיך דאָ נישט האפען, האָטש שיט מיר אָן זאלין אייהן עק, באקט זיך ר׳ קרוב ווייטער און אועק, אזועק! .... נישט ווייט אין א וועלדעלע קנאקט דער ס׳לאוויי, צולאָזט זיך אויף זיין העלזעלע, מאכט זיסע שטיינער און שפּילט גאָר מחיה. איטליבער וואס קען נאָר עפּנע א טויל האלט דעם וועלטבעריהמטען חזן אונטער. ושאבעס אפילו פון דיא טייכליך ערגיץ טערעלייקען, אפילו פליגען, בינען האבען נישט געשוויגען און דער זשוק, דער שיינעץ, דער אנהאפּער, האט פליהענדיג אויף געזוחשעט. דאס איז געווען אזא קאָנצערט, וועלכען מען האט געמענט אויף בילעטין געהען הערען.... דיא גאנצע וועלט איז עפּעס וויא לעבעדיג געוואָרען און בעקומען א פרעהליך פּנים. א פרייד, א פארגעניגען צוהערען, צוזעהען, צושמעקען דיא זיסע ריחות פון אלע זייטען.

—ר׳ אלטיר ס׳איז גוט! ר׳ אלטיר ס׳איז שיין! עס ציהט עפּיס ביי דער נשמה, עס רעדט עפּעס צום הארצען: גאָטס וועלטיל איז שיין, גאָטס וועלטיל לעבט! עס ציהט און גלוסט זיך אריינוואַרפען זיך עפּיס אהין, אהין מיט הענד און מיט פיס...

— מענדעלי, בעז .... ר׳ מענדעלי, עס .... פעז טוהט אלטיר אויף מיר זיך א קרים. שוין צייט בעסער מנחה דאוונען, פארגעסט בעסער נישט פון אייערע אלע זאכען צוזאגען עננו ....

איך פארבינד דיא זאקען, גארטעל ארום מיט א פאסעק דיא קאפאטע און הויב אן זאגען „קטורת״ אויף א ביי קול, גאנץ לוסטיג, מיין אלטיר, זאל לעבען, צולאזט זיך באלד טאקי נאך מיר אויף דער גראבע סטרונע, אויף דער געמבע און מירביידע גיבען אפ א שבח זיין ליעבען נאמען, בשעת אלע קרייטיכיער און בלעטלעך אויף דיא פעלדער, אלע חיות און עופות אין דיא וועלדער לויבען גאט, זאגע שירה. —

נאך ביים אנהויב „פטום הקטורת״, אז אלטיר איז ארויס מיט דעם נאנצען אפטייקעל קרייטיכצער און געווירצען: החלבנה, טייבילש קויט, והלבונה לויטערע ווייריך, הצפורן א ווארציל גלאט וויא א נאגעל, איננבער און שטיינגליך זאפרען, האט ער ארויסדערטאפט פון אונטער דער קעלניע דאס בעל העגלה׳ישע טריף־געווירץ, א קליין פעסעלע „מאזניצע״ מיט סמאלע. מיט דעם דאוונען איז ער פערטיג געווארע ניך און בשעת איך האב נאך געהאלטען אין דערמיט האט ער שוין געשמירט דיא רעדער.

— הייטט נישט, ר׳ מענדעלי, מאכט עס בקיצור! טרייבט מיך אלטיר אונטער. נעהמט זיך איהר דא צו אייער וואגען און איך וועל דערוויי׳ א געה טאן נאך דיא פערדליך. צייט צופאהרען. ביז נאכט קענען מיר גאנץ ווייטליך איינפאהרען.

אלטיר געהט באלד טאקע אוועק און איך נעהם מיך צו דעם וואגען, טאן איהם זיין רעכט. איך אייל מיך נישט, שמיר דיא רעדער בעל־הבתיש, איך קאנג נישט קיין טריף־געווירץ, בעטראכט מיר דיא אקסען, איטליכס פיצע ע בעזונדער. דאס האט געדויערט א היבשע צייט — און מיין אלטיר קומט נישט. דיא פערדליך האבען געטחט פארגעהען ווייטליך אביסעל אין וואלד און זיך גוט אונטערגעפאסעט אזוי דיינק איך מיר און טהו א קוק אויף דער זון, וואס האלט נאהענט ביים אונ־טערגעהען. איך שטעה מיר אזוי אוועק ווייטער א היבשע צייט. דיא זון האט זיך שוין געזעטצט. איהרע לעצטע שטראהלען קריכען ביסלאכוויים אראפ פון דיא ביי־מער, איך וועלכע זיי האבען ערשט אזוי פרעהליך־לויכטענדיג זיך געשפילט, און

זאָגען דעם וואלד: א גוטע נאכט!....

עס בעפאלט מיך עפּעס א מורא. אפשר איז אלטירן נישט גוט געווארען? א קאַטאָוועס נאך אזוי פיעל שוויס, נאָך אזא לאנגען טאָג פאסטען; אפשר איז ער דאָרט ערגעץ חלשות געבליבען, אדער אפשר איז איהם דארט נאָר עמיצער בעפאלען? ס'איז דאָך א וואלד, א פארלעגען אָרט, אין דער זייט וועג! מען טאהר אזוי דיא זאך נישט לאָזען, מען מוז געהען זעהן.

איך טאָך מיר הארץ און געה אין וואלד אריין. איך געה און זוך, איין עברה אבער דיא טיה, אלטיר און דיא פערד זענן אזוי וויא אין וואסער אריינגעפאלען. איך בין שוין פערגאנגען טיפליך און קום לסוף צו עפּעס א לאנגען, שמאָלען טהאל, וואס האקט פאר מיר איבער דעם וואלד אין צוויי טהייל. דער טהאל איז בעוואקסען מיט טשערעט און מיני ביימליך שטעכענדיגע וויא דערנער, און ציהט זיך מיט איין זייט צום שליאך, מיט דער אנדערער ערגעץ אנדערש, העט ווייט צו אלדע שווארצע יאָהר. דער וואלד שטעהט און שלאָפט, איבערגעדעקט פון אויבען עפּעס מיט א טונקעלען פאָרהאנג. ארום און ארום איז שטול. נאָר צייטענווייס הערט מען, וויא צוויי הויכגעוויקסינע ביימליך, נאהענטע שכנים, שושקען זיך מיט אראָפּגעלאָזענע קעפּ צווישען זיך, איינער דעם אנדערען א קיטצעל געבענדיג הינטערוי ליכס מיט דיא צווייגען. אדער וויא א פּאר בלעטליך ערגעץ פלאטערען, בעריהרען זיך, גלייך וויא עס גרימט זיי עפּעס און עס לאזט זיי נישט רו.ען. דאס רעדט דער וואלד פונים שלאָף. דאס חלומט זיך איהם נעכטיגער טאָג מיט אלע פרייד און לייד אין איהם. דער שארך פון דיא דארע ריטליך דאָרט — דאס קומען איהם צו חלום ביימער נעביך, וועלבע מען האט פאר דער צייט אויסגעהאקט. דער קלאפּ ביים אראפּפאלען דאָרט עפּעס פון דער הויך — דאס בעטייט א נעסט מיט יונגע אומשולדיגע פייגעליך, וואס דער שפּארבער, דער שוליק, האט פלוצלום צושטערט, און דאס טאקי פלאטערען דיא בלעטליך דארט אויף דער טויטער מוטער מיט איהרע דערהרגעטע קינדער, וואס קומען אצינד איהם צו חלום.... עפּיס א גאנצער וואָלקען מרה־שחורה ריקט זיך אן אויף דעם וואלד און אויף דער נשמה מיינער. דער כח־המדם, דער פּאָקוסניק, דער וועלט־בעריהמטער קינגער, מעקלערט איים מיט שווינדעל עפּיס א מין שותפות

געשעפטיל, א קאָמיסיע צווישען מיר און דעם טהאל, וועלכען איך שטעה און קוק אָן. איך בעקום פון איהם א טראנספּארט משונה שרעקליכע בילדער, און פון מיין קאפּ־פאבריק געהען דיא אייגענע סחורה, איבערגעמאכט אויף איין אנדער שטייגער מיט נאך פיל ווילדע זאכען, אהין צוריק. אין איין טראנספּאָרט קומט מיר פון דארט אן א מת, א דערהרגעטער אלטיר יקנה״ז און ביינער פון אונזערע פערד, צוויי פגירות. ביי מיר אין קאָפּ ווערד עס קונציג אויסגעארביים מיט טויזענדער פארפּוטצונגען, און באלד מאקי, גיך פלינקט טראנספּאָרטירט צוריק מיט א גזלן א רויטען, א געזונטען און א וואלף מיט א קארק און שרעקליכע ציין א צוגאָב דערצו.

און ווי איך האלט שוין אויף אראפּצוגעהען אין דעם טהאל שטעלט מיך פּלוצלים אָפּ א געדאנק אזוי: דיא ביידליך שטעהען דארט אויפן פעלד הפקר, פונם נאנצען ביסעל פארמעגען אונזערס קען חלילה נישט בלייבען קיין זכר. עס וואלט נישט געשאדט פריהער א קוק צוטאן. נאר זעהר מעגליך אפשר, אז אלטיר האט שוין לאנג זיך צוריק געקעהרט מיט דיא פערד און בעאומרוהיגט זיך אצינד וועגען מיר. דער דאזיגער געדאנק לייגט זיך מיר אויפן מוח און ווער ביי מיר עפּיס שטארקער. דיא האפנונג ווערד אלץ גרעסער, גרעסער אזוי, ביז זיא צערייסט דיא געדיכטע וואלקענס מרה שחורה און עס לייטערט מיר זיך אביסיל אוים אויפן הארצען.

איך לאז מיך געהען געשווינד צוריק.

8

נאָט האט געהאלפען איך בין געקומען בשלום און נישט אויסגעבראכען קיין פוס ביי איטליכס מאל פאלען אויפן וועג, אין איילעניש אנשלאגענדיג זיך אין א בוים. דאס אויפשטעהען א געפאלענעם אין וואלד איז חלילה נישט מיאוס אזוי ווי אין שטאדט, וואו מענשען שטעהען און לאכען. דעריבער פלעג איך איטליכס

מאל מיך גאנץ פיין אויפהויבען פון דער ערד מיט גרויס הנאה און געלויבט גאט, וואס האטש מיט חסד. און אז דער חסד פון גאט איז יא אזוי גרויס מיט מיר, האב איך שוין געהאט דאס רעכט צו טראכטען, מסתמא וועל איך קומענדיג אויך זוכה זיין צוטרעפען מיין אלטירן מיט דיא פערד. נאר אזוי פיל גנאד פון זיין ליבען גאטען האב איך נישט פארדינט.

אלטיר איז נישטא!

איך בלייב שטעהן וויא אפגעבריהט. זעהר נישט גוט איפין הארצען! גאט ווייסט, וואס מיט אלטירן איז געשעהען, וואו זיין געביין איז אהינגעקומען, דא האט דאס פינסטערע מזל זיינס זיך טאקי געמיהעט. אזוי גלאט איז דיא זאך זיכער נישט. היינט איז אויך דיא שאלה מיט מיר, וואס טהוט מען? וואס קען פון מיר ווערען? דער חשבון מיינער איז געווען: אפזיצען אין גלופסק מיינע זאכענישען, אנגעהמען דארט וויא מעגליך מעהר קינות אויף צובעטהיילען דיא אלע שטעדטליך ארום און ארום, וויא דער שטייגער מיינער איז תמיד, כיאיז שוין דיא „דריי וואכען" דיא צייט איז קורץ, א שעה טאהר מען נישט פארליהרען. באם חלילה איך פארהאיע מיך דא אין וועג, בלייבען יודען אין דיא שטעדטליך אן קינות. א קאטאוועס עפיס יודען אהן קינות!... איך קען מיר פירשטעלען דעם גוטען תשעה־באב: יודען האבען זיך שוין אפגעצאטיגט מיט דיא מילכיגע לאקשען, אריינגעלייגט אין בייך דאס הארטע איי איינגעטונקט אין אש. זיטצען שוין ברוגז אנגעלאדען אויף דער ערד נאר אין זאקען מיט אויסגעטרעטענע פיאטעס, פלייא בייסען, קונדסים האלטען דיא בערליך גרייט צום ווארפען, מעןווארט נאר הערען איין אנהויב, עפיס א גוט ווארט, און פלונלים — נישטא קיין קינות! מענדעלי איז צו אלדע שווארצע יאהר פארפאלען געווארען, נישט געבראכט קיין קינות!... צעהן יודען אויף איין קינה. סיאיז א שטופעניש, א קוועטשעניס, א פארמישעניש מיט דיא פלייא, א פארפ אנטעניש מיט דיא האר: בערד פאות פול אנגעזעטצט מיט בערליך. עס גיט־זיך־נאך אייער, לאקשען, וואס קריבען פונם האלז, איינעם דעם אנדערן אונטער דער נאז.... פון דיא וויבער איז דיא יסורים נאך נישט אזוי גרויס, זייא נעהמען וואס סיאיז, אבי געדרוקט, א תהינה: א בענטשעריל, דיא דינים פונם טרייבערען, א הנדה—אלץ איינס, וואס

טאכט עס אויס ? — ווינען יאמערען איבער דעם הויף אויף א קול. און וואס בעדארף מען דען מעהר וויא פארניסען טרעהרען ?

אוי א מיאוסע לאגע. נישט פרעהליך, ארום און ארום, ביטער אויפ׳ן הארצען ! . . . . נישט דאס בין איך אויסען.

אפהענדיג פון דעפטווענען טאהר מען נישט זיין. מען מוז עפעס טהאן, נישט זיטצען מיט פארלייגטע חענד. מען מוז ווייטער טאקע געהן זוכען. איך טוה א קוק אויף דיא שטערען און דערמאהן מיך, שוין צייט אנצובייסען. איך נעהם מיך צום רענצעלי, שפ׳עס איבער, פאר צרות, מיט דעם פלעשעל בראנפין, בול־בול־בול גלייך אין מויל אריין, חאפ אין איילעניש עטוואס פארבייסען, טאקע נאר פון יוצא ווענען. געזעגען מיך מיט דעם פלעשילע נאך א מאל בול־בול און לאז מיך געהן אלץ טאקע געשווינד.

איך בין ווידער אין וואלד, ווידער לעבין טהאל און באלד טאקע בין איך שוין אין דעם טהאל. נאר לאמיך נישט זאגען קיין ליגען׳ איך בין דארט ניט אליין, אויפ׳ן הארצען איז מיר אויך נישט אזוי שלעכט וויא פריהער, איך געה אין צווייען, שמיעס מיר מכח מיין איצטינען עסק און גאנץ נישקשהדיג, נאר נישט אומעטיג ! — א פנים בשעת נעהמענדיג זיך אין איילעניש צום פלעשי׳ל, נאך אזוי פיעל פיין און יסורים, האב איך איבער־נעחאפט דיא מאס, איין איבעריגען זופ געטאן או פ׳ן ניכטערען מאגען און נענעסען האב איך כמעט גארנישט, ס׳איז מיר אין האלז נישט געקראכען, מיך נעווארגען מיט דעם ביסען. דער דאזיגער איבעריגער זופ איז מיר בייגעשטאנען אין דיא נר־טען וויא א טאטע. ער האט מיר אונטער.ענעבען מוטה און מיך שטארק בערויי־דעוודיג געמצכט אויף מיין שפאציר, נייטט היינט געדאכט. אזוי איז שוין דער שטייגער פיינער תמיד, פון איין איבעריגען לעק משקה, פורים אדער שמחת תורה א מאל, שיט זיך פון מיר רייד וויא פון א לעבעדיגען זאק. איך רייד צו דער וואנד און שמייבעל מיר דערביי זעהר זיס. בין גוט און ווייך, חאטש צוצולייגען מיך צו א געשוויר. דענסטמאל צוציהט זיך מיין גוף ווייטליך, עפעס איז ער גרינג שיטער וויא לעמעשקע. עס באמבלען זיך ארום איהם פון אלע זיינע זייטען עפעס חלקים׳ליך מענדעלי, נישט רעכט צופיהלען וואו איז דאס ווכבינסטע,

מיטעלסטע פינטעלע, ביי וואס אנצונעהמען. עס ווערד דענסטמאל פון מיר, דאכט זיך גאָר צוויי מענדעליך. איינער קריכט קיין יהופעץ, דער אנדערער קיין בויבעריק, דיא בשותפותע פיס ווערען משוגע, נישט צו וויסען וועכּען צופאָלגען־ איינער פרעגט, דער אנדערער ענטפערט. דיא רייד מיינע קומען מיר, וויא פון דער זייט א וויעדער קול צוריק טאקי אין מיינע אויערען אריין, עפּיס גאָר ניט מיין שטימע, א קול וויא פון א פוסטער פאס. דער קאָפּ אין גאנצען, פון דעסטוועגען, פארליהר איך נישט, עפּיס בלייבט מיר נאך איבער א שטיקעל זכר וויא אין חלום.

— גוט נאוועגט! וויטע איך מיך מיט א פארבייג, וואהין עס געחט מען ביי נאכט דא? — עט... טפּשים, פערדישע קעפּ! ענטפערט צוריק א מענדעלי מיט א גוט, זיס שמייכעלע. זיי צו ווערען פארפאלען זיך פארגלוסט זיי. א געלעכטער הלעבין! — א גרוב, ר׳ מענדעלי! היט אייך דיא ביינער. — יא, וויא איך בין א יוד, א גרוב! איך געפאלען בין שוין אפילו. דאס צוואנציגסטע דאכט זיך, מאל. — שטעהט ושע, זייט מוחל, אויף! נישט קיין דרך ארץ עפּיס זיך צולייגען אזוי. — א שיינעם דאנק ר׳ קרוב; איך מיט דער בייטש טאפּ ווייטער שוין... א געלעכטער, חלעבין, ביימליך געהען? נעזונטערהייט .... קומט בעקומפּאניע. פע, דראפּעט גישט! .... אי ווייטער א דראפּ! פע, פע, אויגען ארויסגענומען שיר מיר, טפוא! — שפּייעט, ר׳ מענדעלי אויף זיי! זיי באלד פּטור ווערד מע זיי. אויף א סטע שקעלע ארויס דאָ געהט זייט מוחל, אויבּין פרייען פעלד. — גוט בין שוין דאָ! אי א לבנה, א באקדויד שע, א שיינע אדעסער לבנה! א נאָז מיט אויגען! .... שאַ, מקדש זיין דיא לבנה! שלום עליכם? — עליכם שלום שכום! — שלום עליכם? — עליכם שלום! אזוי וויא איך אקעגען דיר שפּרינג און אָנריהרען דיך נישט קען איך .... שפּרינגט ושע פעטער! — האָץ, האָץ, האָץ! אזוי מיך אָנריהרען זאלען מיינע שונאים נישט.... וואס זיי צו אונז האבען וואס? צוחליפּע איך מיך פּלוצלים. וואס איך שולדיג אז איך לעב איך און וויל עסען איך? נאַ, א לייב, מישטעהנעם געזאגט, א שפּע־דיל! שטענדיג קריינק, וועהטינין.... אויך געהאט א מאַמע, מיך געקלעט, געקישט תאט זיא.... וועה מיר, איך בין א יתום, א יתום! צו ווין איך מיך

נאך שטארקער. — **שא,** שא! ענטפערט **זיך** צוריק מיט **א טרייסט, וואס קען** מען טאן? וויא שעהמט זיך עס נישט איין אלטער **יוד מיט א באָרד, א בעווייב־טער,** א מטופל מיט קינדער צרוויינען אין דרויסען **פאר דער** לבנה! שא, **נישט** קיין **דרך־ארץ, תלעבין!** שא, דער רוח וועט אייך נישט נעהמען, נישקשה! **היט זיך בעסער, אָט איז א פּליוט.** — **יאָ,** וויא איך בין א יוד, טאקי א פּליוט. שוין **א גוטען זעטץ נעטאן** מיך אפילו. וואס טהוט מען? — מען נעהמט און קריכט אריבער. **אָט** אזוי, אזוי. — **א** שיינעם דאנק: איך שטעה שוין מיטביידע פיס **אין גאָרטען.** — ברוך הבא מחותן! זייט זיך מטריח ווייטער. — האט קיין צרות נישט, איך געה, **וואס** פאר א גערעטעניש! באָב, ארבעס אָנ עזעצט, אוגערקעס גאר אָהן א **צאָהל**! — מאכט ברכה, פעטער, לאָזט זיך נישט בעטען.— יישר כח! אוגערקעס גאָר א דערקוויקעניש! געשמאק מחיה!.... הא, א קלאָפּ! **וואס** בעטייט **דער** קלאָפּ? פון **וואנען דער** קלאָפּ?

דער קלאָפּ איז געוועזען פון א געזונטען ערל, וואס האט הינטען־ארום מיך **גע־טאן א חאַפּ און** מיר גוט גענעבען אָנצוהערעניש, אז אין א פרעמדען גארטען **איז** נישט שיין צו קריכען. דער קלאָפּ האט בעטייט, אז פרעמדע אוגערקעס נעהמען **ביי־נאכט טאָהר** מען נישט. פון דיא קלעפּ, און מעגל'יך אפשר אויך טאקי **פון דיא פרישע אוגערקעס,** האב איך כמעט אין גאנצען מיך אויסגעניכטערט. איך **בין גע־שטאנען א ווילע פארדולט** וויא אויפחאפּענדיג זיך פונם שלאָף. **דאס ערשטע וואָרט** מיינס, **עס פארשטעהט** זיך, איז געוועזען: געוואלד!.... באלד דארויף בין **איך** מיך מישב, לאָמיך קלאָמפּערשט מאכען זיך נישט ווסענדיג און גיב **א פרעג דעם ערל מיט** גוטען, אויף זיין גראָב לשון: **„צי** ני באטשילי, משויעש, טוטעטשקי **זשידקאָ אים** קינאָמי? קאָזשי נאָ טשילאָוויטשע!״ **דער ערל** אבער טהוט זיין זאה, **וויל** נישט הערען, שלעפּט מיך ביים ארבעל, דערלאנגט מיר **א מאל אויך א שטופּ פון הינטען** אין איין קול: קום, קום! **עס** העלפט נישט, איך געה, **מען קען** קיין **חזיר** נישט זיין און מיר קומען אזוי צו ביידע עפּעס לעבען א שטוב, ביי וועלכער עס שטעהט א געשפּאנטע בריטשקעלע מיט פיר **גוטע פערד, און עס** לייכט **זיך פון דיא פענצטער.**

ביים אריינקומען אין שטוב טהוט דער ערל מיך א שטופ פאראויס און אליין שטעלט ער זיך לעבען דער טהיר אהן א היטעל. אין ברירה, איך נעהם אויף אראפ דאס היטעל קראטץ מיך אין קאפ און קוק וויא א נעבטינער.

ביי א טיש זיטצט א שרייבעריל און שרייבט, סקריבענדיג מיט דער פען, וואס בעט זיך איטליכע רגע אין טינטעריל אריין, אפצונעטצען אביסל דאס מייכבען איהרס, נאכדעם וויא זיא ברעכט מיאוס אן אויפין פאפיר. דאס שרייבעריל האט מיט איהר דאס לויפעניש, קרימט זיך און זידעלט זיא ביי איטליכען טונק. מען זעהט, ביידע פיינינען זיך נעביך, ביידע זיינען נישט צופרידען: זיא, מיט זיין שווערער האנד, מיט זיינע מיאוסע גרייזען און ער — מיט איהרע חלשותדיגע קלעקען. ער—איהר א קוועטש און זיא—איהם א קלעק.... אין מיטען שטוב שטעהט א רויטער קאלנער מיט מעשענע קנעפ, עפעס א מין מענש מיט א בויך און איין א:נטבלאזען פנים. גלאנצט מיט דיא קליינע אויגען און בשעת עס פארווארפט זיך איהם דאס שווארצאפעלע קוקט ארויס דאס וויסעלכען פונם אייג, פארלאפען מיט בלוט. ער דרעהט דיא לאנגע וואנצעס און רעדט אויפ'ן ניידער, בייזערנדיג זיך, צ: צוויי פארשוינען מיט אנגעבויגענע קעפ, אין דער זייט פון דער טהיר. איינער א היכער מיט א געזונטען קארק, אונטערגענאלט דעם האלז און א זילבערן רייר העלע אין לעפיל פונם לינקען אויער. דער אנדערער א דארער מיט א שפיצאסט ערדיק, אויפין הארצען א בלעך, תאלט א לאנגען שטעקען מיט ביידע הענד, ב.ינצעלט מיט דיא אייגעלעך און בוקט זיך איטליכע רגע. דער רויטער קאלנער ..יהערט זיך אויפין ערשטען פון דיא צוויי פארשוינען, שרייעט: אין קייטען! קיין סיביר אזא סטארעסטע!.... און אויפין צווייטען: פאסען וועל איך פון דיר שינדען, דוא, פאטסקי אוינער און א זוינער. אין דיין טאטען!

איך בין טויט מיט אלע מיינע אברים. עס וואקסט מיט מיר וויא אין א קדחת. עס רוישט מיר אין קאפ, קלינגט אין דיא אויערן. איך הער נישט און זעה נישט, ו :ס ארום מיר טהוט זיך. איך האב נישט רעכט געהערט אפילו דיא טענות פון יין ערל, בשעת קלאגענדיג זיך אויף מיר. נאר אז דער רויטער קאלנער האט א י. נעטהאן אויף מיר מיט דעם הארבען ווארט אויף יונית, האב איך מיך באלד ..יפגעחאפט און שוין גוט געהערט. פאר דיא אויגען מיינע שוועבט א קולאק און

עס פליהען שרעקליכע ווערטער: גנב, קאנטרעבאנדטשיק, טרפה־סחורה, בייטעל־שניידער קייטען, טיורמא, קנוטעס, סיביר!.... ער זוכט זיך פלוצלים צו מיינע פאות און נאכקריטענדיג מיך שטארק אין כעס האפט ער אין אימפעט פונם טיש א שער און שערט מיר אפ אין גאנצען איין פאה! — איך בעוואש מיך מיט טרעהרען, קוקענדיג אויף דער ערד מיין פאה, מיין גרוי אלטע פאה, וואס האט געוואקסען מיט מיר פון קינדוויים־אויף ביז אין מיינע אלטע יאהרען; וואס האט איבערגעהאט מיט מיר פרייד און לייד געגוג אין מיין לעבען. דיא מאמע האט זיא אין דער יוגענד געגלעט, געצוואגען, גאר נישט געקענט זאט אנקוקען זיך אויף דיא שווארצע שיינע גרייזעליך איהרע. זיא איז געוועזען א ציהרונג מיין פנים אין מיינס גוטע טעג, ווען איך בין געווען פריש און שטארק. זיא איז פריה פאר דער צייט גרויא געווארען פאר צרות נעביך, און איהר גרויקייט האט מיר חלילה נישט געמאכט קיין בושה.ביידע האבען מיר זיך פריה געעלטערט פאר פורעניות, נויט, עלענט, גריזאטע, אומזיסטע פיינשאפט און רדיפות אין דער וועלט. ווען חלילה האט זיא געשאנדעט? ווען חלילה האבען מיינע גרויע האר עפעס שלעכט געטאן? — עס וויינט אין מיר דאס הארץ, שרייעט געוואלד שטיל, נישט ארויסצוברייננען אויף דיא ליפען קיין ווארט. איך קוק שוויינענדיג וויא א שעפעלע ביים בעשוירען עס, און פון דיא אויגען קאפ, קאפ, טרעהרען וויא דיא באב.... מיין הויל געבליבענע באק האט מיר שטארק געפלאמט, דאס פנים האט געמוזט מיר זיך פארענדערען א שרעק. עס האט געמוזט זיין א רחמנות מיך אנצוקוקען דענסטמאל. ווייל באלד דאריף האט דעם רויטען קאלנער עפעס וויא אפגענומען דאס לשון, שוין גערעדט מיט גוטען, ארויפלייגענדיג ביידע הענד מיר אויף דיא אקסלען. אונטער דעם מע־שענעם קנעפיל א פנים האט זיך געריהרט א מענשליך הארץ. מיינע גרויע האר און מיין גאנץ אויסזעהען האבען איהם בעוויזען מיין ערענטליכקייט, און וויא אי־בערבעטענדיג מיך פאלט ער מיט א בייזער אן אויף מיין ערל, וואס פאר עפעס איין אונערקע שלעפט ער איין אלטען מענשען נעביך, טהוט א היק און טרייבט איהם ארויס. ער אליין נעהמט דאס היטעל, דרעהט זיך אביסל ארום, זאגענדיג דעם, יענעם א ווארט, געהט דערנאך ארויס און באלד הערט זיך וויא דאס בריטש־קעלע פאהרט אוועק.

דיא אלע מענשען אין שטוב ווערען לעבעדיג. דאס שרייבעריל טהוט א ווארף די פען, אפשיקענדיג זיא צו דיא אלדע רוחות. דער סטארעסטע און דער סאטסקע גלייכען זיך אויס, אויפהייבענדיג דיא קעפ. איטליכער גיט א מאך מיט דער האנד צו דער נאס־צו און דיא אויגען זייערע ריידען: יברכך! פאהר געזונטער־הייט און לאז מען דיך נישט אנקוקען!.... דער סטארעסטע האפט דעם אטהעם פאהרט אריין מיט אלע פינף פינגער צו זיך אין דיא האר פונם קאפ, טהוט איהם א גוטען שאקעל און מאכט דערביי: נוא א סטאנאוואי!....

דיא גויים האבען מיך געראטהען, נאכדעם אז איך האב זיי דערצעהלט וועגען מיין אומגליק, צוגעהען צו דער קרעטשמע ביים דארף, נישט וויט פון דאנען. דארט בעדארף זיין אציגד איין עולם מענשען צוריקפאהרענדיג פון מארק טאג. מעגליך ביי זיי וועל איך עפעס מיך דערגעהן. איך הייב אויף מיין פאה, באהאלט זיא אין קעשענ׳, בינד אונטער דיא באק מיט א פאטשיילכען, זאג א גוטע נאכט און געה אוועק.

9.

דיא קרעטשמע איז געווען בעלאגערט אין דרויסען מיט פוהרליך און וועגעליך אלערליי. א טהייל ליידיגע נאר מיט אביסעל שטרוי, א טהייל פארנומענע מיט מיני זאכען און חפצים, פיי נישט קיין פארקויפטע, פיי נעקויפטע דארט אויפ׳ן מארק. אויף איין פוהריל ליגט אין א זאק א חזיר, ארויסגעשטעקט פון א לאך זיין שיין פיסקעל און מאכט לעבער אין קאפ. שרייענדיג משונה אויף א גרילצענדיג קול. הינטער א וואגען, אנגעליינט מיט נייע לאפטיעס, מיט נייע ליימענע טעפ, טעפליך און מאקרעטעס, שטעהט צוגעבונדען א רויט געפלעקטע קיה מיט איין הארען און רייסט זיך מיט אלע כחות זיך צובעפרייען, גיכער קומען צו איהרע אלטע חברתיעס אין שטאל מיט דער בשורה: נישקשה: מען איז איהרער נאך נישט פטור געווארען, געקויבט דער שור־הבור, מען זעהט זיך געזונט!.... א פאר גרויע, ברייט־בייכיגע, פיינע אָקסען שטעהען געשפאנט אין דעם יאָך, מאכען אזוי

ערענסט מיט דעם טויל און טעלח-גרהן געשמאק, קיין טינוט חלילה נישט מפסיק
גו זיין, גלייך וויא זיי זענין פארטיפט אין א וויכטיגער זאך און טהוען מיט זייערע
אקסענע קעפ אויף עפיס א גרויסען שכל. דעם ארענדארס ציג שטעהט דערווייל
אויפין וואגען, שטעקט הינטערווייליכס אריין דעם קאפ אין א זעקעלע דארט,
נעהמט באלד איחם ארויס מיט א פול טויל, פירקעט דרעהענדיג דאס שווענציל,
קייעט, מאכט מיט דיא באקען, טרעסעט דאס בערדיל גיך, געשווינד, ארומקוקענ-
דיג זיך אין אלע זייטען. איין אלבער אויסגעדארטער דארפס-הונד, לעבט אויף דער
עלטער פון קצבה, אהן א שטעלע, טיט א הינקעדיג פיסיל און א קאלטון באמ-
בלענדיג זיך איהם אויפין עק, שארט זיך צו נאהענט צום וואגען, קוקט מיט דרך
ארץ, קוטט דערנאך צו נעהענטער אויף עטליכע טריט, שמעקט, זוכט מיט דער
נאז. דערטאפט עפיס א טרוקען, אפגעלעקט ביינדיל, לויפט מיט דער מציאה אפ
אביסעל ווייטער, שטרעקט זיך אויס אויף דער ערד און נעהמט זיך קנאקען דעם
ביין, האלטענדיג דערביי דעם קאפ אין דער זייט אויף דיא פעדערסטע לאפעס. —
אס פערדיל דארט אין יענעם וואגען, נמאס ווערענדיג איהם, א לאנגע צייט צו
שטעהען אויף איין ארט, גאר נישט צוטאן נאר דרעמלען, מאכען מיט דער מאר-
דע און שאקלען דיא אויערען, איז זיך מיישב, אפצושטעקען א וויזיט א פאר איינ-
געשפאנטע אקסליך, וואס טהוען זיך וואויל איבער א זעקעל פאלאווע, און זיין זייער
אורח אויף וועטשערע. נאר ביים געהען פארהאקט זיך דיא אקס פון זיין וואגען
אין א רעדיל פון איין אנדער פוהריל, שיער איטצר-ווארפען עס. יענץ פערדיל דארט
ארויסשפרינגענדיג פון דיא האלאבלעס, טרעט אן איין אנדער פערד אויפן פוס, עס
טהוט א הירזשע און שטעלט זיך דיבאם. דיא ציג דערשרעקט זיך, טהוט
גיבער א שפרינג און טרעט אן דעם דארפס הונט אויפן חיידיל.
ער שפרינגט דערשראקען אוועק אויף דריי פיס, הייעלענדיג אויף א
קוויטש מיט א צעהנגארענדינען שלשלת.

מיט גרויס מיה שלאג איך מיך דורך צווישען דיא אלע פוהרליך, גוט צוקר
קענדיג זיך טאמיר איז דא דאס, וואס איך זוך, און לאז מיך אריינגעהען אין
קרעטשמע.

דאָס אלסדינג, וואס אינווענינ אין קרעטשמע טהוט זיך, דערפיהל איך בי־ ליבוויים, איינס נאך דאס אנדערע כסדר, נישט אויף איין מאָל. דעם ערשט־ כבוד דאָרט האט מיין נאָז. באלד ביים אריינקומען, נאך אויף דער שוועל, טהוט מיר א זעטץ א שאַרף ביטערער צאַפּענשטינקעדיגער ריח פון בראנפין, מאחאָרקע און מענשענשוויים אין איינעם. אז דיא נאז ניסט אָפּ איהר „מה טובו״ פון אַזא ברוך הבא מיט א הילך, צוגיסענדיג זיך אין שטיינער, געחען צום שמיק דיא אויע־ רען. א רעש, א געפּילדער פון אויסגעמישטע אין איינעם דינע, גראָבע, חייזעריגע, צוריפּעטע און חריפעדיגע קולות קויקעלען זיך אריין אין זיי מיט א גרילצען נאָר טויב צו ווערען. אז דיא נאָז מיט דיא אויערען האבען שוין זייערס אָפּגענומען געהאט זייער עהרליך אויסקומעניש, זענין שטארק אין דער ארבייט נעביך דיא אויגען. נאכדעם וויא זיי בלאָנקען זיך פריהער ארום אין דער טונקעלניש צווישען א געדיכטען עולם מענשען, צונויפגעשמאָלצען אין איינעם, נישט צוהאבען א פיצעל סימן פין עפּעס א זאך, דערזעהען זיי פון דערווייטענס אויף א לאנגען הילצערנעם טיש א חלבידיג לעכטיל אין א ליימען לייכטעריל, וואָס ברענט מיט א רויטעך שטעכענדיגען פלאַם, ארומגערינגעלט מיט געל־גרין־בלויא־גרויע רעדער וויא רעגענ־ בויגענס פון דער הייסער פּארע און זיילען רויך, וואס שלעפען זיך איבער דער שטוב ארום. ערשט דערנאך הויבען אן ארויסצושווימען פונם טונקעלען טומאַן כסדר: נעז, בערד, בערדליך, טשופּריגעס, גאנצע פּנימער און צורות פון מאנסבי־ ין און נקבות. עס שווימען ארויס רעדליך מענשען, א טהייל האלטען זיך אויף דיא פיס, ערשט נאכין פערטען, פינפטען טרונק בראנפין. אין דער זייט האלזען זיך צוויי שיכורים׳ליך, זידלען זיך פאר גרויס ליבשאפט מיט מיאוסע ווערטער. נעבין זיי שטעהט א פלוניתטע באָרפיס אין א קורץ קליידעל מיט א געשטיקט העמד אויסגעשניטען וויט און האט הנאה, פּאטשט איינעם, דעם אנדערן, אויפן ריקען מיט גוטען, מאַכענדיג דערביי: גענוג, א היים, א היים! דאס שכורע פּאַר פּאָלק אבער שמעלצען זיך נאך מעהר פאר ליבשאפט, נעהמען זיך שטייפער ארום און פאלען. ווידער א טהייל זיטצען אויף לאנגע ביינק לעבין פלעשליך משקה מיט פארבייסען. צוויי בעלי־הגופין טרינקען איינער צום אנדערן לחיים און ויינעןביידע, וויא מען זאגט. בגילופין. איינער, א שטארקער ליבהאבער פונם

ביטערען טראָפּען און וואס דא איז שטענדיג זיין מקום מנוחה, ווישט זיך פון דערווייטענס, רייכערענדיג זיין ליולקעלע, דאס מיט דיא דאָזיגע צוויי לייט, דאס מיט יענעם, דאס מיט איין אנדערען און ווינשעוועט צו: לחיים לחיים! האָטש מען קוקט זיך אפילו אויף איהם נישט אום. און גאָר צו לעצט שווימט ארויס אין דעם געשטאלט פון א יודענע, אריהרענדע, א זשוואווע, מיט אָפּגעבלאקעווטע פּעלענע טושקעס און עפּעס א מין טיכעל אויפן קאָפּ, דעם שיינקערס וייב מיט איהר כבוד אליין, לעבין פּעסליך, פלעשער, קעלישקעליך גלעזליך, קרענצליך בייגעל, געקאָכטע אייער, דארע פישליך און שטיקליך פער־הארטעוועטע לעבער. דאס מויל מאכט איהר זיך קיין רגע נישט צו, דיא הענד איהרע רוהען אויך נישט, פונם טענהן, ריידען מיט איטליכען בעזונדער, פונם געבען און נעהמען, גרייט געלד מזומן, אדער כשכנות, אָדער מיט א קריידיל אָנשרייבען אויף דעמס, אויף יענעמס חשבון פּאפּקעליך און רינגעלאך.

איך דרעה מיך ארום וויא א נר צווישען דעם דאָזיגען גאנצען עולם, פּריוו ריידען מיט דעם מיט יענעם און דער שפּיטץ איז אלטירט ווערטעל טאקי: מילא בקיצור גאָרנישט.

אין קרעטשמע ווערד שיטערער, דער עולם הויבט אָן זיך צו צופאחרען און איך לאָז מיך צוגעהען צו דער בעל הביתטע, האלטענדיג דיא ביימש אונטערען אָרעם, אקעגען איהרע אויגען. דאס טהוא איך בכוון, מיט איין אויבער הסברא, וייל קרעטשמארקעס בכלל האבען ליעב בעלי העגלות, קויפען זייא אונטער מיט בראנפען, מיט עסען און מיט נאך עפּיס, בכדי זיי זאלען פארפאהרען צו זיי מיט פארשוינען. דיא ביימ־ש איז מיר געווען א מליץ און מיר געגעבען חן און לייטזעליגקייט אין דער בעל הביתטעס אויגען. עס הויבט זיך צווישען אונז אָן אזא שמועס:

— גוט גאָוועגט! — גוט יאהר! — וואו איז דאס אייער מאן? — וואס טויג אייך מיין מאן? — גלאט אזוי זיך. — זאָגט, אפשר וועל איך טוינען. — טא ... מהיכא תיתי! — אהער אהין מיר צושמועסען זיך ברייטליך. איך דער־צעהל איהר דאס אונגליק, וועלכעס מיך האט דאָ געטראָפען, מיין איצטיגע מאוסע

לאנג, זיא טרייסט מיך מיט א זיפץ, אונטערשפארענדיג דעם קאָפּ מיט דער האנד און צוויי פינגער אויף דער באק. מאכט אלץ: א מעשה, א מעשה! און וויטער א זיפץ, — איך טוה איהר צוליעב, דערצעהל אלסדינג, ווער איך בין, וויא איך הייס, מיט וואס איך האנדעל און זיא פון איהר זייט פארשיט מיך מיט רייד, זאָגט מיר ארויס איטליכעס פיטצעלע, וואס ביי איהר אונטערען נאָגעל פון איהר מאן דעם שלימזלניק, פון דיא קינדער און פון דער פרנסה .... עס ווערד צווישען אונז א נאהענטע בעקאנטשאפט. מיר רעכנען זיך אויס, אז מיר זיינען גאָר ביידע שטיקלעך קרובים! זיא הייסט חיה־טריינע, נאך מיינס א קאלטער מוהמע, פון דער באבעס צד. א שמחה, א פרייד! זיא פרעגט מיך אויס אויף מיין וויב, אויף דיא קינדער, אויף איטליכען ביי מיר בעזונדער. און אז דער מאן איז דארויף אָנגעקומען; זאָגט זיא איהם אָן דיא בשורה גיך און איין אָטהעם: מיר האבען א גאסט .... א טהייערן גאסט ר׳ מענדעלי מוכר ספרים!.... מיינער א קרוב! און לאזט אויס מיט גדלות צום מאן, אננעהמענדיג זיך מיט ביידע הענד ביי דיא זייטען:

— הא, מיינסט אפשר, פון א שטאל האסט דוא מיך ארויסגענומען! נישקשה, איך וועל ברוך השם פאר אנדערע נישט מבויש ווערען. מענסט זיך, חלעבין, איבערנעהמען מיט מיין משפחה!

טא, רבונו של עולם! טראכט איך מיר, לאז זיין אזוי. שאול האט געזוכט אייזלען און געפונען דיא מלוכה. איך זוך פערד און געפונען א חיה־טריינע! ....

חיה־טריינעס מאן איז א יוד מיט א לאנגער נאָז. דאס שיטערע בערדיל, דיא פאות און דיא ברעמען העל בלאנד וויא פלאקס. בשעת שווייגען קייט ער דיא צונג און איידער ער קלייבט זיך צו ריידען בעלעקט ער זיך פריהער, אזוי אז איהם אָנקוקענדיג דערנסטמאל, פארשטעהט מען וואס טייטש לעקיש.... ביים אָפּ־שטעקען מיר א שלום עליכם מורמעלט ער עפיס נאָר אהן ווערטער און פונם גאנצען בענעהמען זיינעם דערקען איך באלד, אז ער ליגט אונטערן ווייבס פאנ־טאָפעל, האט פאר איהר דאס ניין יעהריגע קדחת. וויא עס האט שפעטער מיט דער צייט זיך ארויסגעוויזען הייסט ער אין דער סביבה: חיים־חנא חיה טריינעס און חיה־טריינע אליין הייסט: חיה־טריינע קאזאק.

— וואו האסט דוא עס ביז אצינד געהינעט? נעהמט חיה־טריינע דעם מאן אויפן ציהונדער. וואהין האט עס דיך, שלימזל, דער שווארץ יאהר געטראגען? האסט דוא נעהערט, דען אביסל!.... מען זאל אוועקווארפען א שטוב מיט דעם בעל הבתישקייט און גארנישט.... נישקשה, ר׳ מענדעלי איז איין איינענער. פאר איהם מעג מען זאגען, וואס פאר א שלאק דוא ביסט. א שלאק פון זיין ליבען נאמען. קוקט איהם אן! שטעהט וויא א ליימענער גולם און קייעט דיא צונג....

— דוא האסט דאך מיך אליין, האסט דוא מיך געשיקט צו גבריאן נאך א זאק קארטאפלעס מיך געשיקט! פארענטפערט זיך חיים־חנא, בעלעקענדיג זיך פריהער מיט דער צונג.

— און דער רבי, דער שיינער רבי איז קראנק געווען ברייננען צוטראגען דעם זאק קארטאפלעס! עסען נישקשה קען ער פאר צעהן!

— דער רבי איז דאך געגאנגען, דער רבי, אפפיהרען דיא פעריסטע קיה מיט דעם קעלביל אין פעלד אפפיהרען! גיט חיים־חנא דעם ווייב צו פארשטעהען.

אט, שווייג שוין שווייג, קיי דיר בעסער דיא צונג! מאכט חיה־טריינע קר קענדיג בייז אויפן מאן. דערנאך ווענדעט זיא זיך צו מיר מיט א גאנצען שמיעס, וואס זיא האט פון איטליכען אויסצושטעהען, ווען נישט זיא וואלט דיא גאנצע שטוב שוין לאנג הארנעם־קארנעם איבערגעקעהרט געווארען און מישט אכץ אריין אין דיא רייד: נישקשה, פאר אייך מעג מען, וויא פאר א טאטען. איהר זענט דאך איין איינענער, ר׳ מענדעלי!

איך לייג מיך אריין אין שלום און פארריכט ביי חיה־טריינען דעם מאנס דאליע. פון שלום ווענען זאג איך אביסעל ליגען, בעשולדיג בכלל אלע מענער, מיך דארונטער אויך אביסל, און חנפה, לויב אין טאג אריין דיא אלע ווייבער, בעזאנדערנס חיה־טריינען, חלילה ווען נישט זיי, וואלט דיא וועלט קיין וועלט נישט געווען.... חיה־טריינע איז געווארען ווייבער. געזונט זאלט איהר זיין, ר׳ מענדעלי! זאגט זיא מיט א שיינענדיג פנימעל און מאכט באלד טאקי צום מאן מיט גוטען:

— נענוג צו קייען דיא צונג! נעהם בעסער, חיים-חנא, וויש איבער דאָ דיא קעל־ישקעליך און דיא טעלער, פון וועלבע עשו האט געפרעסען.—ר׳ מענדעלי מוז אוודאי גוט הונגעריג זיין, טהוט זיא א זאָג צו מיר, אויפהייבענדיג זיך פונם גע־וויט איהרס ביים שיינקעל, איך פיהל עס אין מיר אליין טאַקי. אין א מארק־טאָג פארשפּעטיגען מיר זיך תמיד מיט דער וועטשערע. נישטא, נימער ערגעו׳, קיין צייט. קומט, זייט מוחל, מיר בעטען זעהר שיין צו אונז אהין אין שטוב!

גלייך פונם שיינקעל קומט מען אריין אין א פינצטער אלקיריל, וואו אקעגען איז אפען א טהיר נאך אין איין אלקיר און לינקס אין דער זייט פיהרט א טהיר אין א היבשען חדר, א נידריגער אהן א פאָל מיט קליינע פענסטערליך. דיא טאפלעס זיינען א טהייל צושפּאלטען, א טהייל געלאטעט פון צונויפגעקלעפּטע שטיקלעך און א טהייל אין גאנצען אויסגעשלאגען, נאָר ערגיץ אין א ווינקעל שטעקט איין איבערגעבליבען שטיקעל גלאָז, וויא דער איין איינציגער צאָהן ביי א זקנה, וואס ביי נאר עפּעס א ווינטעלע שאָקעלט זיך עס, שטיל געבעבעט זים-זים-זים, זעהר אומעטיג. אין איין עק שטוב, צו דער גאס-צו, שטעהט א טיש, לעבען איהם ביי דיא ווענט לאנגע שמאלע ביינק, נישט געפּארבט, אין דעם אנדערען עק אקעגען שטעהט א בעט מיט א סך בעבעבעס, אהן עין-הרע: מיט קישענס, גרויסע, מיטעלע, קליינע, קלייניטשקע א הויכער טהורעם ביז אין דער סטעליע. און ביי דער זייט אוויוען דאָרט ציהעט זיך א ברייטע באנק, וואס דינט ביי־נאכט פאר א בעט צום שלאפען. ארום דיאָ ווענט אין דער הויך הייגען פאָר טרעטען בעדעקט מיט פּואיטינע, מיט געפּיינערטע פליגען, אויסגעטריקענט אייער פון פרייסען און פליגענקויט. פונם קויט אויף דיא דאָזיגע פארטרעטליך קוקען ארויס עפּעס געשטאלטען: א „מזרח“ מיט קראָליקליך, מיט משונה ווילדע חיה׳ליך, האלב ציג — האלב לייב — האלב אייזעל, האלב לעמפּערט און האלב פּיפּער־נאטער. א הויכער המן געקליידעט וויא איין אונטער אפיציער, הייגנט אויף א תליה, וואס גרייכט איהם קוים ביז צום אקסעל, אזוי אז גיכער הייגנט דיא תליה אויף איהם. דערביי שטעהט מרדכי אין א שטריימיל, א ראצעמארענע קאפּאָטע מיט א גארטעל, אויבען א טיזליק, אין שיך און זעקער־ליך מיט פאהקעליך, טאָקי גאר „טאגדרוש“. ארום איהם „בעבערדעלטע, בענאזענ־

ריגע״ יודען, מיט כוסות אין דיא הענד און מאכען: לחיים רבי מרדכי! צו זרשץ מיטן טאפ האבען זיך זעהר מיאוס צוגעחאפט דיא פליגען, האבען פון איהר נעביך איבערגעלאזט נאר א האלבען קאפ מיט א שטיקעל פעדער חלק. נאפאלעאן נעביך איז אויך אריינגעפאלען אהינצו אין יודישע הענד. אז אך און וועה צו איהם, וואס פאר א פנים ער האט נעהאט! ער איז געהאנגען צווישען פוטיפרס וויב, עפיס א פארזעהעניש, א מיאוסקייט, וואס מאכט חן, שלעפענדיג יוסף הצדיק ביי דיא פאָ־ לעס און צווישען א שמאלען, פארשמאלצעוועטען, שטארק אנגעבויגענעם שפיגעל, הינטער וועלכען עס האט געשטעקט א פארדארטער לולב און אלטע אפגעשלאָגע־ נע הושענות.

אין שטוב דרעהט זיך ארום א דיקע, א ברייטע א הארפאשנע מויד מיט א פאר באקען וויא דיא פאמפושקעס, אויפן קאפ זעהר ווייניג האר און צוויי קליינע צעפליך פון הינטען. דיא הענד האלט זיא ביז דיא איילענבויגענס שטייף צוביידע זייטען, דיא ארעם אויסגעשטרעקט גלייך פארענט וויא צוויי האלאבלעס, צווישע׳ וועלכע זיא ריקט זיך, שליטעלט זיך, נישט צו הייבען קיין פיס, ארויפשיקענדיג דעם קאפ אביסעל פריהער פאר איהר, זיא ריקט זיך גיך, טראגענדיג אין דיא הענד א טישטוך מיט טעלער און גרייט צום טיש. חיה טריינע רוימט איהר עפיס אין אויער איין, זיא קעהרט אויס דיא הלאבלעס. דער קאפ לאזט זיך פאראויס, זיא אליין מיט דיא פיסיליך באלד טאקי נאך איהם און ווערט גיך אנטרינען פון דער שטוב. אין א ווינקעלע קריגען זיך א שטיק פיר קינדער, מ ידליך מיט יונגליך, רייר סען זיך עפיס איבער א קליין הינטעלע, א מאפסיק, וואס פישטשעט, נישט צוהע־ רען, צו זעהן וואס הינטער זיי טהוט זיך אין שטוב. חיה טריינע בעפאלט זיי פלוצ־ ליס, טהוט שטילערהייט א קניפ דעם, א צופ יענעם, חאפט דאס פיצעל הינטעלע אוןווארפט עס ארויס. דיא קינדער שטעקען זיך אונטער ד׳א געז אפ פייגען און צולויפען זיך אין דיא ווינקעליך. באלד קומט אן חיים־חנא מיט א גרויסען לאדעש סמעטענע. דאס ווייב נעהמט עס ביי איהם צו, פארעט זיך דערמיט אביסעל דארט פאר זיך און הייסט זיך אונז וואשען.

א בחוריל אהן א קאפאטקע, בארפיס אין א לייבסערדאקיל טיט הויזליך לויפט אריין מיט א שמחה: דער רבי האט געחאפט אין שטאל א ווארַאביימשר

קעל!.... אלע קינדער בלייבען פארגאפט מיט אויסגעצווינגענע פנימער פאר גרויס וואונדער און איידער זיי זענין צו זיך געקומען קומט אריין א יונגער מאנטשיק עפּיס מיט א געשוואלענער נאז און גראבע ליפען, וואשט זיך גיכער איבער דער פאמוניצע, זעצט זיך דערנאך צום טיש און ריקט אריין אין מויל א גרויסען שטיק ברויט, אלץ אין האפּעניש, אין איילעניש נישט צושיינקען קיינעם א קוק, גלייך וויא אויס מורא, ער זאל חלילה נישט פאר־שפעטיגען, מען זאל אהן איהם נישט אפּעסען. דערווייל ריקט זיך אריין יענע בריי־טע מויד מיט דיא פאמפּושקעס אויסגעפוצט שבת׳דיג און זעצט זיך אויף ביים טיש. חיה טריינע מאכט צו מיר, ווייזענדיג מיט א פינגער אויף דער מויד: דאס איז מיין עלטערע טאכטער, האסיע־גרונע. דער עולם עסט, פריהער עפּעס מיט דרך ארץ, א שעפּ מיט דעם לעפעל און א לייג אנידער, דערנאך הויבט עס אן נעהן לעבעדיג, רעשיג: א צעהן לעפעל ארבי׳ט׳ן געשמאק אין איין שיסעל און פליהען פון דארט געשווינד אין צעהן מיילער, וואס זופען, איטליכס אויף זיין שטייגער. ס׳איז א האפּעניש, א בהלה, א זופּעריי: וואופּ־הופּ, הופּ־פופּ! מיינע נייא־געפונענע קרובים טרייבען מיך אלץ אונטער: עסט, לאזט זיך נישט בעטען! און איך: וווּפּ—פּפּ! אויף מיין נוסח. דער יונגער מאנטשיק מיט דער געשוואלענער נאז פוילט זיך נישט, ארבייט פאר צעהן און גרינטעוועט זיך ביז דעם פויגעל, וואס קוקט לסוף ארויס אויסגעמאהלט אינוועניג אויפ׳ן דעק פונם שיסעל. אפּגעפּארטיגט זיך פון דער ארבייט מיט א זיפץ טיף פון בויך שטעלט ער אויס א פּאר גלעזערנע אויגען און קוקט אויפ׳ן עולם. מהום פּלוצלים א שטרעק דיא האנד, אונטערהויי בענדיג זיך אביסיל פונם ארט, גלייך צו מיר, מאכענדיג דערביי: שלום עליכם! איהר זענט מיר עפּעס קענטליך... מה שמכם?—איך זאג איהם מיין נאמען. ער שפּרינגט אויף אונטער פאר גרויס וואונדער:

— ר׳ מענדעלי!... ר׳ מענדעלי מוכר ספרים!! פּיששש!.... א קאסאַ־וועס עפּיס! ווער קען נישט ר׳ מענדעלין?! איך האב געהאט א מאל דיא זכיה, אין גלופּסק נאך, קויפען ביי אייך א בענטשעריל.

— ר׳ מענדעלי איז מיינער א קרוב, זאגט חיה־טריינע מיט גדלות, שטעל־צענד זיך פאר פרייד און אנווייזענדיג מיר אויפ׳ן יונגען מאנטשיק מאכט זיא:

דאָס איז אונזער רבי! — א נוא הושיקעלע, ווענדט זיא זיך צום בחוריל אהן דעם קאפּאָטקעלע, רי מענדעלי וועט דיך פאַרהערען. שעהם דיך נישט, נישקשה, דער פעטער וועט דיך נישט אויפעסען.

הושיקעלע האלט א פינגער אין דער נאָז, קוקט אין דער זיים אנבלאזענדיג זיך, פאַרציהט דעם אַקסעל און מאכט: איך סעהם מיך, סעהם מיך....

— וויפ'על איז אלט אייער הושיקעלע, זאָל לעבען ? פרעגט איך דיך מאַמען.

— מיין הושיעקעלע, זאָל לעבען, איז אין ווינטער נעוואָרען בר־מצוה, ענטפערט דיא גליקליכע מאַמע.

— נוא, הושיעקעלע, נעהם איך דעם בחוריל אָן פאַרן בעקעלע, זאָג, שעהם דיך נישט, וואס נעהט היינט פאַר א סדרא ?

— זאָג, זאג! טרייבט מען הושיעקילען אָן פון אלע זייטען. ער שטעלט אויס א פּאָר אויגען און שווייגט.

— ב......ב......ב.... מאכט דער רבי מיט דיא גראבע ליפּען.

— ב־ב....באָהאי! לאזט הושעקילע אויס אויף א קול, קוקענדיג צום רבין.

— נוא, בלק, בלק.... זאָג איך אתמער און גיב וויטער הושיעקילען א פרעג : וואס האט אזוינס בלק געשיקט זאָגען ?

דער רבי לעקט דעם פינגער, בבדי דער תלמיד זאל זיך דערמיט אנשטויסען.

— לעקען! טהוט הושיעקילע א ג שריי מיט איטפּעט.

— ווער, ווער ? טרייבט הושיקיעלע, אונטער דער רבי, און עס ווערד איהם גרינגער אויפן הארצען, טייטענדיג ער האלט שוין מיט דעם תלמיד זיינעם א , א שטיקעל דרך. ווער, הא ?

— דער רבי! שרייעט הושיעקילע אויס אויף א קול.

— דוא פאַרשטאָפּטע קאפּ איינער! צוהיטצט זיך דער רבי מיט כעס. ווער זאָגט בלק, וועט לעקען ?

— דיא יודען!.... טהוט הושיעקילע גיך א זאָג אויף א קוויטשיג קולכען.

— יא, דיא יודען, דיא יודען... הושיטקילע! זאָג איך א גלעט געבעגדיג אים דאס בעקעלע. זעהר וואויל, דוא קענסט : —

דיא מאמע איז נאָר איבערגליקליך, האלט דיא הענד אויפן בויך און קוועלט: אז מאויל איז, חלעבין, דעם בויך, וואס האט אזא תכשיט געבוירען! דער טאטע קייעט דיא צינג און האט שטארק הנאה.

נאך דער וועטשערע שטיעסט מיט מיר חיה־טריינע איבער וועגען מיין עסק אזוי: אין א פאר שעה ארום בעדארף אָנקומען מיין יאנקא מיט דיא פערד. רענסטמאל, ר׳ מענדעלי, זעצט איהר אייך אויף רייטענדיג אויף איינעם, מיין מאן אויף דעם אנדערען פערד און פאָהרט פארנעהמען דיא ביידליך מיט דער סחורה דערווייל אהער, און ווייטער וועלען מיר שוין זעהען. לעת־עתה לייגט זיך אביסעל צו אם האט איהר אייך א בעט מיט איבערבעטעג.

— א שיינעם דאנק! רוף איך מיך אן. אין דיא בעבעבעס אז איך וועל אריינפאלען וועט שווער זיין דערנאך ארויסצובעקומען מיך פון דארט. גאט ווייסט וויפיעל איך קען דארט אפשלאָפען און דא איז דיא צייט טהייער. איין אנדערס מאל, אם־ירצה־השם, אז איך וועל קומען צו אייך מיט מיין ווייב און דיא קינדער צו גאסט, רענסטמאל, זעהט איהר, געזעגען איך מיך מיט אייך אלע און וואַרף מיך, אויף גאטס בעראטה, אריין טיף אין דעם תהום בעבעבעס אויף א לאנגער, לאנגער צייט.

— מיר בעטען, מיר בעטען! מאכט חיה־טריינע מיט חן. זעהט זשע, מיט אלע קינדער מאקי. נעהמט אויף מיט יאחנע סאָסיען. זאָגט זשע זיך נישט אָפּ, חאָטש נעהמען א קישעלע אהין אין אלקירול.

— שלאָפט געזונד! געזעגנעט זיא זיך מיט מיר, נישקשה, מיינער וועט איך גאנץ פריה בלחוך השור אויפוועקען!

10

חיה־טריינע איז מאקי א כ׳שרה יזרענע, א גוטע, נאָר וואנציען האט זיא געי... ...ער בייזע. זיי זענען מיך בטבאלעו וויא באוד איך האב מיך

נעלייגט אויפן טאפטשאן אין אלקויל און דיא מלחמה צווישען אונז האט זיך אנגעהויבען. ביידע צדדים האבען זיך פארעקשנט, געארבייט אין עסק: זיי מיטן מויל, איך מיט דיא הענד; זיי קריכען, איך שפרינג אונטער; זיי מיט טענות: דער טאפטשאן איז אונזערער, דרך ארץ זשע ר' יוד, און לאזט זיך בייסען—איך זיפץ, פארבייס דיא ליפען, קראטץ מיך מיט אלע כחות; זיי א ביס, איך א קראטץ; זיי אויף מיר, איך אויפן קישען, אראפ, צו אלדע שווארצע יאהר, ד ם קישען! דאס הינקעדיגע ביינקעל אויף דריי פיסליך פאלט אום; דאס ליימענע קריגעל מיט נעגעל וואסער טראך—טראך; טאראקאנעס אויפן פאל לויפען, דרא־פען, הארמידערען; פעדערען פון דעם צעריסענעם קישען פליהען אין דער נאז, אין דיא אויגען אריין; דער טאפטשאן אונטער מיר ריפעט סקריפעט. א טאראראם א געררידער! א ך בין דול, צומישט, צאפעל מיט אלע גלידער און ווארף מיך פון איין זייט אויף דער אנדערע. עס הערט נישט אויף צו בייסען, עס שטינקט וואנצען!—נמאס ווערענדיג מיר דיא גאנצע מעשה, בלייבט ביי מיר עוקר צו זיין. איך פארלאז מיין נעלעגער, שפרינג אראפ גלייך צום פענסטער, צוטשעמען אביסיל פריי און טהו א קוק אין דרויסען, אויף גאטס וועלט.

אויפן בלויען הימעל שטיל רוהיג געהט דיא גילדענע לבנה, איהר שיינענדיג פנים איז זעהר ערענסט, עפיס שטארק פארטראכט. שא, ארום און ארום!.... איהר פארטראכטקייט ווארפט אויף מיר אן א זיסע מרה־שחורה, זיא רעדט עפיס צו מיין הארץ, דיא נשמה מיינע נעהמט זיא מיר ארויס מיט איהר איטליכען בליק. זיא רופט אין מיר ארויס א ים געפיהלען און עס טראכט זיך, טראכט זיך עפיס גאר פון זיך אליין. עס טראכט זיך פון דעם ביטערען לעבען פול קריינקונג, אלערליי ליידען מיט בעליידיגונג; פול פלאגען אנשיקעניש׳ען, אלטע אוי, נייע, און צופיעסטע מיך פאר איהר וויא א שלאף קינד נעביך פאר דער מוטער. אוי מאמע, עס טהוט וועה!.... אוי, ווערד מען עס פאר־שווארצט, קומט מען עס אפ!.... קארג קאפדרעהעניש, בויכוועהטיג, איז מען נאך גרוים אין דיא אויגען; קארג איינענע מכות און וואונדען, האט מען נאך אויסצושטעהן געבראכענע לייד: קוים קוים וואס מען זיפעט, פאר׳..ט מען נאך ניט דאס שוי..על געפלאגטע לעבען. אוי, מאמע, עס שמארצט, אוי, עס טהוט וועה!...

דיא לבנה קוקט אויף מיר מיט איהר ליכטינער צורה, אלץ ערענסט, פארטראכט און דאכט זיך, זיא נעהמט מיך איין: שא, בידנע קינד, שא! וואס זאל מען טרא? ...... דאס הארץ ׃ י ׃ אין מיר נאך מעהר. הייסע טרעהרען טרעטען מיר אויס אין דיא אויגען, איך שפאר אן דעם קאפ אויף מיין ארעם, דיא זייט מיט דער אפגעשווירענער פאה דער לבנה אקעגען: נא, זאל זיא זעהן, זאל זיא זעהן!... עפעס עפענט זיך אין מיר א קוואל פון געפיהלען, ציפען מיך ביים הארצען, פארפליצען מיר דיא געדאנקען. דיא אויגען, אנגעקוואלענע וויא דיא באנקעס קוקען אין דער וועלט אריין מיט א ריהרענדיגן געבעט: געוואלד, העלפט, האט רחמנות! עס טהוט וועה, וועה, וועה, וועה... אזוי חאפט זיך אויף פונם שלאף ביי דער נאכט א קראנק קינד געבעך, יאמערט פונם הארצען פאר זיך אליין, קוקט מיט דיא אייגלעך, בעטענדיג רחמים. — נישטא קיינער! קיינער הערט נישט! אלע אלע שלאפ , שא!... א הינטעל נאר שטעהט אויף דער נאס וואך, דער ווידיל צווישען דיא פיס, דער קאפ פאררייסען הויך און בילט מיט א קאלטער לעבער אקעגען דער לבנה זיא נעהמט איהר וועג רוהיג, פארטראכט, פון א הונדס בילען זיך גאר נישט צומאכען...

אויפ'ן הארצען ווערט מיר גרינגער. עפעס ווארעמט מיך אינוועניג א געפיהל פון האפנונג און טרייסט אהן ווערטער; אזא געפיהל, וואס א יוד פיהלט, אז ער וויינט זיך אויס פאר גאט אויף זיינע צרות, אזא געפיהל, וואס מאכט דעם מענשען ווייך וויא א טייג, גוט אהן א ברעג, גרייט איטליכען אוועקצוגעבען דיא נשמה ארומצונעהמען דיא גאנצע וועלט און זיא א קוש צו טהאן פאר גרוים ליבשאפט.

און זיי, דיא וועגצעליך, זיינען דען נישט נאטס בעשעפעניש? וואס זיינען זיי שולדיג אז זיי שטינקען געביך? וואס זאלען זיי טהאן, אז ליגט שוין אזוי אין דער טבע זייערע צובייסען? טהוען עס ניט פאר שלעכטס, פאר שנאה און אויף צו להכעיס, נאר פאר דעם שטיקעל פרנסא: זיי ווילען נעביך טרינקען, אנזעטיגען זיך מיט יענעמס בלוט, מילא כאז שוין מיינס איבערגעהן, עפעס דאס ערשטע מאל אין לעבען איז מיר דען וואנצען? און וועלכער יוד האט דען פון זיי נישט צו זינגען און צו זאגען?...

איך געה אוועק פון דעם [illegible] איך

מיין זייל ב״האלמאן״ גיב איך מיך א ווארף אויפין טאפטשאן און נארנישט, איך שלאף !....חלומות האב איך פיינט צודערצעהלען. נארעשקייטען !

דאס אויפשטעהען אויף מארגען גאנץ פריה. האט מיך געקאסט גרויס מיה, עס האט מיר וועה געטאהן איטליכעס אבר. נאר דיא נויטה האט מיך געצוואונגען און מיט מיר א טראג געטאהן פון מיין געלעגער. א יוד לעבט מיט אימפעט דיא נויט טרייבט איהם צולויפען, ארום צויאגען, צוטאהן, צוארבייטען. לאז נאר שוואך ווערען א קאפעלע דער אימפעט בלייבט ער ליגען וויא א דעהרגטער. יום טוב דערפיהלט א יוד זיינע גרויסע וועהטאגען, דענסטמאל האט ער געוועהנטליך צייט קראנק צו זיין ......

דיא נויט האט מיך פון מיין געלעגער אויפגעהויבען, דיא נויט האט מיך אויף דיא פיס געהאלטען, דיא נויט האט מיך רייטענדיג אויף א פערד אויפגעזעצט, דיא נויט האט מיר אין קארק געגעבען און איך האב מיך געריהרט פונם ארט אין איינעם מיט חיים־חנא חיה־טרייגעס. הארב איז ביי א יודען נאר דאס ערשטע ריהר, דערנאך, אבי א קוועטש דיא ספרינגזשינקע, געהט עס שוין וויא א פוטער ער קריכט שוין אפילו וואהין מען בעדארף נישט, וואהין מען האט איהם כלל נישט געבעטען. ער דראפעט זיך אפילו אויף דיא גלייכע ווענד. איך קום באלד צו מיינע קרעפטען, בין פריש שטארק אויף דאס ניי.

אז דער עולם זאגט: „א אידישע נשמה קען קען מען נים שאטצען“, מסתמה איז רעכט. נאר אין אנהויב האב איך גערעכענט, חיה־טרייגע פרייעט זיך דא מיט מיר אזוי פּשוט, וואס זיא האט דערטאפט פלוצים א קרוב און נאך אזעלכען, וואס רייבט זיך ארום ספרים ! דאס רייבען זיך אליין ארום עפעס א זאך האט שוין א גרויסען ווערטה ביי יודען. א יוד, פון דיא שיינע בעלי הבתים אפילו, ווען עס קומט איהם אוים צוהאבען איין עסק אין דיא פריסוטסטווע הויבט ער אן צום ערשטען פונם סטאראזש. ער רייבט זיך דאך פארט ארום דיא אדונים דארט. שמיעסט מיט איהם איבער און נעהט אוועק צופריעדען. לעת עתה, טראכט ער איז געגוג. דער סטאראזש איז נישט קיין שלעכטער מעניש. — דער שמש, וואס רייבט זיך ארום א יודישער סקאלע, הייסט ביי א טהייל פונם יודישען עולם: דער אינספעקטאר; דער יודישער בריף־טרעג־

נער — פּאָטשמאַר, דער יוד פון דער פּאָטשט, אזוי פיעל כמעט ווי א פּאָטשט מייסטער. קורץ וויא מען זאָגט טאַקי: „דעם ב״ס שיקטע קען פסקנן שאלות.“ ביי דער וועטשערע, אָנקוקענדיג דיא דיקע, ברייטע מויד וואס שוין צייט איהר אונטער דער חופה, איז מיר שוין אריין אין דער נאָז, אז חיה־טריינעס פרייד בעטיים, איך קען איהר צוניטץ קומען צו א שידוך ...... און דאכט זיך נאָר אויף מיר נופא האט זיא אן אויג. דאריבער מאַקי האט דיא מויד אזוי שבתדיג זיך אויסגעפוצט ...... דאס איז מיר דערנאָך קלעהרער געוואָרען פון חיים־חאָנא׳ס רייד. פאהרענדינג מיט מיר אויפן וועג, עפּעס צופיעל אויסגעפרעגט מיך וועגען מיין בחוריל מיט אזא שמיעס:

— אזוי! איז אייער בחוריל שוין געוואָרען, אייער בחוריל בר מצוה און נאָך נישט קיין חתן נישט! איך אין זיינע יאהרען, האב שוין חתונה געהאט אין זיינע יאָהרען. — מיין חיה־טריינע קאָנט מיך דיא נעבט נישט שלאָפען: נעוואלד א בחוריל! וואס לינסט דוא גולן אזוי?... נעוואלד א חתן! — דיא בתולה מיינע האט איהר דאָך נעזעהען דיא בתולה, א גוטע בעל הביתטע. אפשר טאַקי שוין צייט איהר חתונה צומאכען, שוין צייט אפשר? — וואס זאָגט איהר, ר׳ מענדיל? עפּיס זענט איהר דאָך א יוד, א למדן, שוין צייט? מיינע האָט מיט מיר היינטיגע נאָכט איבערגעשמיעסט... איהר זענט ביי איהר שטארק חשוב זענט איהר. אלץ קומט אומגעריכט בעדאַרף זיך גראָד מאכען א מעשה און איהר האט פארבלאָנדזעט צו אונז... זעהר אנגעליינט, חלעבין. איז אייער בחוריל שוין, זאָגט איהר בר־מצוה אייער בחוריל?

אינדעם וויא מיר שמיעסין דאָ אזוי קומען מיר צום אָרט פון דיא ביידליך. פריהער בעטראכט איך גוט מיין ביידיל אין איטליכס ווינקעלע, ברוך־השם אלסדינג דאָ אין גאנצען, און לאָז מיך צוגעהען דערנאָך צו אלטירס ביידיל. דאכט זיך, אויך נישט גערירט, עס שטעהט אויף זיין אָרט. נאָר קוים נעהם איך מיך צום לאָנטוך, מיט וועלכען דאס ביידיל איז איבערגעדעקט און טוה א טאָפּ, בין איך פארצאפּעלט געוואָרען עס ריהרט זיך עפּעס אונטער איהם... איך שפּרינג אָפּ שטארק דערשראָקען אויף צעהן איילען אין דער זייט. דאָס לאָנטוך הייבט זיך דערוויייל אויף און איך דערזעה פאר מיינע אויגען זיצענדיג אויפן וואָגען מיט א פארבונדענעם קאָפּ — אלטיר יקנה״ז!....

11.

וואס מיט אלטירן איז פירגעגאַנגען, וואו ער איז הינגעקומען, פון וואנען ער האָט פלוצלים זיך גענומען און פאר וואס דער קאָפּ איז איהם פארבונדען, דיא שאלות דערקלעהרט אונז באלד אלטיר מיט זיין כשר מויל אליין, אזוי:

מילא נעה איך מיר נאָך דיא פערדליך. בקיצור, נישטאָ קיין פערדליך! נישט מער טראכט איך מיר, גאָרנישט. א פנים זיי זענין פארגאנגען ווייטליך. גראָז אין וואלד איז זעהר גוטע, שאָטען אויך דא. פאר וואס נישט? א מענש להבדיל זוכט אויך וואו גוט איז. מילא נעה איך מיר ווייטער, ווייטער, פארשטעהט איהר מיך, מען הערט נישט. וואס טהוט מען, האַ? ס'איז דאָך עפּעס שפּל! פלוצלים דאכט זיך מיר אין וואלד עפּעס א שאָרך אויף יענער זייט פון א טהאָל. מיינער באלד טאקי אראפּ, ארויף, אוי, אהין בקיצור גאָרנישט. דערווייל ווערד שפּעטליך, ס'איז שוין טונקעל, עפּעס גאָר ניט קיין גוטער משא ומתן!... דאכט זיך מיר ווידער א שאָרך, איך ווייטער אהין, דרעה מיך, זוך און ווייטער גאָרנישט. עס פארדריסט מיך שוין, פאַרשטעהט א'הר מיך. וואס איז דאָס פאר א גאַנג? בקיצור, ווידער א שאָרך און עפּיס וויא טריט. אט האסט דיא זיי, דיא שיינע לייט! א קריינק זיי אין דיא ביינער! פלוך איך שטארק אויפגעבראכט און דערשלאָג מיך אהין, ערגיץ אין א העק, צווישען געדיכטע צווייגען. אהא ס'איז דאָ, דערטאפּט!.... וואס? צו אל־דע שווארצע יאהר, עפּיס א רויטע קיה!... א קיה, וואָס וויא געוועהנטליך, זיך פון דער טשערעדע אפּגעריסען און פארגאנגען אין וואלד. אצינד וואָס? איך וויים גאָר ניט וואו איך בין. ניטמער שטעהען איז קיין תכלית נישט, מילא נעה איך מיר אין צרות, אויף נאַטס בעראַטה און פארגעה מיר צו א פייעריל, וואס האָלט ביים אויסגעהען, האָלאָוועשקעס רייכערען זיך, ס'איז נאָך דאָ אין זיי א פונק. דאָס גראָז ארום און ארום אויסגעטרעטען, עס וואלגערען זיך ברעקליך ברויט, שאָלעכטס פון אייער, פון אוגערקעס, ציבעלעס און קנאָבעל, אויך צעריסענע שמאטעס און שמאַטקעליך. דאָ איז א פנים געווען א היבשע קאמפּאניע און וויא עס זעהט אויס, א

חאפטע ציגאנער. גאָר עפּיס נישט קיין גוטער עסק! ציגאַנער האבען ליב צו לאַק־
הען! פּלוצלים דאכט זיך פון גאַנץ וויט עפּיס א קול. אפשר רופט עס דאָרט
ר׳ מענדעלי? געהט מיר איבער א געדאנק, און איך לאז מיך געהען געשווינטער
דאָס קול, דאָ הערט עס אויף, דאָ לאָזט עס זיך ווידער הערען און וואס נעהענ־
טער ווערט עס אלץ שרעקליכער, וויא איינער שרייעט געוואלד!... עפּיס גאָר א
שרעק חלעבין! נישמער גאָרנישט. איך טהיא מיר מיינס און געה. עס העלפט
נישט, נאר קוק מיך נט ארום און הינטער ביינער. בקיצור, אקעגען מיר וואקסט אויס
פון דערווייטענס עפּיס א קרעטשמעלע, א חורבה׳לע, אויף היהנערשע פיסליך. עפּיס
איז מיר עס נישט געפעהלען. איך באהאלט מיך אביסיל אין דער זייט צווישען
צווייגען. גראד טאַפּ איך דארט אן עפּיס א דרעננגיל. נעהם עס אין דער האַנד.
פארשטעהט איהר מיך, ליתר־בטחון! זיטץ שטיל און קוק מיר וואס וועט דאָ זיין.
עס קומט מיר אין קאָפּ אריין שרעקליכע זאכען, מעשיות מיט גזלנים און גלופּס־
קער גנבים. פּלוצלים ווייטער א געשריי, א ביטער געשריי, וויא פון איינעם, וואס
איז אין א גרויסער סכנה און דאכט זיך, דאס ביטערע געשריי איז פונ׳ם חורבה־
לע. עס חאַפּט מיך אָן ביים הארצען. עס טראגט מיך אונטער פּקי׳ם ארט און
איידער מיך צובעטראכטען שטעה איך שוין לעבען קרעטשמעלע, אליין נישט רעכט
צו געדיינקען, וויא ארום האב איך מיך דא גענומען. עפּיס געפיקט האט מיר אלץ
אין קאָפּ: איין איינענער, איין איינענער! א קשיא אויף א מעשה, אפשר איז גאָר
ר׳ מענדעלי אין א סכנה. איך וויים דען א פנים וואו איך בין? ס׳איז טאקי א
מורא, נישמער גאָרנישט מיין מוים זאָל דאָ זיין מוז איך מיך דערנעהען, וואס
טהוט זיך דא אווינס. עפּיס בין איך דאָך א שטיקעל עקשן אויך. בקיצור, איך געה
מיר פּאמעליכין און האָרך מיך נוט צו. עפּעס הערט זיך א פּארדושעט קול. איך
קום צו לעבען א צושאָטענעם טויער, קוים וואס ער האלט זיך פאר אלטקייט.
מיינער פּוטץ אריין אינוועניג אין א גרוים הויז, געה אויף דיא שפּיץ פינגער, זוך
ניכטער אין דער פינסטער, שא, שטיל. איך נעהם ארויס פון דער קעשענע א פּעי־
קעלע מיט עטליכע שועבעליך, רייב, רייב מיט א ציטערדיגע האנד, אומזיסט, עס
וויל נישט ברענען. דאס לעצטע צינדט זיך לסוף אָן און באלד טאקע לאזט זיך
הערען א געשריי גאָר אין איין אָטהעם, ערגיץ פון דער זייט דאָרט, דאס שועבעל

לע פארלעשט זיך און גארנישט, איך טאפ אין דער פינצטער, קריך ערגעץ אריין און שלאג מיך אויף עמיצען עפעס אן. דיא האר שטעלען מיר זיך קאפויר, פרענט מיך בחרם אויף וואס פאר א וועלט איך בין. בקיצור, ביי דער שיין פון דער אויפגעהענדיגער לבנה, דורך א קליין אויסגעשלאגנע פענסטעריל, אין א פארשיטעלט חדריל אהן א טהיר, דערזעה איך׳ ליגט איינער געבונדען, וויא א שאף, מיט הענד און מיט פיס, איז געביך טויט, בלייך וויא דיא וואנד, קוים קוים וואס ער זיפעט. נאט האט אייך געבראכט אהער, זאגט דער אומגליקליכער פארשוין. בינדט מיך גיכער אויף, ווארום איך בין פארביי. דיא שטריק האט מיר זיך איינגעשניטען אין דעם לייב און עס ברענט מיך א טרונק! — ווער האט עס אייך אזוי געפענטעט? טהו איך א פרעג, נעהם באלד ארויס מיין מעסער און שנייד אויף דיא שטריק. — אין זיין טאטענס טאטען אריינגעפלויגען! שעלט דער פארשוין, אויסגלייכענדיג דיא ביינער. אזא ממזר, נאטקע גנב! — וואס, א גנב?! רוף איך מיך אן שארף אנקוקענדיג דעם פארשוין. — יא, יא אלסדינג אין דער קארט! ערשט היינט נאך האט ער געגנבהט א פאר פערד. איך שפרינג אויש אונטער הערענדיג גנבים זיך צולאזען. דער פארשוין פריווט מיך אפהאלטען, לייגט מיר שטיינער אויפן הארצען: ער האט מורא, דער ממזר זיינער איז א רוצח, מיט איהם פאהרען נאך בוידען פארשרינען, אלע כמעט אזעלכע וויא ער. מיך אבער האט עס נישט געלאזט רוהען בלייבען אהן א פערד קען איך נישט. — ניין, ניין! איך מוז זיי דעריאגען, עס מעג זיך זיין וואס עס וויל. לאזען שפייען זיך אין דער קאשע קען איך נישט. א רגע איז אצינד טהייער. בלייבט איהר דא, רוהט זיך אויס, ביין מיין צוריק־קומען מיט דיא פערד, אם ירצה־השם, נעהם איך אייך און מיר פאהרעןביידע פון דאנען אוועק. אזוי זאג איך דעם פארשוין, צו וועלכען עס ציהט מיר עפיס שטארק דאס הארץ, נעהם דיא פיס אויף דיא פלייצעס— און לאז מיך געשווינד אין וועג אריין.

דאס אלטע וויסטע קרעטשמעלע שטעהט אריינגעריקט אביסעל אין וואלד ביי דעם שלאך, וואו עס טהיילען זיך וועגען אין פארשידענע זייטען. לינקס פאהרט מען קיין גלופסק, קיין וואהלין און רעכטס אין שטעדט פון פאדאליער גבערניע. איך נעהם מיך רעכטס. בקיצור, איך געה נישט, נאר איך לויף, אין

כעס בין איך א שרעק. איך וואָלט צעריסען דעם גנב וויא א הערינג. עס פעהל־
מיר מעהר נישט צו דיא גוטע עסקים, בלייבען זיטצען אין פעלד אָהן א פערד,
אהן א גראָשען געלד. נישטער גאָר נישט. מיינע פיס הויבען אן זיך אָפצוזאגען
פון דעם גיבען גאנג, דער מאגען וויל נישט וויסען פון קיין שום זאך און מאהנט
עסען. א קליינינקייט עפּיס אזא גרויסען טאָג אָפצופאסטען. שלעכט! עס עס־
מיך דער געדאנק: פארפאלען דיא מיה, אומזיסט דאס לויפען! זיי, דיא שיינע
נפשות, זענין, אוועק א היבשע צייט פריהער פון מיר און וואס נאך? זיי פאהרען,
אקענען זשע איך געה צו פוס. עס שטארקט מיך נאר איין האָפנונג, טאָמיר וועט
אנלויפען עפּיס א פוהריל. א גליק נאך, וואס דיא לבנה שיינט און מען קען
חאָטש זעהען וויא אין העלען טאָג. בקיצור, איך געה, שוין נישט אזוי געשווינד,
מיט אימפּעט וויא פריהער, אבער איך געה, נעהם מיר ארוס דיא אויגען קוקענ־
דיג נישטא קיין לעבעדיג בעשעפעניש. נישטער גאָרנישט, איך טהוא מיר מיינס,
אלץ ווייטער, ווייטער. נעהם איך מיך צו עפּיס א זאך, פארשטעהט איהר מיך,
לאָז איך עס אזוי גיך נישט אָפּ. בקצור, דאכט זיך א קלאפּען פון רעדער....
אין דער ערד מיטן קאָפּ! איך צושפּרינגענ׳ש פאהרט מען נאָר מיר אקעגען,
נישט אין דער זייט, וואָחין איך בעדארף. אי, א מזל, מיין פינצטער מזל— איך
ווענדע מיך צו איין פוהריל, צו דער אנדערער, אלע זענין שכור — לוט. אצינד
פארשטעהט איהר מיך, ווער איך שוין גאָר מיאוס אין כעס, אבער וויא נאָך אין
כעס!.... און טהוא מיך א לאָז ווייטער מיט אימפּעט. איך בין שוין אָפּגע־
גאנגען א היבשע שטרעקע וועג, כ׳איז שוין מאקי נום שפּעט. און מיר איז נאך
דאָ אלץ א האָפנונג, עס וועט מיך אָנ־אָגען א פוהריל, און פון דערווייטענס דאכט
זיך מאקי עפּיס פוהרליך. נאר אין דער ערד מיטן קאָפּ! ווידער מאקי מיר
אקעגען.... ניין! טראכט איך, היינטיגס מאָל לאָז איך עס אזוי נישט אָפּ.
דאס לעצטע, וואס ביי מיר נעפינט זיך, גיב איך אוועק, אבי מען זאל מיך אונ־
טערפיהרען. איך טרייב מיך אונטער, געה מיט קוראזש, נאָר דיא פוהרליך דאָרט
ריהרען זיך, דאכט זיך, נישט. שטעהען עפּעס אויף איין אָרט.

א תארץ־ווערהטיג נאָר, א צושפּרינגעניש! נישטער גאָרנישט. בקצור,
אוקיספּמוריג געהענטער דערזעה איך, דאָס זענין ביידליך. עס

האלט מיר באלד איין, אפשר זענען עס דיא פיינע לייט. איך האלט איין דעם גאנג, געה מיר שטיל, פאמעליכין און טראכט וואס טהוט מען? ביי דער זייט וועג ציהט זיך א וועלדעלע, מיינער אריין אהין, באהאלט מיך צווישען ביימער, פון וואנען איך קוק ארויס און בעטראכט דיא בייד־ליך אקעגען. יא, דאס זיינען מיט דיא אלע סימנים זיי, זיי! אייןביידיל ליגט אנגעבויגען צו דער ערד, ארום איהם א גאנץ פעקיל: מאנזבילען, ווייבער, יונג און אלט, קינד און קייט, אפגעריסענע, אפגעשליסענע. דער האקט, יענער קלאפט, איינער גיט עצות, דער אנדערער פלוכט, זידעלט. ווייבער קוויטשען און קינדער שרייען, פישטשען. ס'איז א געשעלטעריי, א געבייזעריי, א פאטשעריי א הארחלעריי מיט א געוויין און א געלעכטער אין איינעם. צוזי־שען דעם רעש הערען זיך קולות: שולדיג איז דאס נייע פערדיל, פארברענט אל עס ווערען! אזא פליאנע, דעם גאנצען וועג האט עס געצויגען אלץ אין דער זייט, אויף צולהכעיס אלץ אין דער זייט.... עפעס א פערשלעפטע קריינק, פגרין זאל עס! פייבושקעס כשרה מציאה, א האלירע אויף איהם! — פיסקאטשעס, שטינקפעסליך, קוליעס שטרוי, אהן העגד, אהן אויגען, נארנישט, נאר פרעסען, דריבנען! זידעלט זיך איינער, א רויטער יונגאטש מיט ברייטע פלייצעס און ווייזט הערביי איטליבען א קילאק. איך זעה מיט דיא אויגען און דערזעה: אין דיא אבער־ריקעס מיט שלייעס שטעהט אפגעשפאנט, ביי דעם הונטערסטען ביידיל, אייער פערדיל, ר׳ מענדעלי! מען האט איהם א פנים, מכבד געווען געהן אויפ׳ן דראגו שיק. אי׳, חכם מיינער! מאך איך פאר פרייד, דוא האסט זיי אנגעמאכט א גוטע חתונה, נישקשה.... ווארזשע איז ערגעץ מיין שלימזולניצע? מיין שקאפע, זעה איך, שטעהט צוגעבונדען הינטער דער דאזיגען ביידיל מאקע. איך בעטראכט מיין דרעננגיל נעהם ארויס מיין מעסער און לאז מיך אזוי שטילערהייט וויא א קעטצעלע צום ביידעל, בשעת דיא האפטע איז שטארק בעשעפטיגט דארט מיט דער אקס, שנייד געשווינד איבער דיא שטריק, האפ מיך ארויף רייטענדיג און פאהר מיט ביידע פוסים אהן א זיי געזונט אוועק. מילא נארנישט, בעדארף גראד צו אלדע שווארץ יאהר, איינער פון האפטע דערזעהן, מאכט א געפילדער און עס ווערט א סאבעניש. דער רויטער יונגאטש, זעה איך, יאגט הענדום־פענדום און אט אט

דעריאנט ער מיך. מיינער שמייסט, טרייבט דיא פערד, זיי לאזען זיך הייגטינס מאל נישט בעטען און לויפען וויא ווייט נאר זיי קענען. דער רוימער איז ווייטליך אביסל הינטער מיר. בעדארף מיין שקאפע זיך פארפלאנטען אין דיא שלייעס פון אייער פערדיל, וועלכע איך האב אין איילעניש נישט אראפגענומען. זיא פאלט און עס ווערד איין עכוב. דערווייל יאגט אן דער רוימער יונגאטש, אנגעצונדען וויא א גזלן און ווארפט זיך אויף מיר וויא א חיה רעה. מיר ראנגלען זיך מיט אלע כחות, שטום, נישט צוריידען קיין ווארט פאר גרויס כעס. מיר ווילען איינער דעם אנדערן אומווארפען און פאלען ביידע ארומנעהמענדיג זיך שטייף, אזוי אז דיא ביינער קנאקען. בקצור, מיר ארבייטען געשמאק, אט בין איך פון אויבען, דער רוימער אונטען, קוועטש אזש דער רוח נעהמט איהם, פלוצלים בייטען זיך דיא יוצרות: ער פון אויבען און איך אונ־טען, נ'שמער נארנישט. איך דערלאנג איהם. פערשטעהט איהר מיך, דארט אין דער זיבעטער ריפ, אין דער דעך. ער שפרינגט אונטער און בלייבט ליג ן שטיל, וויא טויט. מילא נארנישט. דאס איז געווען נאר אן אנשטעל. איך לאז איהם אפ און דאס מאקי האט ער געמיינט־ ער בייברעט זיך דערווייל שטיל און בעקוםט ארויס ביי זיך פון דער קעשעניע א מעסער. — עהע, אזא בחור ביסט דוא! טהוא איך א געשריי, גיב איהם א זעטץ איבער דער האנד, אזוי אז דאס מעסער פאלט איהם ארויס און פארפליהט ווייט. ער נעהמט זיך צונויף מיט אלע קרעפטען, גיט זיך א ווארף אויף מיר פלינק וויא א קאטץ, דראפעט מיר דעם האלדז און אט אט שטעקט ער מיר אריין דיא פינגער אין גארגיל. פלוצים הערט זיך פון דערווייטענס א גלעקיל. דאס מאכט אויף איהם א מורא. ער איז דאך פארט א גנב. — אייער טרפהן מזל, ברומט ער וויא א בער, וואס דאס גלעקיל. נאט איך זשע א מתנה! .... ער טהוט מיר א טראף אין קאפ און ווערט פערשוואונדען. איך שטעה באלד אויף, האפ מיך ווידער ארויף רייטענדיג און פאהר מיר מיין וועג. שפעטער ערשט דערפיהל איך דעם וועהטאג, טוט מיך א טאפ' בע. אופן שטערען איז מיר א בייל! גישמער נאר־ ...ש. מיינס האב איך אויסגעפיהרט. דיא פערדליך, פערשטעהט איהר מיך, ...ען ביי מיר.

— בענטשט גומל, וואס האט זיך אזוי אויסגעלאזט! רוף איך מיך אן און נעהם אלטירן ארום פאר פרייד.

— נישקשה! מאכט אלטיר. לאָז דער רוויטער דאָרט אויך בענשען גומל, וואס א מעט לעת האב איך גאָרנישט אין מויל געהאט און בין געווען שטארק מיד, אבער אונזערע סוסים זענען דאָ.

— ווא זיינען זיי, דיא לייבען אונזערע! פרעג איך, ארומקוקענדיג זיך אין אלע זייטען.

— האט ציוט אביסיל ר׳ מענדעלי! ענטפערט אלטיר, דער פארשוין, מיט וועלכען איך בין צוריק געקומען, האט געפיהרט דיא לייבען אַנטריינקען דאָרט אראָפּ נידריגער, וואו ס׳איז דאָ א טייכעל און גוטע גראז. זייט רוהיג נישקשה. ער נים אויף זיי אכטונג. איך בין נישט לאנג געקומען. מיד, צובראָכען, לא עלכם, מוה איך מיך א וואָרף אין ביידעל און דעק מיך איבער מיט דעם לאנטוך האפען א דרעמיל. נאר קוים וואס איך מאך צו אן אויג, קומט איהר אָן ר׳ מענדעלי, און געלויבט איז גאָט, וואס מען זעהט זיך געזונט .... וואס געהט איהר עם עפיס פערבונדעט, ר׳ מענדעלי? הא, דיא ציין?

— איהר, ר׳ אלטיר, זאָג איך, איהר זיינט געקומען פארבונדען דעם קאָפּ מיט א בייל, איך — פארבונדען, אָהן א פאה; איהר מיט א פארשוין און איך מיט ר׳ חיים־חנא, חיה טריינעם מאן! שטעל איך איהם צום צווייטען מאָל פאָר שוין מיט דעם נאָכען טיטעל.

אלטיר שטעלט אויס דיא אויגען, קוקט אויף מיר מיט א פרעג.

— וואָס הייסט! מאך איך וויא שטארק פארוואונדערט, איהר קענט נישט חיה־טריינען!

— מילא חיה־טריינע אין חיה־טריינע, מאכט אלטיר פארוואונדערט צוריק, אבער דיא פאה! וואָס געהר זיך עס אָן מיט אייער פאה?

— א קרובה, מיין ווייב געהר זיך אָן א קרובה. רופט זיך חיים־חנא אָן תאמאווע.

און וויא מיר שמיעסען זיך דא אזוי, זיצענדיג אויפן גראָז, ווייזען זיך פון דער ווייטענס אונזערע לייבען, העצקענדיג זיך, קלאָפּפערשט וויא זיי לויפען. עפיס האט

י אין מײנע אויגען דאָס פּנים זיך געענדערט פון נעכטען אָן. די פּאַרדרײטען די קעפּ מיט נאַטה, גלײך ווי א געדרעדט ; לאַך דיר, לאַך, פון דעסטוועגען האָט זיך אויף אונז געפונען א בעלן, געהאַט שטאַרק חשק און אונז אוועק־געגנבהט, נישקשה. מיט א שמאַטע אויפן פּוס, מיט א רינענדיג אויג, פון דעסטוועגען אז מען בעדאַרף געהן אויפן דראַנזשיק געהט מען און איין אקס אז מען בעדאַרף צעברעכען קענען מיר אויך, נישט ערגער פון אנדערע. אז אָך און וועה איז אונז נאַר, וואָס מיר זענען יורישע. איהר, ר' יודען, זענט זיך נאָר מתחייב אײערע פערד קעסט און געבען גיט איהר זיי מכות.... איך דערלאַנג מיין פערדיל, בשעת צוקומענדיג צו מיר, א קליין זעטצעלע איבער דער מאָרדע מיט א שמייבעלע : דוא שקאַץ איינער !

באלד דארויף קומט אויך צו אלטירס פּאַרשוין. איך טהוא א בליק און לאָז ארויס אויף א קול, א פּאַטש געבענדיג מיטביידע הענד :

— פּישקע ! מען זאָל געווען דערמאָהנען משיחין וואָלט ער נעקומען.

— יענער פּישקע ? פון וועלבען איהר האָט מיר דערצעהלט ? פרעגט אלטיר זעהר פאַרוואונדערט.

— יאָ, יענער, דער פון דער באָד. — נוא שלום עליכם, פּישקע !

— איך האָב אײך, ר' מענדעלי, אויך׳עט דערקײנט. זאָגט פּישקע אפּשמע־ קענדיג מיר צוריק א שלום־עליכם.

— אײער פּישקען קומט א דאַנק, מאַכט אלטיר צו מיר, ווען נישט ער, וואָלטען מיר אונזערע פערדליך געזעהן וויא אונזערע אויערען.

— ווען נישט ר' אלטיר, מאַכט פּישקע אויך צו מיר. וואָלט פּישקע א מיתה משונה אײנגענומען.

— איך האָב שוין געהערט, געהערט ! רוף איך מיך אָן. זאָג בעסער, פּישקע פון וואַנען האָסט דוא זיך אהער גענומען ?

ס׳איז א לאַנגע מעשה. ענטפערט פּישקע, אהעך־קעהרענדיג דעם קאָפּ אין דער זייט.

איך שטעה א רגע און בעטראַכט פּישקען. ער איז נעביך נאַקעט און באָרפיס מיט געשוואָלענע פאַרבלוטינטע פיס, פאַרברענט פון דער זון און דאַר וויא א צוים־שטעקיל, נאָר תּוים און ביין. דאָס האַרץ האָט געריסען קוקענדיג אויף איהם.

ער האט געמוזט נעביך נענוג צרות אויסשטעהען. איך נעהם איהם ביי דער האנד און זאג:

— דיין מעשה, פישקע, וועלען מיר שפעטער הערען. עס וועט נאך זיין צייט: אצינד רוה זיך אביסיל אויס דא מיט אונז.

12

פאר א יודישען בעל־לשון וואלט נעווען גענוג מאטריאל אויף אנצושרייבען א שיינעם פזמון פון אונז אלע, דענסטמאל אין יענעם שיינעם פריה מארגען. ס'איז דא צום פזמון פיר בעווייבטע יודען, וויא זיי ליגען זיך צושפילעט אויפן גרינעם גראז, האבען הנאה אין שווייגען, אויך א זון מיט שטראהלען, הימעל, נאטור, טויה־טראפען, שפילפייגעליך און פערדליך, איינס שעהנער פונם אנדערען. דערצו וואלט ער דאך געמעגט נעבען א גמילות־חסד עפיס פון זיינס אויך: א טשערעדע שאף, וואס פיטערען זיך אויפן נעמייזאכץ, א קלאהר רינענדיג וועסריל, וואו "אינדען טהוען צוברעכען זייער דארשט", און אונז פייפעליך אין מויל, אויף וועלכע מיר שפילען און שאלען, וויא דיא פאסטוכער, א לויבליד דער געליבטער כלה אין שיר השירים. טאָרבעס איז דא ביי אונז, ברוך השם, אייגענע, נישט צובע־דארפען זיינס. ביי איהם בלייב עס... נאר אבער עד כאן, ביז דאנען' ווייטער, ר' יוד, ריקט זיך נישט! צו מיר אין דער נשמה אריינקריכען, אריינגליינען דארט אייער־ע חכמה'ליך, פוילע פשטליך — דאס איז נישט פאר איין. דארויף איז שוין דא פאר אייך אנדערע ערטער... מיינע געדאנקען גיב איך איבער בעסער אליין.

פשוט איז פשוט, איך ליג מיר בקומפאניע צוליינס, קוק מיט א פאר אפענע אויגען און האב זיך משונה הנאה. וואס? נארנישט. עפיס איז מיר גוט אויפן הארצען גלאט אזוי אהן ווערטער. דאס צוברימקען מיינס דערביי איז אויך נישט מיט א כוונה צונעבען קאנצערט, אדער צושארפען דיא כלי, נאר גלאט אזוי זיך א טרים־ברים, ברים טרים... אזוי געוועהנטליך טרימקעט א יוד אהן ווערטער, אהן א שום נעדאנק, ווען דיא דאגות הפרנסה לאזען איהם אביסעל נאך. אזוי געוועהנטליך טרימקען קומפאניעס יודען, איםליכער פאר זיך, אויף

זיין שטיינער, בשעת זיי שפּאַצירען זיך יום־טוב, אָדער שבת נאָכן קוגעל אין דיא האַלאַטליך, דרעהענדיג דערביי א טהייל — דיא קוטאַסין, דיא שפּיצען בערדליך און א טהייל פאַרלייגט דיא הענד אהינטען.

חיים־חנא מיינער טרימקעט אויך מיט א שיינענדיג פּנים. דערנאָך נימט ער זיך פּלוצלים א שטעל־אויף, נעהמט זיך ביים בערדיל, בעלעקט זיך און מאַכט צו מיר אזוי:

— נו, ר' מענדעלי! שוין צייט, מיין איך, צייט פאָהרען. האַ?

— איהר ווילט שוין פאָהרען אהיים? רוף איך מיך אן און שטעה אויף אויף. נו פאהרט געזונטערהייט!

— וואָס הייסט! קוקט חיים־חנא אויף מיר שטאַרק פערוואונדערט. און איהר, ר' מענדעלי, איהר וועט דען מיט מיר נישט פאָהרען? עפּעס האט מען דאך גע־רעדט עפּעס.

— וויא קען איך! ענטפער איך, ווייזענדיג אויף דיא אלע לייט מיינע.

— מיר בעטען, מיר בעטען! מאַכט חיים.חנא. לאָזען זיי אויך פאָהרען. מיין חיה־טריינע מאַכט היינט װאַרעניקעס. עס וועט פאַר איטליכען גענוג זיין וואס צו עסען, וואַרעניקעס.

— שיינעם דאַנק! פאַרבייג איך מיך, נישטאָ קיין צייט. מען מוז אין זינען האָבען עפּעס פּרנסה. גריסט אייער ווייב נאָר פריינטליך.

— נאָס איז מיט אייך, ר' מענדעלי! מיין ווייב וועט מיך הרג.... היים־חנא האט געוואָלט זאָגען „הרגנען“, נאָר ער האט זיך פאַרהאַפּט און אויסגעלאָזט שטאַרק צוטראָגען: וועט מיך אין שטוב נישט אריינלאָזען מיין ווייב אהן אייך. מיינע האט מיט מיר היינטיגע נאכט איבערגעשמועסט דעם עסק.... פאַרשטעהט איהר מיך? זיא ריכט זיך דאָ אזוי אויף אייך, האַפּיע־גרונע מיינע אויך.... פאַרשטעהט איהר?

— איך פאַרשטעה, פאַרשטעה. עס מוז אָבער געדולד זיין אביסעל. מיין ווייב וועט מיך אויך הרג.... אין שטוב נישט אריינלאָזען, מיין איך, ווען איך זאל מיט איהר ניט איבערשמועסען דאָס עסק. פאַרשטעהט איהר מיך? וואָס קען מען טאָן? ר' חיים־חנא.

— חיים־חנא איז געבליבען שטעהן ווי א אויסגעפּאטשט. מען האט געזעהן, ווי עס טריפט איהם דאס בלוט. דאס פּנים האט איהם זיך פאַרענדערט.

— מהוט מיר דיא טובה, קומט! מאַכט ער מיט א געבעט. ווען נישט, ניט זשע מיר חאָטש א בריוועלע צו חיה־טריינען, א געשריפטס, מיר אליין וועט זיא נישט גלויבען. מיך בעשולדיגען וועט זיא מיך, אז איך בין א שלים־שלימ.. וועט.... וועט.... פאַרשטעהט איהר מיך? שרייבט איהר אַן עטליכע ווערטער, דער רבי וועט עס איהר איבערלייענען איך בעט אייך!

אין ברירה, מען מוז ראטעווען א נפש. ס'איז אפילו א גרויסער יושר אזא מאַ־נום מקיים פסק צו זיין. נאר לאז ער חאַפּען א פּאטש נישט דורך מיר. איך נעהם פון רענצעלי מיינעם איןביידיל ארויס א בלייא־פען, רייס אָפּ פון א סידור דאס אויבערשטע ליידיגע בלעטיל, שפּאַר מיך צו צו דער קעלניע און שרייב דיא דאָזיגע ווערטער:

להנגידה המפורסמת שאר־בשרי, הצנועה מרת חיה־טריינע, זאָל לעבען און גע־זונט זיין. אמן.

הנה זייט וויסען אז געלויבט השם־יתברך, איך בין בקו חבריאה, געזונט אויף אלע אברים. גאָט ברוך־הוא זאָל נישט אָפּטאָן דעם חסד זיינעם פון אונז אויך אויף ווייטער, מיר זאָלען הערען און גיבען ישועות ונחמות איינעם פונם אנדערען אין גרויס ח״ן, עושר און כבוד מיט א גרינג געמיטה, אמן סלה. אייערע קינדערליך זאָלען מאריך ימים ושנים זיין גרים איך נאָר פריינטליך, ובפרט לבתכם הכלה המהוגה מרת חאסיע־גרונע לעב בעט איך למען־השם צוגריסען נאָר פריינטליך.

ווייטער בין איך אייך מודיע, אז הסחורה האב איך, געלויבט זיין ליבען נאָ־מען, געטראָפען גאַנץ עם חבידליך אויף דייער אָרט. והשנית בין איך מודיע, אז הסוסים האבען זיך אויפגעזוכט. ר׳ אלטער יקנה״ז האט זיי פון גנבים'ס הענד מציל געווען. דאָ האבען זיך געמיהט נאָר זכות אבות. גרויסע ניסים איז אונז בעשיינ־פּערליך געשעהען. מיר זיינען נאָר אזוי פיעל נישט ווערטה דעם אויבערשטענס חסדים. בעלכם נ״י וועט אייך איבערגעבען בל־דבר שורש. מען מעג אזוינס אין ד... ק״אניקעס שרייבען.

איך בעט אייך מחילה, חיה־טריינע, וויא איין איינענע מוטער, וואס איך נעהם
יך אנטער צו זיין פאר אייך א מליץ־יושר אויף אייער בעלכם, וואס האט נעביך
ריס שרעק און ענמת נפש דערפון, וואס איך פאהר היום נישט צו אייך לויט
טם מדובר. האט אויף איהם רחמנות, לאז ער נעביך נישט האבען אפגעשניטענע
הרען און בעשטראפט ווערען דערפאר, וואס איך האלט נישט ווארט און קען
ישט כפי המדובר צו אייך היום קומען. אויף אייער בעלכם איז חלעבין א צער
עלי־החיים. ער האט פאר מיר פשוט נעהאלעשט, מצדו איינגעליינט דיא וועלט,
פגעלויבט אין טאג אריין אייך ובפרט בתכם הכלה המושלמת, וועלבער איך גריס
אר פריינטליך. הכלל ער האט מצדו געטאן, וואס א מאן און א געטרייער טאטע
עדארף צוטאן.... פארשטעהט איהר מיך? און נאך א מאל טאקי פערשטעהט
יהר מיך? — ער האט מיר אפילו נעריימט דעם יצר־הרע מיט ווארעניקעס און
מיט נאך גוטע זאכען. נאר פרנסה איז בילכער פון אלסדינג. מען מוז צוליעב
ים שטיקעל פרנסה פארבויגען אפילו ווארעניקעס. והשנית, האב איך דאס עפיס
א זונתי. איהר פארשטעהט דאך, פארשטעהט איהר מיך, וואס איך מיין....
אין אזעלכע זאכען פארשטעהט איהר?.... וואס איז דען א מאן
הן א זונתו? איך האף צו דעם וואס לעבט אייביג, אז מיר
לען בלי־נדר זיך נאך זעהען און איה״ש אין פריידען אפעסען ביי א ד
ווארעניקעס און אפשר נאך לעקיך אויך... פארשטעהט איהר מיך. דערוויל זאל
עלכם נעביך נישט ליידען. א צער בעלי החיים!..

איך שיק אייך דא מיט בעלכם א מתנה: א „תחינה חדשה על־הפרנסה“, „תחינות צו ליכטבענשען, צו ראש חדש בענשען“, „תחינה אמהות שרה רבקה רחל ולאה“, נאר א שפאגעל נייע תחינה פאר כפרות שלאגען“. גם שיק איך אייך דעם „מעין טהור“ וואס איטליכע אשה בעדארף דרינען זיין בקי און שטארק היטען דיא אלע דינים דארט וויא זיך נוהג צו זיין. איהר וועט דערפון גרויס תענוג האבען. אייער בתכם הכלה הבתולה וועט דערפון אויך משונה הנאה האבען.

חיה־טריינע! איך האב צו אייך א בקשה. אז דיא וואנצען שלכם האבען מיך, נישט היינט געדאכט, נעכטען געפיינינט, האב איך אראבגעחאפט פון מיר הווארענע
זאקען שלי, דיא ברעסלער, און זיי אין איילעניש ביי אייך איבען טאפטשאן פאר

נעסען, זכט זייא, זייט מוחל, אויף, און לאָז בעלכם זיי טראָגען געזונט, א מתנה פון מיר. — זייט מיר געזונט און גריסט נאָך אמאָל אייערע ליבע קינדערליך, גם אייער בתכם הכלה לעב אויך גאָר פריינדליך. פארגעסט למען השם ולמען השם נישט מכח אייער בעלכם. בעלכם האָט נעביך א שווער, ביטער נעמיטה. חבייטש שלי, וואס איך האב פארגעסען, בהאלקיריל שלכם גיב איך במתנה דעם רבין, זיא וועט איהם צוניטץ קומען... פון מיר וואָס גריסט אייך און אייערע קינדערליך איטליכען בעזונדער און בתכם הכלה לעב אויך בעזונדער הקטן טענדעלי מוכר ספרים".

אז איך האב איבערגעלייענט דעם דאָזיגען בריעף חיהדטרייגעס מאן איז ער געוועזען איבערגליקליך און גאָר אנגעקוואָלען פון דעם זיסען לשון. ביי איטליכס וואָרט האט ער זיך א פאטש געגעבען אין דעם שטערען פאר גרויס וואונדער, וויא א מענש קען אזיינס אָנשרייבען! מאכענדיג דערביי: אוי, מחיה'דיג לשון!... אוי, לשון, צוקער זיס, וויא איך בין א יוד!.. מיר האָבען זיך זעהר שיין געזעגענט און ער איז מיט א גרינג הארץ אוועקגעפאָהרען.

13.

אזוי וויא איך און אלטיר זענען געוועזען ביידע שרעקליך מיעד און צובראכען פון נעכטיגער נאכט, דאריבער איז ביי אונז געבליבען, חאפען א דרעמיל און אויסרוהען זיך אביסיל אקעגען א פאָר שעה. דערנאך וועלען מיר זיך לאָזען פריש אין וועג העט ביז אין דער נאכט אריין. פישקע האט אויך זיך גענומען, אכטונג צוגעבען דערוויל אויף דיא פערד און אנגרייטען עפיס צום מיטאג. „איך, אזוי זאגט ער, האב דיא נאכט נאך דער מעשה מיט מיר, געשמאק געשלאפען וויא נאך א באָד. ר' אלטירן, ביי זיין צוריק קעהרען זיך, איז שווערליך אנגעקומען איידער ער האט מיך דערוועקט". — אלטיר ליינט, אויף מיין בקשה, דעם קאפ זיינעם אנידער צו מיר אויפן שויס. איך

נעהם א מעסער און קוועטש מיט דעם קלינגעל איהם אפּ דעם בייל אויפן שטערן. דערנאך געניצען מיר, קנאקען אויס דיא ביינער, געהן און לייגען זיך אין שאָטען אונטער א בוים.

ווען נישט דיא זון זאָל געווען פון דער פּוטערפּאס ארויסשיקען איהרע ברענענ־דיגע שטראַהלען, וואָס האבען אונז געבראָטען, וואָלטען מיר געקענט אזוי ביז נאך האלבען טאג אפּשלאָפען. אויפעפענענדיג דיא אויגען דערזעהען מיר נישט ווייט פון אונז ברענט א פרעהליך פייעריל, ביי וועלכען עס קאָכט זיך א טעפּיל קארטאָפלעם צוגעדעמפּט מיט ציבעלע און מיט א יודישער דארער קישקע. מיר נעהמען צו בים־ליך בראנפען און זעטצען זיך באלד עסען מיט אפּעטיט. מיר קויבען אפּ פישקעס קאָכען אין טאג אריין. עס האט דעם יודישען טעם, דער מלכות מעג זיינע קאר־טאָפלעם עסען. און ער קוועלט נאר אָן, צו ווינטשעוועגדיג אונז: עסט געזונט, זאָל אייך וואויל בעקומען!

— פון וואַנען, פישקע, טהוען מיר איהם א פרעגע, האסט דוא עס אויסגעקראַצט א יודישע דארע קישקע? פון אונזערע קארטאָפלעם און ציבעלע האט דאך געקענט זיין נאר פיש קארטאָפעל.

— פון וואנעט, פרעגט איהר, א יודישע דארע קישקע? ענטפערט פישקע. פּוקים טארבעלע! ס'איז מיר גראד געראָטען מיין טארבעלע צו בעהאלטען פון דעם ממזר, פערהאַפּט זאָל ער ווערען!

— דערצעהל, פישקע, בעטען מיר איהם, וואָס איז אזוינס מיט דיר געשעהן?

— עט! מאכט פישקע מיט א זיפץ, ס'איז פיל צו דערצעהלען, זעהר א לאנ־גע מעשה.

— דער טאג איז גרויס, צייט איז ביי אונז ברוך השם דאָ צו הערען דיין מעשה. — קומט שפּאנען! זאג איך צו אלטירן. מיר וועלען זיך פאהרען און פישקע וועט אונז אויפן וועג דערצעהלען.

אז דיאביידליך זענין שוין געשטאנען געשפּאנט, פארבעט איך דעם עולם צו מיר אויפן וואַגען, אלטיר אבער פּאַרבעט אונז צו זיך. ביי מיר, זאגט ער, איז גע־ריימער, נישט אזוי אנגעפּאקט מיט סחורה. איך מאך א פשרה: לאז זיין אביסעל ביי איהם אויפן וואגען און אביסעל ביי מיר.

ביי אלטיר יקנה'ז אויפן וואָגען.

נו היידא פישקע! ארויס מיט דער שפּראַכע. בעטען מיר איהם, נאָכדעם וויא מיר האבען זיך אויסגעזעצט אויף אונזערע ערטער און געפוילעט ביי אונזערע פערד ליך, זיי זאָלען זיך ריהרען פונם אָרט. פישקע אבער קווינקעלט זיך, האלט אראָפּגע־לאָזען דיא אויגען און ברעכט דיא פינגער.

— ווייס איך? .... איך שעהם מיך עפּיס חלעבין. גלאַט נעהם און דערצייל אז איך קען נישט. עפּיס פּריקרע, חלעבען.

איך גיב פישקען אונטער השק. אלטיר פון זיין זייט שמיעסט מיט איהם איין אזוי:

— ס'איז נאָר הארב, נארעלע, דער אָנהויב. אבי נאר דאס ערשטע וואָרט נעהמט עס שוין דערנאָך וויא א מזמור. איך ווייס עס טאקי פון מיר אליין. מילא בקיצור, וואס מאכט עס אויס? ווערסט אליין, נארעלע, דערנאָך זעהען, ס'איז גאָרנישט .... מילא האָסט דוא, פישקע, חתונה געהאט, פארשטעהסט דוא מיך, מיט דער בלינדער יתומה: נוא! גאָרנישט, ווייסען מיר עס שוין. בקיצור, וואס־זשע איז ווייטער?

— ווייטער; אין איהר מאַטען און אין איהר מאַטענס מאַטען א רוח אריינ־געפלויגען! שיסט פישקע ארויס מיט אינפּעט אין איין בעט. זיי האבען מיר עס אָפּ־געאָן־עט אויף מערקיש.

נו, נו, נו! טרייבען מיר אָן פישקען, וואס האט נאך דעם אינפּעט זיך באלד אָפּגעשטעלט. פישקע עפּענט ווידער א מויל און הויבט אָן שוין נישט מיט אזא היטץ וויא פריהער.

— אוי, א שיינע ווייבערא! .... נאך דער חתונה האבען מיר גאָר נישקשהדיג געלעבט, וויא א יודע'ש פּאָר פאָלק בעדאַרף צולעבען. איך האב, דאכט זיך, אקעגען מיין ווייב געגנב יוצא געווען. הערט איהר יודען, זאָל מיר אָפּ דאַרען דאס מויל אויב איך זאָג א ליגען! אלע טאָג אין דער פריה פלעג איך זיא, וויא עס געהער צוזיין ארויספיהרען אויפן אָרט לעבען דעם אלטען בית־עולם, וואס דאָרט איז דער שטיינער איהרער איז געווען צוזיטצען אויף אביסעל שמרוי און בעטען נדבות מיט א ניגון פון דיא קינות, וועל־

בער עס האט איטליכען געריהרט ביי דאס הארצען. עטליכע מאָל אין טאָג פלעג איך איהר צוטראָגען אהין, דאס א טעפּיל געקעכץ, דאס א [illegible]ע באבקעלע, א זויערע אוגערקע, א קיכליצע. נאָ קוויק זיך! זיא זיצט דאָך דיא גאנצע צייט אָפּ־עט אויף איין אָרט און איז שטארק פערטראָגען אין דער פרנסה. פיעל מאָל פלעג איך מיר גלאַט אזוי קומען געוואהר ווערען, וואס מאכט זיא, אויך אונטערהעלפען איהר אביסעל אין דעם פדיון: ארויסגעבען איינעם, דעם אנדערן רעשט פון א דרייער, פון א זעקסער. דערמאהנען זיא אין אלטע חובות פון בעלי הבתים, וואס האָבען איהר פארביי געהענדיג נישט געסילעקט באַלד במזומנים, נאָר אָפּגעלייגט אויף שפּעטער. אדער אפּטרייבען א קיה, א ציג, וואס זיי האט זיך געגלוסט, אויף זייער שפּאציר אין דיא גאסען, ארויסחאַפּען איהר פון אונטער דעם געזיים א פול מויל שטרויא. אין חודש אלול האב איך זיא געפיהרט אויפן גרויסען יריד, ארויס פון דער שטאדט, דאָרט אויף דעם בית עולם. זיא האט עס געמאכט נישט ערגער פון דעם איבעריגען פּעקיל כלי קודש דאָרט: שמשים, שמשטעס, חזנים, זאָגערענס מקבלים, תהילים זאָגערס, נבאיטעס, קנייטליך לייגערענס, פעלד מעסטערענס, וויינערענס און קלאָגערענס. אָט אזוי האט זיך עס געמאָלקען, יודישע קינדער! ס׳איז געווען, נישקשה, פון וואגען צולעבען. נאָר אז ס׳איז גוט וויל מען נאך בעסערס, אז מען האט ברויט וויל מען קיילעטש.

ווייסט דוא וואס? חויבט מיך וויב אָן־עט מיר צוזאָגען. אזעלכע מענשען וויא איך און דוא, אזא פאר פאלק וויא מיר ביידע וועלען אויף דער וועלט פאר־פאלען אסור נישט ווערען. אין אונזער ברויט זענען אונזערע חסרונות גאָלע מעלות. ביי אנדערע אין דיא הענד אזעלכע זאָלען איינשטעהען, וואָלטען זיי א גליק געמאכט. מיר ביידע זענען גרויסע שלימזלניקעס און טהוען נישט דאס, וואס מען בעדאַרף. אָט פאלג חלעבין א וויב, אביסיל עלטער, געניטער פון דיר. נעהם, פישקע, פיהר מיך ארויס־עט אויף דער לעכטיגער וועלט, צווישען לייט, אין יענע מקומות אריין, וועסט דוא זעהען, געדיינק מיינע ווערטער, אז מיר וועלען געהען אין גאָלד. דאָ אויף דעם פלאטץ איז שוין כמעט גאָר נישטא, וואס צומאַניעט. מען זיצט א מאָל אַפּ־עט א לאנגע צייט ביז איינער דערבארעמט

זיך און נים א גראָשען. לייט דערצעהלען עס א ביסיל פון דעם גרויסען גליק, וואס לעקיש, דער חאַלירע חתן, האט אין דער וועלט מיט פערלען זיין ווייב גע־מאכט. זיי האבען באלד נאָך דער חתונה זיך אוועקגעלאָזט און דאס מזל, אהן עין הרע, געהט זיי! מאָטיל מקבל האט מיט זיי אין קישינוב זיך בענעגענט, ארומגעהענדיג אין דיא הייזער. זייערע טאָרבעס, דערצעהלט ער, זענין פול אנגע־שטאָפּט מיט אלעם גוטען — מיט שטיקער קיילעטש, גרעסערע וויא מען גיט דאָ דעם שבת גוי, מיט מאמאליגע, מיט געריבענעם שאָפּענפלייש, מיט דארע קישקעס און קאָדע. פערלע שיינט וויא דיא לעבטיגע זון. ס'איז איהר אין פנים נישט ארייננצוקוקען. זיא איז פעט, דיק און ברייט מיט פיסקעס נאר א גראפּי׳ע. גלופּסק וויל זיא מעהר נישט קענען, מען זאָל איהר עס אפילו שיינקען. — מענשען, וואס קומען פון אדעס קענען זיך גאָר נישט אָפּ־וואונדערען פון דעם גליק, וואס יאָנטלען, דעם אנדערען חאַלירע חתן, האט גע־טראָפען. זיי האבען איהם געזעהען זיך ריקענדיג דאָרט אויפן געזיים צווישען דיא קלייטען און נאָט שיקט איהם צו. ער מאכט עס גאנץ גוט. דער עולם קען אויף איהם זיך גאר ניט זאט אנקוקען. אדעס, זאָגען זיי, האט דאָך עפּעס געווג קאַלעקעס, וואו ערגיץ אין דער וועלט א קאַלעקע רייסט זיך אהין אָפּ׳עט און מען איז שוין מיט אזעלבע געוועהנט, נאָר וויא קומען זיי אלע צו גלופּ־סקער. אזעלבע וויא גלופּסק ניט ארויס׳עט, קען ענגלאנד אפילו אויך נישט ארויס־געבען. גלופּסק, אזוי דערצעהלען מענשען, קלינגט אין דער וועלט. אויף א גלופּ־סקער יודע, לויפט מען קוקען וויא אויף א בייז וואונדער.... און חלעבען אונז וועט נאָט אויך נישט פארלאָזען. אָט כל־זמן ס׳איז נאָך זומער קום לאָמיר זיך אוועק־לאָזען. האיע נישט, א טאָג הלעבין איז אויך און עברות.

מיין ווייב האט מיר געמאכט א יצר הרע און מיר האבען זיך אוועקגעלאָזט.

וואס זאָל איך זאגען, יודען, נישט פארזינדיגען, ס׳איז אונז געגאנגען זעהר גוט. און וועלכען דאָרף, און וועלכע שטאָדט מיר זיינען געקומען האבען מיר אויס־גענומען. איטליכער האט אויף אונז געקוקט, קיינער האט אונז נישט אָפּגעזאָגט. דער הקדש איז פאר אונז געווען אָפען אומעטום, הייזער וויפיל דאס הארץ גלוסט, נעה אהין און נעהם, אין קעשענ׳ע, אין בוזעם און אין דער טאָרבע. דער שמש

פון דער שול פלעגט נעהמען עטליכע גראָשען און אונז געבען דערפאר פלעטען אויף שבת תמיד און איין הויף. מיין ווייב האט מיט מיר געלערנט הלכות אָרע־מאן. איך בין דרינען געוועזן נאך גאר א פריץ און נישט רעכט געוואוסט דיא דינים פון אין דיא הייזער ארומגעהן. מיינע אבער איז אין דיא זאכען געוועזן א וואויל־קענעוודיגע מיט אלע אפשניטצליך. זיא האט מיך אלץ געלערנט, וויא אזוי מען בעדארף קלאמפערשט קרעכצען, הוסטען און וואס פאר א רחמנות פנים מען בעדארף מאכען דערצו; וויא אזוי מען בעדארף א נדבת בעטען אָדער מאָהנען, זיך דינגען און צוטשעפען זיך וויא א זלידנע; וויא אזוי מען בעדארף צו ווינט־שעווען, אָדער שעלטען, פלוכען טויטע קללות. איהר מיינט, עפעס אזוי גלאט נעהמט מען זיך און מען געהט אין דיא הייזער. ניין! דאס איז א גאנצע תורה. ביי יודען א נגיד צו ווערען איז גענוג נאָר מזל. עזות, פארשטאָכענע אויגען און דעסגלייכען, דאס קומט שוין שפעטער פון זיך אליין ממילא. אבער א יודישער אָרעמאן צו זיין, טאקע וואס אָרעמאן הייסט, איז מזל אליין ווייניג, ער מוז קענען און וויסען א סך זאכען, וואס זיינען שטארק נייטיג צום עסק. ער בעדארף קענען דיא שפיל און אריין אין דער גרגרת אזוי, אז יענער מוז געבען. ער זאל אפילו א מיתה משונה איינגעהמען.

איך מיט מיין ווייב זיינען מיר געוועזן פוס־אָרמעלייט. — איהר קוקט מיך עפעס אָנ׳עט, מיינע ליבע יודען, וויא אייך איז עפעס שטארק קשה. לאזט זיך דינען, זייט מוחל! אז איך האב שוין אָנגעהויבען צו דערצעהלען וועל איך געבען צו פארשטעהן אייך, וויא ווייט איך קען, דאס אויב׳עט. דיא ארמע לייט ווערען וויא דיא סאלדאטען, איינגעטהיילט: אין פיעשע.... וואַרט נאָר, וואַרט, עפעס איז דאָ א פארדרעהעניש פון הונדערטער סאָרטען, א פלאָנטעניש פון שווערע נעמען און צונעמענישין. אָרמעלייט, וואס דראלען, הולכין מיט דיא רגלים... דער שווארץ יאהר זאָל זיי וויסען! אָרמעלייט וויא מיסט, עפים אזוינע און אזוינע קבצנים דאָ און דאָרט, אביונים, דלפנים מיט אלע פירושים, שלעפערס אין דער וועלט. בעטלער, בטלנים, מקבלים און טעלער־לעקער אין דער שטאָדט. אלערלייא, גאָר אָהן א צאָהל!...... וואַרט נאָר, לאָמיך זיך אביסיל בעטראַכטען.

פישקען אבער האט דאס בעטראכטען זיך אויך נישט געהאלטען. ער האט זיך פארדרעהט אין דיא גרויסע מחנות ארמעלייט און נישט געקענט ארויס. איך האב פון זיינע ווערטער פארשטאנען, אז דיא אלע מיני ארמעלייט, ביי אונז טהיילען זיך אין אזוי: פ'עשע אדער פוס ארמעלייט, דיא וואס שלעפען זיך צו פוס, און קאניצע אדער בויד־ארמעלייט, דיא וואס שלעפען זיך ארום איןביידליך, א חוץ דעם ווערען זיי נאך איינגעטהיילט אין מינים: שטאדט־ארמעלייט, אזעלכע וואס זענין געבוירען געווארען ערגיץ אין א שטאדט, געוועהנטליך ערגיץ אין דער ליטא, און פעלד ארמעלייט, דיא וואס ווערען געבוירען פשוט אויף דעם פעלד אין א בויד, וייערע עלטערס עלטערען האבען פון אייביג אן זיך ארומגעשלעפט. דיא דאזיגע ארמעלייט זענין יודישע ציגאנער. שטענדיג וואנדרעוועו זיי פון איין עק וועלט צום אנדערען, זיי ווערען געבוירען און אויפגעוואקסען, האבען התונה, פרוב־פערען זיך און שטארבען אלץ אונטער ווענעס, זיי זענין פרייע מענשען, פטור פון אלע זאכען: פון נתינות, טאקסעס וכדומה, אויך פטור פונם דאווענען און פונם גאנצען יודישקייט. נישטא קיין אויבער האר. — צו דעם טהייל שטאדט ארמע־לייט געהערען אלערליי שטעדטישע קבצנים פון דיא דאזיגע סארטען: קבצנים פשוטע. יודען, יודעניש, מיידליך און בחורים, וואס געהען מיט טארבעס אין דיא הייזער אלע ראש חודש, אויך אין מיטען דער וואך און נעהמען גראשענס און שטיקליך ברויט. א גרויסער טהייל יונגליך און מיידליך פון דיא דאזיגע, לויפען א מאל נאך איטליכען אויף דער גאס און רייסען ביי דיא פאלעס, ביז מען מוז זיך פון זיי אויסקויפען מיט עפיס א נדבה. — קבצנים בלי קדש. דאס זענין מקבלים, בטלנים, אין איטליכען קלייזעל, וואס זופען משניות און זאגען קדיש ביי א בר־מינן און אויפן הייליגען ארט צו א יאהרצייט. מען מעג צו זייא רעכנען אויך שופר בלאזער, מזוזות איבערקוקער מיט דעם גאנצען קאפיטעל אזעלכע לייט. — תורה און מצוה קבצנים. וויא א שטייגער פרושים, וואס ווארפען אוועק ווייבער און קינדער, בעגראבען זיך אין א קלייזיל ערגעץ אין דער פרעמד און לערנען „ביצה" אויף דעם עולמ'ס רעכנונג. ישיבה בחורים, וואס געהן ארום שלינג און שלאנג, קראטצען זיך אונטערן אוויוען און עסען טעג. יודען מיט פאטשיילבענס אין דיא הענד, אדער מיני גבאים, מישטעהנעס נעזאנט, וואס זאמלען נדבות קלאטשעריש

אויף עפּיס א מצוה זאך.—באהאלטענע קבצנים, פון בעלי הבתים וואס נעהמען קצבה און נדבות שטילערהיים.—האלבע קבצנים. וויא א שטייגער תּלמוד תורה מלמ ים אין פיל שטעדט, וואס זענען האלב מלמדים, האלב בעטלער, און דעסגלייכען אויף שמשים, דיינים, רבנים. איטליכער פון זיי איז האלב דאס, וואס ער איז און האלב דאס, וואס אלע אנדערע יודען מיט טארבעס זענען. — יום טובדיגע קבצנים. אזעלכע, וואס קבצנען געוועהנטליך פּורים, בשעת יודען בכלל מאכען זיך הארץ און לאזען זיך פאר גרויס חדוה נעהען קומפּאניעסווייס אין דיא הייזער, אדער א מאל אויף אונטער א יום טוב, און הייסען עס קלאספּערשט, זיי קבצנען פאר אנדערע נעביך. — גמילות חסד־קבצנים. אזעלכע וואס נעהמען זייער גאנץ לעבען נדבות אונטער איין אויסרייד א גמילות חסד קלאספּערשט, הייסט מארגען גיבען זיי עס מיט א דאנק צוריק אפּ.

— דערמאהנט מיך ר׳ אלטיר, רוף איך מיך אן, נאכדעם אז איך האב פּישקעס ווערטער נענומען אויף מיינע בלים און געמאכט דעם דאָזיגען שטיקעל סדר צווישען אונזערע קבצנים. דערמאהנט מיך, איך בעט אייך, אפשר איז דאָ נאך קבצנים, וועלכע איך האב חלילה פארגעסען אריינצושטעלען אין צעטיל.

— מילא וואָס מאכט עס אויס? טהוט אלטיר א זאָג און פארקרימט זיך אויף מיר עפּיס אזוי, וויא איינער מיט א באָרד קרימט זיך אויף א יונגעל, ווען ער מאכט זיך עפּיס נארעש. — אָווא, ער האט חלילה פארגעסען! .... אזא וויכטיגע זאך דאס צעטיל! און אז מען שמעהט נישט אין צעטיל קען מען חלילה קיין קבצן נישט זיין! ....

— זאגט עס נישט ר׳ אלטיר! שטעל איך מיך שטארק אקעגען. אונזערע קבצנים זענען ביי זיך שטארק פארריסען, שרעקליך להוט נאך א פּיצעל כבוד. לאז איינעם זיך נאר דאכטען עפּיס א מינדסט בעליידיגונג איז ער גרייט צודערגעהן אייך דאס לעבען. בעהיט זאָל מען ווערען פון א קבצן, א שמעלקע! .... שא, זעהט איהר, אָט האב איך מיך טאקי דערמאהנט! אָהן עין־הרע נאך א סך קבצנים: אייניקליך, ירושלמים, ארץ־ישראל יודען, נשרפים׳ שלאפּע, טערידינדיגע מיט כתבים פון דאקטורים, ענונות, אלערליי מיני אלמנות, מחברים, ניי־מארנע מחברטעס מיט דעם מאנס חבורים. נישקשה דער רוח האט אונז ר׳ אלטיר, אויף

נישט גענומען. מען מעג גאנץ שטארק רעכנען אויף מוכרי ספרים און אז ס'איז שוין יאָ אזוי, רופט־זשע מאקי אויף אויך אונזערע דרוקער און אלע מיני רעדאַק־טערס, זיי מיט אלע זייערע ארבייטער זעטצער, בעלי מגיה'עס, שרייבער, קאָרעס־פאנדענטען — יעמוד עם כל־הקבצנים!.... אצינד, ר׳ אלטיר, בעדאַרף מען דיא דאזיגע אלע לייט אויססארטירען, איטליכען אויף זיין אָרט און צעטיל. — דאכט־זיך, קיינעם נישט פארגעסען, הא?

— אי, פע, ר׳ מענדעלי! מאכט אלטיר אויפגעבראכט און הויבט זיך אָן צוקראצען. גענוג חלעבין מיט אייערע קבצנים. עס בייסט מיר אזש דאס לייב, וויא פלייא וואלטען מיך אָפגעשים. פון מיינעט וועגען וואלט איהר עס געקענט מאכען בקיצור: כל ישראל איין קבצן, און גאָרנישט.... איין עק, א סוף זאל עס האבען. לאָזט פישקען דערצעהלען ווייטער און שלאָגט איהם נישט איבער. אונטערזאגען א וואָרט, ווען עס שטעלט זיך פישקען אין גאָרגעל און ער בלייבט וויא דערוואָרגען, אדער אויסבעסערן איהם אמאָל דאס לשון, דאס,—מהיכא־תיתי.

נאך נאר ביים אָנהויב איז פישקע געווען דער חזן, וואס האט גערעהט דאס מויל, ארויסגעלאזט צוהאקטע צובראָקטע ווערטער און איך זיין משורריל, וואס האט איהם אונטערגעהאָלפען אין דער נויט און איהם אויס דעם מויל ארויסגענומען דאס וואָרט, מיט וועלכען ער האט זיך געוואָרגען. אָהן מיר וואלט שווער געווען פישקען אליין רעכט צו פארשטעהן. דאס, בין איך א בעלן צו וויזען אויף א פראָבע שפעטער אביסעל. אלטיר האט דערביי נישט מעהר געטאן וויא אונטערגעשטופט מיט זיינע ווערטער: „מילא בקיצור", „נישטער גאָרנישט", וויא איינער, וואס טרייבט שבת און שיל אונטער דעם חזן, ער זאל עס אָפמאכען בקיצור, פיהלענדיג, אז אין דער היים וואַרט אויף איהם דער קידוש, א טש־לענט מיט א קוגעל.

14.

„עך מיט מאן וואב אבען קענעט צי פישע. ני קענטי אך משאעה זאן וויא מיט מאגע קיאנקע פיסיעך פיעגען מי זעך שיעפען זיי'ג פאמעיעך, קייבין וויא די'א

יאקעס.״ אָט אזוי הויבט פישקע אָן ווייטער צו דערצעהלען מיט זיין לשון, וואס אויסגעבעסערט מיט מיין הילף מאכט עס: איך מיט מיין ווייב האבען געגעהרט צו דיא פיעשע, דאס הייסט, פוס־אָרמעלייט. נו, קענט איהר אייך משער זיין, וויא מיט מיינע קראנקע פיסליך פלעגען מיר זיך שלעפען זעהר פאמעליך, קריכען וויא דיא ראקעס. און אזוי געהט פישקעס דערצעהלונג, אויסגעבעסערט, ווייטער:

מיין ווייב האט אנגעהויבען מיך ביסלעכווייס צו זידלען, צו שעלטען, צו זאגען שטעכווערטליך, צו רופען מיך מיט צונעמעניש און מיר אויסצרווארפען מיינע קראנקע פיס. זיא איז אקעגען מיר ארויס מיט טענות, אז זיא האט אין מיר נאר אין גאנצען זיך אָפגענארט פון אויבען ביז אראָפ: אז זיא האט מיך געמאכט פאר א מענשען, זיא האט מיך אין דער וועלט צווישען לייט ארויסגעפיהרט, זיא האט מיך פארזארגט מיט פרנסה, געשטעלט אויף א שטייגער און איך בין איהר נישט געטריי, טהו איהר אַלץ אויף צופוקעניש. נאָר דאס אבער איז געווען זעלטען. איך פלעג מיך נישט וויסענדיג מאכער, אלפדינג אראָבשלינגען, געטראכט ביי מיר, אזוי אזוי געוועהנטליך דער שטייגער פון א ווייב, אזוי בעדארף צו זיין. איטליכען מאן איז דאס ווייב א מאל מכבד מיט א וואָרט און א מאָל מאקי מיט א קלאפ אויף. קוים איז איהר דער כעס אָפגעגאנגען איז ווייטער געוואָרען א לעבען, פישקע ווייטער שטארק חשוב. זיא פלעגט ארויפלייגען איהר האנד מיר אויפן אַקסעל, זאָגען: הייטא, פישקע! פיינער געהט פאראויס, זיא הינטער מיר און ביידען איז עפּיס גוט אופן הארצען. „אָט אזוי האָבען מי זעך געייקט און געקיאָכען״.

ביז באלטע האבען מיר זיך געשלעפט עפיס גאָר א לאנגע צייט און פערשפעטיגט דעם גרויסען יריד דאָרט וואס קלינגט אין, דער גאנצער וועלט, מיין ווייב איז געווען אויסער זיך, שרעקליך זיך געערגערט, גלייך וויא זיא וואלט דאָ פערלוירען שרפ״ט אלפים טאהלער. איך טרייסט זיא און דרינג איהר אלץ: מילא וואס איז דאָ אזוינס, אבער באלטער הייזער ווגען דאָך, ברוך־השם, פאר אונז געבליבען! קארג פאר אונז אזוי פיעל הייזער, אזא שטאדט? נישט צופאר־זינדיגען. און זיא אלץ אין איין קול: פארברענט ווער אין איינעם מיט ד י י נ ע

הייזער! וואס טויג מיר, דוא ימחשמוניק איינער, דיין שטאדט, אזא בלאָטיגע שטאדט! אָט אזא שטאדט נאראָיעסט דוא עס מיר, הא! איך וויל נישט. דוא הערסט? איך וויל נים אזא שטאדט. איינגעזונקען ווער דאָ אין דער בלאָטע און ווארג זיך דיר מיט דיין שטאדט מיט דיין בלאָטיגער באלטע.

— ר׳ אלטיר, ס׳איז דאָ! לאז איך פלוצלים ארויס הויך אויף א קול. איך האב מיך דערמאָנט נאך א פאָר קבצנים! קבצנים־באנקירען.

— א גרויסע מציאה חלעבין! מאכט אלטיר, קנאקענדיג מיט דער צונג: טצע־טצע־טצע־צע! פון מיינעט וועגען מעגען זיי אפילו נישט גע־דאכט ווערען.

— איינעם פון דיא דאָזיגע לייט, שמחה׳לע דער לעבעדיגער, קען איך אין גלופסק זעהר גוט. ביי איהם אין א בעזונדער בוך שטעהען פארשריבען אלע הייזער, אפגעטאקסירט וויפיעל הכנסה בעדארף איהם דורכין יאהר איטליכעס הויז אויס־ברייגגען. דיא הייזער, זאגט ער, זענען מיינע, צאהלען מיר צינש, גאנץ גלופסק איז מיין קאָנטאר, זיין שטייגער, איז, איטליכען טאג צוגעהען אין א געווי־סען טחייל הייזער. ער קומט אריין אין א שטוב לעבעדיג, מיט ברייט־קייט, נים מען איהם באלד דיא נדבה איז גוט, ווען נישט, זאגט ער: א גוטען טאָ! נישקשה, איך וועל פארשרייבן אויף אייך א הוב. און לויפט לעבעדיג, געשווינד ארויס. אפשר האט איהר געהערט, ר׳ אלטיר, רערצעהלענדיג, וויא איין גלופסקער קבצן האט זיך משדך געווען מיט נאך א קבצן פון טעטערייווקע און האט געגעבען אין נדן אריין דיא הייזער אין גלופסט? — דאס איז, שמחה׳לע דער לעבעדיגער. אדער אפשר האט איהר געהערט אויך, וו׳א אויף א מאהלצייט פאר ארמעלייט, ביי א גביר אויף א חתונה, איז געקומען איין קבצן א געבעטענער, נאכשלעפענדיג מיט זיך נאך איינעם איין אומגעבעטענעם, און אויף דעם פרעג: ר׳ קרוב, וואס שלעפט איהר מיט אייך איין איבעריגען פארשוין? ענטפערט ער: דער דאזיגער פארשוין איז מיין איידעם, וועלכען איך האב צוגעזאגט קעסט — דאס איז ווייטער טאקי שמחה׳לע דער לע־בעדיגער. בקיצור, שמחה׳לע קוקט אויף גלופסק וויא אויף זיין שטאדט און זיינע הייזער.

— פון פינסטערוועגען מעג אייער שטחילע דער לעבעדיגער דיא כפרה ווערן.
ואגט אלמיר אפ זיינס גאנץ בקיצור און בעט פישקען ווייטער צודערצעהלען.

פישקע הויבט אן אויף זיין שטיינער איך העלף איהם אונטער אויף מיין שטי־
נער און דיא מעשה דערצעהלט זיך ווייטער אזוי:

דער וועג אונזערער איז נישט געווען קיין גלייכער, פון איין שטאדט צו דער
אנדערער, אלץ ווייטער ווייטער. נאר וואס־דען? „מי פיעגען קייכען" אהין און אהער,
זיך דרעהען אין אלע זייטען, וויא ס'איז אונז אויסגעקומען. איינמאל זיינען מיר
מגולגל געווארען עפּיס אין א שטאדט, וואס הלוואי דער רוח זאל מיך געווען
האפּען פריהער איידער איך בין אהין געקומען. צו דער שטאדט אליין האב איך
נישט אפילו, פארקעהרט, דיא האט אקעגען מיר געגוג יוצא געווען, מיך געלאזט
ארומגעהען מיט אלע כבודין אין דיא הייזער, נאר דארט האב איך מיך בעגעגענט
מיט מיין מלאך־המות, געקוילעט זאל ער ווערן און א מעסער! „א קיינק איהם
אין דיא ביינער!" — אט וויא אזוי ס'איז געשעהן:

אין יענער שטאדט, וואוהין מיר זענין געקומען, איז געשטאנען קאניצע־פעלד־
ארמעלייט מיט בוידען. ס'איז געווען א מרידה. בעל־הביתליך פון הייזטיגער וועלט
האבען דארט אויפגעטאן נייעס, אז ארמעלייט, הורן אלטע, קראנקע און ביטערע
קאלעקעס, נים צוגעבען נארנישט. געזינטע בחורים, ווייבער און מיידליך זענען נישט
קראנק צו דינען, צו ארבייטען און מיט איינענער מיה צו פארדינען זייער שטיקע
ברויט. דאס יודישע נארעשע רחמנות טהוט נאר אן גרויסע צרות. דורך־דעם, האָ־
בען זיי געזאגט, האלטען זיך ביי יודען פוילע נפשות אהן א צאהל וויא וואנצען,
וואס זויגען יענעמס בלוט און עסען אפּ'עט אנדערע דעם קאפּ. זיי האבען ביי זיך
איינגעפיהרט עפּיס וויא א מין פאדריקע, וואו מען האט מכבד געווען געזונטע
ארמעלייט, וואס זיינען געקומען צו גאסט, מיט עפּעס א מלאכה! צו דרעהען
שטריק, צו נעהען זעק און געגעבען זיי דערפאר עסען. ארמעלייט האבען אנגעהויבען
זעגטענער זיך אהין צו ווייזען. דיא קאניצע, וועלכע מיר האבען דארט געטראפען,
איז געווען שטארק אויפגעבראכט אקעגען דעם דאזיגען איינפיהר, פלאם־פייער. גע־
וואלד! האבען זיי אלע געשריגען, ס'איז שוין גאר קיין וועלט נישט. וואו איז דאס
יודישע רחמנות? אוים יודישקייט, חלעבין!.... איינער, א רויטער, א געהנטער

א קיינק איהם אין דיא ביינער! — האט געפיהרט דאס רעדיל און געשריגען מעהר פון אלע: ס'איז סדום, נאר סדום! פאר וואס קומט עס דיא נגידים זאלען זיך זיצען וויא דיא פריצים רוהיג און אנדערע זאלען אויף זיי הארעווען? זייער גוטץ איז דען נישט יענעמס מיה, יענעמס פראצע, יענעמס שווייס? אליין זענען זיי ביי זיך אפגעפיינטע מענשליך, היטען אפ-עט זייער נפשיל און ווילען אלץ יענער זאל ארבייטען. א נגיד, וואס מעהר דיק, געזונט ער איז, וואס מעהר זיין בייכיל איז גרעסער, איז ער אלץ מעהר פארנעהם, מעהר פיינע בריה. אונזער איינער אקעגען סח מיט זיין געזונט זיך נעביך באהאלטען, זיך שעהמען וויא א גנב. איטליכער שרייעט אויף דיא ציין, פאר וואס נעהט אזא געזונטער נישט ארבייטען! עס וואלט שוין רעכט געווען, חלעבין, איבערצוביטען דיא יוצרות. לאזען דיא נגידים פריווען אביסיל ארבייטען. וואס איז, קראנק זענען זיי? — נערעכט, פייבושקע, נערעכט, מיר זענען אויך יודישע קינדער, אזעלכע שמיילינע וויא זיי! האבען אלע אין איין קול אונטערגעבאסעוועט דעם רויטען ממזר און ביסליכוויים זיך צונאנגען פונם הקדש.

אונטער-צייט בעדארף איך גראד נעהען אין א גאס פארביי דעם שולהויף. אין דרויסען איז טתקעל און מענשען א סך אהן עין הרע דרעהען זיך דארט ארום מיט א מאל קומט מיר פון דער זייט גאס און צו דיא אויערען עפיס א וויינענדיג קול מיט א נעבעט, וואס קען ריהרען אפילו א שטיין. אפשטעלענדיג זיך, דערזעה איך נישט ווייט פון מיר, וויא א צובראכענער יוד האלט אויף ביידע אויסגעשטרעקטע ארם א קישעלע, פון וועלכען עס הערט זיך א פישטשען פון א ברעקיל קינד, וואס פארנעהט זיך נעביך שרייענדיג. דער אומגליקליכער טאטע דרעהט זיך אין אלע זייטען, שאקעלט עס, וויגט עס, נעהמט עס איין אויף א וויינענדיג קול מיט ביטערע קרעכצען: אוי, וויסט איז מיר, פינצטער איז מיר. מיין ווייב שטארבט און לאזט מיר אויף דיא הענד איבער א פיצעל קינד!.... אוי, וויסט איז דיר, קליינע בלינדע יתומה'ילע, פינצטער איז דיר אהן א מאמע! א-א-א שא-טא! וואס זאל איך דיר נעביך טאן?...... איטליכער וואס געהט פארביי גיט איהם עפיס אין דער האנד. א טהייל ווייבער ווענדען זיך צו איהם, אויך מיט א ווארט, און ער אלץ אין איין אטהעם: וויסט איז מיר, פינצטער

אין דיר! שאָקלענדיג און וואַרפענדיג זיך מיט דעם פיצעלע און אלע דייטען. דאס הארץ האט מיר געריסען פאר רחמנות אויף דעם וויסטען טאטען און אויף דער וויסטער יתומה'לע נעביך נאך אין דיא וויקעליך. איך נעהם ארויס פון דער קעשענע א דרייער און קום דערמיט צו נאָהענט צו דעם וויסטען טאטען. קוים שטרעק איך אויס צו איהם דיא האנד איבער דער קישעלע דער־לאַנגט ער מיר א שטארקען קניפּ, מאכענדיג דערביי אויף זיין וויי־נענדיג קול, אוי, וויפט איז דיר! מיט א קוועטש אויף דעם וואָרט „דיר", גלייך וויא מיך מיינט ער. איך האב מיך ביי דער האנד פאר וועטוזג, שפּרינג אָפּ־עט דערשראָקען אין דער זייט און בלייב שטעהען עטליכע רגע פאַרגאפט. דער וויסטער טאטע דרעהט זיך אויס באלד צו מיר איך קוק איהם גוט אָן און בין פארצאפּעלט געוואָרען.... פאר היינט וועט גענוג זיין. קום! נא, האלט אביסעל דאס קינד!" זאגט ער און שטופּט מיר אריין אין דער האנד דאס קישעלע. דאס קליינע יתומה'לע, זעה איך, איז עפּעס א לילקע, איינ־געוויקעלט אין שמאטעס און דער וויסטער טאטע איז דער רויטער ממזר, פייבושקע „א קיינק איהם אין דיא ביינע!" ער האט עס געמאכט וויא א בריה, געוויינט, געקרעכצט פאר זיך און געפּישטשעט, זיך פארגאנגען אויף פאר דעם קינד.... אָט אזוי מוז מען, רופט ער זיך אָן, מיט דיא נארישע יודישע קינדער האנדלען. ווילען זיי נישט געבען מיט גוטען מוז מען ביי זיי נעהמען מיט קונצען. אָהן דעם נעהט עס נישט. דער רב, דער דין, דער שיינער מקבל מיט דעם גאנ־צען פּעקיל בכי קדש, אלע פארשטעלען זיך, מאכען קונצען. יענע מיט זייערע הוויות און איך—וויפט איז מיר—מיט מיין קליין יתומה'לע. מעלקט זיך בהמות!... זאג, פישקע, אמן!

אין יענער צייט, וואס מיר האבען זיך אויפגעהאלטען אין הקדש, האט דער רויטער ממזר אָנגעהויבען זיך צוצושארען צו מיין וויב מיט גוטע ריידעליך. זיא איז איהם עפּעס שטארק געפעלען. ער פלעגט זיך חאפּען צוטראָגען איהר, אז זיא האט עפּעס בעדארפט, און ליב געהאט זיא צובאַדינען. ביסלעכווייז האט ער אלץ צו איהר זיך אריינגענארט ביז ער איז געוואָרען מיט איהר א שמעלקע. ער פלעגט אָפּזיצען מיט איהר שעהנווייז און פּלוידערן, אריינוואַרפען אין דעם שמיעס גראָבע,

נישט קיין שיינע ווערטליך. מיינע פלעגט פארשטעקען דיא אויערן און נישט וועלען, דאכט זיך, הערען און אז ער פלעגט זיא אמאל אין טאג אריין לויבען: זיא איז א יאדערדיגע, א פעטע, א לויטערע, א פליישיגע יודענע, אזעלכע וויא ער האט ליב, פלעגט זיא איהם אפזידלען, א פאטש טהאן אויפין ריקען און דערביי טאקע לאכען. איך פלעג אויך לאכען, א מאל טאקע מיט טערעס, נאר באלד טאקע מיך בעטראכט צוריק: וואס ארט מיך א פלוידערזאק? מארגען—איבערמארגען ווערד מען גאר זיינע פטור, מיר צוגעהען זיך, איטליכער אין איין אנדער זייט און אייביג וועט מען זיין פרצוף־פנים נישט אנקוקען. און ווייטער, אין דיא הייזער געהט דאך מיין ווייב, געלויבט דער אויבערשטער, מיט מיר. איהם דעם ממזר, ווען ער נעהמט זיא אנ׳עט ביי דער האנד און וויל זיא פיהרען, שטופט זיא אפ־עט מיט א בייזער: „נעהט אייך, געהט, פע! איך בין איין אשת איש האב ברוך השם מיט וועמען אין דיא הייזער ארומצוגעהן.“

אויף מארגען, נאך דעם בענגעניש מיינעם מיט דעם רויטען ממזר, וויא ער האט זיך פארשטעלט פאר א ויסטען מאמען בין איך מיר גע־גאנגען אין דיא הייזער אליין מיין ווייב האט אויפ׳שטעהענדיג אין דער פריה זיך געקלאגט, עפעס איז זיא נישט מיט א קעמען, עפעס ציהט זיא זיך אלץ און געניצט, עס מוז זיין א גוט אויג און איז דאריבער געבליבען אין דער היים. איך אליין בין אויך געווען עפיס לא עליכם׳דיג, עס האט מיר עפיס געשלאגען ארויף. היינט איז מיר טאקי געווען אומעטיג איינעם אליין, צוגעהען אהן מיין ווייב: ס׳איז מיר וויא עפיס אפגעגאנגען. איך לייקנען נישט, אז זינד דער ממזר האט זיך צוגעשארט צו מיין ווייב און מיט איהר געטריבען קאטאוועסליך איז זיא מיר געווארען טהייערער. עס האט מיך א מאל פארדראסען געברענט וויא א פייער, נאר דערבייא טאקי — איך וויים נישט פארוואס — האט מיך צו איהר עפ׳ים געצויגען, געצויגען וויא א כישוף. עפיס איז עס געווען, וויא זאל איך אייך זאגען, א געשמאקער שמארץ וויא פון א בלאטער בשעת קראצענדיג איהם אמאל אויף מיין לייב. ס׳איז א שמארץ מיט הנאה האבען ביידע זאכען אין איינעם... ס׳איז געווען א געמלאך־כעטע „אין דיא הייזער ארומגעהען“ גאר נישט דער טעם, וואס איין אנדערס מאל. איך האב עס אבגעמאכט בקיצור, שבת שטעך, סיור ביור ומפליא לעשות און מיך

אפגעפארטינט בעצייטענס. ארייגקומענדיג אין הקדש האב איך געטראָפען מיין ווייב, זיצענדיג מיט דעם ממזר און זיך עפיס געשושקעט. דאס פנים האט איהר געפלאמט זיא האט געהאלטען דעם קאפ אנגעבויגען צום ממזר, זיך צוהערענדיג זיינע רייד און א זיס שמייכעלע איז איהר פון דיא ליפען נישט אראפ. ביי מיין צוקומען צו איהר מיט א פרעג, וואס זיא מאכט? האט זיא זיך געטאָן א חאפ, געבליבען אקעגען א רגע אהן לשון און נישט געוואוסט וואס צוטאָן. דערנאך טאפט זיא מיך אָנעט, וויא איהר שטייגער איז געווען, און מאכט צו מיר אזוי: „וויסט דוא פישקע, וואס איך בין קראנק? דאס איז נישט קיין גוט אויג. דאס איז מיר געקומען פונם צופוס געהן. דיא רופא׳טע, וואס געהט אהער אריין, האט מיר געהייסען געהען אין באד מחילה, אויסשטייסען זיך, לאזען זיך שטעלען באנקעס, גוט אויפרייבען זיך אויף דער נאכט און שוויצען. — ניין פישקע! צופוס ווייל קען איך נישט געהען. ר׳ פייבושקע איז אזוי גוט, אזוי פיין און וויל אונז נעהמען מיט זיך אין בויד. וואס טהוט מען פישקע? וואס זאָגסט דוא, הא?

דער ממזר, א קיינק איהם אין דיא ביינער אייך! האט אויף מיר געקוקט עפיס מיט אזא איינעלע, מיט אזא שמייכעלע, וואס האט מיך געשטאכען. עס האט מיך פארקלעהמט ביים הארצען; ס׳איז מיר געווען צו מוטה וויא א יונגעל, וועלכען דער רבי הייסט זיך לייגען אויפן באנקעל, איהם אפצושמייסען. איך האב געמאכט א היבשע ווילע מיט דער צונג, עפיס אהן ווערטער און נישט געוואוסט וואס צוזאָגען.

וואס שווייגסט דוא? וואס ענטפערסט דוא נישט? צושרייעט זיך אויף מיר מיין ווייב מיט כעס. איך ווייס, עס ארט דיך נאר נישט מיין געזונט. ווילסט מיך ניכער פטור ווערען, מיך טרייבען יונגערהייט אין דער ערד אריין, ווארט נאר, ווארט, דוא עבבראש איינער! ניכער וועסט דוא אנלייגען מיט דעם קאפ, א מיתה משונה איינגעהמען. הערסט דוא פישקע, פאראפאָטשקע, דיא ערד וועסט דוא פון מיר קייען! נישט איין האר אין קאפ וועט דיר איבערבלייבען. דיא ציין וועל איך דיר אויסזעטצען!

אז מיין ווייב האט געעפענט א מויל פלעגט מיר אין בויך קאלט ווערען. איך בין געשטאנען צוקאָכט, דערשלאגען און דערהרגט. וויא מיר איז דענסטמאָל

נעווען אויפן תארצען ווייסט נאר איין גאָט וואויל. וואס האב איך נעקענט טאָן? איך האב אָנגעבויגען דעם קאָפּ און געמאכט צו מיין ווייב: שאַ שריי נישט, ערגער דיך נישט אזוי. שאַ, דוא וועסט פאהרען! פאר וואס ניט?

— אַט אזוי רעד! זאגט מיין ווייב שוין ווייכער. פאר וואס זשע אז מען רעדט צו דיר, שטעהסט דוא וויא א לייטענער גולם און ענטפערסט נישט קיין וואָרט? יענער איז אזוי גוט, אזוי פיין, וויל אונז מיט נעהמען אומזיסט און ער זאל דאס חאטש זאגען א דאנק! שטעהסט מענסט דוא זיך אין דיין ווייטען האלז, דוא גראָבער יונג איינער.

וואס האב איך נעקענט מאכען? איך האב נעמוזט טאָן דאס אויך, זאגען דעם סטור א דאנק.

— ר׳ אלטיר, נאך איינער!—מחו איך א זאָג הויך אויף א קול.

— וואס איז, ר׳ מענדעלי, נאך א מציאה? מאכט אלטיר צו מיר מיט א געשפעט. נאך א פרישען סאָרט קבצנים האט איהר געפונען? גאָט מעג אייך, תּלעביק, שוין בעשעהרען בעסערע מציאות. נענוג שוין קבצנים!

— ניין, ר׳ אלטיר! איך מיין נאָר, נאך איין חיים חנא חיה טריינעס, וואס ציטערט אזוי פארן ווייב. אונזער פישקע, דאכט זיך מיר, פלעגט פון זיינער האַפען א מאל אויך הייסע פעטש.

18.

פישקע הויבט ווידער אן אויף זיין שטיינער איך ארבייט, העלף איהם אונ־טער אויף מיין שטייגער, אלטיר טרייבט אונטער אויף זיין שטייגער און דיא מעשה דערצעהלט זיך ווייטער אזוי:

אויף דעם אנדערן טאָג נאך דעם פריהערדיגען שמיעס, האט זיך דיא קאָניצע נעריהרט און ארויסגעטרעטן פון סדום, וויא יענע שטאדט האט ביי דער דאָזיגער חאַליאַסטרע נעהייסען. זיא איז ארויס מיט א רעש, א נעפילדער, מיט א שעלטע־ פלובען פון א סך מיילער און א סקריפּעריי פון רעדער. עס האט זיך נעשאטען אויף

דער שטאדט טוימע קללות: פארברענט זאל זיא ווערען! די בעלי הבתים זאלען צעהן מאל אין טאג פגרען פאר הונגער און וויא נשרפים אין דער וועלט זיך ארומ־שלעפען.... דריי בוירדען זעניך געוועזען פול אנגעזעצט מיט אלערהאנד פארשוינען: יודען, יודענעס, ווייבליך, פיידליך, בחורים, גרוים און קליין, און צווישען זיי אויך מיין ווייב מיט מיר. מיר זענען למזל דערהויבט געווארען, ארייננעטרעטען אין דינסט, אין דער קאניצע אריין.

הערט איהר, מיינע ליבע יודען, עס האט מיר זיך געעפענט עפיס גאר א נייע וועלט און אין אנהויב איז מיר מיט דער חאליאסטרע גאנץ פרעהליך געווען. איך פלעג מיך אנזעהען און אנהערען וואונדער שיינע זאכען, וואס נאר אומטענליך אלס־דינג מיט איטליכס פיטצעלע בעזונדער איבערצוגעבען. איך פלעג הערען א שטויי־נער, וויא מען פלעגט אפרעכטען, אפשפעטען פון דער גאנצער וועלט און איט־ליבען זיך נאכקרימען. וויא איטליכער פון דיא פיינע מענשליך פלעגט דערצעהלען עפיס אויף גנבה לשון זיינע אלע גיינג און שפיטצליך, וואס ער האט אפגעטאן. איינער דערצעהלט, וויא אזוי ער האב זאבארעט א קרעל (געגנבהט א ברויט), דער אנדערער — וויא אזוי ער האט זאלאבערט א כפרהניצקע (געגנבהט א הוהן), דער דריטער — וויא אזוי ער האט געלקחענט קלינגערס (אויסגעהאפט געלד) און אין דיא גארגאלעס ארייננעריקט, און דער פערטער — וויא אזוי ער האט געבעל־דברט א יאלד (געהרגעט, געשלאגען איינעם א בעל־הבתיש קינד). נגידים פלעגט מען שעלטען אויף וואס דיא וועלט שטעהט. גלאט אזוי זיך, פאר נארנישט. איך קען אייך שווערען אין טלית און אין קיטעל, אז זיי האבען דיא נגידים א סך מעהר פיינט וויא דיא נגידים זיי. א נגיד האט ביי זיי געהייסען עפיס אזוי פיל וויא: פיאווקע, צושטאפטע קישקע, פארשטאפטע קאפ און פארשטאקט הערצעלע, פאר־שייט בן יחידיל, קופערנפר שטערען און דער שווארץ יאהר ווייסט זייער טאטען, וואס נאך פאר א מיאוסע צונעהמעניש. ס'איז ביי זיי פאררעכענט געווען פאר א מצוה, א נגיד אפצוטאן עפיס א שפיטצעל, וויא באלד נאר מעגליך. זיי פלעגען אפשיקען צו דיא נגידים בויכוועהטיג, שטעכעניש, יסורים, לייד און כל א מיני קריינק, בשעת א מאל עפיס א צרה. מיך פלעגען זיי, אין שפאס א מאל, רופען נגיד, דערפאר וואס איך פלעג זעהר אפט מיך פאר דיא נגידים ארויסשטעלען און

שטארק אנגעהמטען זיך פאר זייער כבוד. ווייל אויפהאלטענדיג זיך פריהער אין באד בין איך דאך צווישען נגידים דערצויגען געוואָרען, מיט זיי עפיס דאך איבערגעהאט עסקים, וויא א שטיינער היטען זיי דאס אנטאָן, צוטראגען זיי דאס פעקיל זאכען, א שעפעלע וואסער, א ק.יל פייער און דעסגלייכען נאך אזעלכע געשעפטען. איך פלעג הערען א שמיעס פון בחורים מיט מיידליך, וויא זיי טרייבען קאטאוועס און רעדען זיך שידוכים. איין בויד האט זיך משדך געווען מיט דער אנדערער. דיא קונץ פון פארשטעלען זיך איז ביי דער תאליאסטרע געווען שטארק געהויבען. עס האט געטויגט צום עסק. ווען א מאל איז אויסגעקר מען, האבען דיא שיינע לייט זיך פארשטעלט: איינער פאר א הייקערינגען, דער אנדערער פאר א הינקעדיגען, דער פאר א בלינדען, יענער פאר א געלעהמטען, דיא פאר א שטומע און יענע פאר א ק ומע. נאָר אמתע נישט געטלאכהטע קא־לעקעס, וויא א שטיינער איך און מיין ווייב, דאס האט ביי זיי געהאט גאָר א גרויסען ווערטה. זיי האבען זעהר אָפט געזאָגט, אז אזעלכע פעהלער וויא אונזערע איז פאר אָרמע לייט א שאטץ, א מתנה פון זיין ליבען נאמען. זיי קענען זעהר פיל איינטראָגען. מיי, ווייבס פעהלער איז זיי נאך בעסער געפעהלען. היינט פלעגען זיי גלאט בטל ווערען פאר איהר פיסק, וואס אויף שרויפען. דיא האָר האבען זיך גע־שטעלט, אז זיא האט געעפענט א מויל.

דער רויטער ממזר האט זיך שטארק געדרעהט ארום מיין ווייב און זיך פשוט געהאנגען אויף איהר. ער האט זיא געקאָשקעט, געקיכעלט און צוגעטראגען איהר פון פייגעלמילך: געקאָכטע ארבעס, באָב, פלאָמען, וואס נאָר ער האט ערגיץ דער־טאפט. איך האב מיך אָבער בעטראכט: חאפ דיך דער וואטעל־מאכער! וואס קען עס מיך ארען? קיבעל זיא, קאָשקע זיא, וואס קענסט דוא דערמיט מיינען, וואס?.... נאַרנישט. אז זיא איז איין אשת־איש! מילא איז דאך אהן סכנות.. מיינסט דוא דאָך, גאנץ זיכער, נאָר איהר פעהלער, פשוט א בלינדע איז גוט, מע קען מיט איהר מאכען געלד. טאָ האב־זשע, כלבוניק איינער, דיא גאָל. מיין ווייב געהט לעת־עתה אין דיא הייזער אַלץ טאקי מיט מיר. וואס־זשע האסט דוא דאָ, טיפש איינער, געפועלט מיט דעם צולאָנטשען זיא צו זיך, מיט דעם איזגיובען זיך

צו איהר, אז דער רעכטער עיקר זאך — אין דיא הייזער נעהן, נעהם דיא מאקי מיט מיר, מיט מיר?!

און דאריבער. וויל איך האב אזוי מיר געטראכט, האב איך שטארק בענעהרט לעהרנען הלכות ארעמאן מיט אלע פישטשעווקעס, בכדי מיין פלוניתטע דערמיט נעפעהלען און געמאכט דעם עסק שוין גאר קיין מעשה נישט. איך האב מיך שוין איינגעלעהרענט וויא ארייגצוקומען אין א שטוב. דיא קונץ בעשטעהט דארין: אריינקומען זאל מען מיט א רוגזא, אננעברונזט און מאהנען דיא נדבה וויא א חוב. מען זאל קריכען, ארויפקריכען אויבענאן און פארקריכען אזש אין דער פפאנניע, אויפצוהובען דעם בעל הבית, אדער דיא בעל הביתטע דארט. אין דינגען זיך בין איך געווען א מייסטער, איין בריה אין דער וועלט. דער גאנצער שכל שטעקט דארינען: קיינמאל בעדארף נישט געפעלען וויפיעל מען גיט. גיט מען א שטיקעל ברויט, זאל מען בעטען עפיס געקעכטס, אביסעל בארשטש; גיט מען געלד זאל מען בעטען א העמדה, אלטע תחתונים און זאקען וכדומה. שטענדיג בעדארף מען זיך נאר קרימען און בלאזען, קיינמאל נישט דאנקען, נאר ווארטשען און א מאל אויך מאקי שעלטען.

וואס זשע טהוט דער רוימער ממזר? א קיינק איהם אין דיא בייניע אראן! דער רוימער ממזר טהוט אויף אסברות וויא פיינער פטור צו ווערען. ער קלעהרט ביי זיך גאנץ זיכער אזוי: אין הלכות ארעמאן, פישקע, מענסט דוא ביי מיר דיא רובעס הייצען. איך קען מאכען דיא שפיל אכטציג טויזענד מאל בע־סער פון דיר. אז איך האב מיר אריינגענומען אין זינען דיא פרנסה מיט דיין בלינדער, ווער מסתמא שוין זיין רעכט. נישקשה, איך וועל דיך, מיט גאטס הילף, שוין פערזארגען. — ער האט צו מיר זיך גענומען און געמאכט אויס מיר א קאטער. איך בין מיאוס אראבגעפאלען ביי מיין ווייב און געהאט ביי איהר א פנים וויא חוזק. קיין אנדער ווארט האב איך פון איהם נישט געהערט נאר וויא נעשוואלען ווער, לייג אנ־עט מיט דעם קאפ, זוערעם זאלען דיך עסען, דוא פרעד־סער, יונגאטש איינער, דוא אזוינער, אזוינער און אזוינער! דער ממזר, קיין תחית המתים זאל ער נים אויפשטעהען, האטאלץ אויף מיר נעגראבען און מיר געטאן צום טויט, ביז איך בין ביי איטליכען געווארען צו שאנד און געשפעט, אלע בוידען

האבען לסוף מיט מיר געהאט צוטאן. וואס א מינוט איז איבער מיר געפאלען א חמצאה, וואס א רגע האב איך געהיסען מיט איין אנדער צונעמעניש. אימ־ליבער האט מיט מיר געטאהן, וואס זיין הארץ גלוסט. איך בין געווען דאס כפרה היהנדעל. האב איך א מאָל מיך געביינערט פאר צרות, פלעגט עס אימ־ליכען אונטערטראגען. זעהט נאר, האט מען געמאכט, וויא דער נ ג י ד האט זיך צוויצחמערט, ער וועט שוין באלד פלאנבענען. האב איך מיך א מאָל בעוואַ־ישען מיט טרעהרען פאר וועהטיג פון דיא קלעפ, וועלכע אין מיר איז אריין, פלעגט מען זאגען: וואס איז מיט דיר דא אזוי דיא שמחה, פישקע? וואס האסט דוא זיך עפיס אזוי צולאכט מיט דיא ציין? זעהט נאר, עולם, וויא פישקע לאכט! — פערלאנגט איהם יודישע קינדער, פלעגט זיך הערען דעם ממורס קול, דערלאנגט איהם אפשר טעלעמעטישע צווישען דיא ליטקעס, א רייב איבער דיא לאַפּעט־קעס, דאס איז א רפואה צום לאכען. אויב חלילה עס וועט נישט העלפען, בעדארף מען איהם גלעטען דיא האר, אנגעהמען ביים אויער און איינראטען איהם א סוד, דערפון וועט איהם זיך שוין שטעלען טרעהרען אין דיא אויגען, וויא פון א זית מרור.. מען מוז דאך א יודען ראטעווען. — א מאָל פלעגט מען מיך ארויסווארפען פון דער בויד און אז איך בין מיט דיא קראנקע פיס געלאפען נאך דעם וואגען, וויא נאר איך האב געקענט און גע אכט מיט דיא זייטען. האט מען צו־געלייסקעט, צונעפאטשט מיט דיא הענד און געשריען מיט א גע־לעכטער: בראוואָ, פישקע! אָ! אזוי פישקע, טאנץ אביסעל, טאנץ! קוקט נאר, עולם, וויא פישקע הייבט פיסקיך, וויא שייך, אהן עין הרע ער טאנצט! ער מעג אויף אלע חתונות טאנצען. קיין בייז אויג זאל איהם נישט שאטען. — איינמאל האט זיך אנגערופען איינער — און אלץ מאכי דער טמאר, א קיינק איהם אין דיא ביינער אינ. — עולם! פישקע איז נאר א גלייכער ער פארשטעלט זיך נאר, דער גנב, פאר א קרומען, ער מאכט אויס אונז אלע חוזק. מען בעדארף איהם פריווען אויסגלייכען. גיט איהם דארט א טעלעפער־ישע אין דער דעה, וועט איהר זעהען, וויא ער ציהט אויס גלייך א „פּעלקע". — בכלל, יודען, מען האט מיך געפייניגט, מען האט מיר שטארקע יסורים אנגעטאן; און, פלעג איך מיך דערמאהנען אין דיא גוטע גליקליכע יאהרען, גאט איך בין

מיר געזעסען וויא א שררה אין באד און געלעבט וויא גאט אין פראנקרייך!
וואס איז מיר דען דארט אפגעגאנגען?

— מילא געהמט מען און מען גט זיך. פאלט אלטיר אריין פישקען אין די רייד. דארויף איז דאך דא ביי יודען א גט.

יא, גערעכט. מאכט פישקע מיט א זיפץ. הלוואי וואלט איך עס מאקי פריהער געטאן, וואלט אז וואויל און גוט געווען מיר און אפשר נאך עמיצן.... נאר איך ווייס נישט, וואס מיר איז אזוינס געשעהען. נאר א כשוף האט מען מיר אפגעטהון. ס'איז א וועהטיג א בושה צוזאגען, דאס הארץ האט מיך צו ־נער עפיס געצויגען.... וויא שטארק איך האב געליטען און געהאט געבראטער־ נע לייד, פון דעסטוועגען האט מיך דער רוח נאך איהר גענומען. איך ווייס ־ישט, צי איז דאס געווען פון מיר נאר איין עקשנות — אז דיר, מטור, גלוסט ־ך, ווילסט צווישען מיר מיט מיין ווייב אנמאכען א בייז לעבען און מיך פטרען, וויל איך, דיר אויף צו להכעיס, מיך דווקא אין איהר האלטען און, נאך מעהר וויא פריהער, מיטביידע הענד זיך האלטען. אדער דאס איז געווען, וויא זאל איך עס זאגען, גלאט אזוי, פון זיך אליין.... עפיס מאקי נאר א כשוף. איהר געשטאלט האט מיך עפיס גענומען. א געזונטע, א דיקע, א יאדערדיגע, א פנים אפגעגאססען, נישט אזוי שין וויא חנעוודיג. פיעל מאל פלעגט זיך מאכען, א פאר גרויסע צרות און הארצוועהטיג האב איך מיר געוואלט א מעשה אנטאן, געווינטשען מיר דעם טויט מיט איהר אין איינעם. הייגט, הייגט, פלעג איך בי, מיר טראכטען, פאר עס האבען אין עק, הייגט זאג איך איהר: גט! נאר קוים בין איך צו איהר צוגעקומען נאהענט און זיא האט מיט מיר געמאכט א רייד, אדער ארויפגעלייגט די האנד מיר אויפן אקסעל און געזאגט: פיהר מיך, פישקע! האט מיר אפגענומען דאס לשון און בין עפעס וויא איבערגעביטען געווארען.

און א גוטער שעה איינמאל, געהענדיג מיט מיין ווייב און די הייזער עפיס מיט א גרינג געמיטה, מהוא איך איהר א זאג: בתיה, נשמה מיינע, וואס וועט דער תכלית זיין פונם שטענדיגען ארומשלעפען זיך? עס פאסט חלעבען ־אר נים פאר אונז. און גלופסק האבען מיר ביידע ברוך השם א שטיקעל נאר

טען געהאט. דוא טיך האסט ארויסגענומען דארט פון באד. א קאטאוועס
ופעס גלופסקער געטוויערטע באד, וואו עס ווארפען זיך איבער א
ואך אזעלכע בערען, גרויסע לייט! דיך האט איטליכער געקענט און אויף דיר
בבור געליינט. היינט זענען מיר נע ונד עפיס מיט שלעפערס אין דער פרעמד און
וואס פאר א פנים האבען מיר מישטעהנס געזאגט? — „ווילסט אפשר צוריק קיי
גלופסק! ענטפערט עפ׳עס מיין וויב וויא אויפגעבראכט. מענסט זיך דיר,
פישקע, אהין צוריקקעהרען, אויב דיר גלוסט זיך אזוי. איך בשום אופן נישט.
אין גלופסק זיינען דא היינט גענוג ארעמעלייט אהן מיר. וואס א מאג וואקסען
דארט אויס פריש צאפעלדיגע קבצנים, שפאגעל נייע מקבלים. בעלי־הבתים געהען
היינט דארט איינער צום אנדערען אין דיא הייזער ארום.״ — פון מיינעט וועגען
מאג זיין איין אנדער שטאדט אויב׳עס. ענטפאר איך צוריק, נשמה׳ניא, קלייב
דיר אויס עפעס א שטאדט, וועלכע דיר געפעלט, און לאמיר זיך דארט בעזעצ־
צען. אז מען ווייסט, דאס אין אונזער שטאדט דאס זיינען אונזערע הייזער,
אונזערע בעלי הבתים, איז עפעס מזל און ברכה. וויא זאגט מען עפעס: איטליכער
הונד אויף זיין מיסט.

באלד פישקע, באלד. מאכט מיין וויב, קלאפענדיג מיך מיט איהר
האנד איבערן ריקען גאר פריינדליך. לאמיר נאך אביסל פאהרען, לעבען, רייבען
זיך אין דער וועלט. ס׳איז עפעס גוט, פרעהליך, מחיה.... האב צייט אביסל,
פישקע מיט דיין שטאדט, באלד, באלד!

איהר „באלד״ האט געדויערט א לאנגע צייט און ס׳איז נישט געווען קיין
עק, קיין סוף. אין דער צייט בין איך איבערגעווען אין גענוג שטעדט, האב מיך
אנגעלימען גענוג צרות און פיין. אין גאנצען האב איך עס געהאט צו פארדאנ־
קען איהם, דעם ממזר, א קיינק איהם אין דיא ביינער איאן!...

פישקע טהוט א זיפץ מיך פונם הארצען און בלייבט זיטצען שטיל מיט
צוגעמאכטע אויגען. מיר לאזען איהם אביסל צו זיך צו קומען, דערנאך הייבט
ער ווייטער אן און דיא מעשה דערצעהלט זיך אזוי:

16

צו דעם צונעמעניש „נגיד" האב איך אין דער לעצטער צייט בעקומען נאך א נייעם טיטעל „מקבל". דעם דאזיגען טיטעל האט מיר געגעבען דער ממזר, פארהאפט זאל ער ווערען. און אזוי האט איטליכער פון דער חא־לאסטריע מיך גערופען: פישקע מקבל. — מקבל איז ביי זיי א מיאוס ווארט, וואסביים ארויסברייגנען עס פונם מויל שפייעט מען זיבען מאל אויס. דיא שנאה, וואס הערשט געוועהנטליך צווישען בעלי מלאכות, סוחרים, קרעמער און דעסגלייכען, וואס האבען איין ברויט, איז א הונט אקעגען דעם, וויא זיי, בויד ארמעלייט, האבען פיינט דיא שטערטישע קבצ:ם און בפרט נאך דאס גאנצע קאפיטעל מקבלים. אט דיא ווערעטדיגע מקבלים, פוילע מיוחסים, פארשמאלצעוועטע שיינע יורען, פלעגען זיי אלץ זאגען מיט גאל, זענין וויא דיא וואנצען פול אין אלע הייזער און נישט אויפצוהאלטען פון זיי. מען צושטאפט זיי דיא קישקעס אויף אלע שמחות: חתונות, בריתין און קריאת־שמע־לייענעס, רייסען פון מויטע און פון לעבעדיגע. און מיר נעביך רייסען קריעה, הארעווע. פרא־צעווען אויפ'ן שטיקעל ברויט און ווערען פארשווארצט.... דיא דאזינע אלע צר קראכענע נפשות, פלאכקעדריגעס, האבען זיך גענומען דוד המלך'ס תהלים'ל און מאכען מיט איהם דיא שפיל. דוד המלך זאל געווען פריהער וויסען, צו וועמען אין דיא הענד זיין תהילים'ל וועט ארייגפאלען, וועלכע פרנסות דיא פוילע, פאר־שימעלטע לאפענמיצליך מיט אויסגעווייקטע פניטליך וועלען דערמיט מאכען, וואלט ער עס, גאנץ זיכער, נישט געמאכט. —

ניין, בתיה! האט דער ממזר געמאכט צו מיין וייב, פון אייער פישקען וועט קיין לייט שוין נישט זיין. ניין, ניין, נישט קיין לייט, איינער פון אונזער חברה! ער איז א מקבל מיט דיא ביינער, א מקבל מיט אלע חן־גריבעליך. דאס פאהד־רען מיט איהם, דאס רייבען זיך אין דער וועלט, וועט איהם כלל נישט העלפען. אין הלכות ארעמאן ווייסט ער נישט מאי דקא אמרי רביצין. נישט קיין לייט, קיין מענש, וויא עס געהער צו זיין, איהר וועט נעביך האבען פון איהם א פארפוילטע נאל. — א, צוא בתיה, איך זאל האבען אזא בתיה! א גליק, וו'א איך בין א יוד, א גליק וואלט איך מיט אייך געמאכט

נאך דיא אלע מיטעל, וועלכע דער ממזר האט געברויכט, אנצוטאכען צווישען מיר מיט מיין ווייב א בייז לעבען און מיך דערוויטערען פון איהר דורך רכילות, וואס נישט געשטויגען, נישט געפלויגען, איז איהם לסוף געראָטען צופאלען נאר אויף עפיס נייעס. ער האט מיך פארמסרט פאר מיין ווייב, אנגערעדט אויף מיר שמילערהייט, אז איך שרבן מיך עפעס צו איין מיידיל פון א בויד און מאך מיט איהר עפעס צופיעל חן.... צווישען דער האלאיסטרע האט זיך געפונען א האר־באטע מיידיל, מיט וועלכער איך האב, אמת טאקי, ליעב געהאט צו שמיעסען זעהר אפט און....

— הא, וואס איז דאס פאר א מיידיל עפיס? פאל איך אן אלטיר פיש־קען אין דיא רייד אריין. הא, פישקע, זייא זיך מודה!

דאס מיידיל איז געווען א ווילד פרעמדע אין בויד, און זיא האט נעביך גענונג זיך אנגעליטען, גענוג אפגעקומען אין איהרע יונגע יאָהרען. איך בין זיך מודה, אז איך האב ליב געהאט טאקי מיט איהר אין איינעם צוזיטצען און שמיעסען. מיר פלעגען אויסגיסען איינער דעם אנדערען אונזער ביטער הארץ. זיא פלעגט אויף מיר רחמנות האבען און נישט איינמאָל וויינען אויף מיינע און אויף איהרע צרות, אי, איהר זאָלט וויסען, וואס דאס איז פאר א מייד ל! אי, איהר זאלט וויסען איהרע צרות נעביך!... האט פישקע אויסגעלאזט מיט טרעהרען אויף דיא אויגען.

מיר האבען געבעטען פישקען אוגז קלאהר צומאכען, ווער איז דאס מיידיל און וואס מיט איהר האט זיך אזעלכעס געטראפען.

אז איהר בעט מיך אזוי האט פישקע אנגעהויבען, נאכדעם אז ער האט מיט איין עק ארבעל אויסגעווישט דיא אויגען, אז אייך איז נאך נישט נמאס געווארען הערענדיג מיך, וועל איך אייך צוליב טאן און דערצעהלען, וויא ווייט נאר איך קען. הערט זיים מוחל און האט קיין פאראיבעל נישט. אויב ביי מיר וועט עס אויסקומען נישט גלאט.

דאס מיידיל איז געווען נאך א קינד, אז דיא מאמע איהרע האט דיא גע־בראכט קיין גלופסק אין איינעם מיט א קלימעקעל זאכען און בעבעבעס. דאס קלימעקעל האט דיא אפגעוואָרפען דארט ערגיץ אין א שטיבעל ביי איין אלטער

יודענע, א מכשפה׳טע. א פנים דאס איז געווען א מעקלערען פון דינסטען. דיא אלטע יודענע פלעגט אוועקגעהען מיט דער מוטער, איבערלאזען דאס קינד איינע אליין אהן עסען, און פארפאלען ווערען אויף א גאנצען טאג. אז דאס קינד האט איינמאל געוויינט, געצאפּלט: מאמע נעהם מיך אויך מיט זיך! האט דיא אלטע מכשפה׳טע אויף איהר זיך שטארק געבייזערט, מאכענדיג צו דער מוטער: חלילה! מען טאהר פון איהר גאר נישט וויסען. עס קען שאדען צום עסק. און עטליכע טעג ארום האט דיא מאמע זיא גענומען און גאנץ שטיל זיא אריינגע-פיהרט למזל אין א קעך, ערגיץ אין א בעל הבתיש הויז. עס האט נישט געדויר-ערט לאנג, איז זיא מיט דער מאמע איבערגעגאנגען ערגיץ אנדערש אין א קעך און פון דארט ווייטער אין א נייער קעך, אזוי אז אין א קורצער צייט זענען זיי מגולגל געווארען אין א היבש ביסעל קעכען. דיא מאמע איז מיט איטליכס מאל איבערקלייבען זיך אין א נייער קעך, געווארען צו איהר אלץ ערגער און שלעכטער איהר טאטען האט זיא וויינינ געקענט. פריהער אין דער היים איז ער געווען א זעלטענער גאסט, שטענדיג אונטער ווענעס און דערנאך דאָ אין דיא קעכען. האט זיא איהם קיינמאל נישט געזעהן. זיא וואָלט אפילו גאָר פארגעסען אויב זיא האָט א טאטען, ווען דיא מאַמע זאל איהם פופציג מאל אין טאג נישט שעלטען, בשעת זיא פלעגט צו איהר אויסלאזען איהר שווער ביטער הארץ. „אנלייגען זאל ער מיטן קאָפּ, דער שיינער טאטע! פלעגט זיא שעלטען, פלוכען. דאס ווייב האט ער גע-פטרט נאך אזוי פיל יאהר מיה, בזיכוועהטיג, וואָס זיא האט געהאט ביי איהם, און איהר נאך אנגעהאנגען — געהאנגען זאל ער ווערען! .. א באָמבע, א קינד אויפן האלז, וואָס איבער איהר קען זיא אייף קיין ארט נישט איינזיין און בע-דארף זיך מיט איהר שמיקען, בעהאלטען. ווארים ווער וויל עס דען האבען ביי זיך א קעכנע מיט א קינד?״ — נישט איין מאל מאקי פלעגט דיא בעל הביתטע אין קעך ארייגלויפען, ווען דער ווארעמס איז נישט געווען עפּיס אזוי געראָטען און פילדערען, שרייען, פאר וואס האט גאט זיא געשטראָפט מיט אזא קעכנע, וואס שעפט אָפּ דאס אויבערשטע פון דער יאיך און גיט עס איהר שיין טעכטעריל אוועק. חאטש דאס טעכטעריל נעביך האט געדארט נעקווארט און נעגעסען קריינק. דיא מאמע פלעגט עס פארשטופען, אזוי וויא טרפה סחורה

אויפן אויוועז, אין א ווינקעלע. דאָרט איז עס דעם גאנצען טאָג אָפּגעזעסען אויף איין אָרט, איינגעהייקערט אין צעהנטען און מען האט ניט געטאהרט הערען פון איהר קיין פיפס. עס פלעגט איהר דיא סמאחע איבערגעהען, שמעקענדיג דיא ריחות פון געבראָטענע געגז, געפרעגעלטע לעבערליך און זיא.... שא, נישט קיין וואָרט! זיא האט שטילערהייט געלימטען געביך הונגער ביז מען האט זיך דערמאנט אריינצושטופען איהר אין הענטיל א טרוקען שטיקעל ברויט און א מאל אויך איי אָפּגעלעקט שטיקעלביינדיל, אדער עפּיס אנדערש, וואס איז איבערגעבליבען אויף דיא טעלער. א מאל ווידער האט מען אין איהר זיך נאָר פארגעסען און אז זיא האט זיך נישט געקענט איינהאלטען און א פּ פּס געטאָ, פלעגט זיך ווייזען אין דער הויך אויפן אויוועז א קאָטשערע, א לאָפּעטע, אדער א שטעקען, א פאלאניק און שלאָגען אויפן קאָפּ, אויף דיא הענטליך, אויף דיא פיסליך, וואו נאָר עס האט געטראָפען. און דערביי האט זיך געשאָטען טויטע קללות און חרמות אויף איהר, אויף איהר טאטען און מאמענס טאטען ביז אברהם אבינו. אזוי האט זיא פארבראכט אין קריינק, אין צרות איהרע יונגע יאהרען אויף דיא אויוועגס. פונם שטענדיגען זיצען אויף איין אָרט איינגעבויגען, איינגעהייקערט איז זיא געוואָרען הארבאטע געביך.

פונם אויוועז אראָפּקוקענדיג פלעגט זיא זעהען עפּעס א יונגען מאַן. ער איז געווען אייז אָפּטער אריינגעהער צו דער מאמען איהרער אין קעך. דיא מאמע פלעגט זיך אין איהם שמעלצען, איהם האדעווען פונם ארבעל, אָנשטופען איהם דיא קעשענעס מיט גוטע זאכען און נאך געבען איהם א מאל געלד אויך. ער פלעגט קומען אָפּט שפּעטליך אין אָווענט און בלייבען געכטיגען אין קעך. א מאל פלעגט דיא מאמע פארפאלען ווערען אויף א לאנגע צייט, זיך אויספוצענדיג פריהער, אָנקוקענדיג זיך גוט אין דעם שפּיגעלע, און איבערלאָזען דיא קעך הפקר א פּנים, אז דער מאמען איז אין זינען געלעגען חתונה צו האבען און איז אלץ בעשעפטיגט געווען מיט דעם חתן....

איינמאָל צקענען אָווענט איז געקומען עפּעס א מענש און פארנומען פון דער קעך דער מאמעס זאכען. דיא מאמע האט געדאנקט דער בעל־הביתטע פאר דעם גאלץ און ברויט, אראָפּגענומען מיט מזל איהר נאקעט טעכטעריל פון אויוועז און

איז מיט איהר ארויסגעגאנגען. זיא פיהרט דאס מעכטעריל און פיהרט ביז זיא פארפיהרט עס ערגיץ אין א געסעל, זעטץ זיך דא אנידער און ווארט. יודען ווע־לען רחמנות האבען, ! .... אזוי האט דיא מאמע געזאגט און איז פארשווינדען געווארען.

דאס פארוואָרפענע קינד זיצט נעביך אויף דער יאס שטיל און האט מורא א ריהר צוטאן זיך אפילו, אזוי וויא פריהער אויפן ארויען. א קאלט אָסענדיג רעד־נענדיל שפריינקעלט און נעצט איהר דורך דיא ביינער. זיא איז געזעסען איינגע־נורעט במעט אין איין העמדה, געציטערט פאר קעלט און א צאָהן אין א צאָהן האט איהר געקלאפט. אז איינער פון דיא פארביינעהענדיגע האט זיא א פרעג געטאן: ווער ביסט־דוא, מיידעלע? איז דער ענטפער איהרער געוועזן: איך בין דער מא־מעס.... דיא מאמע מיר געהייסען דא זיטצען שטיל.... מען טאהר נים שרייען א קאָטשערע, א לאָפאָטע קומען און שלאָגען.... אזוי איז זיא, שליממזלדיגע נע־ביך, געזעסען העט שפעט אין דער נאכט. ביז עפיס א יודענע האט זיא פארנארט מיט גוטע רייד און אוועקגעפיהרט צו זיך אַ היים, ערגיץ אויף דיא פיסקעס אין א קליין שטיבעלע אויף היהנערשע פיסליך.

ביי דער יודענע האט זיא זיך אויפגעהאלטען א חיבשע צייט און ביי איהר קיין האָניק נישט געלעקט. דיא יודענע האט זיך איהר אויסגעגעבען פאר א מוהמע און איהר געהייסען, זיא אזוי רופען, דיא דאָזיגע מוהמע איז געווען א סעדעכע, וואס איז געשטאנען אין מארק מיט קארטאָפלעס, הייסע באבקעס, כל נדרי בארליך און ארץ ישראל עפעליך. גאנץ פריה איז דער שטיינער איהרער געווען אוועקגעצ־ען אין מארק אריין. דאס הארבאטע מיידעלע איז איבערגעבליבען מיט א טעכטעריל אין שטוב און נעווינט איהר קינד, אויך געהאלפען אין דעם בעל הבתישקייט, וויא א שטיינער: קלייבען אויף דער נאָס דארע שפענדליך אויף אונטערצוהייצען, קרי־כען אונטערן פעקלאָק נאך אייער, וועלכע דיא היהנער האבען געלייגט אויס־סקרא־מאדען א מעפיל פון פארטריקענטער קאשע, פערוואשען אין דער פאמי ניצע דעם קינדס א פארשמירט העמדיל, און שטעהן אכטונג צוגעבען אויף דיא איבערגעוואר־שענע הילצענע מילבידינגע לעפעל, וואס טריקענען זיך אויף דער פריזבע, און איי־נעם מיט דעם קינדס קישעליך, א קענען דער זן, און נאך אנדערע אזעלכע מלאכות

פארנאכם, אז דיא סעדעבע איז א היים געקומען, האט זיא געשיקט איהר קליין דינסט מיידעל אין דיא הייזער ארומצוגעהן און צונויפנעהמען עטליכע שטיקליך ברויט, דערפון האט זיא זיך דערנעהרט אליין און נאך געגעבען דער מוהמ: איהרער.

זומער פאר נאכט איינמאל, בשעת ארומגעהענדיג אין דיא הייזער אויף איהר שטייגער, אין איין גראב העמדיל מיט א האלב קליידעל, האט זיא זיך פארשלאגן גאנץ וויט, אזש ביים עק שטאדט און נישט געטראפען דעם וועג צוריק א היים. דיא זון האט שוין לאנג זיך געזעצט. אויף דעם הימעל האט זיך אנגעריקט א שווארצער וואלקען. עס האט ביסליכווייס געבליצט און געדונערט. פלוצלים קומען אונטער, פון דער שטאדט ארויספאהרענדיג, עפים בוידען, פול אנגעזעטצט מיט מענשען. קוקט נאר! האבען פארשווינגען ארויס געשריגען פון איין ביידיל, עפים דרעהט זיך דא ארום א הארבאטע מיידעלע און וויינט נעביך. און באלד טאקי שפרינגט אראפ׳עט עפים איינער א רויטער — טאקי אלץ דער רויטער ממזר, א קיינק איהם אין דיא ביינער אינן! גיט א פרעג דאס קינד, וועמעס זיא איז. — איך וויל א היים, א היים צו דער מוהמע! ענטפערט דאס מיידעלע אויף א וויינענדיג קול. — שא טאכטער, וויין נישט. זאגט צו איהר דער ממזר איך וועל דיך אבפיהרען א היים צו דער מוהמע. ער מהוט זיך באלד טאקי א חאפ, ווארפט זיא אין א ביידעל אריין און פאהרט מיט איהר אוועק.

פון יענער צייט אב׳עם בלאנקעט דאס הארבאטע מיידיל נעביך זיך ארום מיט דער תאלאסטרע בויד ארטעלייט, וואס האבען פון איהר הייקער געמאכט א פרנסה. דער שטייגער איז זייערער געווען, ׳ומענדיג ערגיץ אין א שטאדט, אני דערצוזעצען זיא נאקעט און בארפוס אויף דער גאס, וואו מענשען געהען און זיא האט בעדארפט חליפען, בעטען נדבות אויף א וויינענדיג קויל מיט א ניגון און אויף רייסען ביי דיא פאלעס. האט זיא אבער א מאל נישט געשפיעלט דיא קאָ־מעדיע טשאקענדיג מיט אלע אנישטעלען און געמאכט ווייניג געלד, פלעגט מען איזור אבשפילען א גוטע חתונה: שלאגען זיא טויט שלעג, ארויסווארפען זיא ביי דער נאכט אין דרויסען, וואו זיא פלעגט נאקעט, הונגעריג נעביך, שריי־

ען וויינען אויפין רעכטען אמת טאקי .... זיא האט מיר דערציילט, וויא איינ־
מאָל, ווינטער אין א שטארקען פראָסט, האט מען זיא ביי נאכט אזוי ארויסגע־
וואָרפען אויף דער גאס. דער פראָסט האט זיא א נעהם געטאָהן און געמאכט
פון איהר א בייגעל, געצופט געטשיפעט דאס לייב וויא מיט קאלטע שפילקעס.
עס האט איהר זיך געריהרט דער שארבען אויף דעם מוח, טונקעל און ליכטיג,
עפּעס ביידע נ׳ט א מאָל, איז איהר געווארען אין דיא אויגען, אט, אָט עקט
איהר זיך דאס לעבען. זיא קען שוין מעהר נישט אויסהאלטען און הויבט זיך אָן
בעטען אין שטוב אריין מיט א ביטער געוויין. זיא ציטערט, בעט רחמים:
עפענט מוהטע, עפענט פעטער! — אזוי האט זיא איטליכען פון דער חאלאסטרע
גערופען — זיא שרייעט: פעטער. איך וועל שוין וויטער דארט פאר
מענשען גוט שרייען: זיא וויינט: מוהמעניא, איך וועל שוין דאָרט
גוט וויינען! זיא בעט: געוואלד, איך וועל שוין וויטער גוט בעטע;
נאר שריי צו דער וואנט נ׳שטאָ קיין ענטפער! .... זיא בלייבט ליגען שטיל,
פיהלט מעהר נישט קיין קעלט, קיין פיין, עס בעפאלט זיא עפּעס וויא א זיסער
שלאָף, עס דאכט זיך איהר, מען האלזט זיא, גלעט זיא, עפּעס גוט ווארם א
מחיה — און מען האט זיא א טויטע אוועקגעטראָגען פונס אָרט .... זיא האט
א היבשע צייט פון יענער נאכט געקרייענקט — וויטער איז דער שטייגער געווען
אראבצולאָזען זיא פונם ו א ען, וויא באלד מען האט פון דערווייטענס אויפן וועג
דערזעהען פאָהרענדיג עפּעס א פאָריץ, אדער סוחרים, לייטישע מענשען. זיא
האט בעדארפט מאכען דיא גאנצע שפיל, אויסשטרעקען דיא האנד,
דרעהען זיך, לויפען פאר ביי דיא פערד, ביי דיא זייטען וואָגען־ חליפּען, בעבען
אונטער דער נאָז מיט א רחמנות־פּנים און דערטאפּען א נדבה, איהר טויט זאל
דאָ אפילו זיין. א מאָל פלעגט זיא טאקע חאפּען א שמיץ מיט דער בייטש פונם
שמייסער אויף דער קעלניע, נאָר זיא פלעגט עס נעביך אראָפּשלינגען, שא, קיטש
און געטהאן טאָקע איהרס, ווייל זיא האט זעהר גוט געוואוסט, אז א בייטש איז
גאָרנישט נעגען דעם, וואס זיא וועט שפּעטער חאפּען, אויב חלילה זיא קומט צוריק
אין בויד מיט ליידיגע הענד.... וואס זיא נעביך איז אין דיא יונגע יאהרען צרות
אויסגעשטאנען, לאזט זיך גאָר נים ארויסזאָגען. אויך היינט שטעהט זיא נאך געגוג

צרות אויס. אין גיהנם בעדארף מען אזוי פיעל נישט אפקומען וויפיל זיא נעביך קומט אפ־עט. אך, דאס בלוט קאכט אין מיר, ווען איך דערמאהן מיך אין איהר! אוי־ווייא, מיין לעבען וואלט איך פאר איהר געהרען אוועקגעגעבען, אבי זיא אויסצולייזען. הערט איהר יודען, ס,איז נאך אויף דער וועלט נאר נישטא אזא גוטע, שטילע טויב, אזא זיסע טהייערע נשמה, וויא זיא!....

17.

פישקעס דערצעהלונג האט אנגעמאכט א שטארקע מרה־שחורה אויף אלמירין מיט מיר. אלטיר האט מיט דער האנד געריבען דעם שטערען, וויא עס האט איהם עפעס געביסען און אליץ געמאכט פאר זיך: עט, עט!

— הערט איהר, ר׳ אלטיר, רופט איך מיך אן מיט א שמייכעלע, פישקע, חלעבען, איז טאקע פארליאפעט אין דעם הארבאטע מיידיל. ס׳איז חלעבין, עפעס נישט גלאט.

— למאי זאל איך לייגענען, האט פישקע געזאגט, איך האב זיא טאקע אנגעהויבען שטארק ליב צו האבען אין הארצען פאר גרויס רחמנות. עס האט מיך עפעס צו איהר געצויגען, מיר צוגעקומען לעבען פונם זיטצען א מאל מיט איהר אין איינעם—וואס? .... נארנישט! גלאט אזוי זיך—שמיעסין, אדער שוויי־גענדיג אנקוקען זיך איינער דעם אנדערען. דאס גוטסקייט איז איהר געלעגען אויפין פנים־ דאס קוקען איהרם אויף מיר איז געווען טאקע נאר, וויא א גע־טרייע שוועסטער קוקט אויף איהר אומגליקליכען ברודער, בשעת איהם איז נעבעך שלעכט, שטארק נישט גוט. און אז נעהמענדיג צום הארצען מיינע צרות האט זיך איהר געשטעלט טרעהרן אין דיא אויגען, איז מיר געוואהרן עפעס גוט ווארם מחיה אין אלע גלידער. עפעס האט מיר זיך געדאכט, געדאכט... איך וויים אליין נישט וואס. עפעס האט מיך אינווענינ געבריהט, נעגעלט ביי דער נשמע: „פישקע דו ביסט נישט מעהר אליין אין דער וועלט, ביסט נישט מעהר עלענט וויא א שטיין" — און עס בענעמצען מיר זיך דיא אויגען פון הייסע טראפען טרעהרען....

מיין ווייב — א וואנדער חלעבען! — האט מיך שוין עפּיס נישט אזוי נע־ ארט, עפּיס איז מיך שוין נישט אזוי שטארק אָנגעגאנגען וויא זיא מאכט חן מיט דעם ממזר. נעקרימט דארויף האָב איך מיך נאך טאקי, אבער דאָס קרימען זיך האט שוין נישט געהאט דעם טעם וויא פריהער. אז מיר פלעגט א מאָל ארויפ־ קומען אויפן געדאנק אזוי: דוא ווילסט, פישקע, דיין ווייב זאָל א זאָג טאָן, „א־ינד איז שוין נענוג זיך ארומגעשלעפּט, קום, לאָמיר זיך בזעטצען אין א שטאדט״? פלעג איך זוכען וויא מיך אויסצודרעהען, נישט געבען קיין גלייכען ענטפער און זיך פארטראכטען דערביי אין איהר.... וואָס וועט זיין מיט איהר, מיט דער האָרבאטער נעביך.... נאָר הערט אבער א מעשה! אז איך בין גע־ וואָרען אין הארצען צו מיין ווייב קיהלער, שוין נישט געצאפּעלט נאך איהר אזוי וויא פריהער, איז זיא, דאכט זיך, געוואָרען צו מיר חייסער. עס פלעגט אויף איהר א מאָל אנקומען א שעה, וואס זיא איז געווען צו מיר גוט, ווייך וויא א טייג, און האט זיך געהאנגען מיר פּשוט אויפן האלז. נאָר דערפאר שפּעטער פלעגט עס מיר באָקום אויספּלען. זיא פלעגט מיר טאָן אין דער גאל אריין, מיך פּלאָגען, פּייניגען נאך טויזענד מאָל ערגער וויא פריהער, אזוי אז דאס לעבען איז מיר נישט ניחא געווען און האב מיר געווינטשען דעם טויט. איך האב פון איהר געהאט, טאקי וויא מען זאגט, קאלט און וואַרם. איך האב נאָר נישט געקענט פארשטעהען, וואס איז איהר געשעהען? נאר אין א קורצע צייט שפּעטער איז זיך פארלאָפען עפּיס א זאך און דער בלאָטער איז פלוצלים אויסגעשפּרונגען. איך האב שוין פארשטאנען, וואס ברענט אזויגס מיין ווייב, וואס דיא רוגזא איהרע בעטייט ס׳איז א וועטהיג, א בושה צודערצעהלען.

פישקע פארטראכט זיך א רגע. דערנאך טהוט ער זיך עפּיס א געשמאקען קראַטץ און הויבט אָן ווייטער צודערצעהלען.

איינמאָל זענען מיר אנגעקומען ערגיץ אין א קליין שטעדטיל און פארפאָהרען, וויא געוועהנטליך, אויף אכסניא גלייך אין הקדש אריין. איך זאג אייך יודען, עפּיס האב איך דאָך שוין גענוג הקדשים מיך אנגעזעהען אין מיין לעבען און ווייס גאנץ גוט, וואס אזעלכע בעטייטען, נאָר זיי אלע זענען גאָלד אקעגען דעם הקדש פון יענעם שטעדטיל. אז איך דערמאָהן מיך אין איהם, הויבט אצינד

נאך אן מיר דאס גאנצע לייב צובייסען און איך מח מיך קראטצען. אין גאנצען האט דער הקדש אויסגעזעהען וויא א שטארק אלטע קרעטשמע, א חורבה מיט אויפגעקרימטע, נישט קיין גלייכע ווענט. מיט עפיס א דעכעל, פישטעהנסגעזאגט, וויא א צוקנייטשט קאפעלישעל, פארריסען פון פארענט און נידעריג אנגעביינגען פון הינטען, כמעט ביז דער ערד. מען האט בעשיינפערליך געזעהען, אז דער הקדש נעביך חאלעשט, וויל איינפאלען און ליגען וויא א בארג מיסט אויף דער ערד נאר דער עולם אין שטעדטיל האט איהם אפגעשריגען, אונטערגעשפארט מיט דרענגליך און איהם איינגעבעטען, צוהאלטען זיך אזוי אויף ווייטער ביז הונדערט און צוואנ-ציג יאהר. דורך קלאמפערשט עפיס א טויער איז מען אריינגעפאהרען אין א גרויס הויז מיט צושאטענע, לעכערדיגע ווענט, דורך וועלכע עס האט זיך אריינגענבעט א שטיקעל שיין. דיא ערד דארט איז געווען גריבערדיג, ערטערווייס איז געשטאנען קאליזשעס, פארשימעלטע, פארדומפענע פון פאטייניצעס און נאך אזעלכע זאכען אויף פוגס רעגען, וואס פלע'ט תמיד דורך דעם פויכען שטרויענעם דאך, צר שיטעט וויא א רעשעטע אהין אריינקאפען. צוריבענע פארפויגטע שטרויא האבען זיך אומעטום געוואלגערט, אויסגעמישט מיט אלערלייא מיני שמאטעס: צעריסענע טארבעס, צוהאקטע ראנאזשעס, פארדארטע ווערבליך פון שיך, אלטע פאדאשוועס און אויסגעדרעהטע אפזאטצען מיט פארזשאוועטע טשוועקעס, שטרבליך, צובראכענע רייפען, ספיצעס פון רעדער, האר, ביינער, דראפאטשעס, ריטער פון בעזעמער און נאך אזעלכע שמאכטעס. דאס דאזיגע ביסעל סחורה אין איינעם האט נעפריעט און געגעבען „דיא שמוכט", משוגה'דיגע ריחות נאר א שרעק! — אין דער לינ-קער זייט הויז האט זיך געעפענט מיט א בייזער א פארשמאלצעוועטע טהיר אין א שטוב אריין מיט קליינע, שמאלע, נישט גוט צוגעשטאנענע פענסטער און א טהייל שויבען זענין אייסגעשלאגען און פארקלעפט מיט צוקערפאפיר, אדער פארשטעקט מיט א שמאטע, א טהייל זענין שטארק שמוטציג, אין דיא ווינקעליך בעדעקט דיק מיט שימעל און ווידער א טהייל זענין פאר אלטקייט איבערגעצויגען מיט געל-גרינע משונה גלאנצענדיגע קאלירען און דער גלאנץ שטעכט עפיס דיא אויגען, גלייך וויא א קריטץ אויף גלאז גרילצט ווילד אין דיא אויערען. ארום דיא אפגעשלא-גענע ווענט און לעבין א גרויסען אויווען ציהען זיך לאנגע בייגק פון ברעטער,

וואס ליגען אויף קלעטצליך און שטיקער האָלץ. חעכער אביסיל איבער דיא ביינק שטעקען אין דיא ווענט גרויסע און קליינע פלעקליך. פון דער שווארצער סטעלע חיינגען אראָפ שטריקליך מיט פעטלעס, און וועכבע עס האלט זיך ביי דיא ביידע עקען א לאנגער שטאנג. דיא פלעקליך מיט דעם שטאנג זענן פערהאנגען מיט פארדריפעטע קאפטענס און קליידליך, מיט אלערליי חפצים און מאָרבעס פון ארמעלייט, וואס קומען צופאהרען איןביידליך, אָדער קומען זיך צושלעפען צופוס און שטעהען דאָרט איין, יונג און אלט, מאנסבילין און ווייבער אלע אין איינעם.
— דער הקדש איז א חוץ דעם נאך א ביקור־חולים אויך. דאָרט איז דאס אָרט אויף צושטאַרבען פאר קראנק מיאוסע קבצנים און דער שטעדטיל. דער רופא מחוט אלסרינג, וואָס נאר מעגליך: שטעלט באנקעס, פיאווקעס, לאזט צו דער אדער און צאפט, אויף קהלשע הוצאת קבצנים בלוט ביז דיא כשרה נשמה נעהמט זיי אויס און דער חקדש מאן וואס איז צוגלייך דער קברות יוד פונם שטעדטיל, איז זיי מאקי באלד מקבר אומזיסט. דער הקדש־מאן מיט זיין הוידגע־זינד זיצט אויך טאקי דאָרט אין א מין אלקיריל, מישטהנעס־גנזאָנט. חוץ וואס ער איז א הקדש־מאן, א קברות־יוד, א שמש אין דער חברה־קדישא, א משניח אין זיין בקור־חולים, א ושתי חמלכת, אדער א מאנדרוש אין פורים, א פערשטעלטער בער מיט איין איבערגעקעהרטען פעלץ אין שמחת־תורה א פארוועה, איין אָנשטע־לען־מאכער, א ווערטיל־זאָגער אויף אלע חתונות און בריתין, האט ער נאך א פרנסה דערצו, צו מאכען חלבידיגע לעכטליך. דיא אלע בעלי־הבתים און בתי־מדרשים ציהען ביי איהם לעכט אין הויז פונם הקדש און עס ווערד דענסטאָל א געשטאנק, איין עיפוש ווייט ארום און ארום.

אז אונזער תאליאסטרע איז אָנגעקומען אהין אין חקדש, איז ער געווען אָנגעזעטצט נענוג מיט אורחים. דער הקדש־מאן האט זי געטריבען: גענוג געזעסען, פאהרט אייך געזונטערהייט שוין ערגיץ אגדערש! נאָר אזוי וויא ס'איז געווען דאָך נערשטאג האבען זיי געהאט איין אויסרייד זיך אָפצובעטען — פארבלייבען דאָ ביז נאָך שבת. דיא ערד, דיא ביינס און דער אויוועז זענין ביי־נאכט בעלאגערט געווען מיט מענשען. מען האט זיך געשטופט, געקוועטשט, געקריגט און געשאָלטען פאר א שטיקעל אָרט. קאָניצע און פיעשע האבען שטארק געאַרבייט, איינעם דעם אנ־

־ערען ארויסגעוויזען שטארקע שנאה און דיא גבורה זייערע מיט דיא הענד. אין
דער גרויסער מהומה, נישט דאַ־געדאכט, האט געקרעכצט אין א ווינקעלע א קראנ־
קער אלטער יוד, וועלכען מען האט געכטען אויף קוראציע אהער געבראכט. און א
פיצעל קינד, וועלכען מען האט אין דעם שטופעניש צונעקלעהמט א פיסעל, האט
געקווטשעט, געפאכט לעבער אין קאָפּ שרייענדיג — ערשט שפעטער, אז דיא
הייזע מהומה האט זיך איבערגענומען האב איך מיר אָפּגעזוכט ערגיץ א ווינקעל
און זיך געלייגט וויא ס'איז אויסצורוהען אביסיל. נאָר קוים האָב איך מיך געלייגט,
זענען מיך בעפאלען גאנצע חילות פרייסען, וואנצען, פליי וויא דיא בערען און האָ־
בען מיך געוואָלט לעבעדיגערהייט אויפעסען, דאס לייב הויבט מיר אצינד נאָך
אָנ־עט צובייסען און מוז מיך געשמאַק־קראַטצען, נאָר ביים דערמאָהנען־זיך אין דיא
דאָזיגע מלאכי־חבלת. אז איך האב א קוק געטאָן, מיט פרייסען מ׳תה צו האל־
טען איז שווערליך, א פרייס איז א בעשעפעניש, וואס קריכט און זיין שותף דיא
וואנץ שטינקט, האב איך זיי מוחל געווען מיין שטיקעל פלאַץ, לאָזען זיי מיט איהם
זיך ווארגען; און בין ארויס אין הויז, דאָרט וויא ס'איז צובריינגען דיא נאַכט.
אין דרויסען איז געווען שרעקליך פינצטער. א קאַלטער, א שטארקער ווינד האט
געשטורעמט, געהיילט וויא דיא הונגעריגע וועלף, געפייפט און געבלאָזען דורך דיא
שפאַלטען אין דיא וועגד. שטיקליך שטרוי זענען פונם דאַך געפלויגען און האָבען
מיט נאָך אַנדערע שמאַכטעס וויא דיא רוחות אין הויז ארום־געטאנצט, צרוויילען
האט אהין דורך דיא לעבער אויף אריינגעקאַפּעט גרויסע טראָפּען רעגען. איך
האב פאַרריקט מיך דאָרט אין א ווינקעל און געלעגען מיט א ביטער געמיטה,
געציטערט פאר קעלט. אי, דיא באד, דיא באָד! האב איך געאייקעט און גע־
אָכט, וואו געהמט מען מיין באד! דאָרט איז דאָך פשוט א גן־עדן, ווארם, א
דערקוויקעניש, וויא גליקליך בין איך אין דעם דאזיגען גן־עדן דארט אמאל געווען.
וואס האט מיר געפעהלט, וואס איז מיר דארט אפגעגאנגען? מיר איז געווען אזוי
גוט, אזוי וואויל, האט דער רוח בעדארפט אנטראגען מיין ווייב, איך זאל דורך
איהר פארטריבען ווערען פון גן־עדן און ארומוואגלען זיך אין דער וועלט. אויף
צרות נאר זיינען דיא ווייבער דאַ, טאקי נאר אויף צרות. וואס טויגען זיי? וואס
־אט מען פון זיי? קיין גוטס חלעבין קומט פון זיי נישט ארויס.... באלד אבער

דערמאהן איך מיך אין דעם הארבאטע מיידיל און פאר מיר אליין מיך געשעהמט סטיימש, ויא איז דאך א גוטע, א כשרה נשמה, מיט איהר אין איינעם איז דאך עפיס א תענוג. ס'איז עפיס גלאט גוט, גרינג, פרעהליך אויפן הארצען צו זיטצען און שמיעסין מיט איהר. א כפרה טויזענד באדען פאר איהר מינדסטען נאגעל. און איהרם א קוק ווערט עפיס געשמאק ווארם אין אלע גלידער. — שעהם דיך, מישקע! שיינעץ איך מיך אליין אויס, זינדיג נישט מיט דיינע רייד, ווייבער גיבען עפעס צו א שטיק געזונד און לעבען. ווייבער קענען גליקליך מאכען און פון גיהנם אפילו מאכען א גן־עדן...... פון אזעלבע זיסע געדאנקען האב איך פארגעסען אין אלע מיינע צרות. דאס ווינקעלע, וואו איך האב מיך צוגעשפארט. איז עפעס אַר גוט מחיה, מיר איז שוין מעהר נישט קאלט. איך הייב אָן־עם לייענען קריאת שמע מיט געפיהל, דיא אויגען קלעפען מיר זיך און ווער באלד אנדרעמעלט. פּלוצלים אבער האט מיך אויפגעוועקט עפעס א שרעקליך געשריי.

— קוקט נאר אן דאס נפש! האט עמיצער געשריגען לעבען דער טהיר פון שטוב, און דערלאנגט פון דארט א ווארף מיט דעם גאנצען כח אין הויז אריין עפעס א שווערע זאך, וואס איז וויא א שטיין געפאלען אויף דער ערד מיט א שטארקען קלאפ. קוקט נאר אן דיא מצאצע, אויך מיר א מענש! א קאטאָוועס פון דיא גראפינע פאטאצקע!.... און אין הויז ביזט דוא קראנק צו ליגען פארפאטש־קעטע גראפינע! —

איך האב באלד אין דעם קול דערקענט דעם מטור, א קיינק איהם אין דיא אויגען! ער האט נאך אביסעל געשריגען, געזידעלט, אויסגעווארפען מיט דער גראפינע פאטאצקע, דערביי אויסגעשפיגען און פארמאכט דערנאך דיא טהיר מיט א שטארקען קלאפ.

א שטיקעל לבנה איז ארויסגעקראכען פון צווישען דיא צוריסענע שטיקער וואלקען, האט אריינגעקוקט דורך דעם צובראָכענעם דאך אין הויז אריין און בע־לויכטען דארט עפעס א מענשליך געשטאלט, וואס איז געלעגען וויא א קלימעק, שטיל, קיין ריהר זיך נישט צוטאן. איך האב מיך א לאז געטאן זעהען, ווער איז עס דיא מצאצע, אדער דיא גראפינע פאטאצקע, וואס ליגט דארט אזוי. איך טהו א בליק און א דונער האט מיך דערשלאגען! פינסטער איז מיר אין דיא אויגען

אח דער קאפ דרעהם זיך מיר, אזוי וויא פון דער ערשטער פארע אויף דער אויבערשטער באנק. מיין הארבאטע מיידיל, זיא נעביך ליגט עס אויפן ריקען מיט אויסגעשטרעקט פוס שטארקען שליידער, וואס דער ממזר האט מיט איהר געטאן! איך נעהם מינטערן מיט אלע כחות דיא הארבאטע נעביך און אז נאט האט געהאלפען, זיא האט זיך אנגעהויבען צוריהרען, האב איך זיא א חאפ געטאן אויף דיא הענד עפעס נישט מיט קיין מענשליכען כח, וויא בשעת מען ראטעוועט אין א גלופסקער גרויסע שרפה, און בין מיני איהר ניך אוועק אהין אין מיין ווינקעלע. איך וואלט געמעגט שווערען, אז דענסטמאל בין איך געגאנגען גאר גלייך, וויא אלע מענשען, און האב אפילו קיין הינק נישט געטאן. זיא האט פאר־מעליך, פאמעליך אויפגעעפענט איין אויג נאך דער אנדערער און א שטילען זיפץ געטאן. איך האב פאר שמחה געמיינט אז דיא וועלט איז מיינע. ס׳איז מיר געווען צו מוטה טאקי נאר וויא דעם בעטלער אין דיא געשריבענע מעשיות. וואס ווערט פלוצלים פון דער העלער הויט מגולגל אין א טו־ייערן פאלאטץ, זיצט זיך דארט אנגעלעהנט אויף דער גוטער עסעבעט אין איינעם מיט א בת־מלכה און טהוט זיך וואויל. איך האב געשווינד אראפגעווארפען פון מיר מיין קאפאטע און איינגעוויקעלט דערמיט מיין בת־מלכה, וואס האט געציטערט נעביך פאר קעלט.

— אוי! האט מיין הארבאטע נעביך א זיפץ געטאן, אויסגעריבען דיא אויגען און געקוקט, עפיס גלייך וויא זיא האט זיך ארומגעקוקט אויף וואס פאר א וועלט זיא איז.

— וואס קוקסט־דוא עפעס אזוי? טהו איך זיא א פרעג. איך בין פישקע נעדראנקט און געלויבט איז גאט, וואס דוא לעבסט.

— אך און וועה איז מיר, זאגט זיא מיט א זיפץ טיף פונם הארצען. וואס טויג מיר, וואס איך לעב! איידער אזא לעבען איז שוין בעסער דער טויט. גאט איז דאך א גוטער, א בארמהערצעדיגער, הייגט צו וואס האט ער אזעלכע וויא איך נאר בעשאפען, נאר אויף צו ליידען און פלאגען זיך אין דער וועלט?

— נארעלע! מאך איך צו איהר, מסתמא ווייסט גאט וואס ער טהוט. מסתמא איז דאך איהם ניחא, אז אזעלכע וויא מיר זאלען זיין אויף דער

וועלט. נאמ איז א טאטע, ער זעהט, הערט און ווייסט אלעדינג. דוא מיינסט נארעלע, ער ווייסט נישט אונזערע ביידענס צרות? נאט ווייסט נישקשה! דיא לבנה זיינע, זעה נאר, זעה, קוקט פון הימעל אהער אפילו, אין הויז, אויך אריין. זינדיג נישט, נארעלע, מיט דיא רייד.

זיא האט אויסגעשטעלט אויף מיר א פאר פייערדיגע אויגען, און וועלכע עס איז געשטאנען גרויסע טראפען טרעהרן און זיך געפונקעלט אקעגען דעם שיין פון דער לבנה, וויא ברילאנטען. איהרע אויגען און איהר קוק דענסטמאל אויף מיר, וועל איך אייביג נישט פארגעסען.

אז איך בין אויפגעשטאנען אויף מארגען גאנץ פריה, האב איך געזעהן, מיין הארבאטע ליגט אין ווינקעלע, איינגעגורעט אין מיין קאפאטע און שלאפט וויא א פייגעלע. דאס פנים איהרס איז געווען בלייך און אויסגעזעהן עפעס אזוי גוט, אזוי רחמנות'דיג גוט.... דיא ליפען האבען צרווייטלען געציטערט און זיך אויסגע-צויגען עפעס וויא מיט א געבעט. עפעס בעט זיא געביך רחמים: פייניגט מיך נישט! וואס האב איך אייך געטהאן? וואס האט איהר צו מיר? פארוויסט מיר נישט דאס לעבען. וואס האב איך אייך געטהאן?.... און דאס בעטען איהרס רייסט אויס א שטיק הארץ. עס האט מיר זיך געשטעלט טרעהרען אין דיא אויגען—און איך האב געוויינט....

דער ערשטער, וואס איז אין דער פריה אין הויז אריינגעגאנגען, איז געווען רער ממזר, א קיינק איהם אין דיא ביינע איאן! — ער האט מיט זיינע גנבה'שע אייגעליך א קוק געטהאן אויף מיר, אויף דער הארבאטע און איז מיט א שטע-בענדיג געלעכטעריל אוועק צוריק אין שטוב אריין.

18.

פישקע איז פלוצים געבליבען שטיל און אוועקגעקעהרט דאס פנים, גלייך וויא ער האט זיך געשעהמט. וואס מיין אלטער האט איהם נישט געבעטען, ווייטער צו דערצעהלען, האט אלץ נישט געהאלפען. עס.... חלעבין! האט

פישקע געמאכט, איז רויט געוואָרען, זיך געמינעט און נישט געעפענט קיין מויל. פישקע, וויא עס האט אויסגעזעהן, האט לסוף זיך אליין פארשעהמט פון זיינע איינענע רייד. פריהער אז עס האָט איהם דער ערשטער בריה געטהאן, האט ער זיך צופלאַקערט, צורעדט וויא איינער פון היטץ. ער האט גערעדט מיט פייער און אויסגעגאָסען זיין גאנץ הארץ אין אזעלכע ווערטער, וואָס זיינען גאָר ניט געווען פאר פישקעס מוח. דיא דאָזיגע ווערטער האבען זיך איהם נעגאָסען אליין עס האָט אין איהם זיך צורעדט דיא נשמה. ער האָט בשעת מעשה פארגעסען אלסדינג, וואָס ארום איהם טהוט זיך, גערעדט, נישט צוהערען כמעט אליין, וואָס ער רעדט, ביז ער האט פלוצים זיך א כאפ געטהאָן, עפעס וויא זיך אליין צוגעהערט צו זיינע רייה, זיך עפעס געוואונדערט, וויא קומט אזוינס צו איהם... און איז שטארק פארשעהמט געוואָרען. ביי וועלכען פון אונז מאכט זיך נישט חאָטש איין מאל אין לעבען אזא לעכטיגע, גוטע שעה, וואס דענסטמאל עפענט זיך א מויל און ריינע, אמתע מענשליכע געפיהלען גיסען זיך איהם ארויס, וויא א שטראָם חייסע זודיגע גאזען פון א פייערשפייענדיגען בארג? אויף בלעמ׳ס אייזעל אפילו איז אויך אנגעקומען א שעה, אין וועלכער עס האט פון דער העלער חויט איהם זיך געעפענט דאָס מויל און האט געהאלטען א שיינע ריידע. ווער שמיעסט ביי בעלי דרשהנס להבדיל, מאכט זיך פיל מאל, אז אזעלכער, וואָס מעלה-נרח׳ט געוועהנטליך, פלוידערט תמיד אוועק נארעשקייטען, א שרעק צוהערען, פלוצים פאלט אויף איהם אן א מאל עפיס א בעגייסטערונג און ער זאגט נישט ווילענדיג ארויס א גלייך וואָרט, וואס דער גאנצער עולם און ער אליין מיט זיין כבוד אויך, בלייבען דערנאך פארגאפט. ביים ערגסטען חזן, א קאטשאן, וואָס גלוסט זיך ברעכען, הערענדיג זיין טערעלייקען מיט משונענע תוויות, טרעפט זיך אויך א מאל, אז פלוצים טהוט עס מיט איהם אטראַג, ער צדיאַגט דך אין דעם מוסף מיט א ברען און ווארפט ארויס א „יקום פורקן׳דיקי״, א „תכנת שבת׳ל״ מיטן קנאק. טרעט דיא גוטע שעה אָפּ, בלייבט דער אייזעל ווייטער טאקי איין אייזעל, דער בעל דרשה להבדיל ווייטער א פלוידערזאק און דער חזן מישטעהנעס-געזאגט ווייטער א קאטשאן.... נישט דאס בין איך אויסען. צווי יודען דרעהער

האב איך געקענט אין א יודישער דרוק, וואס דיא גאנצע ארבייט זייערע איז בעשטאנען דרינען, טאג וויא נאכט, צו דרעהען דיא ראַד פון דער מאשינע, שטעהענדיג ביי איהר אין דער זייט, איינער לעבען דעם אנדערען, נאר אזוי וויא דיא אנגעטאהלטע גולמ'ס. דרעה און דרעה שטענדיג, אָהן איין עק, אלץ אויף איין ארט, אויף איין שטייגער. פלוצים האט עס זיי עפּיס וויא אונטערגעטראגען און האבען זיך א נעהם געטאן דרעהן דיא ראד געשטאק מיט געפיהל, שטארק בע־גייסטערט. דיא אויגען ברענען, פלאקערען און זיי דרעהען מיט אזא תענוג, וויא זיי וואָלטען געווען אויפ'ן זיבעטען הימעל, וויא זיי וואָלטען געווען געדרעהט וועל־טען און האבען מיט איטליכען דרעה ארויסגעדרוקט עפּיס א געדאנק, עפּיס א געפיהל, וואס דרעהט זיי אינווענדיג. שפּעטער א ווייל, אז דער ברען האט נאכ־געלאָזט האבען זיי פארוואונדערט איינער דעם אנדערען מיט א פּאר גלעזערנע אויגען אנגעקוקט, אויסגעשפּיגען, פארדרעהט דיא קעפּ, איטליכער אין זיין זייט, געדרעהט וויא געוועהנליך און ווייטער א פּנים געהאט וויא דיא לייטענע גולמ'ס.

איך קוק אויף פישקען, וואס איז געבליבען אהן לשון און זוך ביי מיר מיטעל וויא איהם בעריידעוודיג צוטאכען. פלוצלים פאלט מיר איין ר' ליב שרה'ס גולם, וויא ער טהוט זיך א שטעל־אויף, נאכדעם אז ר' ליב ריקט איהם ארויס הינטען דעם שם המפורש, תאפּט זיך און טהוט אלפדינג, וואס מען הייסט. זעהר שיין, טראכט איך מיר, ברוך הבא! נאר אנשטאט דעם, וואס ביי יענעם גולם, עליו השלום, האט געווירקט אין זיינע צייטען וועט היינט ביי מיין גולם, איהם צו לאנגע יאהר, ווירקען פשוט דאס מיידיל....

איך הויב אָן פישקען אונטערצוגעבען פארע, צודערוואַרמען איהם מיט א שמיעס וועגען זיין הארבאטע מיידיל. און דערביי האָב איך טאקי מיך אליין אויך צוהיצט, געמערט פונם הארצען מיט פייער און אויסגעלאזט דעם שמיעס אזוי:

ווּיפיל אומשולדיגע קינדער נעביך קומען עס אויף דער וועלט אזוי אָפּ פאר דיא זינד פון זייערע עלטערען, וואס גלוסט זיך זייא נארעשקייטען, דרעהען זיך, נעמען זיך און לאָזען איבער דיא קינדער, זייער פלייש און בלוט, הפקר וויא אויפ'ן וואסער! וואס נעהט זיי אן קינדער! זיי האבען אין זינען נאר דאָס נפשיל, זייער

איינען נפשיל. איטליכער פון דיא שיינע עלטערען האט ווייטער חתונה....

איך בין געבליבען וויא דערוואָרגען אין דערמיט פונם שמיעס. אלטיר מייר נער, זעה איך, און צוקאָכט, אויס מענש. עס טהוט מיר באלד מאקי א קלאפ אין הארצען; צי, האב איך עס בעגאנגען א מיאוסען פעהלער, זיך ארויסצוהאַפּען פאר אלטירן מיט אזעלכע ווערטער, וואס זענען צוגעפאסט צו איהם און האבען איהם געשטאכען אין דער זיבעטער ריפ! עס טהוט מיר שרעקליך באנק, איך שטראָף מיך אין הארצען און זאָג מיר אליין מוסר: געוואלד מענדיל, שוין צייט קומען צום שכל, נישט ארויסצהאַבען יענעם דעם אמת וויא א יונגעל! ביסט דאָך ברוך חשם, שוין א יוד מיט א גרויסער באָרד. שוין צייט זיין א מענש, פאר־שטעהען וואס זיך און נוטצליך און נוט. אי דיין צונג, דיין צונג!....

איך האב מיר אין הארצען א נדר געגעבען, ווייטער מיך צוהיטען מיט א וואָרט תערען, זעהען און שווייגען — דיא גוטע מדה פון אלע קלוגע, פיינע לייט, וואס איז נייטיג אין לעבען. איטליכען וועל איך נאָר לויבען, בעליבט צומאכען זיך דערמיט ביים עולם. עס האט מיט מיר פירגעשטעלט מחנות אונזערע גוטע מענ-שעליך, פעטערס מיט שיינענדיגע פנימליך. זיי דרעהען זיך אהין און אהער, חבר מיט דעם, מיט יענעם טאנצען אויף אלע חתונות, האבען שטענדיג נאָר הנאות, קישען זיך מיט איטליכען, וואס ער איז פון אויבען, צוגיין פשוט פאר פרייד, ריי־דענדיג מיט יענעם פון זיין גליק, ווינטשעווען איהם צו מיט טרערען אין דיא אויגען און מיט א זיס שמייכעלע אויף דיא ליפעליך, צולייגען אויף טעלעריך יענעמס גוטסקייט און גיבען איהם עולם הבא מיט דער פולער האנד לויפען אנזאגען בשורות געפינען זיך אומעטום, וואו נאָר ערגיץ א קערמישיל, א שמחה, תמיד שיינען זיי דיא אייגעליך, דער שטערען גלאנצט, דיא בעקעליך פארפארבט, דיא נאז פייכט מיט ווייטפערליך. זיי זענען צופרידען פרעהליך און קוועלען נאָר אָן.... אז וואויל איז אייך פעטערס! פון היינט אן בין איך אויך א פעטער, עפיס האָט מיר דער נאָמען פעטער אָנגעהויבען צינעפעלען, אזוי אז עטליכע מאָל האָב איך עס פאר מיר איבערגעחזרט מיט גרויס פארגניגען; פעטער! פעטער מענדעלי: פעטער ר׳ מענדעלי!......

בכדי צופארגלעטען מיין פעהלער אקעגען אלטירן הויב איך אָן אויף איהם רחמנות צוהאָבען און איינגעהמען איהם מיט גוטע ריידעליך : ר' אלטיר, אייך איז נעביך נישט גוט צוזיטצען איהר שפּארט שוין נעביך אָן ביים עס האָגען ; עס מוז אייך נעביך וועה טאָן דיא ביינער פונם צופיל זיטצען אויף איין אָרט ; קוממ, איך בעט אייך, צו מיר אויפן וואָגען דאָרט מאַך איך אייך א גוט געלעגער : מיר ווילען נעהמען צו ביסליך בראָנפען, זיך אביסעל דערקוויקען. — מיין אַלטער לאָזט זיך נישט לאַנג בעטען. מיר קריכען אלע אראָפּ פונם וואָגען, בין מכבד מיין פּער-דיל צושלעפּען זיך פאראויס, אלטירס שקאַפּע איהם פון הינטען. מיר צוגעהן זיך אביסעל דיא פיס, קריכען ארויף דערנאָך צו מיר, דערקאַנטשען דעם אשר-יצר, מאַכען לחיים. איך בין זיס ווי א לאַקריצע, ווינטשעווע אלטירן אָהן איין עק, מיט טרעהרען אין דיא אויגען פאר גרויס פריידי' גלאַט אזוי זיך, וויא א פעטער. דער-וואָרם אויף פישקען, גיב איהם אונטער היטץ, רייץ איהם דעם יצר הרע. עס צושפּילען איהם זיך דיא געבליטען און דיא מעשה הויבט זיך אצינד אָן.

בייי מענדעלי מוכר ספרים אויפן וואָגען.

פישקע הויבט ווידער אָן אויף זיין שטייגער, איך העלף איהם אונטער, בעסער אוים אויף מיין שטייגער, אלטיר האט קיין צייט נישט, טרייבט אונטער אויף זיין שטייגער און דיא מעשה דערצעהלט זיך ווייטער אזוי :

אויפן אנדערען טאָג, פרייטאָג, איז אין בית-מדרש דאָרט אין שטעדטעל נעוועזען שרעקליך איינג פון דיא ארמעלייט, וואָס האבען זיך געשטופּט, צונויפגער-שטיקט ארום דעם שמש. איטליכער בעזונדער האט געוואָלט זיין דער ערשטער, בעקומען דעם בעסטען פלעט אויף שבת צו א נגיד, אָדער צו א יוסטען בעל-הבית, וואָס מאַכט א פעטען קוגעל. העכער פון אלע איז געשטאַנען דער פלעט צו דעם בעל-טאקסע. נידריגער פון אלע שטעהען געוועהנטליך דיא פלעטין צו כלי-קדש און קהלס-לייט, ווייל זיי האבען ליעב אליין גוט צו פרעסען און יענעם גיבען זיי מכות. דיא גבאים, פון חברות קרעבצען, זיפצען אויף יודישע ארמעלייט נעביך און עסען גיבען זיי אויף א שפּיטץ מעסער, נאר אויף צובעשמירען דיא ליפּען, ארמעלייט האלבען פאר איין אונגליק צו זיי אריינפאלען און ווייכען זיי וויא איין עפּוש. בעקוממ איינער צו זיי א פּלעט לאַבען דיא איבריגע וויא פון

איינעם, וואס בעקומט א בערדע .... דער שמש פונם בית המדרש איז געווען
זעהר בייז, ער האט געשריען, אז היינט זיינען דא ארמעלייט עפעס מעהר וויא תמיד.
קבצנים! האט ער געשריגען, וואס זענט איהר וויא דיא היישרעקען בעפאלען אונזער
שטאדט נעביך! נישט אויסצוהאלטען, נישטא וואו אייך אהין צוטאן! נאר א
שטראף פון גאט, איין אנשיקעניש! — ער שרייעט. בייזערט זיך אן דיא ארמע
לייט טהוען זייערס, שטופען זיך און הערען נישט קיין ווערט, איין קול!
מיר! גיט מיר! איטליכער ריקט דעם שמש אין האנד אריין עטליכע גראשען,
דער שמש, וואס זאל ער נעביך טאן, נעהמט צו, בייזערט זיך און גיט פלעטען.
איך מיט דער הארבאטע זענען מיר געשטאנען אין דער זייט פון דערווייטענס. ער
שטענס האבען מיר נישט געקענט און צווייטענס, טאקי נישט געהאט דיא העזה
זיך צושטופען צווישען אונזערע בערען, מיוחסים, פיינע בריות. אומטום זענין דא
בערען, אריסטאקראטען, אפילו צווישען קבצנים. דיא ארמע אריסטאקראטען זער
נין נאך טויזענט מאל ערגער פון דיא נגידישע.... דער מטור איז געווען, עס
פארשטעהט זיך, איינער פון דיא ערשטע. ער האט באלד בעקומען צוויי גוטע
פלעטען פאר זיך און פאר מיין ווייב. זיא האט אפילו פארשפארט זיך צושטופען.
ער האט דעם שמש אנגעוויזען אויף איהר פון דערווייטענס: קוקט נאר, זייט מוחל,
אט דארט שטעהט זיא, מיין בלינדע נעביך!... אז דער עולם איז אוועק, זיך צו
לאזט איבער דער שטאדט, איטליכער מיט זיין פלעט צו זיין בעל-הבית, בין איך
מיט מיין הארבאטע צוגעגאנגען' אויף גאטס בעראטה, צום שמש און געבעטען
פאר אונז פלעטען. ער האט עפיס מיט א זיס זויער שמייכעלע אויף אונז א קוק
געגעבען און נישט געענטפערט קיין ווארט. דערבארעמט זיך, זאג איך צו איהם,
אויף צוויי נפשות, קאלעקעס נעביך. א גאנצע וואך קומט אין אונזער מויל קיין
ביסעל געקעכטס נישט אריין. — נישטא מעהר קיין פלעטען, ענטפערט דער שמש,
איהר האט דאך געזעהען, וואס דא האט זיך ערשט געטאן. נישטא שוין וואוהין
צושיקען. — נאט אייך, זאג איך, און שטופ דעם שמש אין דער האנד א וועקסער
נעהמט, זייט מוחל, און דערבארעמט זיך אויף אונז, זייט אונז מחיה, איהר וועט
האבען א גרויסע מצוה. — הער נאר דוא, רופט זיך אן דער שמש שוין אביסיל

ווייבער, דיין געלד בעדארף איך ניט, איין פלעט געפינט זיך נאך ביי מיר און קען איהם איינעם פון אייך געבען, אויב איהר ווילט ווארפט צווישען אייך גורל.

ניט איהר, איהר ניט! בעט איך און ווייז אן אויף דער הארבאטע.

איהם ניט, איהם! בעט דיא הארבאטע און ווייזט אן אויף מיר, ניין, ניין, איך וועל דעם פלעט אסור חזיר נישט נעהמען!

א היבשע צייט איז אוועקגעגאנגען מיט בעטען און דינגען זיך, איינער דעם אנדערען האבען מיר איינגערעדט צו נעהמען דעם פלעט און איטליכער פון אונז האט זיך אפגעזאגט, געשוואוירען, ער וועט עס בשום אופן נישט נעהמען. דעם שמש האט דיא זאך עפיס הנאה געטאן. ער האט גענלעט דאס בערדיל און גע־קוקט אויף אונז זעהר פריינדליך, ווייסט איהר וואס? רופט ער זיך אן, נאך מעריב זאלט איהר ביידע שטעהען אין פאָרעש לעבען דער מהיר. אז דער עולם וועט געהן פונ׳ם דאווענען וועלען זיך מסתמא געפינען יודען, אייך צונעהמען אויף שבת. איך וועל פאר אייך אויך בעטען.

אזוי איז טאקי געווען. נאכ׳ן דאווענען פרייטיג צונאכט, אז דער עולם איז געגאנגען פון דער שול, האט דער שמש זיך געווענדעט צו צווי בעלי־הבתים אין פאלעש זיי געבעטען, וויזענדיג אויף אונז, צו נעהמען אורחים אויף שבת. איך האב חלי־בין שוין קיין הארץ נישט געהאט, האט ער זיך פארענטפערט, צושיקען אייך הייגט פלעטען. איך לאז אייך נישט אויס כמעט אלע וואָך. גאר אויב אייער גוטער ווי־לען איז נעהמט אָט דיא דאָזיגע אָרעמלייט.

אך! האָבען ביידע זיך אָנגערופען. וועלכער יוד זאגט זיך עס אָפּ פון איין אורח אויף שבת? איין טאָג אין דער וואָך איז דאָ, וואס א יוד קען האטש אבי־סיל ע[illegible]ען, פאר וואס זאָל ער אין דעם היילינען טאָג אויך נישט מחיה זיין נויטבעדערפטיגע נעביך און מהיילען זיך דערמיט, וואס גאָט האט געגעבען? מיר בעטען אייך, שמש, אלע וואָך, אלע וואָך טאקי זאָלט איהר אין אונז נישט פערגעסען.

דיא ביידע בעלי־הבתים זענין געגאנגען פאראויס, ארום זיי קינדערליך — יונגעליך, בחורים, אויסגעצוואָגענע און אנגעטאָן שבת׳דיג. אלע האָבען געשיינט און געשמיעסט צווישען זיך פרעהליך. מען האט געזעהן בעשיינפערליך, אז אין זיי איז

דא דיא נשמה־יתרה, דעם יודענס צווייטע שבתדיגע נשמה. איך מיט מיין חאַר באַטע זענען נאָכגעגאַנגען שטיל פֿון הינטען און ביידע געווען עפּעס צופרי ע

גוט שבת! האט מיין בעל־הבית, אריינקומענדיג אין שטוב, געזאָגט פרעה ליך דעם ווייב, וואס איז געזעסען אויף א ביינקעל ריין, קלאָהר אָנגעטאָן און געלויבטען וויא א פרינצעסין. אויפֿן שויס ביי איהר האט זיך געשפּיעלט א קליין קינד נאָר א ליאַלקע און ביי דיא זייטען האָבען געשפּרונגען צוויי שיינע אויסגעפּוצטע מיידע ליך, — נאָט האט מיר בעשעהרט איין אורח אויף שבת. זיסט, מיין ווייב, וואלסט דוא דאָך מיך אין שטוב נישט אריינגעלאָזט, לאָזט ער אויס מיט א שמייכעלע און געחאפּט זיך זאָגען הויך אויף א קול „שלום עליכם" געהענדיג איבער דער שטוב אהין און אהער. ביי „אשת חיל" האט ער זיך געזעצט, זינגענדיג מיט א ניגון אקעגען דעם ווייב גענומען דאס קליינע קינד צו זיך אויף דיא הענד און עס גע קישט, געהאַלזט, בשעת דיא איבעריגע קליינע קינדער האבען זיך איהם געהאנגען פֿון אלע זייטען לעבעדיג, פרעהליך. עס האט זיך געדאכט, אז אין שטוב זענען מאַקי געקומען דיא גוטע הייליגע מלאכים פונם „שלום־עליכם". — איך דערצעהל עס אייך דאָ אזוי, ווייל דענסטמאָל האט מיר דאס הארץ עפּעס שטארק געצויגען און געצויגען צו מיין האָרבאטע מיידיל....

מיין בעל־הבית, וויא עס האט אויסגעזעהן, איז געוועהן פֿון מיטלען שטאנד. דיא בענשליכט האָבען געברענט אין ריין אויסגעפּיצטע לייכטער, איך ווייס ניט פֿון אמתן אָדער פֿון ווארשאווער זילבער, דער טיש איז געווען געגרייט מיט פּארצעלאַנע טעלער און דיא קוילטשען איבערגעדעקט מיט א געשטיקט טישטיכעל. א פלעשיל ווין האט געפונקעלט אויפֿן טיש, פֿון וועלכען איטליכער האָט קידוש געמאכט. ביים עסען האָט דיא בעלי הביתטע מיר געגעבען אלסדינג גענוג און מיך אלץ געבעטען, אונטערגעטריבען, זיך נישט צושעהמען און עסען. ס'איז געווען גאַנץ גוט. נאָר מיר אין אביסיל נישט איינגעגאנגען, אז איך האב ביי איטליכס שטיקעל פיש, ביי איטליכען זופּ לאָקשען, בייא איטליכען ביסען פלייש און ציטעס, מיך דערמאָנט אין איהר, ווער ווייסט אויב זיא נעביך האָט דאָרט אזא וואוילטיג וויא איך. נאָך דעם עסען האָט מען מיך געבעטען אויף נאכטלעגער. לאָז ער בלייבען דאָ נעכ טיגען, האָט דיא בעל־הביתטע שטילערהייט געזאָגט צו דעם מאַן. וואָהין וועט ער

געזעסן אהין, אין דעם שיינעם הקדש, אין דעם שטאל, לאז ער האָט א נאכט אביסיל זיך אויסרוהען. — נאָך נעכטיגער נאכט, נישט היינט געדאכט, איז מיר טאַקי שטארק נייטיג געווען אויסצורוהען זיך. אפשר נאָך נייטיגער פון עסען. עס האָט געווען גאָר א דערקוויקעניש, צוליגען דאָ אין א ווארמער שטוב אויף א קישען און אויסגלייכען זיך אביסיל דיא ביינער. גאָר איך האָב מיר דערמאָהנט אין איהר און מיט א שיינעם דאנק זיך אפגעזאָגט פון נאכטלעגער. זיא האָט גע־גזסען שבת אויף דעם אייגענעם הויף טאַקי אין א שטוב. איך בין אריין אהין נאָך איהר, האָב זיא געגוסען און מיט איהר בשלד אוועקגעגאנגען.

אין דרויסען איז געווען ליכטיג, שיין. דיא לבנה האט געשיינט און ס׳איז גע־ווען מחיה גוט צוגעהען. קום! האָב איך צו איהר געזאָגט, כאָטיר אביסיל שפאצירען, אין הקדש אריין איז עפיס נישטאָ אזוי וואָס זיך צוציילען. דערמאָה־נענדיג זיך אין דעם הקדש, איז מיר א פראָסט איבער דעם לייב איבערגעגאנגען. ענער אלטער יוד, דער קראנקער, וואָס האט נעכטען דארט ביי נאכט אזוי גע־קרעכצט, האט פון מאָרגען פריה געהאט דיא גסיסה, געפאָכט מיט דער נשמה— און איז נאָך לעכטבענשען געשטאָרבען. מען האט איהם געליינט איבער שבת אין חויז, דאָרט וואו איך האב בעדארפט נעכטיגען.

מיר זענען געגאנגען און פארגאנגען ערגיץ אין א געסיל מיט גערטנער און ביימער, וואָס האָבען ארויסגעגעבען געשמאקע ריחות. אומעטום איז געווען שטיל מען האָט נישט געהערט קיין שאָרך, אלע אין שטעדטיל האָבען, וויא דער שטייגער פון יודען פרייטיג צו נאכט נאָך דער וועטשערע, שוין לאנג געשלאָפען. מיר האָ בען זיך געזעצט אויפן גראָז ערגיץ אין א ווינקעל, לעבין א פלויט.

מיר זיצען ביידע, קוקען א היבשע צייט און שווייגען. איטליכער פון אונז איז פארטראכט. מיין האָרבאטע טחוט דערנאָך א זיפץ מיך פונם הארצען און ברומט שטילערהייט פאר זיך זעהר טרויעריג דאס בעקאנטע לידעל:

דער טאטע האט מיך געקוילעט.

דיא מאמע האָט מיך געגעסען......

איך גיב א בליק, טרעהרען גיסען איהר זיך פון דיא אויגען. עס פלאטט איהר דאָס פנים, זיא קוקט אויף מיר און שמייכעלט זעהר בעטריבט. דיא כחות

האט זיא מיר ארויסגענומען מיט איהר קוק דענסטמאל אויף מיר. עס האט מיר פארקלעמט דאס הארץ, געקלאפט וויא מיט האמערס אין דיא שלייפען. איך ווייס נישט וואס טהוט זיך אויגס מיט מיר און.... צום ערשטען מאל האט זיך מיר עפעס אליין פונם מויל ארויס: „נשמה מיינע!“ הא, וואס איז דיר נשמה מיינע!....אי, פישקע, זאגט זיא שטיל און ווארגט זיך מיט טרעהרען איך וועל עס נישט אויסהאלטען. אי, שטעה איך עס אביסל פון איהם אויס!

— פון וועמען? רוף איך מיך אָן׳עט אָנגעצונדען. פון איהם? פון דעם ממזר? א קיינק איהם אין דיא ביינער אריין!

— אי דוא זאָלסט וויסען, פישקע, דוא זאָלסט וויסען!....

איך נעהם זיא אָנ׳עט ביי דער האנד, בייס קאָפ און בעט זיא מיט טרעהרען אין דיא אויגען, מיר אויסצוניסען איהר שווער ביטער הארץ. זיא לייגט ארויף ביידע הענד אויפ׳ן פנים, ביינט זיך אָנ׳עט נאָהענט צו מיר און גיט מיר איבער אויף א ציטערדיג קול, מעהר אויף דעם ווינק, עפעס אזוינס, אז דער רוח זאָל טאקע חאפען דעם ממזר, ער זאָל קיין תחית המתים נישט אויפשטעהן!

19.

פישקע איז ווייטער געבליבען שטיל עפעס שטארק צוקאָכט און פאראומערט. און בבדי איהם בערייזדעווידיג צו אבען, ארויסצודערטאפען בייא איהם אלסדינג, וואס מיר האט זיך געגלוסט צו וויסען הויב איך איהם אָן אונטערצוהידען אביסל און מתו א זאָג אזוי:

— דוא האסט נאָך נאָר נישט געזאָגט, פישקע, אויב דיין הארבאטע איז א שיין מיידיל. וואָס קען, דאכט זיך, א הארבאטע מיידיל אזוי געפעלען!

— וואָס חייסט! מאכט פישקע שטארק אויפגעבראכט. ווער רעדט ביי א יודישער טאָכטער פון שיינקייט! אז זיא איז שיין איז זיא פאר זיך שיין, וועמען נעהט עס אָנ׳עט? דיא הארבאטע איז אמת טאקע נאָר נישט קיין מיאוסע, א פנים, א קאָפ מיט האר מלא חן, אויגען א פאר האט זיא, נאָר ברילאנטען. נאר וואס וואלט מיך דען אלסדינג אנגעגאנגען?.. עפעס א שאלטיק בין איך, אין זינען צו האבען אזעלכע זאבען נאבצולויפען שיינע נקבות?... נארעשקייטען!... מיך האט געגומען איהר גוטסקייט. איהר גוטסקייט, דאס

רחמנות האבען איהרס אויף מיר, וויא א שוועסטער און ווידער צוריק, דאס רחמנות האבען מיינס אויף איהר, וויא א ברידער אין דער נויט, אט וואס!...

— מילא, וואס מאכט עס אויס? רופט זיך אלטיר אן, וויא זאגט מען עפּיס: לאז זיך זיין פון טייבעל אבי עס זאל הייסען פייבעל... בקיצור, האט זיא דיר אר־בערנעגעבען עפּיס אזויגס: נא פישקע, וואס־זשע איז דאס עפּיס אזוינס, נוא, נוא, נוא!

אלטיר פרייבט אונטער אויף זיין שטיינער. פישקע הייבט אן אויף זיין שטיי־נער, איך העלף איהם אונטער בעסער אויס אויף מיין שטיינער און דיא מעשה דערצעהלט זיך ווייטער אזוי:

— קנייפען, האב איך שוין לאנג בעמערקט, וויא דער ממזר, א קיינק איתם אין דיא ביינער איאן! פלעגט קנייפען א מאל דיא הארבאטע נעביך. איך האב געמיינט דאס זענין זיך גלאט אזוי קניפ פון א רשע, וואס שלאגט, פייניגט א מענשען נעביך. נאר וויא עס האט זיך פון איהר קלאגען זיך דערנסטמאל פאר מיר דערוויזען, זענין דאס געווען גאר אנדערע מיני קניפ. עס האט געהאט עפּיס גאר איין אנדער טעם .. פע! יצר־הרע קניפ... דער ממזר פלעגט זיך צו איהר שטארק טשעפען. ער פלעגט זיא נישט לאזען צורוה. האט ער זיא דערטאפט א מאל ער־גיץ אליין, איז ער צו איהר צוגעשטאנען מיט זיסע רייידעליך, אזוי און אזוי, גערעדט פאר פייער, פאר וואסער, צוגעזאגט גילדענע בערג. און אז איהם האט נישט גע־האלפען מיט גוטען האט ער אנגעהויבען מיט בייזען, געמאכט א מורא, ער וועט איהר פארביטערען דאס לעבען, ארויסלאזען אויף איהר א שלעכטען רוף און איהר טאן צום טויט, און דערביי טאקי זיך נעפריפט א חאפ טאן זיא מיט גוואלד, גע־ענדיגט האט זיך עס געוועהנטליך דערמיט, וואס זיא פלעגט זיך אויסרייסען פון זיינע הענד, איהם דערלאנגען א מאל, נאך א זעטץ אין בויך, אז דער רוח האט איהם גענומען. ער פלעגט עס איהר בעצאהלען דערנאך מיט פראצענט, זיא פיי־ניגען מיט ארבייט און אויסרייסען איהר שטיקער פלייש. שפּעטער אביסיל האט דאס איינענע טאקי זיך אנגעהויבען ווידער אויף דאס ניי. ווייטער מיט גוטען, ווייטער מיט בייזען. וואס מעהר זיא האט איהם געוויזען, איז ער אלץ מעהר צו איהר צוגעשטאנען און פארביינעהענדיג א מאל פלעגט ער זיא פאר מענשען א טאר־

קע טאָן, קלאָמפּערשט אומגערען, אויך דערלאנגען א קניפּ גלאט אזוי זיך.

אזעלכע מיאוסע מעשיות מיט איהם האט זיך געמאכט זעהר אפט, וואס איך וויל זייא פאר דעם מויל ניט ברייננען. נאר דיא נעכטיגע איז געווען פע, פע, א שרעק! נעכטען ביי נאכט נאך דער בייזער מהומה אין הקדש, אז דער גאנצער עולם דאָרט האט שוין געשלאָפען און זיא, דיא האָרבאטע נעביך, האט איינגעהייקערט אין צעהנטען, נישט ווייט פון דער טיהר, אין א ווינקעלע אויך געדרעמעלט, וועקט זיא פלוצ־לים אויף עפּעס א שושקען איהר אין אויער אריין, דאָס איז געווען דער ממזר. דיר נעביך איז שלעכט דאָ צו ליגען, רעדט ער צו איהר מיט רחמנות, קום, איך האב פאר דיר זעהר א גוט אָרט וואו דוא וועסט קענען זיך אביסעל אויס־רוהען נעביך. זיא דאנקט איהם זעהר שוין פאר זיין גוט הארץ און בעט איהם צוגעהען אין זיין רוה אריין. ער הויבט אָנ־עט זיינע אָנשטעלען אזוי און אזוי. ער נימט איהר אויף אָנצוהערעניש פון מיר, אז ער ווייסט נישקשה איהר מחותנה־שאפט מיט מיר .... ער שרעקט זיא, אז קייען ויעט זיא פון איהם דיא ערד און מיר ווערט ער דערגעהען דעם עק. דער רוח נעהמט איהם, דעם ממזר, און מאכט אויס איהר א חיה רעה און א לעמעלע צוגלייך אין איין צייט. ער איז גוט, ער איז שלעכט, ער ווערט א שיינעץ און .... חאפּט א טראך אין באק, או דיא ציין פאלען איהם שיער נישט ארויס. עס צושפּיעלט זיך אין איהם דיא רציחה, ער טהוט זיא א נעהם וויא א גזלן און נים זיא א שליידער אין הויז אריין. וואס ווייטער איז געווען, ווייסט איהר דאך שוין.

נאכדעם וואס דיא האָרבאטע נעביך האט מיר איבערגעגעבען דענססטאל, ציטענדיג מיט מיר אויפן גראָז, בין איך א היבשע צייט געבליבען וויא דערשלאָגען, אָהן לשון. נאר איגוועניג האט עס מיך געצופּט, גענעסען וויא א ווארעם. עס האט מיך גענעסען א ברענענדיג געפיהל פון כעס אויף דעם ממזר, א הייס־זודיג געפיהל פון רחמנות אויף איהר נעביך און נאך עפּעס אזעלכעס גאר אָהן א נאָמען, וואָס האָט מיך געצויגען, געצויגען .... און אָנגעחאפּט ביים הארצען. פּלוצלים האט ער מיר געגעבען א שטארקען ציה, אזוי אז דאס הארץ איז מיר

שיער נישט ארויסגעפאלען, איך נעהם זיא אָן ביי דער האנד, וואס איז נאך גע־
אויף איהר פנים און טהו א זאָג עפּעס נישט מיט מיין קול :

— נשמה מיינע ! דאס לעבען וועל איך פיר דיר אװעקגעבען.

— אָך פישקע ! זאָגט זיא מיט א זיפץ, מהוט זיך ארוק נעהנטער צו מיר
און שפּארט אָן דעם שטערען מיר אויפן אקסעל.

עס ווערד מיר עפּעס ליכטיג אין דיא אויגען, ווארם מחיה איז אלע מיינע
גליעדער. איך רעד און נעהם זיא איין וויא א געטרייע שוועסטער מיט
גוטע ווערטער. טרייסט זיא ! נישקשה, גאָט וועט העלפען ! און שווער איהר,
אז אייביג וועל איך איהר זיין א געטרייער ברודער. זיא קוקט מיר גלייך אין
דיא אויגען טהוט דערנאָך א זיפ שמייכעלע און זאָגט, אראפּלאָזענדיג דעם
קאָפּ :

— איך ווייס נישט פאר וואָס, פישקע ! מיר איז אצינד עפּעס גוט אויפן
הארצען. עס גלוסט זיך מיר לעבען ....

א חיבשע צייט האָבען מיר אװעקגעשמיעסט מיט א גרינג הארץ און זיך געמאכט
האָפנונגען, וויא גאָט קען העלפען, מיר זאָלען נאָך אמאָל אויפגעריכט ווערען אזוי וויא
מיר ביידע ווינשען. פלוצלים הערט זיך נישט ווייט פון אונז, אביסיל אין דער
זייט, עפּיס א קלאפּען. איך קוק מיך ארום, לאָז מיך נעהען פּאמעליך עטליכע
טריט הארט לעבען דעם פּלייט און שאָטען און דערזעה אויף יענער זייט געסיל
אקעגען עפּעס א געשטאלט פון א מענשען, וואס באַברעט זיך איבער א קעלער.
עפּיס האט עס מיך אינטערעסירט. געשטופּט ווייטער אויף א פּאָר טריט,
גוט צוקוקענדיג זיך און.... א קיינק איהם אין דיא ביינער אַיצן ! דאס איז
געווען דער ממזר. ער דרעהט אָפּ דעם שלעסעל און ווערד באלד פארשווינדען
אין קעלער אריין, ארויסצונעהמען אלסדינג, וואס מען שטעלט געוועהנליך אראָפּ
אהין אויף שבת. וויא א בליטץ לויפט אין מיר דורך א געדאנק : פישקע !
אצינד זיי זיך אין איהם נוקם פאר דיר און פאר דער האָרבאטע געביך. אצינד
האָסט דוא צייט, ניכער מאך צו דיא טיהר פונם קעלער און לאָז ער ליגען דאָרט
געפאנגען וויא א בער אין דער נעץ, ביז מען וועט איהם מאָרגען דערטאפּען,
איהם ברעכען א ביין און געבען זיין פּסק. ערשט דענסטמאָל האָב איך געפיהלט

דעם טעם פון נוקם זיך זיין, וויא גוט, ווייא געשמאַק דאס איז. עס האט אין מיר געקאָכט דאס בלוט און איך בין געווען דול ווייא א שכור. צולויפען צום קעלער, א נעהם טאָן ד״א טהיר און צומאכען זיא מיט א קלאפ דאָס האט נישט גדויערט קיין סך צייט. אצינד ליג דאָ בעגראָבען ווייא א הונט? זאָג איך אליין צו מיר מיט א לעבעלע טהוא א נעהם דיא קליאמקע און וויל פארשטעקען, דער סקאָבעל אבער איז אפגעבייגט אין דער זייט. איך ציה שלעפ; אומזיסט! עס שטעהט נישט צו. איך טהוא מיר אן א כח, דערלאנג א ציה מיט ביידע הענד און אָט, אָט האלט עס שוין אויף א שטייגער פלוצלים טהוט זיך אין עפען מיט אימפעט דיא טיהר פון א געזונטען שלעפ אינוועניג און איך פליה אריין אין קעלער, אָנשלאָגענדיג זיך מיט דעם ממזר דאָרט אויפ׳ן טרעפיל.—אזוי, ר׳ פישיל! מאכט דער ממזר, נאכדעם ווייא מיר זיינען געשטאנען א ווילע איינער אקעגען דעם אנדערען שטיל. דאס האסט דוא מיט דיין כבוד אליין זיך דאָ געפּאָרעט מיט דער טיהר און געוואלט צוליב מיר מחלל שבת זיין! זעהר אנגעליינט חלעבין. קום קעטצעלע, אביסל אראפ אונטען און לאמיך דיך האטש אביסל מכבד זיין.... ער טהוט מיך א שטופ פון דיא טרעפ אראפ, איך ברעך שיער נישט האלז און גניק און ציה מיך אויס אויף דער ערד. מקבל מיינער, נא דיר דערוויל איין אויפגאב, דערלאנגט ער מיר א גוטען זעטץ אין ריקען, וועסט שוין נישט קראנק זיין צו וואַרטען אביסל ביז איך וועל פאר־נעהמען צו מיר אין טארבעלע דאס געבראטענע היהנדעל, דעם פּאַלימעשיק פיש מיט דעם שיסעל פעטשע, וואס איך האב אין איילעניש איבער דיר דא א׳בערגע־לאָזט. עס האט נישט גדויערט קיין רגע גיט ער מיר ווייטער א זעטץ, צייל פישקע זאגט ער. נישט איינס, ניט צוויי, נישט דריי, פיער פינף ...... דאס האסט דוא דיר פאר מיר. אצינד לייג איך דיר א קנייטיל פאר דער האָרבאטער. צייל פישקע! נישט ניין, נישט צעהען.... וואס איז דאס פאר א גאנג, ארומשלעפען זיך מיט א מיידיל ביי נאכט אין פארבאָרגענע ערטער! — נישט צוועלף, נישט דרייצעהן... איך האב דיך, נישקשה, געזעהען פריהער, ארומשפאצירענדיג מיט איהר אין היני־טערגעסעליך.... נישט זעכצעהן, דאכט זיך, נישט זיבענצעהן. עס האט אין מיר זיך אָנגעצונדען דאס בלוט פון זיינע לעצטע ווערטער. ממזר! טהו איך א געשריי

דוא ביסט נישט ווערטה צו דערמאָהנען איהר נאמען. שפּרינג דערביי מאקי גע־
שווינד אויף און עס־זיך אין איהם איין מיט דיא ציין. ס׳איז א מלחמה! איך מיט
דיא ציין, ער מיט דיא הענד. ביידע האבען זיך שרעקליך פיינט און איינער דעם
אנדערען וויל מאכען דעם טויט, ער רייסט מיך מיט כח פון זיך אוועק, האלט מיך
שטייף אין דיא הענד, קוועטשט מיך, א שרעק, און טהוט מיט מיר דערנאָך א
וואָרף וויים פון זיך, וויא מיט א מיאטשיק. בענש גומל, זאָגט ער, וואס מיט חסד,
וואס מיר קומט עפּעס נישט אויס, דיך דאָ צו בעל־דברן, בלייב דאָ פישעלע זיך
אויסרוהען ביז מאָרגען. אנשטאט דיא געפילטע פיש וועלען זיי מאָרגען האָבען
א לעבעדיג פישעלע.... א גוטע נאכט! וואס זאגסט דוא אז עפּיס צום ווייב?
זיא וועט נאך היינט בעקומען דעם גריס.... מיט דיא דאזיגע ווערטער געהט ער
אוועק און פערמאכט דיא טהיר.

דיא ערשטע זאך מיינע, אז איך בין צו זיך געקומען, איז געווען צו געהן צו
דער טהיר. איך רייס זיא און רייס, אומזיסט דיא מיה, זיא איז גוט פארשטעקט
פון דרויסען, איך וויים נישט, וואס צוטאָן. קלאפּען שטארק זאג איך מורא, מען זאל
נישט דערהערען און אזוי בלייבען איז אויך שלעכט. איך שטעה און דער קאפּ
דרעהט זיך מיר פאר שרעק, פאר כעס, פאר געוויינג און יסורים פון דיא פרישע
קלעפּ. איך געה אראָפּ פון דיא טרעפּ, טהוא מיך א וואָרף אויף דער ערד און
ליג אין איינע צרות. נאר דער געדאנק וואס מאָרגען וועט דאָ מיט מיר זיין, וויא
מען וועט מיר מאכען דעם גוטען „ברוך הבא“ און זיך צונויפלויפען אנקוקען דעם
גנבי׳ עס וועט הייסען, מען האט מיך געכאפּט, מיט טויזענט אויסגעטראכטע
מעשיות דערצו, ווער אין גאָט גלויבט וועט מיך שלאָגען און עס וועט נישט העל־
פען פון מיין זייט קיין שום תירוץ — אט דער דאזיגער געדאנק האט מיר געעג־
בערט אין קאפּ וויא מיט איין ענבער און מיך נישט געלאזט איינליגען. גאר אין
מיטען־דריגען דאכט זיך מיר, וויא עס דראפּעט זיך עפּיס אויף מיר. איך שטרעק
אויס דיא האנד און האפּ־אניעט א שטשער, וואס גליטשט מיר זיך פלינק ארויס
פון צווישען דיא פינגער מיט א פישטש. איך שפּרינג־אויף פאר שרעק, עס ווערד
מיר נישט גוט און עס בעשלאגט מיך א קאלטער שוויים. האלטענדיג זיך קוים
אויף דיא פיס טאפּ איך אניעט אין דער פינצטער א קאלטע, פייכטע וואנד, צו

וועלבער איך ריק מיך צו איך שטעה אזוי אנגעשפארט אין דער וואנד און טראכט מיט א ביטער הארץ: רבונו של עולם, וואס איז דאס פאר א לעבען? פאר וואס שטראפסט דוא מיך אזוי? וואלט דען נישט בעסער געוועזען פאר מיר, פאר דער וועלט, אז איך זאל גאר נישט געוועזען געבוירען ווערען? פאר וואס קומט מיר עס אזוי.... אזוי מיך צובעליידיגען? — ביי דעם דאזיגען געדאנק ברעכט מיר דאס הארץ און איך בעוואש מיך מיט טרעהרען. עס ווייגט זיך מיר און עס טראכט זיך: רבונו של עולם, וואו ביזט דוא?! איך בלייב דערנאך שטעהען דערשלאגען, נישט צו וויסען וואס מיט מיר טהוט זיך, עפיס וויא א גולם. פלוצלים גיט א סקריפ דיא טיהר, א שמאלער ליכטיגער פאס שיינט אריין מיר פאר דיא אויגען און עס הערט זיך טריט, וויא עמיצער געהט שטיל אויף דיא טרעפליך. דיא האר שטעלען זיך מיר קאפויר פאר שרעק, אט, אט טהוט מען מיך א האפ און מען רעכענט זיך מיט מיר אפ וויא מיט א גנב. און וויא איך שטעה אזוי אין שרעק און ציטערניש, האלטענדיג אראפגעלאזען דעם קאפ הארך איך וויא מען רופט שטילערהייט מיך ביים נאמען: פישקע, פישקע, און טאקי באלד דערזעה איך לעבין מיר זיא, דיא הארבאטע. איך ווער לעבעדיג און טהו א געשריי פאר גרויס פרייד. שא! מאכט זיא אנגעהמענדיג מיך ביי דער האנד, קום ניבער אוועק פון דאנען. — נשמה, דוא האסט מיך דערהאלטען ביים לעבען! שריי איך, שטארק צומישט פאר שמחה און — איך איך בין זיך מודה צום ערשטען מאל, אונטען אין קעלער — טוה איך איהר א קיש.... איך פרעג זיא, וויא ארום זיא האט זיך אוהער גענומען? זיא אבער בעט מיך שווייגען, דערמאהנט מיר אז מיר געפינען זיך ביי נאכט אין א פרעמדען קעלער. קום גיכער, ועסט אלסדינג וויסען אביסעל שפעטער. אזוי זאגט זיא און פיהרט מיך ביי דער האנד ארויס אויף דער גאס.

נעהענדיג אויפין וועג, האט זיא מיר עס דערקלעהרט גאר פשוט אזוי: אין עטליכע רגע ארום נאך מיין אוועקגאנג האט איהר עפעס דאס הארץ געזאגט ס׳איז נישט גכאס, מען בעדארף געהען זעהן וואו איך בין. דא קומט צו ביין צום עק פונם פליים, קוקט אין אלע זייטען און דערזעהט אויף יענער זייט גאס אקעגען שטעהט עמיצער איינגעבויגען לעבין א דעבעל און באברעט זיך עפעס,

טראכטענדיג אז דאס בין איך, לאזט זיא זיך געהן ווייטער און צוקומענדיג נאָ־
הענט הערכט זיא עפּעס ווערטער: אצינד ר׳ פישיל, לעג דא און קריינק וויא א
הונד, ס׳איז שוין גוט פארשטעקט, נישקשה.״ עס ווערד איהר טונקעל אין דיא
אויגען און זיא בלייבט שטעהן פארדולט. פלוצלים וואקסט פאר איהר אויס דער
טמא, טהוט זיא א קניפּ און מאכט דערביי מיט א שמייכעלע: גוט שבת,
סקאָטציל קוטט רביצין! א שיין מיידעלע, נישקשה! שלעפּט זיך ביי נאכט ארום
איבער דיא גאסען און נאך קלאָספּערשט פרום.... א חיים נעה חצופה. היל־
טייקע איינע! ער טהוט זיא א שטופּ מיט דער קניע אין ריקען און זיא מוז מיט
איהם געהען, נישט צוזיידען קיין ווארט. אויפן וועג קוקט ער זיך אלץ
ארום, איבערלייגענדיג דיא פול אנגעשטאפּטע טאָרבע פון איין אקסעל אויפן אנדערן
פארגעסט נישט דערביי אויך צושפּעטען און צוזאגען מיט איהר זיינע
אָנשטעלען. זיא געהט נעביך שטארק פאראומערט, פארהאָרגט. זיא ווייסט, אז איך
געפין מיך אין א שלעכטער לאגע און אונמעגליך מיר צו העלפען, אז דער ממזר
האלט זיא לעבין זיך און לאזט פון איהר קיין אויג נישט אפּ. פלוצלים גיבען זיך
א וויז א קאמפּאניע יודען, וואס געהען פון א ברזכר לעבעדיג, פרעהליך און רייד־
דען, לאכען הויך אויף א קול, וויא דער שטייגער פון יודישע קינדער. מען לאכט
עפּעס פון איינעם, וואס האט זיך פארגעסען און געטראגען דאס פּאטשיילכין אום
שבת. דער טמזר נעהמט זיך געשווינד אין דער זייט, דרעהט זיך אין איילע־יש און
חאפּט זיך אריין אין א שמאל געסעל. מיין הארבאטע חאפּט דערווייל אויך, אנט־
לויפט אין דער אנדערער זייט און ווערט אנטרינען.

עס פערשטעהט זיך, זיא לויפט געשווינד מיך ארויסצוגעהמען פון דער קלעהם.
נאר שטעלט אייך פיר איהר הארצוועהטיג, אז זיא פארדרעהט זיך לויפענדיג אין
געסליך און קען נישט טרעפען צום אָרט, וואו מיר זענין פריהער געזעסען! זיא
ווייסט, אז איך בין אין א גרוסער סכנה, מען בעדארף מיך ניכער בעפרייען, איין
רגע איז אצינד טהייער און דא דרעהט זיא זיך און ווייסט נישט צו מיר דעם
וועג!.... א היבשע צייט האט אזוי געדויערט, ביז נאט האט געהאָלפען, זיא
האט געפונען דעם קעלער און מיך בעפרייט.

מיר געהען אזויביידע און ריידען מיט א פרעהליך געמיטה. איך איהר: נשמה מיינע! דוא בישט מיר היינט בייגעשטאנען אין דיא נויטען. און זיא מיר: פישקע! דוא האסט מיר געדיינט וויא א ברודער געבטען. געדיינקסט דוא, דארט אין חויז, ביי נאכט, געבעטען.... נאר נישט וויים שוין פונם הקדש בעפאלט אונז א מרה־שחורה און עס נעהמט אונז אפ דאס לשון. דאס האריץ האט אונז גע־זאגט, אז מיר געהען נישט אויף קיין גוטס, עפעס גלאט וועט שוין דיא היינטיגע נאכט אזוי נישט אפלויפען.

אין העלפט מויער פונם הקדש איז געוועזען צונעמאכט, דיא אנדערע העלפט אביסעל אפען׳ אזוי אז אין דעם הויז האט פון דער גאס אריינגעשיינט א ליכט. צוקומענדיג צום מויער שטעלען מיר זיך א ווײלע אבידער מיט א פערקלעמט הארץ, דערנאך נעהם איך מיך צום ערשטען אריינצוגעהן שטיל. קוים שטעק איך אריין דעם קאפ אין הויז דערזעה איך, כמעט מאקי אין דעם מויער, דעם ממזר, וויא ער זיצט זיך אנגעלעהענט מיט מיין ווייב, פרעסען פון דער טארבע און טהוען זיך וואויל, דער ממזר שושקיצט איהר עפעס אין אויער אריין און ווערד באלד וויא אויסגעטריקענט. זיא שטעהט אויף אין איין כעס און האפט זיך אויף מיר ארויף מיט א מויל: דוא אזוינער און אזוינער, אין דיין טאטענס טאטען אריין! דוא וועסט עס ביי מיר דיא גאנצע נעכט מיט אזא הילטיקע, אזא דראבקע ארומ־שארלאטאנעווען! דוא מיינסט אפשר, איך וויים נישט דיינע מיאוסע נייעס? איך וויים נישקשה אלסדינג שוין לאנג און שטיק נעביך אין דיך, האב א פארפוילטע גאל. אזוי דאנקסט דוא עס מיר אפ פאר מיין גוטסקייט, וואס איך האב דיך ארויסגעפיהרט אין דער וועלט, געמאכט פון דיר לייט?! דוא מיינסט, כלב שבכלבים, דאס וועט דיר געשיינקט ווערען? ניין! איך וועל דיר ווייזען, יונגאטש איינער, אין דיין טאטען אריין, מיט דיין דראבקע, און איהר טאטענס מאמע און מאמעס טאטען אריין! מיט איהר אין איינעם וועל איך דיר ווייזען ווער עלטער איז! — נא, נא! הויבט זיא אן מיר צושלאגען. נא דיר פאר היינט. פאר נעכטען און פאר פריהער, נא, נא, נא, דיא כפרה זאלסט דוא ווערען! — איך רייס מיך קוים א לעבעדיגער פון איהרע הענד ארויס און לויף אפ׳עט עטליכע טריט וויים אויף דער גאס. זיא שטעהט נאך א היבשע ווילע אין דרויסען און שרייעט, דערנאך געהט זיא אריין

אין הויז און שרייענדיג: ליג ווי א הונט אין דרויסען, פארשפארט זיא פאר מיר דעם טויער מיט א שטארקען קלאפּ.

איך שטעה מיט דער הארבאטער נעביך אין דרויסען און קוקען אונז אָן. ביידע זיינען מיר שטארק בעטריבט, אונז ביידע איז אָנגעוואלצען אויפ'ן הארצען וואס דאָ איז ערשט געשעהן. דיא צרות לאָזען אונז ביידע נישט איינשטעהען אויף איין ארט און מיר לאָזען זיך געהן וואוהין דיא אויגען קוקען, איינער מיט דעם אנדערן נישט צו ריידען קיין וואָרט, ביידע פארטראכט. אז איך בין צו זיך געקומען זעה איך, מיר געפינען זיך אויפ'ן שולהויף. דאס הארץ האט מיר גע־ריסען קוקענדיג אויף דער הארבאטע נעביך, וויא זיא ווערד עס פארשווארצט. דיא אנדערע נאכט אז זיא האט נישט קיין רוה. איך טראכט ביי מיר וואס טהוט מען, וואו ערגיץ געפינט מען איהר א נאכטלעגער? און עס פאלט מיר איין זעהר א גוט אָרט — דיא ווייבערשע שול!

אז גאָט האט געהאָלפען. מיר זיינען בשלום ארויף, נאך גרויס מיה, אויף א צעבראכען טרעפּיל, וואס האט זיך געווינט, געשאָקעלט אונטער אונזערע פיס, און אין דער פינצטער אָנגעטאפּט איין אָפען טיהר, פאלען מיר פלוצלים אויף עפּעס ווייכס. עס ווערט א גערודער, א שפּרינגעניש, א לויפעניש ארום אונז, אויף אונז און איבער אונז. מיר חאפּען קלעפּ הינטען, אין דיא זייטען, נישט צו וויסען פון וואנען דאס איז אונז געקומען. איך ווארף מיך אהין אהער, צאפּעל מיט הענד אונד מיט פיס און חאפּ אָן א באָרד. פון וועמען מיינט איהר? א באָרד פון א ציג!.... דאס זיינען געווען ציגען, וואס האבען וויא געוועהנטליך א חזקה צו נעכטיגען אין איינעם מיט דעם קהלשען צאפּ אין דער ווייבערשער שול. — וואו ביסט־דוא ערגיץ? רוף איך מיין הארבאטע, שרעק דיך נישט, דאָ זיינען, אָהן עין־הרע, זעהר פיעל ציגען! נישט קיין אָרט שטעדטיל א פנים. איך זוך זיא אויף, טרייב ארויס דיא ציגען, זייא זאלען היינטיגע נאכט מוחל זיין נעכ־טיגען אין דרויסען, אליין געה איך טאקע באלד אויך ארויס, זאגענדיג איהר א גוטע נאכט, און מאך צו דיא טיהר.

ביים אראָפּגעהן פון טרעפּיל שטעלט מיר זיך אקעגען דער צאפּ, אָנגע־בויגען דעם קאָפּ מיט דיא לאנגע הערנער, שטארק אָנגעדרודעלט דערפאר, וואס איך האב אזוי מיאוס בעליידיגט זיינע ווייבער. איך ראנגעל מיך מיט איהם אוועק א צייט. ער לאָזט מיך נישט אָפּ און ג..הט מיר נאָך פּוס־טריט, ביז מיר איז געראָטען, ארייננצוחאפּען זיך אונטען אין קלייזעל אריין.

אין קלייזעל ליגען אויף טיש און אויף ביינק אויסגעצויגען מקבלים און שלאָ־פען וויא דיא פּריצים. איבערפּייפענדיג זיך מיט דיא נעז צווישען זיך אויף אלערליי קולות. א מחיה געווען צוזעהען וויא געשמאק, אָהן עין הרע, זיי זענען געשלאָפען. מקבלים איז מאקי אויף דער וועלט גוט, האב איך מיר געטראכט און זיי אין הארצען מקנא געווען. דאס זענען עפּיס גאָר אנדערע מיני קבצנים, נגידישע.... איך זוך מיר אויס איין אָרט אונטערן אויוען, טהוא מיך א וואָרף דאָרט אויף א באנק און ווער באלד אנשלאָפען. נאָר מיר איז אבער נישט בעשעהרט קיין גוטס אויף דער וועלט. עס דויערט נישט לאנג וועקט מען מיך אין רעכטען מיטען שלאָף: יונגער מאַן, שטעהט זייט מוחל אויף! איך רייב אויס דיא אויגען און דערזעה פאר מיר היבש יודען מיט ערענסטע פּנימער. דאָס זענען געווען פון דער חברה־תהלים מענשען, וואס קומען אלע שבת גאנץ פריה זאָגען תהלים און האבען זייער אָרט דאָ אונטערען אויוען. אין ברירה מען מוז אויפשטעהען. איך ניס אָפּ נעגעלוואסער, זעטץ מיך אנידערע, קוים וואָס איך האלט דעם קאָפּ, ציה מיך, געניץ און זאָג תהלים.

20.

נאָך דעם פּסק, וועלכען איך האָב יענעם פּריימאג צונאכט פון מיין ווייב געהאפּט, איז מיר שוין פאָרענטפּערט געוואָרען אלסדינג, וואס איהר משונגע אויפפיהרונג אקעגען מיר אין דער לעצטער צייט בעטייט. עס האָט זיא נשברענט מיט, חבר זיין מיט דעם הארבאטע מידיל, וואָס דער ממזר האט עס איהר אר־

בערגעגעבען מיט טויזענד אָפּגעטאָקטע ליגען. ער האט ביי זיך געקלערט, אז דורכדעם וועט מיין ווייב מיך נישט וועלען מעהר קענען, א שפּייא טאָן אויף מיר און איין עק. ס'איז אבער געווען א פאַלשע רעכנונג. אָנשטאט דעם, זיא זאָל מ[illegible] א קאַלטער לעבער מיך לאָזען לויפען מיין וועג און אויף אייביג מיט מ[illegible] זיך [illegible]געהען, האט נאָר אין איהר געברענט א חעליש פייער. סטייטש, איהר מאן זאָל אזוינס טאָן! עפּיס א חאָרבאַטע מיידיל זאָל פּישקען בעסער געפעלען פון איהר! דאס איז דאָך אזא בעליידיגונג, וואָס שווער אַראָפּצושלינגען. ניין, מען קען אזוינס נישט דערלאָזען.

— אַי דיא קשיא איז דאָך פאר וואס זיא.... דיינע מיין איך מיט דעם ממזר? קען זיך אַלטיר נישט איינהאַלטען און מהוט א פרעג מיט א נמראַ־ניגון.

— זענט איהר, דאכט זיך, גאַנץ גערעכט. ענטפערט פּישקע, נאָך אויף אזוי פיל חאב איך אין דער גלופסקער באָד מיך אויסגעלערענט שכל צופאַרשטעהן, אז דאס איז קיין קשיא נישט. וואו נאָך ערגיץ רעכט מען פון איטליכען אָפּ מעהר וויא אין דער באָד? און ווער? דווקא אזעלכע, וואס האבען נעמענט חלעבין טאָקי שטומען. איינער, וואָס האט קיין וואָהר וואָרט נישט, שפּעט אויס יענעם, אז ער איז א ליגנער. אזעלכער, וואָס מען טאָהר איהם קיין גראָשען ניט געטרויען: רעדט אויף יענעם, ער איז א גנב. א קאַרגער, וואָס וועט פאר א פעניג זיך דיא אויגען ארויסנעהמען, לאכט: יענער איז א חזיר. א שלעכטער כענש, וואָס האט א שטיי[ער] נערן הארץ רופט יענעם רשע, און אזוינער וואָס פאר א פּיצעל כבוד איז ער פּארטיג אויף אלסדינג, בערעדט יענעם, אז ער לעבט נאָך כבוד. בעריל דער שמייסער פלעגט א מאָל, צווישען זיך אין א שמיעס, זיך אנחאפּען ביים קאָפּ: אַי, אַי! איך פאַרשטעה נישט, וויא ליינט זיך עס דיא צונג אפּצורעכטען פון יע־נעם, ווייסענדיג זעהר גוט ביי זיך, אז מען איז אליין א גנב, א ליגנער, א חזיר, א שלעכטער, אלסדינג וואס אין דער קאַרט! — הערסט־דוא, חכם מיינער: פלעגט איהם אָפּענטפערען איציק דער היטער, דאָס איז טאָקי דיא גאַנצע צרה, וואס מען ווייסט נישט. זיינע פּלייא אין דער נאָז זעהט ניט קיינער און יענעמס א שפּריינקעל איז דעם אנדערען גרויס אין דיא אויגען. — שמעריל, איינער פון יענע בטלנים, וואָס האלטען זיך אויף אין באָד, פלעגט מאכען מיט א שמייכעלע

אנגעהמענדיג זיך ביים בערדיל: לאזט זיך דינען ר׳ בעריל! לאזט זיך דינען, ר׳ איציק! איהר האט בײדע א טעות. דער אמת דערפון איז, וויא איך האב דער־קלעהרט, פשוט אזוי: איטליכער ביי זיך מיינט, ער טעג, דער אנדערער טאָהר נישט.

— גערעכט, שמעריל! לאָז איך ארויס אויף א קול, אונטערשפּרינגענדיג פון מיין ארט און פארטראכט מיך טאקי באלד. שמערילס ווערטער האבען אונטער־געגעבען וויירוך דעם טיפעל, וואס ליגט אינוועניג ביי איטליכען פון אונז, זינדיגע מענשען. ער חאפּט זיך אויף און מיר מיט א שטעכענדיג געלעכטעריל, גראבעלט מיך ביים הארצען, צוטראגט מיר דעם מוח, אויפריהרענדיג דאָרט מיינע אלע גע־דאנקען און קראצט אויף אויס עפּיס אלטע מעשיות, פארלעגערטע אין דעם זכרון. עס ווערד אין מיר א קאָבעניש, א יריד פון אלערליי מיני געשטאלטען, וואס זענען פּרוצלים וויא פון דער ערד אויסגעוואקסען און אנווייזענדיג אויף די רעדט אויס מיר דער רוח ארויס שטארק פארקרימענדיג זיך:

— אָט האסטדוא דיר דיא אלע שיינע נפשות! די אלע מעגען, מעגען, מעגען...

דיא דאזיגע שיינע נפשות דרעהען זיך אין דעם האנדעל, אין שטעדטישע זאכען, אין חברות, אין דעם יודישקייט און אין דער גאנצער פיהרונג. ווייבער און ווייבליך אלע סארטען, פון דער אלטער און היינטיגער וועלט זענען אויך דא אויפן יריד. שלום עליכם, פּארשוינען! מאך איך אליין צו מיר. נאט ווייסט דעם אמת, אז איך בין גע־רען אייער פּנים נישט אָנצוקוקען און דעם נאמען אייערען מעהר פאר דעם מויל נישט צוברייגנען. אזוי נמאס ומאוס זענט איהר מיר געוואָרען. נאָר וואס קען מען טאָן? אז דער שווארץ יאהר האט אייך אצונד געבראכט צוטראָגען, קען מען אייך אזוי נים אָפּלאָזען: מען מוז איהם צוליעב טאָן און פון איטליכען חאָטש עפּעס דערצעהלען. — ווארט אביסעל פּישקע! האט קיין פּאראיבעל נישט, ר׳ אלטיר! רוף איך מיך אָן. איך האב אייך עפּעס צודערצעהלען, נאָר לאָמיך אביסעל מיך בעטראכטען. און טראכטענדיג דאָ אזוי גיב איך א נעהם איינעם פון דער גוטער כנופיא, קום צום סמיך! ער ווארפט זיך מיט דיא הענד און מיט פּים, קרעכצט שרייעט, וויא דער געפּענטעטער האָהן בשעת כפּרות שלאָ־

נעֶן. דיא איבעריגע לייט קוקטן מיך אָן קרום און מאכען א בייזע מינע, איך זאָל שווייגען. גאָראָנים! טראַכט איך ביי זיך, איך הער אייך וויא דאס מילכיגע קליגגעל. מיך וועט איהר מיט „בוא“ אין איין איבעדגעקעהרטען פעלץ נישט איבערשרעקען. מאַלפּעס זענט איהר, נישט קיין בערען .... דער טייפעל צר היצט זיך אין מיר און גיט מיר אונטער חשק: „אַזוי, אַזוי! נעהם זיי, נעהם זיי צום סמיק, דיא אלע שיינע נפשות!“ — הערט, זייט מוחל, ר׳ אלטיר, א שיינע מעשה: אין א יודישער שטאָדט ערגיץ זיינען דאָ פיינע לייט, וואס דער שטיינער זייערער איז.... הויב איך אָן אַזוי צודערצעהלען און בלייב אין דער־וואָרגען דיא ווייבער ווינקען צו מיר א נעבעט: גוטער, זיסער, ר׳ מענדעלי, האָט רחמנות, זאָגט נישט אויס! .... זיי מאַכען חן, קוקען און בעטען מיך מיט ברענענדיגע אייגעליך. דער ווייבערשער חן מאַכט פיך ווייך וויא א טייג, פון זייערס א בליק ווער איך צושמאָלצען. דערביי דערמאָהן איך מיך מיין נדר, איינצוקויפען זיך אין דער תברה פעטערס. האַפּט אייך דער וואַטעל מאַכער! מאַך איך מיט א שמייכעלע און ווענדענדיג זיך צו אלטירן זעטץ איך צו: זיי מיין איך, יענע פיינע לייט אין דער שטאָדט דאָרט, עפּעס גלוסט מיר זיך היינט נישט דערצעהלען מיין מעשה. לאָזען־זיי געהען צו אלדע שווארצע יאהר.... האט קיין פאראיבעל נישט ר׳ אלטיר.

— פארקעהרט .... מהיכא־תיתי, פון מיינעט וועגען מעגען זיי אויך, חאָטש באלד. דיא כפּרה ווערען. נאָר וואס איז דאס פאר א גאנג יענעם אי־בערשלאָגען, אריינפאלען איהם אין דיא רייד מיט מעשיות! ...... אַזוי רופט זיך אָן אלטיר און קוקט מיך אָן א ווײלע אָן, מאַכענדיג מיט דיא אקסלען, עפּיס אזוי, גלייך וויא געדעדט: א לעבערדיגער זאַק, מישטעהנס געזאגט. עס שיט זיך פון איהם ניין מאס רייד אָהן איין אויפהער, שטארק נייטיג חלעבין זיינע מעשיות! טאָמער ווייסט איהר צו וואָס? .... און א מאַך געבענדיג דערנאָך און דער זייט א פּאָר מאל: פּע, פּע! טהוט ער א טאַרקע פישקען: נוא וואס מילא בקיצור דער שפּיטץ

פישקע הויבט אן אייף זיין שטיינער, איך נאָך איהם, ארבייט אויף מיין שטיינער. אלטיר טרייבט אונטער אויף זיין שטיינער און דיא מעשה דערצעהלט זיך ווייטער אזוי:

— דיא צייט איז זיך דערווייל געגאנגען און איך מיט מיין ווייב זענען מיר אלץ וואס ווייטער זיך מעהר פאנאנדערגעגאנגען. זיא האט נאך שטארקער זיך איינגעבעט מיט דעם מסור, זענען געווארען חבר לאפ, גאנץ נאהענטע שמעלקעס און פלעגען שוין ביידע, וויא א פריץ מיט א פריצע, אין דיא הייזער ארומגעהען. מיר האט עס שוין מעהר נישט אזוי אויסגעמאכט, דער קאפ איז מיר געווען שטענדיג פארדרעהט מיט דער הארבאטער נעביך, זיא איז מיר קיין רגע פונס זינען נישט ארויס. נעהמ איך, האב איך געטראכט, פון מיינטוועגען האטש אין דער ערד, ווארגט זיך ביידע מיט דיא הייזער! ביים בעגעגענען זיך א מאל מיט דיא פאר לייט, פלעגט דער מסור מיך אנקוקען מיט געשפעט, עפיס וויא גערעדט אוף האב דיר אנגעפייפט גוט, נישקשה.... איך האב געוועהנטליך אויסגעשפינען און בין מיר געגאנגען מיין וועג. טראכטענדיג ביי זיך: און אז דוא שלעפסט זיך מיט איהר ארום, וואס העלפט עס דיר? אז זיא איז איין אשת איש, הע הע, גוט פארטשוואקעוועט, נישקשה! אבער איך האב דיר אויך אנגעפייפט, דוא מסור איינער! פוקע זיך, ווער צוזעצט....

מיט מיר האט אנגעהויבען אין דיא הייזער ארומצוגעהען איין אלטעטשקער, פונם מסורים פעקיל, א רשע מרושע, א גאטקע גנב, אזוי וויא ער, און ער האט עס געמאכט מיט מיר גאנץ גוט. איטליכער האט איהם געמוזט געבען, אזא רחמנות פנימעל פלעגט ער קענען מאכען, אנווייזענדיג אלץ מיט א קרעכץ טיף פונם הארצען אויף מיר, בימערע קאלעקע. געהייסען האט עס עפיס, א ווסטער מאמע מיט איין אומגליקליך קינד נעביך. — הינק פישקע, הינק גוט, תכשיט מיינער! פלעגט ער מאכען, אונטערשטופענדיג מיך פון הינטען, ביים אריינקומען אין א שטוב. פארקרים דאס פניצעל און דפיך, זיפיך, דוא הונט איינער. זיי וועלען מיר נישקשה פאר דיינס א זיפיץ בעצאהלען. אויפן וועג געהענדיג פלעגט ער מיך אלץ לעהרנען מאכען דיא שפיל, אפשפעטען פון דיא בעלי הבתים, א קניפ א צופ טאן און שלעפען מיך דערביי: פארהאפט זאלסט דוא ווערען! נאר אין גוטע מוטה, איינמאל האט ער מיר אין שפאס קלאפעערשט געגעבען א באבענצע אין הארצען, דא אין לעפעלע, אזוי אז איך האב שיער דיא ניכפא נישט בעקומען. דיא נדבות פלעגט ער געוועהנטליך צו זיך צונעהמען און ס'איז מיר שווער געווען

א נראשען ביי איתם אויסצורייסען. וואס טוינ דיר, פישקע, געלד? פלעגט ער שפאסען, אז דוא ביזט אליין געלד. דוא זאָלסט מיר נאך דערלעבען הינקען מיט דיא פיסעליך און קריינקען אויף אלע גלידערליך ביז דוא וועסט מיטן קעפעלע אנכליינען, תכשיט מיינער. איינמאל בין איך צו איהם שטארק צוגעשטאנען, עס האט מיך געצוואונגען דיא נויט און האב גענומען חלק מיטן הארבען ווארט. א קוק געבענדיג אז איך מאהן איהם דא אזוי, האט ער געעפענט אויף מיר א מויל: שט׳ם קרומער הונט! אומזיסט וועסט דוא דאס פאָהרען ביי מיר אין בויד: אומזיסט וועל איך דיך, אזא נבלה, ארומפיהרען דאָ! תרבית שיינעץ! איך ועל דערצעהלען דיין ווייב. איך קען דיך נישט און האב מיט דיר נישט וואס צוטענהן. קענען קען איך נאר דיין ווייב, זיא האט דיך מיר איבערגעגעבען, פון איהר האָב איך אזא סחורה בעקומען און מיט איהר וועל איך שוין מסתמא זיך אפרעכנען....

שלעכט! אצינד האָב איך גאנץ קלאָהר ארויסגעזעהען, אז איך בין ביי דער חאליאסטרע אזוי וויא א בער ביי דיא ציגאנער. מען פיהרט מיך ארום צומאכען מיט מיר דיא קאָפּעקע. מען האט ביי מיר צוגענומען מיין ווייב, זיא ארייננענארט אין זאק אריין און זיא העלפט נאך זיי אויף אונטער אקענען מיר. זיא גיט מיר איבער וויא סחורה הילטייעס, גנבים אין דיא הענד!.... שלעכט, ביטער, ס׳איז שוין גאָר אויס וועלט.

איך האָב שוין ארויסגעזעהען, ס׳איז פארפאלען, צווישען מיר מיט מיין ווייב וועט שוין קיין לעבען מעהר נישט זיין, היינט צו וואס, האב איך געטראכט, זאָל איך מיך דא האלטען? מען בעדארף אנטלויפען, וויא צום ניכטסטען אנטלויפען. א טאג איין איבעריגער צווישען אזעלכע גנבים איז א זינד פאָר גאָט. דאס זענין דאך מענשען, וואס האבען נישט קיין גאָט אין הארצען: וואס טהוען נישט קיין האנד אין קאלטע וואסער אריין, ארא͏פגעווארפען פון זיך אין גאנצען דעם יאָך, ווילען נישט ווימען פון קיין ארבייט, פון דאגת הפרנסה און זיך אויף אנדערע אנגעווארפען, נאָגען, זויגען יודיש בלוט און זענין נאך זיי דם שונאים. איך אליין בין ביי מיר אויך מיאוס ארא͏פגעפאלען, בעטראכטענדיג מיינע אלע גיינג אין דער גאנצער צייט צווישען דעם דאָזיגען פעקיל שלעכ־

טע מענשען. נאָר ניט דער איינענער וואָס פריהער. עס האט צו מיר זיך צונעק־
לעפּט פיל נישט קיין שיינע זאכען פון זייא. איין מיטעל פּטור צו ווערען פון אזוי
פיל צרות און בייז איז, ארויסצורייסען זיך פונם מיאוסין פּעקיל און ווייבען זייא
וויא איין עפּוש. נאר וואס טהוט מען אבער מיט איהר? וויא לאָזט מען איבער
זיא. דיא הארבאמטע מיינע? מיר איז פירגעקומען וויא איך שטעה אין א פאַרדאָר־
בען אָרט, א שרעקליכע גרוב, נאר א גיהנם. און איין אויער אריין שרייעט מיר
עפּיס א קול: פארשפּיל נישט דיין נשמה, פישקע, וויא גאָט איז דיר ליב אנטלויף!
און אין דעם אנדערען אויער קלינגט מיר פון דער הארבאמטער מיינער א קול:
פישקע. פישקע!... מען בעדארף אויסקלייבען.. איינס פון ביידע: אדער אהין אין
דער לעבטינער וועלט, ריין פון זינד, פון צרות און בייז, אָדער דאָ אין דעם גיהנם
נאר אין איינעם מיט איהר. איך האב מיך גוט אויסגעוויינט און... גאָט זאל מיך
נישט שטראָפען פאר דיא זינד — איך בין געבליבען וויטער ביי דער
תאליאסטרע...

שפּעטער ערשט אין א צייט ארום איז מיר אין קאָפּ אריין א געדאנק מיט דער
הארבאמטער אין איינעם אנטרינען צו ווערען פונם פּעקיל. נאר דאָס אבער האט
דאָך אנדערש נישט געקענט זיך סיידען אויפגעבונדען צו ווערען פריהער פון מיין
ווייב. וואס וועט דער תכלית זיין פון מיין ארומפיהרען זיך מיט א מיידעל גלאט
אזוי? דיא וועלט וועט מומלען און טראכטען גאט וויסט וואס.... איין רפואה
איז דא — גט. נאר וועט מיין ווייב אבער, טראכט איך ביי מיר, וועלען נעהמען
גט? זיא איז דאך א שלאק, איין אָגשיקעניש פון זיין ליעבען נאמען. אז איך וועל
זאגען גט, וועט זיא, מיר אויף צושפּריגנעניש, זאגען: ניין! דיא גרעסטע הנאה,
אין דער לעצטער צייט, איז ביי איהר געווען, מיך צופייניגען און צוטאן מיר אין
דער גאַל אריין. פון דעסטוועגען האט עס מיך נישט אפּגעשראקען און האב מיר
פירגענומען ארום דער זאך צו ארבייטען מיט גוטען אדער מיט בייזען, אפשר וועט
גאָט רחמנות האבען. דערווייל האב איך דיא זאך געהאלטען ביי מיר בסוד, קיי־
נער זאל דערפון נישט וויסען.

זינט דער מעשה מיט דעם אלטעטשקען האב איך פאר גרויס פאַרדראָס
מיט קיינעם פון דער תאליאסטרע מעהר נישט געוואלט אין דיא

הייזער ארומגעהען. דאס האט מיך געגוג צרות געקאסט, נאר איך האב מיך איינגעשפארט, מיין טויט זאל דא זיין, וויל איך מעחר קיין בער נישט זיין ביי דיא דאזיגע ציגאנער. דער ממזר מיט זיין פעקיל לייט זעגין דערמיט שטארק נישט צופרידען געווען און האבען מיר מיט דיא חענד געווי זען ווער עלטער איז, שלאגענדיג מיך איינמאל רופען זיי זיך אן־עט: פאר וואס זשע זאלען מיר דיך אומזיסט פיהרען, שיינע סחורה, אז דוא ווילסט נישט ארבייטען, ווילסט נישט פארדינגען? געה דיר אוועק צו אלדע שווארץ יאהר! — אפילו דיא רגע, ענטפער איך זיי. גיט מיר אפ מיין ווייב, מיין ווייב! — זיי האבען זיך אנגעקוקט איינער דעם אנדערן און ארויסגעלאזט א גרויס געלעכטער. עס פערשטעהט זיך, אז דאס וואס איך האב געזאגט, גיט מיר אפ מיין ווייב, איז גאר געווען איין אויסרייד. אין הארצען האב איך גאר געמיינט, האלט זיך מיט איהר׳ מיט אייער שטיק סחורה און לאז זיא נעהמען ביי מיר גט־ אמת טאקי פון דיא קלעפ, וועל־ כע איך האב געחאפט פאר מיין עקשנות האט מיר גוט וועה געטאהן, נאר דער־ ביי האט מיר הנאה געטאהן, טראכטענדיג ביי זיך: נישקשה! דאס וועט מיר ניטציען צום עסק. אז זיי וועלען זעהען, איך בין איינגעשפארט און טויג זיי מעהר נישט, וועלען זיי גערען זיין טיינער פטור צו ווערען און דאס וועט מיר דערנאך העלפען צום גט.

21

— בתיה! גיב איך א זאג צו מיין ווייב, צושארענדיג זיך צו איהר מיט גוטע איינמאל, אז מיר זיינען געווען אליין און געוואלט אין א שמיעס מיט איהר א טאג טאן וועגען גט. וואס האסט־דוא, בתיה, צו מיר?

— ווער דיא כפרה, פישקע! בעקום איך פון איהר א קורצע תשובה.

— אט האסט־דו דיר! מאך איך וויא אנגעברוגזט זיך. איך מיט איהר׳ אלץ אדרבה ואדרבה און זיא אלץ קידער־ווידער: ווער דיא כפרה, פישקע! פאר וואס?

— בעקום זשע דיא נבלה! זאגט זיא מיט א קרום פנים אוועקריקענדיג זיך פון מיר.

— זאלסט מיר געזונד זיין בתיה! רוף איך מיך אָניעט מיט גומע. ווארף חלעבען אוועק דיינע נארעשקייטען און לאמיר לעבען וויא גאט האט געבאָטען.

— ווער דיא כפרה פישקעניו מיט דער הילטייקע דיינער און איינעם!

א־א, ווער דיא כפרה דוא בעסער מיט דעם ממזר דיינעם טראכט איך! בייא מיר און געה ארויס מיט דער שפראכע גאנץ ריין: הער אויס, בתיה! וויא זאָגט מען עפעס, א בת ישראל נייט מען נישט. ווילסט נישט קיין לעבען, איז דאָך דאָ דארויף ביי יודען עפעס א גט. רויט אָדער טויט!

— אהא, דיא הי'טייקע גלוסט זיך איהם! ניכער פטרן דאס ווייב און האצעניו מיט דער דראבקע! א, נישט דערלעבען זאלט איהר עס, ניכער וועט איהר ביידע מיט'ן קאפ אָנלייגען. נישקשה, עס וועט איהר נישט געשיינקט ווערען דער חצופה דיינער, קייען וועט זיא פון מיר דיא ערד. הערסט דוא פישקעלי? און טאטענס טאטענס טאטענס......

מיין ווייב האט זיך צושריגען אזוי, אז איך האב נעהאפט דיא פיס אויף דיא פלייצעס און אוועק.

מיט מיר איז געשטאנען שמאל. שלעכט ארום און ארום! איך אליין האב קיין האָניג נישט געלעקט, בין פארשווארצט געוואָרען און דיא הארבאטע נעביך האט אויך געהאט איהר עהרליך ארסקומעניש, זיא האט געגאָסען און מיין זכות. מיין ווייב האט זיך פארהאלטען צו איהר וויא א בעל־הביתטע, געהאט איבער איהר צו שאפען. נאָר עפעס נישט נאך איהר וואונש האט זיא מיט איהר זיך גוט אָפגערעכענט, און דער ממזר פון זיין זייט האט איהר געמאכט א פינסטערען פסק בעזונדער. אדאָך־אָוך־וועה איז אונז ביידע געוועןָ. אונזער גאנצע טרייסט איז געווען, וואס שפעט ביי־נאכט, ווען אלע האבען געשלאָפען פלעגען מיר זיך ארויסגנבהנען אין דרויסען, צושמיעסי'ן האָטש אביסל און איינער דעם אנדערן אויסצוגיסען דאס שווערע בימערע הארץ.

איינמאל זיטצען מיר זיך אזוי ביידע ביי נאכט לעבען דער גרויסער שול. דער הימעל איז אויסגעשטערענט און ארום אונז איז שטיל. נישטא קיין לעבעדיג בע שעפעניש. זיא זיצט לעבען מיר אויף א שטיין, איינגענורעט, איינגעהייערט

טרעהרען גיסען זיך איהר פון דיא אויגען און ברומבעלט פאר זיך שטארק
אומעטיג איהר בעקאנט לידעל:

דער מאמע האט מיך געקוילעט.

דיא מאמע האט מיך געגעסען....

איטליכס ווארט איהרס שניידט מיר דאס הארץ וויא מיט א מעסער. איך טרייסט זיא, נעהם זיא איין מיט גוטע רייד, אט, נאך אביסיל וועלען מיר אם ירצה השם אויפגעריכט ווערען. איך מאך איהר א גאנצען צעטיל פון אונזער לע־בען שפעטער, אז מיר וועלען מיט דעם אויבערשטענס הילףביידע פון צרות אויסגעלייזט ווערען. איך שטעל איהר אנידער פאר דיא אויגען אלפדינג לעבעדיג מאהל איהר אויס דיא גלופסקער געמוירערטע באד מיט איטליכס פיצעלע דארט, וויא איך וועל מיך אהין ווייטער ארייגדרעהען און אז גאט וועט דערהויבען דאס מזל קען איך מיט דער צייט בעקומען דארט א שטעלע פון א היטער. זיא אליין קען אפשר אויך מיט דער צייט האבען דארט א מהועבטס: זיין א טוקערין אדער עפעס אנדערש אזוינס. און ווען נישט, קען מען אין גלופסק אויסזוכען אנ־דערע מיני פרנסות. פאר ארמעלייט איז גלופסק ארץ ישראל, זיא איז אהן עין הרע גרויס, הייזער זענען דא וויא מיסט. דיא מענשען זענין אהן חכמות, ווייסען נישט פון קיין צערעמאניעס, איטליכער טהוט זיך וואס ער וויל און ס'איז רעכט. דארט קענען א שטיינער גאנץ שיינע בעלי חבתים זיך נעהמען אפגעריסען, אפגע־שליסען פארדריפעט ביז דעם האלדז און נארנישט. אדער אין מיטען העלען טאג זיך שפאצירען אויף דער גאס אין עפיס א פארשמאלצעוועט האלאטעל, צוהראש־טעט און גארנישט. אדער פארקעהרט, ארמעלייט קענען נאר אמאל ארויסגעהען אנגעטהאן אין זייד אין סאמעט און אויך גארנישט. דארט איז שווער אונטער־צושיידען צווישען קבצנים און גבידים נישט אין דער הלבשה, נישט אין דעם גאנ־צען פיהרינג. זעהר אפט מאכט זיך דערפון דאס שטיקעל פרנסה אין איינעם מיט דיא רייכע, איינער העלפט דעם אנדערן און ס'איז זיך א גוט לעבען. ארם איז נישט קיין שאנד, מען בעדארף נאר האבען מזל, ווערד מען אויפגעריכט באלה. וויפיל זענין דא אזוינע, וואס ערשט ניט לאנג זענין זיי געווען קליין, נידעריגע משרתים, קבצנים געביך, און פלוצלים געווארען לייט, גאנצע פיהרער, כל ולך

אין דער שטאָדט! מעגליך נאר אז איך אליין, וויא דוא קוקסט מיך אן קען מיט דער צייט אויך ווערען א טהוער, א מאכער און עס וועט אם ירצה השם זיין גוט. מיר וועלען לעבען אין עושר און כבוד אין נחת. לאך נישט, זאג איך, לאך נישט, נשמה מיינע איך בין גאָר ניט צו וויט פארקראכען. אין גלופסק איז אזעלכעס נאר פון דיא געוועהנטליכע זאכען, מען בעדארף נאר גלויבען אין גאט, ביי זיך נישט זיין אראבגעפאלען און זיין א יוד.... מיט בטחון. אך גלופסק, גלופסק! וויא דערלעבט מען שוין זיך אויסרייסען פון דעם מיאוסין בעקיל און גיבער, מאמע צו דיר!

—אך, פישקע! איך האב שוין קיין כח נישט מעהר אויסהאלטען. זאגט דיא חאר־באטע מיט א זיפץ מיך פונם הארצען, אָנשפארענדיג זיך מיט'ן קאָפּ מיר אויפן אקסעל און אויף דעם פנים אין איהר גלעגען עפיס וויא א געבעט. איך גלעט זיא, טרייסט זיא און שטארק זיא מיט האָפנונגען. זיא ווערד אביסעל פרעהליכער, קוקט מיר גלייך אין דיא אויגען אריין און לאכט. פישקע! זאָגט זיא שטיל, דוא ביסט מיין איינציגער אויף דער וועלט. ביסט מיין טאטע, מיין ברידער, מיין פריינד, מיין אלסדינג. זעה פישקע, זיי מיר געטריי און פערגעס מיך נישט. שווער מיר דאָ ביי דער שול, וואו עס דאווען אצינד דיא מ ת י ם און צווישען וועלכע עס געפינט זיך אפשר אויך מיין טאטע, וועלכען איך חאב ווייניג גע־קענט. און איז אן עדות. שווער מיר, אז תמיד וועסט דוא מיר בלייבען געטריי......

איך האב מיך א נעהם געטאָהן שטארק קנעלען מיט מיין ווייב ווענען גט, געארבייט, גערעדט אהין אהער ביז צווישען אונז איז אָפּגעמאַכט געוואָרען אזוי: דאס ביסעל געלד, וועלכעס ביי מיר האט זיך אָנגעזאמעלט אין דער גאנצער צייט, וואס איך האב געארבייט פאר מיר אליין, חאב איך בעדארפט איהר אין האנד אָפּגעבען, טאקי באלד, ניט איינצולייגען עס פריהער וויא, דער שטייגער איז, און חוץ דעם האב איך נאך זיך מתחייב געווען, דעם גאנצען ווינטער, וועלכען מיר וועלען דערלעבען, מיך צולאָזען, גאר אָהן שום טענות, חברה זאָל מיט מיר מאכען דיא שפיל, דאס הייסט, מיך לאָזען פיהרען אין דיא תייזער און דיא נדבות, וועלכע מען וועט מיט מיר מאכען, געהרען צו

מיין ווייב פאר איהר כתובה. דער סמור האט מיט א שמייכעלע מיר געבראַכטן דיא ביינער והכל שריד וקים און געזאָגט מזל טוב. איך בין ווידער למזל געווארען א בער, א גוט שטיקעל סחורה. דער אלטעטסקער איז ווייטער מאַקי מיט מיר אין דיא הייזער ארומגעגאנגען און איך האב אלץ געמוזט הינקען גוט, זיפצען, קרימען זיך, מאכען אָנשטעלען, וויא ער האט מיר געהייסען.

נאך פסח זיינען מיר געקומען ערגיץ אין א שטעדטיל, אין חערסאנער גובערניע וואו איך האב דיא ערשטע צייט געארבייט לויט מיין התחייבות, נאר דערנאָך האָב איך געזאָגט, גענוג! לאָז שוין זיין דאָ אן עק. מיין ווייב האט תחלת זיך געקווינקעלט, געבעטען א פאָר טעג צייט זיך מישב צוזיין. צום סוף האָט זיא געענטפערט, גוט! מאָרגען נעהמט זיא גט. ס'איז מיר לעבטיג געוואָרען אין דיא אויגען, אזוי שטאַרק האב איך מיך דערפרעהט. פאר שמחה האב איך נישט געקענט איינזיטצען אויף איין אָרט. עס האט מיך געצויגען אין דרויסען. איך האב א היבשע צייט מיר ארומגעשפאצירט אין דיא גאסען און אין איין וועג מאקי מיט חשק געגאנגען אויך אין דיא הייזער, טראכטענדיג ביי זיך, וואס קען עס שאדטען? אויף דער הייסער שעה, ביי.. אראָפּגעהען פון קעסט, וועט מען בעדארפען האבען עטליכע גראָשען. דער עסק מיינער איז געגאנגען גוט. אזא „אין דיא הייזער ארומגעהען", וויא דענסטמאל, געדיינק איך נישט שוין פון א צייט. עס טרעפט זיך אזוינס איין מאל אין הונדערט יאהר. או גאָט וויל העלפען א מענשען העלפט ער איהם מיט אלעמען. און וועלכער שטוב איך בין אריין, בין איך ליידיג פון דאָרט נישט ארויס. דאָס מזל האט מיר דענסטמאל געשפּילט און האב בעדארפט גראָד טרעפען אין א שטוב, וואָס דאָרט איז געווען א ברית. דער עולם איז געוועזן שטארק פארלעקט, לעבעדיג, פרעהליך, מען האט מיר געגעבען א גוטען טרונק בראַנפין, א גאנץ קידוש גלעזעל, אויך א גרויסען שטיק לעקיך. א מלכות ברויטיל און דערצו נאך עפּיס געלד מיט א רויזענבולקעלע. איך האב מיך איינגעהאלטען, נישט צופארזוכען אפילו קיין ברעקיל און בעהאלטען דיא אלע גוטע זאַכען וויים אין דעם בוזעם, צוברייגנען עס א מתנה מיין הארבאטע ווידיל. מען האט בעדאַרפט זעהען מיט וואָס פאר א פרייד איך בין עס געגאנגען דעם גאנצען ...עג. אלץ געטראכט ביי מיר, חיינט ביי נאכט. אז דער עולם וועט שלאָפען, וועל

איך איהר דאס געבען, לאז זיא נעביך אויך הנאה האבען. זיא איז נעביך אויך הנאה האבען. זיא איז נעביך פארוויסט, פארוואָגעלט, האט א הארץ פול מיט מכות. זיא האט נעביך נישט געהאט אין איהר לעבען קיין זיסע מינוט. נא, לאָז זיא וויסען, אז פישקע איז א גוטער ברודער, ער זאָרגט זיך פאר איהר און הינט זיא אָפּעט וויא דאָס שווארצאפּעלע אין אויג. ער וועט באדאי אליין נישט עסען און איהר דעם לעצטען, דעם בעסטען ביסען אוועקגעבען. עס האט מיר זיך גע־דאכט וויא מיר ביידע זיצען לעבען דער גרויסער שול און האבען שטארק הנאה. זיא עסט, קוויקט זיך מיט דעם לעקיך און איך איהר: נשמה מיינע, לאָז דיר וואויל בעקומען! פראכטפענדיג דערביי ביי זיך: א גוטער סימן! הלואי און גיכען לאמיר עסען לעקיך ביידע אונז... איך זאג איהר אנעט דיא בשורה: מאָרגען ווער איך אויפגעלייזט, מיין ווייב נעהמט גט, און זיא שיינט, קוועלט גאָר אָן. מיר קלערען, וויא אזוי שטילערהייט ארויסצוהאפּען זיך פון דער האליאַסטרע און מאַ־כען א פליטה. ביי אונז ווערד פארטיג ווענען דעם א גאנצער פּלאַן און ס'איז דאָ א האַסנגה, אז עס וועט אם ירצה השם זיין גוט.. אָט מיט אזעלכע געדאַנקען בין איך מיר געגאנגען דעם גאנצען טאג און מיר פירגעשטעלט גליקען. אויפן וועג האב איך נאך בעגעגענט א וואסער טרעגער מיט פולע עמער, דאס איז דאך געווים א גוטער סימן. נאר וואָס אבער לאָזט זיך אויס?

עס לאָזט זיך אויס, ווי איז מיר, א טייך. איז א מענשען בעשעהרט אומ־גליק העלפען איהם נישט קיין גוטע סימנים אויך, צעהען גויות אפילו זאָלען איהם מיט פולען איבערגעהען דעם וועג. אז איך בין פאר נאכט געקומען צוריק אין הקדש האב איך שוין דאָרט נישט געטראָפען דיא האליאַסטרע!... אין דער צייט, וואס איך האב מיר לוסטיג ארומגעשפּאצירט אין דער שטאָדט זענען דיא שיינע לייט דערוויילע אוועקגעפאָהרען און מיין ווייב, אויך מיין הארבאטע נעביך מיט זייא... דאס איז שוין געווען דעם ממזר'ס מלאכה, זיינס א שפּיטצעל. — זאָל ער אזוי וויסען פון זיין לעבען צוואָגען וויא איך האב דענסטמאָל געוואוסט אויף וואס פאר א וועלט איך בין. זאָל איהם, רבונו של עולם! אזוי דרעהען אינוועניג אין בויך וויא מיר האט זיך געדרעהט דער קאָפּ. חושך און פינצטער איז מיר געוואָרען אין דיא אויגען, פינצטער איז מיין וועלט.

דאס איינציגע שטערענדיל, וואס האט מיר געשיינט. איז פלוצלים פארשווינדען געוואָרען. נישטא, ווייא איז מיר, נישטאָ מיין טרייסט! נישטאָ, מיין האַרבאַמע געביך!.... איך בין ווידער עלענט ווייא א שטיין, איינער אליין אין דער גאַנצער וועלט. און זיא! וואו איז זיא, וואס טהוט געביך זיא, זיא?.... פאר וועמען ווען זיא קענען האָטש א מאל זיך אויסוויינען, אויסגיסען איהר שווער בימער הארץ. אוי, יודען! א וועהטאג. ס'איז מיר א וועהטיג טאקי אין צווייען!

ארויסגעהמענדיג שפעטער פונם בחעם דאס שטיקעל לעקיך, וואס איך האב איהר עס אַנגעגרייט, איז מיר געוואָרען א לאַך אין הארץ. איך האב עס געהאלטען שטייף, אָפגעגאָסען עס מיט טרעהרען, ווייא עפיס א זאַך, א זכר, וואס בלייבט איבער נאכן טויט פון א געליבט קינד. פון איין איינציג קינד. נישט בעזעהרט דיר געוועזען צופארזוכען עס, צודערקוויקען זיך איין מאָל אין דיין לעבען, בידנע, אומגליקליכע, נשמה מיינע! איך קוק קוק אויפן שטיקעל לעקיך, קוש עס, וויקעל עס דערנאך איין ווייא איין אבק־טוב און באהאלט עס ווידער אין בוזים טאפענדיג עס אָפט און צוקוועטשענדיג עס צום הארצען.... ווייס איך, וואס מיר איז געשעהען?!....

22

פישקע האט ביי זיינע לעצטע ווערטער ארויפגעלייגט ביידע הענד אויפן פנים, זיך אויסגעקעהרט אין דער זייט און געכליפעט. מיר האבען געפיהלט זיין הארץ און איהם געלאָזט צורות, אויף אונז אליין איז אויך אָנגעפאלען א מרה־שחורה, מיר זענען געבליבען זיצען שטיל. איטליכער פארטיפט אין זיינע געדאנקען. אלטיר מיינער האט זיך אלץ געקראצט אין דער פאה, געפיהרט דיא האנד איבערן פנים, אנהויבענדיג פונם שטערען און אויסלאָזענדיג מיט דער בארד, וועלכע ער האט ארומגעהאפט מיט אלע פינף פינגער און געמאכט דערביי עט, עט!.. מען האט געזעהען, ער איז צוטראָגען, מיט איהם איז עפיס נישט גלאט.

איך אליין בין עפּעס געווען אויך צודרעהט, פּישקעס געשיכטע האט מיך געקאָ־
טערט. נאָך גאַנץ לאַנג האָב איך פיל מאָל ביי מיר געטראַכט: רבונו של עולם!
וואָס איז דאָס אַזוינס, זיין פאַרליאַפּעט? עפּיס האָב איך געהערט, עס טרעפט
זיך אַ מאָל אַזעלכעס, נאָר וואָס דאָס איז, האָט מיין מוח נישט געקומען. ביי אונז
פלעגט מען אויף אַזעלכע זאַכען געוועהנטליך זאָגען: ס'איז איין אָפּגעטאַנע זאַך,
כישוף, עפּעס אַזאַ מין פלעשעלע איז דאָ דערצו. עפּעס אַ מין קרייטיכץ פון איין
אַלטער גויע, אַ מכשפה'טע. און דאָס וואָס אַלטע מכשפה'טעס זענען פאַרטיג אָפּ־
צוטאָן אַזעלכע שפּיטצליך, אויך אַראָפּצוברייגנען רייטענדיג אויף אַ בעזעם דעם
טאָג, וואָס האָט אָוועקגעוואָרפען דאָס ווייב, וויא געמאַכט פאַר איין ענונה — דאָס
איז דאָך קלאָהר וויא דער טאָג, דאָרויף זענען דאָך דאָ אַ סך עדות: בשערע יר־
דענעס און בעטאָגטע, עהרליכע יודען מיט בערד.... פאַרליאַפּעט זיין האָט ב׳
אונז געהייסען עפּעס אַזאַ מין שלאָפקייט, וויא קדחת אַ שטייגער, אַ דבוק, אַ
מאַנקאָליע, דיא נכפּא, דיא שלעכטע זאַך, וואָס דערצו איז טאַקי ניטאָ נאָר אַ
בעל־שם, אָדער להבדיל דער טאָקטער. ביי אַ שטיעס דערפון פלעגט מען זיבען מאָל
אויסשפּייען, אָננעהמענדיג זיך ביי דיא ברעמען, און מאַכען דערביי מיט אַ פאַרקריצט
פּרום פּנימעל: נישט־דאַ געדאַכט, נישט פאַר קיין יודישע קינדער געדאַכט!....
אויך איז אַ מצוה געווען צולאַכען אויס יענע פאַרליאַפּעטע דעם גרעסטען
געלעכטער, וויא דער שטייגער איז צולאַכען אויס אַ משוגענעם. אַזאַ שלאָפקייט
אָבער, געדיינק איך, ווען עס האָט זיך געמאַכט, האָט זיך עס געטאַכט סיידען
נאָר ביי דיא גרויסע נגידים, אָדער ביי דיא גרויסע קבצנים. אין בעל־הבתישען גראָד
אַקעגען, האָט מען נישט געוואוסט אפילו מיט וואָס מען עסט עס. — דאָס איז
דאָך, האָב איך אָפט ביי מיר געטראַכט, אַ וואונדער! פאַר וואָס איז דאָס אַזוי?
און וואָס איז דאָס אַזוינס? עס מוז דאָך האָבען אַ טעם. דער טעם פון דער אַל־
טער גויע, איז נאַרעשקייטען, וויא דאָס פלעשעלע. איך בין קיינמאָל דערמיט ניט
צופריעדען געווען, הגם יודען האָבען עס געהאַלטען פון מיר פאַר אַ שטיקעל
אפיקורסות — פטייטש, וויא גלויבט מען עס נישט אין כישוף, אין דעם טאָקטער,
און שדים! איך האָב געזוכט ביי מיר, געזוכט אַ טעם און, דאַכט זיך, געפונען.
גרויסע נגידים איז אויף דער וועלט צו גוט, האָבען אַלפדינג, עסען, טרינקען דאָס

מהייערסטע, דאס בעססטע, אָהן זארג, אָהן קאָפדרעהעניש, עס נעהם זיי אָם נאָר קרחת, דעריבער ליגט זיי אין זינען צומאכען קרצעניר־מוצעניג. ערענסט, אדער גלאט אזוי א ש־ילכען? דאס איז שוין זייער סוד. ווידער־ושע דיא גרויסע קבצנים פון דער אנדערער זייט, זיי איז אויך, אויף זייער שטייגער, גוט. האָבען גאָרנישט, קרחת וואס איינצושטעלען, עסען קעסט ביי דער וועלט אָהן קאָפדארעניש און קר מען אויפן גרייטען. בושה אין דער זייט! דעריבער גלוסט זיך זיי אויף אזעלאָע מעשיות שטענדיגע עסקים פון דרעהען זיך און מיני חתונות איז געוועהנטליך נאָר אין דעם הויכען און אין דעם נידעריגען שטאנד. דער איבעריגער עולם אנזוערער, פונם מיטעלען סאָרט מענשען, איז תמיד פארטראָגען אין דייזשע באָרטשט. איהם דארט דעם קאָפּ פאַר דעם שטיקעל ברויט, זוכט פרנסה. ביי איהם איז ראשית חכמה געשעפט. אלסדינג — געשעפט. חתונה האבען איז אויך א געשעפט. ער האנדעלט אין א ווייב, דינגט זיך פריהער גוט אויס וועגען יעם מקח, וועגען נדן, וועגען איטליכעס פיטצעלע בעזונדער, אלסדינג פינקטליך אויסגערעכענט, אפילו א שטריימעל און דיא שבת׳דיגע קאפאָטע מוז אויך שטעהן במירוש אין דיא תנאים, זענין דיא תנאים דערפילט געוואָרען, כפי דעם מדובר, קום־ושע כלה לעב אונטער דער חופה מיט דעם שדכן, מיט דעם בדחן, מיט דעם גאנצען פעקיל כלי־קודש, וואס לעקען פונם געשעפט אָם א ביינדעל. זיי א ווייב האב קינדער, רייס קריעה און ווער פערשווארצט מיט מיר און איינעם ביז הונדערט און צוואנציג יאהרה, אויב דיר גלוסט זיך לעבען, נישט שטארבען פאר דער צייט. אויב דוא ביסט שיין אדער מיאוס, קלוג אדער א נאר, דאס איז שוין דיין עסק פון מיינעטוועגען איז אלץ איינס, א פלוניתטע איז א פלוניתטע. מיר זענין נישט קיין פריצים, האבען נישט קיין צייט צו קוקען זיך צו אזעלכע זאכען. יודען זיינען מיר, סוחרים, מעקלער, קרעמער, טרוד אין דער פרנסה! — זעהר פיעל זיינען דאָ פון מיין גראד יודען, וואס ריידען כמעט נישט, עסען נישט ביי איין טיש מיט דיא ווייבער, קוקען זייא ווייניג אָן, און ס׳איז גאנץ רעכט. ביידע צדדים זיינען צופרידען און ווינשען, ווען עס קומט אויס אמאָל, הכוואי אזא לעבען אויף אלע גוטע לייט און אויף זייערע קינדער געזאגט געווארען! שטארבט ביי איינעם דאס ווייב בעגראבט ער זיא, זיצט נאך איהר שבעה גאנץ יודעשליך און

האנדעלט באלד מאקי איין א צווייטע, פריהער נאך, אמאל, פאר שלשים. און אויף אזא שטייגער אויף די־א דריטע, דיא פערטע, דיא פינפטע.... ביז דער אלטער יודענע, וועלכע ער נעהמט צום לעצט אין דיא אלטע געשיינקטע יאהרען אונטער דעם אויסרייד געוועהנליך, מיט איהר אין ארץ ישראל אריין צופאהרען. הייסען הייסט עס ביי יודען דיא גאנצע חתונה, מקיים זיין א מצוה, וויא גאט האט געבאטען.... וויא א שטייגער דעם יודענס עסען שבת איז נישט גלאט גראב פרעסען וועגען דער אכילה, ווייל א זינדיגער מענש בעדארף עסען, נאר וואס דען? עס הייסט מקיים זיין שלש סעודות. דעסגלייכען אויף דאס גלעזעלע וויין פסח ביים סדר, טרינקט עס דען א יוד גלאט משונה גראב, ווייל אביסעל וויין איז טחיה און נאך דיא קניידליך מאקי נאר א דערקוויקעניש? חלילה! ער מאכט דערביי מיט א פארפרוסט פנימעל: הריני מוכן ומזומן איך בין מיר גרייט, איך בין מיר ברייט מקיים זיין דיא מצוה כוסען: דעם ערשטען, צווייטען, דריטען, פערטען כוס.... אונזער איינער עסט, טרינקט, האט חתונה אלץ מיט א לשם יחוד, צוליב קודשא־בריך־הוא און דער שכינה. — נאר דאס אלסדינג איז אבער נישט געזאגט געווארען אויף פישקען. אין זיין שלעכטער לאגע, אין וועלכער ער האט זיך געפונען איז דאס הארבאטע מיידיל פאר איהם געוועזן א גליק, זיין טרייסט, זיין לעבען, זיין אלץ מיט איינאנדער. אז מען טרינקט זיך חאפט מען זיך אן פאר א שטרוי, היינט וואס־זשע איז פאר א וואונדער, אז פישקע האט זיך אנגעחאפט אין דער הארבאטער מיט זיין גאנץ לייב און לעבען און איז צו איהר צוגעזאטען געווארען? אז עס ריהרט אן ביי דער נשמה, דענסטמאל שרייעט דאס הארץ, שרייעט, רעדט איינע ביי אלע מענשען גלייך. דאס לשון פונם הארץ איז איין לשון פאר גרויס און קליין, פאר דעם געלעהרענטען און פאר דעם גראבען מענשען — וואס־זשע איז פאר א וואונדער, אז פישקעס הארץ האט זיך דא אויסגעגאסען אין אזעלכע הייסע געפיהלען, ריינע מענשליכע ווערטער? דעריבער מאקע האבען זיינע ווערטער גע־ריהרט, מיך צוגוטען וויא א פידעלע, וואס רעדט שפילט אומעטינע שטיינער. אלע בעל־דרשהנס און מוסר־ספרים אין איינעם האבען קיינמאל מיך אזוי נישט גע־ריהרט, געמאכט ווייך, גוט און פרום, וויא א קרעכץ פון א צובראכען הארץ, וויא דעם כלי־זמרס א שפיל אויפן פידעלע....

מילא גאנץ רעכט, איך בין שטארק געריהרט פון פישקעס דערצעהלונג, בין איך מיר דעריבער פארטראכט, אָבער דוא פערדיל מיינס, פאר וואס ביסט־דוא פארטראכט? א נאנג אביסל, מישטעהנס־געזאגט, קוים וואס ער ריהרט זיך. עס זאל איהם דאס אנהויבען ארגער, וואס אָט באלד איז תשעה־באב און מען בעדארף זיך איילען מיט קינות און א סך שטעדטליך. ער נעהמט נאָר נישט מיט דעם גלייכען וועג, פארקריכט אין דער זייט לעבען דער תבואה, שטעלט זיך צו ווייטען אָפּ און שטשיפעט גראָז. דיא שיינע שקאפע איז ניט בעסער פון איהם, טהוט איהם נאָך און תאפט אויך א קיי. דאס איינענע טאקע וואס אין חדר, אז דער רבי פארקוקט זיך א מאל אין דער זייט, פארווינט דאס קינד, אָדער האמפערט זיך מיט דער רביצין, פארקוקען זיך אייך דיא תלמידים און פאלשעווען אין דעם לערנען. איך מהוא דיא רפואה, וואס דער מלמד, נעהם דיא בייטש און מהוא א וויז דעם שלימזל מיינעם, זאגענדיג איהם דערביי מוסר. ער שט:לט אויף דיא אויערן, שטרעקט אויס דעם האלז, שטעקט ארויס א שפיטץ צינגעל, דרינגט מיט א הינטערשטער פוס און שטייסט אקעגען מיר מיט דעם ווידיל.— איי, דוא ביסט איין עזות פנים! רוף איך מיך אָן און בין איהם שוין טאקע נוט מכבד מיט דער בייטש. ער האט אפילו נישט געוואלט לייד̇ען, מאכט א פער־דישען קונציות. א הייב מיט דעם הינטען און נעהאט ברעה אויסצושטרעקען זיך אויף דער ערד. נאָר ער האָט זיך באלד מישב געווען, א ציה געטהאן מיט איטר פעט דעם וואגען און אָנגעהויבען זיך ווייטער צושלעפען. מיר אלע זיינען דערווייל צו זיך געקומען. אלטער האט אונטערגעטריבען ארויף זיין שטיינער, פישקע הויבט אָן אויף זיין שטיינער, איך נאָך איהם טאקע, ארביים, פארטייטש אויף מיין שטיינער און דיא מעשה דערצעהלט זיך ווייטער אזוי:

איך וועל אייך דאָ נישט קיין ים ברייטען. איינער אליין האָב איך מיך דערנאָך אויף אדעסער טראקט געלאָזט, געטראכט טאָמער וועל איך מיינע לייט דאָ בעגעגענען, אָדער הערען עפיס וועגען זייא. נאר אומזיסט דיא מיה, זי' וענן וויא אין וואסער אריין. דאס לעבען איז מיר נמאס געוואָרען פונ'ם שטענדיגען ארומשלעפען זיך. איך האב געהאלעשט אויסצורוהען זיך אביסיל, זיטצען אויף איין ארט, וויא איך בין געוועהנט געווען פריהער. נאָט האט געהאלפען, איך האב מיך לסוף פארשלעפט קיין אדעס.

דיא ערשטע פאַר טעג איז אדעס פאר מיר געווען א טויט. איך האב מיך דאָרט ארומגעדרעהט עלענט, פרעמד, אליין נישט צו וויסען וואו מיך אהין צוטאָן. אלסדינג איז פאר מיר געווען נייא, עפּיס ווילד משונה. קיין הקדש, וויא אין אנ־דערע יודישע שטעדט, האב איך דאָרט נישט גע־ונען, הייזער אויף ארומצוגעהען אויך נישטאָ. ביי אונז אין דיא יודישע שטעדט זענען דאָ הייזער, טאקי וואס הייזער הייסען, נידעריגע, אהן חכמות, אהן קונצען, מיט דיא טהירען צו דער גאס איין קליין שטופּעלע דיא טהיר קומסט־דוא גלייך אין שטוב אריין. ברויכסט נישט מאכען קיין גרויסע צערעמאָניעס, אט איז דאָס גאנצע בעל הבתישקייט, אלסדינג וו.ם נייטיג איז צום עסען, צום שלאָפען. בעדארפסט אביסיל וואסער, האסט דוא עס, בעדארפסט דיא פאמייניצע, איז זיא דא, וואש דיא הענד און זאג דיר אשר יצר וויפיל דיין הארץ גלוסט. אט איז דער בעל הבית, דיא בעל הבית׳טע, דאס הויזגעזינד, זאג: גאט העלף! שטרעק אויס דיא האנד, בעקומסט דוא דיר דיין ג.בה, א קוש דיא מזוזה און געה דיר געזונטערהייט ווייטער. — הייגט איז טאקי פון דרויסען גרינג צודערקענען א יודענס הויז. דאס בערגעלע מיסט, דאס ריג־שטאַקיל, דיא פענסטער, דיא ווענד, דער דאַך שרייען, דאס איז א יודעש הויז. אין דעם ריח אליין דערקענט איהר, אז דא זיצט א יוד... אקעגען־זשע דאָרט אין אדעס זענען דיא הייזער, מישטעהנט געזאגט עפּיס ווילד, הויך אומגעלומפּערט. דער גאנג איז געוועהנטליך דורך א טויער אין א הויף דאָרט קריך אויף טרעפּ, זוך א טהיר. האסט דוא שוין געפונען א טהיר, איז זיא נאר פארשלאָסען, עפּיס אין זיא טיט א גלעקיל, מיט גאנצע צאצקעס. דוא בלייבסט ביי דיר עפּיס אראפּגעפאלען, פיהלסט, אז דוא ביסט ארעם, נידעריג, האסט קיין פנים נישט, שטעהסט א רגע דערשלאָגען, מאכסט דיר דערנאָך הארץ, נעהמסט זיך מיט גרויס דרך ארץ פארן גלעקיל, עס ציטערט דיר אבער דיא האנד, טהוסט א קליין ציהעלע, במעט וויא גארנישט, שרעקסט זיך עפּיס אליין פון דיין ציהעלע, גלייך וויא דוא וואלסט ארויס אקעגען יענעם מיט א גראב ווארט, איהם געשאלטען אין טאטען אריין, און טראגסט זיך באלד טאקי אפ... טאפּסט דוא א מאל אן ערגיץ עפּיס איין אנד ר גאנג, פאלט אויף דיר אניעט א קעבנע, א בעדינטער, אדער עס לאזט זיך נאר אויס, דא זיצט נישט קיין יוד, וואס הייסט עס! וואו״ דערסט דוא זיך שטארק, וואס איז דאס פאר א שטאדט? וואס זענען עס פאר

הייזער? וואו זענען עס אונזערע ארמעלייט מיט דיא טארבעס! איך האב מיך ארומגע־
שלאנקעט אין דיא גאסען, זיך גוט צוגעקוקט צו אלסדינג דארט, מאטיר וועל איך
וועהן עמיצען מיט א טארבע, אויסצופרעגען איהם מכח דעם עסק, וויא אזוי מען
נעהמט דא אין דיא הייזער ארום. נאר וויא אויף צו להכעיס האב איך נישט
בגעגענט קיינעם. און וויא איך דרעה מיך דא אזוי ארום בעמערק איך פון
דערווייטענס עפיס א יונגען מאן, געקליידעט דייטש, געהט וויא איינער, וואס
ווייסט נישט דעם וועג, קוקט אויף דיא הייזער און ווארפט זיך אין אלע זייטען
נאס. דער דאזיגער פארשוין, טראכט איך ביי מיר, מוז נישט זיין קיין היעזער,
מען בעדארף איהם נאכגעהען, זעהן וואס ער טהוט. ער געהט אריין אין א הויף,
איך נאך איהם. ער זוכט און לאזט זיך דערנאך ארויסגעהען אויף א טרעפ
זייטער—אויף ארויף. ער געהט אריין אינוועניג אין א פאדער חדר, טיינער
שטעלט זיך אויף יענער זייט לעבין דער טהיר. עס דויערט נישט לאנג קומט
ארויס איינער, א געגאלטער, עפיס נאר א פרינץ, א פנים דאס איז דער בעל
הבית. דער יונגער מאן גיט איהם עפיס א ביכעל, ארויסגענומענדיג עס פריהער
פון קעשענע, ברייט און לאנג וויא א טארבע. דער געגאלטער טהוט א בליק
אויף דעם שערבלעטיל און ווארפט עס באלד טאקי דעם יונגען מאן צוריק, פאר־
דריטענדיג זיך מיט א בייזער: לאזט מיך צורוה מיט אייערע שמאבעטעס! מיר
דינג עס כלל נישט. דער יונגער מאן מענהט, לויבט זיך אין טאג אריין, ער
האט געטאכט עפיס אזוינס, גאר אנטיק. עס העלפט איהם אבער נישט און
ער געהט געביך בבושה וחרפה ארויס. ער ארויס, מיינער אריין און בעט פשוט
א נדבה. איך בעקום באלד עטליכע גראשען און ריק מיך געשווינד ארויס מיט
א פרעהליך הארץ. אצינד טראכט איך מיר, בין איך אויף דעם אמתן וועג.
דאס שיקט צו דעם שפינער זיין פלאקס, דעם שיינקער זיין ביר און דעם ארעמ־
מאן — דעם גר זיין וועגווייזער. מען בעדארף איהם פינם אויג נישט אפלאזען.
איך גיה דעם פארשוין נאך שטילערהייט וויא א קיה א קעלביל, וואו ער
פארט בין איך. איהם נעהמט עס שלים־שלימזל, אטעמוס חאפט ער נעבעך זיי
פסק, דא אזוי: נישט אויסצוהאלטען, וויא זיי האבען זיך הייגט צולאזט! או
דארט איזי: נעהמט אייך געזונטערהייט, מיר בעדארפען אזעלכעס נישט האבע,

דער שפיטץ איז, ער נעהם אועק צוקאָכט מיט ליידיגע הענר און מיר געהם עס, און עיך־הרע, גאר נישט שלעכט. איך נעהם א גראָשען, א צווייער, א דרייער, וויפיל מען גיט. — וואס איז דאס, וואונדער איך מיך, פאר א מין ארעסטאַן אזוינער ?! און מיין לעבען האט מיר אזעלכעס זיך קיינמאָל נישט געחלומט. פנים דא איז אזא מנהג — אָרעמעלייט מיט ביכליך. נייא מאָדישע קבצנים און נאך אנגעטאן דייטש! נאראָנים, צו וואס בעטלען מיט ביכליך און האבען א פייג, או מען קען בעטען נדבות פשוט אזוי! איך בין זיך נוהג וויא אונזערע זיידעס — נעה מיר אין דיא הייזער פשוט אהן חכמות און מאך עס בעסער וויא אנדערע מיט דיא ביכליך. נאר וויא דיא מעשה איז, אויב זיי זענען נאראָנים אדער נישט, דערוויל האלט איך מיך פעסט אין יין קבצן מיט ביכליך, נעה איהם נאך שטילערהייט פוס טריט ון היט מיך וויא ווייט נאר מעגליך, ער זאל מיך נישט זעהען. תחילת איז דאס עגאנגען גאנץ גוט, נאר שפעטער האט ער א פנים בעמערקט וויא איך שלעפ יך איהם נאך און דאס איז איהם שטארק נים געפעהלען. ער האט אָנגעהויבען יך אָפט ארומצוקוקען, אָפצושטעלען, און געזוכט וויא מייגער פטור צו ווערען. איך אב מיך געמאכט תם, געקוקט אין דער זייט קלאָמפערשט, וויא נישט איהם מיין יך און נעה מיר מיין וועג. נאר אין תארצען האב איך געטראכט: ניין, דוא ועסט זיך ביי מיר נישט אויסדרעהען, ברודער! ווען דוא טויגסט נישט קיינעם ון דיר אליין אויך נישט, טויגסט דוא אבער מיר. א רבי וויא אין דיא הייזער ארומצוגעהן ביסט דוא זעהר א א גוטער, חאם מיינער!.... צום לעצט האט זיך מיט אונז געמאכט אין איין שטוב אזא מעשה: דער בעל הבית האט זיך נער ליבען עסען מיטאג און פלוצלים קומט אָן מיין קבצן מיט דיא ביכלאך, עס הויבט יך אָן א טענהן פוןביידע צדדים. איינער וויל ארייננדרעהען, דעם אנדערען, א ארט פאר א ווארט, דער בעל הבית ווערד שוין גוט אין כעס, בעלייט מיינעס צו דער מחיר אביסיל גראבליך, דערזעהט דארט מיך און שיקט אונז ביידע אָפ צו אלדע שווארצע יאהר. דער בשותפות׳ער פסק אונזערער האט שוין ממילא גער יהרט דערצו, מיר זאלען איינער מיט דעם אנדערע זיך בעסער דערקענען. ביים אראָפגעהען פון דיא טרעפ קוקט מיך אָן מיין חבר עפיס שטארק אנגעברוגזט.

איך פארדרעה דעם קאפ אין דער זייט און ווייס נישט וואס צוטאָן, איך ווארט, ער זאל נעהען פאראויס און ער ווארט, איך זאל נעהען פריהער. מיר שטעהען אזוי אוועק עטליכע מינוט אונז ביידע איז נישט גוט. מיין שותף טהוט מיך דערנאך א פרעג:

— וואָס ווילט איהר, ר׳ יוד?

— גארנישט! ענטפער איך. דאס איינענע וואס איהר.

— דאס איינענע וואס איך! מאכט מיין שותף, אויסמעססענדיג מיך פיט א קוק פון קאפ ביז דיא פיס מעהר פערוואונדערט, איהר זיינט אויך א מחבר?

איך האב געמיינט, מחבר איז עפעס א דייטשעס ווארט און עס הייסט וואס ביי אונז אויף פראסט יודיש קבצן, זיינער א חבר אין דער פרנסה. דאריבער ענטפער איך איהם אָפּיעט באלד טאקי אויף טייטש:

יאָ, א מחבר.

— וואס האט איהר עפעס געמאכט? טהוט ער ווידער א פרעג.

— איך האב געמאכט גאר נישקשהדיג. ענטפער איך, טראכטענדיג ביי מיר: אויף אייך געזאָגט געווארען! א פערציג גראשען האב איך געמאכט.

— וויא הייסט אייער חבור? גיט ער מיך נאך אמאל א פרעג.

ווייטער טייטש, טראכט איך מיר. ער פרעגט זיכער: וויא הייסט איהר קבצן, חבר מיינער.

— פישקע!.... טהו איך א זאג קורץ און שארף.

— קען איך האבען דעם כבוד מיט פישקען בעקאנט צו ווערען? מאכט ער עפיס מיט א זיס חנדעלע.

— אך, מיט אלע כבוד׳ן, זעהר אנגעליינט חלעבין. זאָג איך, אנקוקענדיג איהם גאר פריינטליך.

— נוא, וואו איז ער, דער חבור?

— אָט בין איך דאָך טאקי אליין דא פאר אייערע אויגען, זאלט איהר מיר געזונט זיין!

— נעהם צו אלדע שווארצע יאהר? טהוט ער אויף מיר א געשריי און פליהט אוועק געשווינד און איין כעס.

אז איך בין ארויס פונם חויף זעה איך, מיין שואף לויפט וויא א משוגענער ער איז שוין גאנץ ווייט, מהוט זיך פלוצלים א נעהם און א געפעלע און איז פארשווינדען געווארען. איך בין געבליבען שטעהען עפיס וויא אויסגעפאטש און וואונדער מיך, וואס איז דאס פאר א מין נפש. גאר א משוגענער טאקי. אט איז ער גוט, פלוצלים קומט איהם אן דער שגעון און ווערט אנגעצונדען דאכט זיך איך הער איהם גאר ניט געזאגט אזוינס. איך האב איהם געענטפערט טייטש מיט זיין לשון. נ אט אייך נייס, מחאבאר, חיבארים! ביי אונז אויף יודיש הייסט עס פראסט קבאן, טארבע. — איבעריגענס האפט איהם דער וואטעל טאבער!....

23

אין א קורצער צייט ארום האב איך מיט אדעס מיך שוין בעסער בעקענט בין קלאהר געווען אין דיא אלע ווינקעליך און הינטערגעסליך, געהאפט דעם סטריח און געוואוסט וואו עס עפענט זיך א טהיר. אדעס איז היא א טאבא־קערקעלע מיט א פעקרעט, מען ברויכט צו וויסען דיא ספרינגשינקעלע וואו צו געבען א קוועטש, דענסטמאל עפענט עס זיך גרינג אויף, מען שטעקט אריין דיא פינגער און נעהמט א גוטע שמעק טאבאקע. עס האט פאר מיר זיך געעפענט א קוואל פון הייזער, אזעלכע וואס פאסען צום עסק, מיט אלע גוטע מעלות וויא ביי אונז. ארמעלייט האב איך שוין געפונען ווי פיל דאס הארץ גלוסט, גאנצע מחנות פון אלערליי סארטען: ארמעלייט מיט טארבעס, ארמעלייט אהן טארבעס. אזעלכע וואס דיינען אין ערגיץ נישטא נאר אין אדעס. ירושלמעס, פריינקען, טערקישע און פערסישע יודען, וואס פלאפלען לשון קודש: אלטע יודען, קבצנים מיט ווייבער, אויך אהן ווייבער, וואס פאהרען אויף דער עלטער שטארבען אין ארץ־ישראל און עסען דערווייל דארט קעסט, קינדלען, לעבען אויף דער וועלטס רעכנונג: יודענעס

מיט ספּאזמעס, יודען געבראָכענע מיט מיחושי׳ן, וואס קומען זיך חיילען אין דעם לימאַן. מקבלים אלט פעטערישע, וואס רייבען זיך ארום פראָסטע יודען אין דיא בתי־מדרשים און מקבלים פון היינטינער וועלט מיט געגאָלטע בערד, וואס רייבען זיך ארום דיא בראָדער פראנצויזען אין דיא קאפיינעס און טראַקטירען. אביונים אָפּגעפיינטע, אויסגעפּוצטע וויא דיא נגידים, אזעלכע וואס האָבען טאקי לחלוטין נאָרנישט און אזעלכע, וואס האבען, דאכט זיך, הייזער און ראָך גרויסע דלפנים מיאוסע קבצנים.... וויפיעל אָרמעלייט איך האָב בעגעגענט פון אונזער ווינקעל האָבען נישט געקענט געגונ אָפּליבען אדעס, הגם איך ווייס נישט דיא גליקען זייערע דאָרט. איינער האָט מיר געגעבען צו פארשטעהן, וואס דער גאנצער חילוק אין צווישען אייך אָרעמאַן ביי אונז אין דיא שטעדטליך, און אזעלכען דאָ. דאָרט עסט דער אָרעמאַן דאס טרוקען שטיקעל ברויט פארפּ׳נצטערט, פארזאָרגט און דאָ עסט ער טאקי אויך דאס איינענע שטיקעל ברויט, נאָר א קאַטערינקע שפּילט, איהם דערביי צו. אין אדעס שפּילט דיא קאַטערינקע א גרויסע ראָליע. אויף דער גאַס א קאַטערינקע, אין דיא חייזער א קאַטערינקע, אין דיא טראַקטירען א קאַטערינקע, אין דיא קאַמעדיעס א קאַטערינקע, אין שול להבדיל— פע! — אויף א קאַטערינקע. שטענדיג איז אין אדעס נאָר א קאָכעניש. הרהא! נאָר עס קאַטערינקעט זיך, עס שפּילט, עס זינגט און עס פּייפט. דאָרט אין א טראַפּטיר זעהסט דיא אָפּט, זיצט א שכור און גרעבצט, זינגט „קראַסנאַיא דיעווּשקא״, ווייטער א מין לידעל, אקעגען זיטצען פארבוסעטע יודען, זינגען א שטיקעל פון זמירות, אדער „אדם יסודו מעפר״ מיט א שניידערשען מארש, לעבעדיג פרעהליך.

נעהענדיג איינמאָל ביי דער זייט גאַס פיהל איך הינטען אין דעם ריקען א געשמאַקען זעטץ. איך נעהם עס אָנ־עט פאר ליב, זיך דארויס גאר נישט צומאכען, טראַכטענדיג, איינער פונם עולם האט אין איילעניש אומגעהרען מיך א שטופּ געטאָן. באלד אבער פיהל איך נאָך א זעטץ, וויא מיט א שטיק האָלץ. איך קוק מיך אום און דערזעה יאָנטעל דער חאָלירע־התן זיצט אויף דער גאס! מיט איין ביינקעלע אין דער האנד אָנגעשפּארט אויף דער ערד און דאס אנדערע ביינקעלע האלט ער אויפגעהויבען מיר אקעגען און קוועלט, שמאכט פאר פרייד וואס ער האט מיך בעגעגענט. איך האָב מיך אויך דערפרעהט שטארק מיט יאָנטלען, מיט

וועלכען איך האָב אין גלופּסק זעהר גוט געלעבט און געווען ביי איהם אויף דער חתונה אויפן הייליגען אָרט, אין דער חאָלירע, נישט הײנט געדאכט.

— אזוי, פּישקע ! זאָגט ער אָפּגעבענדיג מיר א שלום עליכם. דוא ביסט אויך דא אין אונזער אדעס ? אַ יאָר א שיין שטערטעל מיין אדעס! — און א קוק געבענדיג, אז איך קנייטש מיך, מאַך פון זיין אדעס עפּעס נישט אזא פּירוש, מאכט ער אביסיל מיט פּאַרדראָס, גלייך ווי איך וואלט איהם צושטערכעט דיא גערעדיע און איהם געטראָפען אין קנעפּיל.

— הא, דיין גלופּסק אפשר איז א שטאדט ? ! א וואָרעם, וואס זיצט אין חריין מיינט, קיין זיסערס פון דעם איז גאר נישטא. ווארט נאר פּישקע, וואַרט, איך וועל דיר ווייזען אביסיל מיין אדעס. וועלען מיר דערנאָך הערען, וואס דוא וועסט דערנאָך זאגען.

יאָנטעל דערצעהלט מיר פון זיין גרויסקייט אין אדעס. אלע קוקען אן האבען הנאה ווי ער ריקט זיך אויפן געזיים. ער איז א שטיקעל חשוב און פיל קלייטען מען נימט איהם אפּ זיך גדבה גאַנץ פיין, נישט פארזינדיגען, עס געהט איהם אהן עין הרע גאנץ גוט. או איך האָב איהם א פרעג געטאן וועגען זיין ווייב, האט ער געענטפערט מיט א שמייכעלע:

— א שיין ווייב, מ'שטעהגס געזאגט, האָט מיר גלופּסק געגעבען ! וואס פאר א גוטס קען זיין פון א חאָלירע-ווייב ? דיא חאָלירע האט זיא פריהער געמענט נעהמען איידער זיא איז צו מיר אָנגעקומען. דאכט זיך, עס פעהלט איהר דיא אונטערסטע ליפּ, פון דעסטוועגען ארבייט אין איהר דאס מויל, שרייעט, פּילדערט פּלוידערט, מאַחלט ווי א מיהל. פיל בעסער נאך פון איין אנדערן מיט צווי גע-זונטע ליפּען.

אקעגען א ווייב, טראכט איך ביי מיר, העלפט נישט קיין מיטעל, איז זיא א שלאק שרייעט זיא אפילו אהן איין ליפּ, אפילו אהן ביידע, אפילו אויך אהן א גאַנז דערצו. און פאלט אויף דיר אָן אפילו בלינדערהייט אהן אויגען... איך דער-צעהל יאָנטלען און קורצען אויך דיא געשיכטע מיט מיין בלינדער ווייב, אלסדינג וואס איך בין פון איהר אין דער לעצטער צייט אויסגעשטאנען.

— נארעלע: זאגט יאנטעל טוה דאס איינענע וואס איך, א שפיי אויף איהר און אין עק. לאז זיא געהן צום רוח!

— וואס הייסט, יאַנטעל, א שפיי. גלאט נעח צום רוח אהן א גט! איך בין דאך עפּיס א ייד און בעדארף חתונה האבען.

— אזוי חתונה האבען, מאכט יאנטעל, קוקענדיג אויף מיר מיט א געלעב־טער, מאקי אין אמתיע גכופסקער, חלעבין! בלייב נאר, פישקע, אביסעל דא אין אדעס, וועלען מיר דענסטמאל זעהען....

פון יענער צייט אן, זינט מיין בעקענניש מיט יאנטלען, פלעגען מיר זיך אפט צונויפקומען און ריקען זיך ביידע איבער אדעס, ער אויפן געזייס און איך מיט מיינע קראנקע פיס. יאנקלען איז נאר געגאנגען דריגען, מיר אלץ ארויס צושטעלען זיין אדעס און בעריהמען זיך פאר מיר, מיט דיא שיינע גאסען, שיינע הייזער און נאך אנדערע זאכען, גלייך וויא זיי וואלטען געהערט איהם און איהם דערפון א סך ארויסגעקומען. ביי איטליכס מאל וויזענדיג מיר עפּיס, פלעגט ער קוקען אויף מיר מיט א שיינענדיג פּנים שטאכען פאר גרויס פארגניגען, עפּיס אזוי וויא דורך יענעמס שיין הויז, דורך יענער שיינער גאס, בעקומט ער א גרעסערען ווערטה אין מיינע אויגען, און אלץ מאכען, מארקענדיג מיך, נוא, פישקע! א שיינע שטאדט אדעס? אפשר, הא, אין דיין גלופּסק האסט דוא אויך אזוינס?

— הער אויס יאַנטעל! זאג איך צו איהם איינמאל, אז ער האט מיר אנ־געטארקעט דיא זייטען, וויזענדיג מיר פון דערוייטענס דעם בולוואר, וואו עס האַ־בען געשפּאצירט א גרויסער עולם מענשען און צו וועלכען, וויא איך האב בע־מערקט, ער האט זיך עפּיס געשייעט, נישט געהאט קיין מוטה צונעהען נאהענט. וואס זאל איך דיר זאגען, יאנטעל, אדעס איז אוודאי א שיינע שטאדט, נאר א א שאד חלעבען. וואס נישטא דא קיין מענשען!... אדרבה זאג, קען מען דיא חינע לייט אנרופען מענשען? נעהען אזוי אנגעטאן, לעבען אזוי מענשען? קוק אדרבה, וויא דארט אויף דיין בולוואר פיהרען זיך מאנסבילין אונטער דיא הענד מיט נקבות. ס'איז דאך נאר א בושה! יודען געגאלטע, נקבות מיט האר,

הינטען שלעפט זיך זיי נאָך א שטיק קלייד און קעהרען דערמיט דיא גאסען פארענט אויסגעשניטען מיט דער גאנצער ברוסט אין דרויסען. פע, חלשות! חלעבין!.... וואו נעהמט מען אהער אונזערע יודען, גלופסקער יודען, דענסטמאָלי זעהסט־דוא, וואָלט אדעם מאקי געהייסען א שטאָדט, געהאט א פנים, יודעשליך, מיט שיינע איינפיהרען, וויא עס געהר צו זיין.

יאָנטעל האט שווייגענדיג זיך געריקט מיט מיר ווייטער, נישט געהאט, א פנים וואס מיר צו ענטפערען. אויפן וועג קומען אונז אקעגען א פאָר פיינע לייט, פראנצויזען. יאָנטעל שטרעקט אויס דיא האנד. איינער פון דיא לייט שטעלט זיך אָפּ־עט ריידען מיט איהם עטליכע ווערטער און גיט איהם א נדבה.

— ווייסט דוא, פישקע, ווער דיא דאָזיגע זענען? מאכט יאָנטעל מיט גדלות און דיא אייגעליך שיינען איהם פאר גרויס הנאה. יענער, וואָס האט מיר געגעבען דיא נדבה, איז דער עלטסטער מלמד דא ביי אונז אין דער תלמוד־תורה. מיינער א בעקאנטער, דוא פארשטעהסט! א יאָ, פישקע, ער האט שוין א פנים?

— אזא יאהר זאָלען האבען מיינע שונאים! ענטפער איך איהם און טהו א שפייא. פונם שיינעם מלמד קען איך מיך שוין אָנשטויסען, וואס פאר א מין תלמוד־תורה, מישמעהנס געזאגט, מוז דאָ ביי אייך זיין. איך פרעג דיך נאָר יאָנטעל, וויא שעהמסט דוא זיך נישט זאָגען, אז אזוינס איז גוט! ניין דוא ביסט שוין דאָ קאליע געוואָרען יאָנטעל! בי..ט געווארען אזעלכער וויא דיא אלע היגע לייט.... א מלמד אביסל! חלעבין, נאָר אונזער תלמוד־תורה מלמד, ר׳ הערצעלי מזיק, להבדיל! ר׳ הערצעלי מזיק איז א יוד מיטן פולען מויל, פול אין דער גאנצער שטאָדט און טהוט זיין זאך בשלמות, גאנץ פיין. אויף לויות ער, א שידוך אויספיהרען ער, אויפן היילינגען אָרט תהלים זאָגען, א פרק משניות לעהדנען, ווייטער טאקי ער. נעהט ער, וויא דער שטיינער איז, אלע וואָך אין דיא הייזער, געלד צונויפנעהמען, טראָגט מען איהם דיא נדבה אקעגען: לויפט ער שמחת תורה מיט דיא תלמוד תורה יונגליך צו דיא נגידים מאכען א „מי שברך“, גיט מען איהם אומעטום קידוש מאכען מיט דער פולער מאָס. ער שרייעט „צאן קדשים“ און דיא יונגעליך — מע־מע! — עס האט א פנים. און

דיין פראנצויז וואָס? וואס פאר א פנים קען ביי אזעלכען האבען זיין תהלים זאָגען, זיין „מי שברך“? וואס פאר א טעם קען האבען זיין קידוש מאכען, זיין געהען אויף א לויה, מישטעהנס־געזאָגט?....

— האָסט דוא דאָך א גראָבען טעות, פישקע! פאַלט מיר יאָנטעל אריין אין דיא רייד. אז מיינער טהוט נאר קיינמאל נישט אזעלכע זאכען! ווייסט פון אזעלכע זאכען אפילו נישט וואָס צוזאָגען.

— וואס הייסט, ער טהוט נישט אזעלכע זאכען?! מאך איך פארוואונדערט. וויא געשיקט זיך עס, א תלמוד תורה מלמד זאָל נישט טאָן אזעלכע זאכען! נישט מאכען קיין „מי שברך“ דיא נגידים, נישט בעגראָבען דיא פיינע בריות, נישט....

— שא, שא, פישקע! שלאָגט מיר איבער יאָנטעל דיא רייד. ער בעגראָבט זיי, נאָר אויף איין אנדער שטייגער. נישקשה, דיא פיינע בריות זענין צופרידען....

— פע, פע, פע! שרייא איך אין איין קול און פארשטעק דיא אויערען, נישט צוהערען. נאָר יאָנטעל לאָזט מיך נישט צו רוה און רעדט איבער מיר טאקי ווייטער:

— ווייסט דוא ווער דער צווייטער איז, וואָס איז מיט דעם מלמד געגאנגען? דאס איז א גרויסער פיינע בריה. א גאנצער טהוער אין שטאדט זאָגען, וויא ביי אייך דאָרט אהרן יאָסיל שטילפייפער.

— פע, פע! טהוא איך א געשריי שטארק אויפגעבראכט אזוי אז מענשען, וואָס זענין פארביי געגאנגען האבען זיך אָרומגעקוקט. אָט אזעלכער הייסט ביי דיר, יאָנטעל, א פיינע בריה! א פיינע בריה וויא אונזער ר' אהרן יאָסיל! זאג חאָטש להבדיל. ר' אהרן יאסיל איז א יוד מיט א בארד, מיט פאות, דאס יודעשקייט ליגט איהם אויפן פנים און אין דיא הענד ביי איהם ליגט יודעש געלד, עולמית געלד, פון אלע חברות געלד, נאך און נאך געלד, מען גלויבט איהם אויף נאמנות. מסתמא אז ער נעהמט ווייסט ער דאך אז ער נעהמט און וואס מיט דעם געלד צוטאן. מען קען זיך דרינגען שוין אויף איהם פארלאזען. דיין פיינע בריה מוז האבען א שיין ביסעל נאמנות. אויף וואס קוקענדיג קען מען אזעלכע

געטרויען? אויף זיין יודישקייט? אויף זיינע אונטערגעשוירענע פאות?

— איין נאמנות חלעבין! שפּארט זיך יאַנטעל מיט מיר. מיט פאות, אהן פאות, אלץ איינס, וויא איך בין א יוד!

—עט! מאך איך, וואס ווילסטו דאַ מיר אויסדרינגען? מילא שיינק איך דיר שוין דאס נאמנות, אבער וויא קען מען אזעלכען מכבד זיין מיט סנדק, מיט מציצה? א שיין שטיקעל מציצה מוז דאס זיין ביי דיין פיין בריה. פע, חלעבין! נאַר א געלעכטער. אז דיא וועלט זאגט, פערציג ווערסט אַרום אָדעם ברענט דער גיהנם, איז טאַקע אמת.

—פון דעסטוועגען, מאכט יאַנטעל מיט א שטעכווערטיל, איז מיר פיעל ליעבער דאָ אין גיהנם וויא אין דיין גלופּסק, אין גן־עדן.

יאַנטעל איז אין מיינע אויגען אין גאנצען איבערגעקעהרט געוואָרען, אדעס האט איהם שטארק צולאזען און מיר פלעגען שפּארען זעהר אָפט. וואס ביי איהם האט געהייסען גוט, איז ביי מיר געווען שלעכט און וואס ביי מיר גוט, איז ביי איהם געווען שלעכט. מיר האבען זיך נישט אויסגלייכען א שטיינער ווענען דער גרויסער שול, וועגען דעם חזן און דעם רב דאָרט. א חזן, מישטעהנס־געזאנגס, אין א טענדע־ווערענדע, דאווענט קאָרכעש! ער אליין זאל עס ארבייטען, ארייגשטעקען דעם פינגער אין גאָרגעל, האלטענדיג זיך ביי דער באַק, וויא אונזער חזן ר׳ ירחמיאל קלאָנגמוטער, שרייען קולות אויף דער געמבע, פון דער געמבע א חאפּ טאָן זיך אין פיסטעל־געזאנג, ווידער אויף דער גראָבער סטרו:ע, ברומען, זעטצען ווערטער ארויף און א ראָפּ, פארנעהען זיך אין שטיינער צוניסען זיך מיט א זיס וואלעביל, א בעטלעריל פאר דעם רבונו של עולם: טאטעניו, פאטערעניו! אוי וועה איז מיר, וועה! ארייגלייגען דאס גאנצע לעבען און אָפּגעהען מיט שוויס אין „יקום־פורקן“, אין דעם „מי שברך“ — אזוי צו ארבייטען, חלילה! ער אליין שווייגט מייסטענס, נאָר קוים רופט ער זיך אָן א וואָרט, האפּען עס אויף דיא משורת־ם, צולייגען עס אויף טעלערליך, נעהמען עס אויף דיא כלים אלערליי, אויסגעמישט אין איינעם פאשע מיט מאהן — און דאס הייסט ביי זיי דאָרט קאָרכעש. וואו א וואָלעביל! וואו א קליוואנער בעטלעריל, א פּאָניע! וואו א „יקום פורקן“! דיא גאנצע ראָליע שפּילט ביי זיי אונזערס א שטיקעל דרויב, דער „אין בסוף“ מען מאכט פון איהם

א צימעס. און וואס נאך—א געלעכטער חלעבין! — האלטענדיג דיא תורה אויף דיא הענד דרעהט מען זיך דערביי ארום מיט דיא הקפות. האט איהר געהערט, שבת מיט דיא הקפות. וויא אין שמחת־תורה!.... סטיימש! וועט איהר זיך וואונדערן, וואו איז דער רב? וויא ־ערלאזט עס אזוינס דארט דער רב? הערסט־דוא, אט דאס אי דאך טאקע דער גאנצער פארדראס, או דער שיינער רב טאנצט אויף אין קאהן, ריקט זיך נאך פאראויס, אויך אין א טענדרע־ווערענדע, מיט א געפוצט בערדיל און האט א פנים, פע!.... דאכט זיך גענוג חלשות, און יאנטלען איז דאס נאר נעפעהלען.—געוואלד, שריי איך, יאנטעל! וואס איז דיר געשעהן? משוגע ביסט דוא צי חסר דעה? וויא קומט אזוינס צו דיר, וויא פארקריכט מען עס אזוי מיאוס נוואלד א רוח אין דיין טאטען אריין!.. און ער קוקט מיך אן, שמאכט מיט א שיינענדיג פנימעל, טאבענדיג דערביי נישט מעהר וויא: פישקע, ביסט א נאר! פארשטעהסט נישט, וואס גוט איז, היינט געה, רייד, טענה מיט אזעלכען. אז איך האב א קוק געטהאן ס'איז פארפאלען. יאנטעל איז איינגעשפארט, ס'איז מיט איהם נאר נישט צומאכען, האב איך מיך געגעבען דאס ווארט, מעהר ווענען דעם מיט איהם נישט צוריידען. לאז זיך זיין אדעס פון מיינטוועגען אפילו מיטן קאפ אראפ איבערקעהרען געהט עס מיך מעהר נים אן.

— הער אויס! זאג איך איין מאל צו יאנטלען, שפארען זיך מיט דיר וועגען אדעסער איינפיהרונגען וויל איך שוין מעהר נישט. דוא ביסט א געבראטענער עקשן און וועל מיט מיינע ווערטער ביי דיר גארנישט פועלין. לאמיר בעסער ריידען תוך זאכען. איך וויל זיך מיט דיר מישב זיין וועגען מיר, וואס קען פון מיר דער תכלית זיין? דער ענין, אין דיא הייזער ארומצוגעהען האט זיך מיר שטארק צוגעגעסען. ס'איז דא היינט ארמע לייט גענוג אהן מיר אויך, וואס בעפאלען דיא הייזער וויא דיא היישרעקען און וועלען באלד פארפלייצען דיא וועלט. דיא בעלי־הבתים בלאזען זיך, שרייען געוואלד נישט אויסצוהאלטען! עס וואלט גוט געווען צוהאבען עפיס א שטיקעל פרנסה. ראטה, חלעבין, צו וואס זאל איך מיך נעהמען.

— קיין קאנטארען מאכען, ענטפערט יאנטעל, מיין איך, ווילסט דוא נישט, קיין קלייט מיט צעלניק אויך נישט. וואס דען ושע א שטייגער?

— לאך נישט יאַנטעל, זאג איך צו איהם, רייד וויא א מענש. עפיס הויך קאנטאָרען און צעלניק איז דען נישטאָ ביי יודען מעהר קיין פרנסות ?

— אך ! מאכט יאַנטעל, פיאיז דאָ, דאָ זעהר פיל. וויא א שטיינער האלטען דיא טאקסע, זיין א גבאי אין חברות, רייבען זיך ארום מאיר בעל־הנס פושקעס, דרעהען זיך ארום שטאָדט זאכען, ארום דיא פיינע בריות, זיין א כל ולך, א קאכ־לעפעל און דעם גלייכען זעהר גוטע פרנסות. נאָר א קאָטא ! אזעלכע זענען נישט פאר דיר. לאָמיר זיך נעהמען צום צעטיל יודישע פרנסות פונם קליינעם פארט. נוא פישקע, האנדלען מיט אלטע קליידער, א שטיינער ! זעהר פיל יודען דערנעהד־רען זיך דערפון נאר נישקשהדיג.

— ניין ! ניב איך יאנטלען צופארשטעהען. אלטע קליידער מוז מען דאך קויי־פען, אויסלאַטען און דערצו ברויכט מען דאך געלד, אויך טאקי פארשטעהן אביסל דיא מלאכה און דאס איז פאר מיר שווערליך. מיט גלופסקער תחתונים א שטיי־נער, איז נאך א האלבע צרה, וואס מאכט עס דען אויס, אז צוריסען אביסיל, אזוי אדער אזוי פארלאַטעט, אָבער דא מיט דיא אדעסער איז דאך א שרעק. אדעסער תחתונים, מחילה, זענען מיט גאַנצע צערעטאניעס, דרך ארץ ! עפיס נאר א מורא צו זיי זיך צוריהרען.

—אויב דוא שרעקסט זיך פאר אדעסער תחתונים, מאכט יאנטעל, לאדושע זיין צי־בעלעס, קנאבעל, צונעלענערטע לימענעס, מאראנצען וכדומה. נאר מוזט אבער וויסען, אז דאָ איז דיא מאָדע זיך איינצושפאנען אין א טאטשקע און ארומפיהרען עס איבער דיא גאסען, שרייענדיג אויף א קול מיט א ניגון.

— שרייען, קען איך זעהר שיין, ענטפער איך, דאָרויף בין איך א מייסטער. אבער איינשפאנען זיך וויא א פערד און שלעפען, האב איך קיין כח נישט. היינט הויך דעם איז דאָך אויך ווייטער דיא אייגענע מעשה : און דיא ממתקים ? וואו נעהמט מען דערצו דיא קליגערס, געלד ?

— הער־אויס, פישקע, מאכט יאנטעל מיט איין ערענסט פנים. פרנסות אהן מיה, אהן געלד אריינצולייגען, זענען נאָר יענע, דיא פריהערדיגע.... פונם הויבען פאָרט. ווייטער ווייס איך קיין אנדערע נישט. זאג אדרבה דוא !

— בעסער פון אלע זאכען, זאג איך צו יאַנטלען, נעפעהלט מיר א באָד. אין דער גלופסקער געמויערטער באָד, וואו איך האָב מיך אויפגעהאַלטען, איז מען פון מיר שטארק צופרידען געוועזען. איך האב געמוינט. ווען נישט דיא אומגליקליכע חתונה מיינע, וואָלט אויס מיר שוין לאַנג דאָרט געוואָרען א מענש, איך וואָלט שוין אַנגעשפּארט העט ווייט. אויב דוא ביסט יא א שטיקעל חשוב אין אדעס, מהרושע מיר דיא טובה גוטער, זיסער יאַנטעלע און העלף מיר זיך־אריינצודרעהען דאָ ערגיץ אין א באָד. זיי א גוטער ברודער, יאַנטעל, און וויז מיר דיין גרויסקייט דאָ!

— אצינד פישקע, מאכט יאַנטעל צו מיר מיט א שמייכעלע, אצינד וועל איך דיר מכח דיין בקשה גאר נישט ענטפערען, נעה, זיי מוחל, פריהער און קוק אליין אָנ־עט מיט דיינע אויגען דיא היגע באָדען, דערנאָך וועלען מיר שוין שמיעסען.

איך האב געפאָלגט יאַנטלען און בין נעגאנגען אין איין באָד, אין דער אנדע־רער, איז מיר פירגעקומען עפּיס משונה ווילד. דאָס איהר געהערט אביסיל א באָד? דאָ־ט איז לעבטיג, ריין וויא אין א שטוב. דאָרט שטעהען גוטע באנקבעטליך, מאקי גוטע, וויא איך בין א יוד! פּרודען זיך דאָרט, זאל דער אויבערשטער היטען! מען זעהט נישט חיינען דאָרט קיין העמד אפילו. ס׳איז נאָר א געלעכטער, אויף נאמנות! — ניין, טראכט איך ביי מיר, אין אזא באָד קען איך נישט זיין. דאס איז נישט פאר מיר, נים דאס, נים יענץ, ניט דער תענוג, וואס אין אונזער גלופּס־קער באָד. דאָרט איז גאר עפּיס אנדערש, עס האט עפּיס מאקי א פּנים. מענשען האלטען זיך דאָרט אויף, מען ליגט זיך אין קומפּאניע אויסגעצויגען אויף דיא בייגק; מען שמיעסט, מען דערצעהלט מעשיות, מען רעדט פון אלסדינג וואס פארלויפט זיך אין דער וועלט. ס׳איז עפּיס אזוי גוט, אזוי געשמאק, מחיה, חלעבען.... איך בין געגאנגען אין נאך און נאך באדען, אלע נישט וואס ביי אונז. עפּעס שמעקט דארט נישט דער ריח, וואס אין אונזער געמויערטער באָד! היינט זייערע מקוות איז נאָר א געלעכטער. אונזער מקוה וואסער פיהלט מען, עס האט עפּעס איין אנדער טעם, איין אנדער קאָליר און איז עפּעס געדיכטער וויא אנדערע וואסערען. מען פיהלט באלד, ס׳איז י ו ד ע ש ל י ך.... דאָרט אבער איז דאס מקוה־וואסער לויטער, גלאט וואסער, וויא וואסער בעדאַרף געוועהנטליך זיין, וואס מען קען

עס טרינקען....

— נוא, פישקע? האט מיך יאַנטעל א פרענ געטאָהן דערנאָך מיט א שטיי־בעלע. האָסט דוא געזעהען א היגע באָד?

— עט האב איך געענטפערט. נישטא פון וואס, מישטעהנס געזאָגט צוריידען. ביי אייך איז אַלץ ווילד, חוזק און גאנצען. דיין אַדעס איז פאר מיר נישט קיין אָרט.

24

מיט אַדעס בין איך טאקי נישט צופריעדען געוועו, נאר איבער דעם ווינטער האב איך געמוזט דאָרט פערבלייבען, ווארום וויא לאָזט מען זיך עס ווינטערצייט נאקעט און וועג אריין און דערצו נאך אייגער אליין אין א פרעמד ווינקעל? וויא באלד אבער עס האט א ווארם געגעבען דיא ליפּטינע זון און געשמעקט מיט זו מער, האט עס מיך עפּעס געטאָרעט, נישט געלאָזט מיך איינזיצען רוהיג אויף איין אָרט. א מאָל פלעגט פאר מיר דער זומער זיין וויא געוועהנטליך, זומער, זומער גאָרנישט! ס'איז ווארעם, לעבטיג, טעג גרויסע, נרין אומעטום. מילא איז נוט אין נישט קאלט. בחמות געהן אין דער טשערעדע, איז דאָ מילך, אביסיל סמע־טענע. ס'איז נאך דאָ צום ברויט א גרינע ציבעלע, א קנאָבעל, רעטיביל, פאר א יורען איין ערעמאַן א גרויסע זאך, א גאנצער חשבון. היינטיגעס מאָל אגענען האָט פאר מיר דער זומער עפּיס גאָר איין אנדער פּנים געהאט. איך ווייס ניט וויא זאָל איך מיך אויסדריקען. עפּעס א חשק.... מיך דערמאָנט אלץ אין איהר, אין מיין האָר־באַמער. איטליכס גרעזעלע, איטליכס גרין ביימעלע און איטליכס שפּיל פון א פייגעלע האט מיר עפּעס דערצעהלט, אָפּגעבען א גרים פון איהר. עס האט מיר זיך אלץ געטראכט: אט אזוי איז זיא מיט מיר געזעסען, אזוי האט זיא געקוקט, אזוי גע־לאַכט און אזוי אויסגענאָסען איהר ביטער געמיטה. עס האט מיר זיך צושפּילט דיא געבליטען, מיך בעפאלען א זיסע מרה־שחורה און עס האט מיך עפּיס געצויגן ווייט אהין אהין.... וואס פאר א שייכות דאס אלסדינג קען האבען מיט דע

זומער, אויב דאָס איז געווען אין גאנצען זיין ארבייט, אדער גאר עפּיס אזא מין שלאפקייט, א ספּאזמע אזוינע? דאס ווייס איך נישט. איך ווייס נישט מעהר, מיט מיר איז געווען עפּיס נישט גלאַט. איך האב געצאנגט וויא א לעבט, געוואָרען גאר נישט דער איינענער וואָס פריהער.

— פישקע, ביסט קראנק? האָט יאַנטעל אַנקוקענדיג מיך איינמאָל געפרעגט. ביסט עפּיס שטארק פונם פּנים אראָפּ. וואס טהוט דיר וועה?

— עס נאַרנישט, ענטפער איך, אַנחאַפּענדיג זיך מיט ביידע הענד ביים הארצען.

— דוא פיהלסט נישט דאָס הארץ? מאכט יאַנטעל. דערצו איז איין סגולה, א שטיקעל ברויט גוט איינגעטונקט אין זאלץ אויפן ניכטערן מאָגען.

— ס׳איז מיר אַנגעזאַלצען אויפן הארצען געגוג אהן דעם. ענטפער איך מיט א זיפץ. עפּיס פיהל איך וויא עס ציהט מיך ציהט און עס לאָזט מיך נישט איינזיצען.

— איך פארשטעה שוין, פארשטעהט. מאכט יאַנטעל מיט א שמייכעלע. עס ציהט דיך אין דיין גלופּסק ציהט דיך. אהין וואו דיא גנילאָפּיאַטקע בליהט, וואו עס שווישטשעט דער דלות און קנאַבעל און ציבעלעס גיבען זיינע שעהנעם ריח. שעהם זיך נישט, פישקע, און געה דיר אהין אין דיין רוה אריין.

אין עטליכע טעג ארום האב איך זיך געזעגענט מיט יאַנטלען און מיך גע־לאזט צופוס אין וועג אריין...

דער קאָפּ איז מיר געפלויגען אין עק וועלט, דאָס הארץ האט מיר געצויגען צו איהר. אלץ געטראכט, וואו איז זיא, וואו געפינט זיך אצינד זיא? וואס מאכט זיא, וויא לעבט זיא געביך אליין אָהן מיר? און דיא פּיס מיינע זענען געגאנגען, וויא אליין פון זיך. געגאַנגען פּאמעליכין אויפן וועג קיין גלופּסק. איך בין געגאַנגען דורך דערפער, דורך שטעדט, דעם גאנצען וועג געטראַכט, געזוכט מיט דיא אויגען, טאָ־מיר וועל איך בעגעגענען זיא, איך בין זיך אַנגעגאַנגען געגוג און אויסגעזעהן א וועלט יודישע שטעדט. וואָס מעהר נעהענטער צו גלופּסק איז מיר געוואָרען גרינגער אויפן הארצען. איך האב זיך מחיה געווען מיט דיא יודען פון אונזער ווינקעל, זייער לשון,

דיע גאנג, זייער שמייגער לעבען און פיהרונג איז פאר מיר געווען נאר א ווף קוויקעניש, חלעבין. עפיס האב איך מיך געפיהלט היימעש צווישען מיינע לייט, איר גענע מענשען. פון אונזער ווינקעל דיא יודען זענין טאקי מחיהו און, צערעבאניעס, אהן חכמות, הערען נישט קיין וועלט, נארעשע מאדעס. רעדט דיר, שרייא דיר הויך אויף א קול, טהוא דיר פרייא אלסדינג, פראסט וויא גאט האט געבאטען. וועמעס עסק איז עס שיין אדער מיאוס, אויב עס פאסט אדער נים. יענעם געפעלט נישט? לאז ער פארמאכען דיא אויגען, פארשטעקען דיא אויערען. געסטאהע איהם פארפול!.... איך בין ביסליכווייס געקומען צו דיא קרעפטען, געווארען רוהיגער, געטראכט פון גלופסק, פון דער נעמויערטער באד און געהאפט צו השם-יתברך.

אט אזוי בין איך מיר אין א שיינעם פריה מארגען געגאנגען צווישען ווייץ און קארען און פארגאנגען ביז צו א גרויסען, געדיכטען וואלד. איך בין אריין טיפליך אביסעל אין וואלד, אפגלייגט זיך דארט מיט מיין פעקיל, אראבגעווארפען פון מיר דיא קאפאטע און זיך אויסגעשטרעקט אונטער א בוים צווישען הויך גראז, וואס האבען מיט דיא גרויסע, ברייטע בלעטער מיך פארשטעלט ארום און ארום. מילא וואס איז דא איבערצוטראכטען? א וואלד, א וואלד, וויא אלע וועלדער. ביימער זיינען זיך ביימער, גראז—גראז, פייגעליך און איך בין מיר איך און מעג מיר טאקע חאפען א דרעמיל, זיך אויסרוהען אביסעל פונם וועג. איך ציה מיך, גענייץ, פארמאך דיא אויגען און—הערט מיין חלום.

עס דאכט מיר זיך א שארך, עפעס וויא טריט און א קנאקען פון דארע ריטליך. איך שטעל אויף דיא אויערן און הארך מיט צוגעמאכטע אויגען. דער שארך ווערד אלץ שטארקער, דיא טריט אלץ נעהענטער. עפעס הויפט עס מיך אן צו הארען, וויל עפענען דיא אויגען, נאר שווערליך, איך ליג וויא א קלאטץ און קען פאר גרויס מידקייט מיך נישט ריהרען. דיא טריט ווערען אבער באלד שטילער. איך בערוהיג מיך, גיב מיך איבער דעם שלאף, דיא געדאנקען פלאנטען זיך מיר און ס'איז מיר עפעס גוט, אזוי גוט.... עפעס הערט זיך א שטיל אומדיג ניגונדיל דאכט זיך א בעקאנטס, דאס ניגונדיל צוגעהט זיך אין אלע גלידער, רייסט אויס א שטיק הארץ, עס גלוסט זיך וויינען און דערביי פיהלט זיך טאקע וויא עס קומט צו א שטיק געזונט. עפעס נאר וויא אריף א בעדעקענס פאר דער חופה, עס

ווינט זיך חתן כלה און עס לאכט זיך,ביידע זאכען אין איינעם, וויא א זון מיט א רעגען צו גלייכער צייט. — פלוצים פיחל איך, עפעס טהוט מיך א נעהם בייא דיא האָר און עס טהוט א געשריי. איך חאפ מיך געשווינד אויף, צונעהם פאר מיר דיא גרויסע בלעטער פונם נראָז און דערזעה א טעפיל מיט שטארק רויטע פיליניצעס, וואלגערענדיג זיך נישט וויט פון מיר אויף דער ערד. ווייטער א ביסל ריקט זיך עמיצער, וויא א נקבה, זיצענדיג אויפ'ן גראָז און קוקט זיך ארום אין איינע שרעק. מיר איז באלד איינגעפאלען, וואס דאס בעטייט. יענע האט דאָ א פנים געקליבען פיליניצעס. פארטיפט אין דעם זוכען און בשעת מעשה אונטער־זינגענדיג עפעס א לידעלע האט זיא פלוצלים אָנגעטאפט מיין קאָפ און זיך שטארק איבערגעשראָקען. איך שטעה געשווינד אויף, נעהם דאס טעפיל און געה איהר עס אָפצוטראָגען, מאכענדיג פון דער וויטענס: נישקשה! גאנץ פריינטליך. נאָר קוים קום איך צו נאהענט פאלט מיר פון דיא הענד דאס טעפיל ארויס. איך טהוא א געשריי, בלייב פארמישט — און באלד שטעהען מיר ביידע, שטייף האל־טענדיג זיך בייא דיא הענד, איך און מיין האָרבאטע...

דאס איז געוועזן טאקע וואכענדיג, נישט קיין חלום. איך האָב געקוקט און געזעהן גאנץ קלאָהר, פאר מיר שטעהען געזונטע ביימער, אויבען אויף דיא צווייגען שפרינגען פייגעליך, שווישטען, זינגען און פרייען זיך מיט אונז אין איינעם. ביידע זיינען מיר איבער גליקליך פרייען זיך און לאכען מיט טרעהרען. ביידע וואונדערען זיך, פרעגען איינער דעם אנדערען פון וואנען ער האט פלוצלים זיך אהער גענומען און ביידע רעדען, דערצעהלען, וואס מיט איטליכען האט זיך פאסירט.

זיא דערצעהלט דיא גרויסע צרות, וואס זיא נעביך איז אויסגעשטאנען זינט דיא חאלאסטריע האָט מיך פאר א יאָהרען אין שטעדטיל דאָרט אוועקגעוואָרפען דאָס איז געוועזן דעם ממזרס ארבייט. איהם האט זיך נישט געגלוסט מיין ווייב זאל נעהמען גט בבדי זיא ־ל נישט באלד צוש־עהען צו איהם מיט געוואלד, ער זאָל מיט איהר חתונה האבען. איהם האָט נאָר גע־טוינט א בלינדע, אבער נישט קיין בלינדע ווייב. מאכען מיט איהר חן און געלט— דאָס זאל ער אָם זיין זאל זיא זיך געזונטערהייט יעגעסט. דערביי האט ער געהאט

נאך א מין, מיר צופארוויסטען מיינע יאהרען. איך זאל נישט זיין פריי אויפגע־
בונדען. איהם איז אויך שטארק נישט געפעלען מיין פריינדשאפט מיט דער האָר־
באטער, דאָס האט איהם שרעקליך געשטאָכען און פון זיין זייט געטאָן מיטעל,
די פריינדשאפט זאל ניט נעהען ווייטער... אבי ער איז מיינער פטור געווארען,
האט ער מיין ווייב ביסליכוויז אין דיא לאפעס אריינגענומען און איהר דערנאך
געוויזען ווער עלטער איז וויסענדיג זעהר גוט, אז פון זיינע הענד איז איהר שוין
אוממעגליך זיך אויסדרעהען, ווארים וואָס קען א בלינדע איינע אליין טאָן ? שפע־
טער האט זיא איהם זיך שטארק צוגעגעסען. ער האט זיא איבערגעגעבען דעם
אלטעטשקען, צוגעהען מיט איהר אין דיא הייזער און מאכען דיא קאָמעדיע וויא
אמאל מיט מיר. דער ממזר האט איהר פארצאפט דאָס בלוט זיא געהארגעט,
געשלאגען און דער אלטעטשקער האט בעזונדער מיט איהר געלערענט בלק. זיא
איז אין א קורצער צייט געעלטערט געווארען, פינצטער וויא דיא ערד. — דאס
גאנצע יאהר האט דיא חאָלאסטרע זיך ארומגעשלעפט, אין פיל שטעדט אויסגע־
ווען, און היינט פאר טאג זיך געשטעלט אויפרוהען דאָ אין וואלד. איהר האט זיך
פארגלוסט נעהען קלייבען פיליניצעס — אזוי לאוט זיא אויס
מיט א שמייכעלע — אנגעטאפט א גוטע פיליניצע מיך אליין...

איך פון מיין זייט דערצעהל איהר אלסדינג, וואס מיט מיר האט זיך פאַ־
סירט און וויא איך בין אויך היינט אין דער פריה געקומען אהער, נעהענדיג אויפן
וועג קיין גלופסק. ביי אונז איז געבליבען פון היינט אן זיך מעהר נישט צושיידען,
איינוועגדען אלע מיטעל מיין ווייב זאָל נעהמען גט. אויב חלילה נישט וועלען מיר
ביידע פון דער חאליאסטרע אנטרינען ווערען, און ווארטען וואס גאט וועט געבען
און וויא מיר זיצען זיך דא אזוי, שטארק הנאה האבענדיג איינער פונם אנדערען
הערט זיך אין וואלד א קול א הוא! — דאָס איז א קול פון אונזערע לייט,
זאנט מיין הארבאטע, דאָס זוכט מען מיך. און שפעטער א ווילע קומט צו
א פארשיין, וועלכען איך האב באלד דערקענט. דער פארשיין האט
מיך עפעס קרום אָנגעקוקט און געשמייכעלט פאר זיך מיט א געשפעט. מיר מאכען
נישט לאנג שיחות און לאָזען זיך געהען. דער פארשוין לויפט פריהער, איילט זיך א
פנים אָנצוזאָגען דיא גוטע בשורה, און מיר איילען זיך גישט, געהען פאמעליך.

הינטער א קרעטשמעלע, א חורבה, אויף א שטרעקע ווייטליך אין דעם וואלד זעה איך, שטעהען בעקאנטעביידלעך, ווייטער אביסעל אויף א פרייעם פלאץ ארומגע־רינגעלט מיט ביימער, ברענט א פייעריל, דיא שיינע חאלאסטרע ארום און ס'איז פרעהליך. דעם ערשטען „שלום עליכם" שטעקט מיר אפ דעם ממזר מיט ברייט־קייט, הויך אויף א קויל: א, א גאסט חלעבין! וואס מאכט א יוד? איך האב טאקי נאך אייך שוין געביינקט, ר' פישיל! — באלד דארויף לאזען זיך הערען קולות: קומט מקבל פנים זיין דעם „נגיד"! און פון אלע זייטען שיטען מיר זיך משונה ווילדע, משוגענע „שלום־עליכם'ס" מיט קניפ און קלעפ הינטען ארום, אזוי אז דאס חיטעל, איז מיר פונ'ם קאפ אראבגעפאלען. און וויא איך דרהעה מיך דא צו דאס היטעל, צודעקענדיג דערווייל דעם קאפ מיט'ן קעפאלע פון דער פון דער ק:פ:ע און חאפ קלער גאר א שרעק, פליהט צו מיין ווייב מיט א פרייד אין איין קול: וואו איז ער, מיינער? וואו. וואו? פישקע!.... איהר פרייד האט מיך ערגער געשטאכען וויא פון דיא פיינע לייט דיא קניפ. צום גט טויג מיר כלל נישט אזא פרייד, טראכט איך מיר, האב מיך בעסער פיינד, וויא דער גאנצער עולם דא. זיא אבער הייגנט זיך אויף מיר, אלץ פישקע, מיין פישקע מיין פישקע! מיר איז שטארק נישט גוט געווארען אנקוקענדיג זיא, א בלינדע, א דארע, א שלאפע, אלטע יודענע! וואו איהר לייב' איהר געזונד, איהרע פעטע באַ־קען און איהר פיסק? איך האב מיר בעדארפט אנטאן א כח א פרעג צוגעבען זיא, פון יוצא וועגען וואס מאכסט דוא, בתיה? — דוא ביסט טאקי גערעכט געוועןֹ פישקע, זאגענדיג אמאל: „אין גלופסק האבען מירביידע ברוך השם א שיינעם נאמען געהאט, איטליכער האט מיך נעקענט און אויף מיר כבוד געלייגט" מאכט מיין ווייב הויך אויף א קול, אלע זאלען הערען, אנגעהמענדיג דערביי א שטאָלצע מינע, וויא איין אפגעקומענער נגיד, וואס דערצעהלט פון זיין גרויסקייט אין דיא פריהערדיגע יאהרען, און נעמאהן א זיפץ פונם הארצען. געגוג זיין נע־וגד א חיים, צוריק א חיים! פיהר מיך פישקע צוריק אין אונזער שטאדט, צו אונזערע הייזער, אונזערע בעלי הבתים! — ס'איז מיר געווארען פינצטער אין דיא אויגען פון איהרע רייד, אזעלכעס איז מיר גאר ניט איינגעפאלען צוהערן פון איהר און איך האב מיך שטארס פערקריסט. דער ממזר האט זיך אויף מיאוס מער־

קרימט, טראַכטענדיג זיכער, אז איך וויל דערטאַפּען דיא סחורה און ביי איהם צו נעהמען דיא פּרנסה. איך האב נאר געטראַכט: אדרבה, ביי דיר בלייב עס איך בין דיר זיא מוחל פונם גאנצען הארצען. עס האט אין איהם געברענט דיא רציחה, דיא אויגען זיינען איהם פערלאָפען מיט בלוט, אנקוקענדיג מיך בייז דערנאך האָט ער זיך אויפגעהייבען פון זיין אָרט, געוואָרטשעט און איז אוועקגעגאנגען שטארק אין כעס.

ווייבער און מיידליך פון דער שיינער חאלאסטריע האבען זיך געפּאָרעט לעבין דעם פייער, צוגעשטעלט טעפּליך, געשארט, גערוקט, געבאקט קאַרטאָפלעס. א טהייל בחורים שטעהען צו און שפּיעלען זיך מיט זיי אונטער, דערלאַנגענדיג א זעטץ, א קניפּ און זאָגענדיג דערביי גלייכווערטליך. דיא ווייבער זענין קלאָמפּערשט בייז, גרייט אויסצוררייסען דיא אויגען, זידלען, שעלטען און קייכען טאַקי באַלד פאר געלעכטער, לאָזען זיך חאַפּען וויא א הוהן פונם האָהן, ווען ער וואַרפט אויף איהר איין אייגעל מיט אראָפּגעלאָזענע, צושפּרייטע פליגעל און איז מקבל באהבה דעם פּיק, וועלכען ער טהוט איהר אין קעפּיל. — ווידער א טהייל זענין צווייעט, צושפּרייט אין וואלד. איינער ליגט מיט דעם ריקען ארויף און חראָפּעט, דער אנדערער לאַטעט עפּיס א קאַפּטאַן, יענער קראַצט זיך, טאַפּט זיך און זוכט עפּיס מיט א שטארק ערענסט פּנים. נאָך עטליכע שלאָגען זיך, פּריוען, ווער ועמען וועט בייקומען. עס קאָכט זיך, עס רעשט זיך, חברה לעבט!.... מיין ווייב האלט מיך פעסט מיט דיא הענד, גאר איין גוף, איין נשמה, רעדט און רעדט פאר פייער, פאר וואסער, זיא קלאָגט זיך אויף איהר פינצטער מזל, דערצעהלט איהר שווער, ביטער געמיטה, וויא אזוי זיא איז עס אביסעל אָפּגעקומען און ווינשט נישט אנדערש, איך זאָל זיא פון דאנען אוועקפיהרען, לעבען מיט איהר אין איינעם וויא גאָט האט געבאָטען ביז הונדערט און צוואנציג יאהר. איך ענטפער איהר איין ווארט אויפן צעהנטען, עפּעס אהן לשון און זוך וויא פון איהרע הענד זיך אויסצודרעהען. אז איהר האט זיך שוין אויסגעלאָזט רייד און מיר זענין שוין גענוג אויף איין אָרט זיך אָנגעזעסען, איז מיר לסוף געראָטען פון איהר זיך אויסצורייסען, אביסעל פריי צו אָטהמען. איך האב באלד אויפגעזוכט מיין האַרבאטע און מיט איהר שטילערהייט אוועק אביסעל און

דער זייט. דער שמיעס אונזערער האט זיך אָנגעהויבען דערמיט, אז ס'איז שטאַרק נישט פרעהליך. פון נמין זיך מיט מיינער איז גאָר נישט צו דיינקען, זיא וועט פארוואָרפען מיטן קאפּ, נישט וועלען אפילו הערען. וויזער־זשע דא צו בלייבען ביי דער גוטער בגופיא איז אוודאי נישט גוט, דאס הייסט, פשוט זיך פארקויפען דעם טייפעל, אויף דאס ניי ווערען א בער און טאַנצען אויף די לאַפּקעס. וואס דען־זשע טהוט מען? א היבשע צייט זענין מיר אזוי געזעסען און אונזער שמיעס האט זיך אויסגעלאָזט דערמיט: אין ברירה מען בעדאַרף מאכען א פליטה. און אזוי וויא די חאלאַסטרע האט בדעה דאָ צו נעכטיגען, איז פאר אונז קיין בעסערע צייט און קיין בעסער אָרט נישט געווען וויא אָפּצוטהאָן עס טאַקי די הייני־טיגע נאכט. דא אין דעם וואלד. וויא מיר זיצען אונד בעטראַכטען נוט דעם פלאַן, ווייזט זיך פון דערווייטענסט דער ממזר מיט עפּעס א פּאָר פערד. לאָמיר נישט וואַרטען, זאגט מיין האָרבאַטע, ביז ער וועט צוקומען נעהענטער, עס טויג נישט, ער זאָל אונז זעהען זיצענדיג אזוי אין איינעם. בעסער לאָמיר בעזייטענס זיך צוגעהען.

זיא געהט אוועק אין איין זייט און איך אין דער אנדערער.

דער ממזר איז עפּיס וויא שטאַרק בעשעפטיגט געווען, זיך אלץ געסודעט מיט דעם אלטעטשקען, וואס איז געווען זיין נאַנצער פלינעל־אדיוטאַנט. איך האב אויס־געמידטען מיט דעם ממזר זיך נאָהענט נישט צובעגעגענען און מיך געהאלטען אלץ בעזונדער. בשעת חברה האט געארבייט, געשטיפּט, פארטראַגען געווען מיט זיך, איז צו מיר צוגעגאַנגען מיין האָרבאַטע, מיר איינגערוימט אין אויער, אז איידער, די זון וועט זיך זעצען וויל דער ממזר זיך ריהרען מיט דער חאלאַסטרע אין וועג אריין. די פּאָר פערד, וועלכע ער האט געבראַכט צופיהרען זענין געגנבהטע און ער אייכט זיך א פּנים דעריבער אוועק פון דאַנען. פון אונזער פריהערדיגען נאַנצען פּלאַן האט זיך אויסגעלאָזט א טייך. איך בין געבליבען שטעהען אפּהענגדיג, נישט צו וויסען, וואָס מען טהוט. עס האָט מיך פארקלעהמט ביים הארצען, פאר גרויס פארדראָס, אזוי אז דער קאָפּ האט זיך מיר געדרעהט און מיך קוים געהאלטען אויף די פיס. מיין האָרבאַטע האָט מיך אָנגעקוקט מיט גרויס רחמנות, די אויגען האבען איהר געברענט וויא פייער' דאָס פּנים האט איהר געפלאַמט און נאכדעם

אז זיא האט א ווײלע געטראכט זאגט זיא צו מיר מיט א ציטערדיג קול:

— פישקע! זאלסט שפעטער אביסעל זיך געפינען אין דעם חורבה׳לע, דארט אויפן בוידעם. דוא פארשטעהסט?...

— איך פארשטעה, פארשטעה. רוף איך מיך אן לעבעדיג, אונטערשפרינגענ־דיג פאר פרייד. און דוא וועסט דערנאך אהין אונטערקומען?

— יא, שא! מאכט זיא און טחוט מיטן קאפ א שאקעל אויף יא, למען־השם שטיל. דוא הערסט?

מיט מיין ווייב האב איך נישט געהאלטען אזוי פאר נייטיג זיך צונעזעגנען. הנם ס׳איז אויף איהר געווען א רחמנות, נאר ווער איז איהר שולדיג? זיא האט געגעבען דעם ערשטען ריס און דער ריס צווישען אונז איז געווארען דערנאך אלץ גרעסע״, גרעסער. פארפאלען, וואס האב איך געקענט טאן? אז, נאר חוץ אלע אנדערע זאכען, איז מיר אוממעגליך געווען מיט איהר אויף ווייטער זיך צופארבינ־דען, אוממעגליך פיט איהר זיך צונויפגעהען וויא דער הימעל מיט דער ערד. איך האב, עס פארשטעהט זיך, פארגעסען דעם „זייא געזונט" און שטילערהייט זיך גע־לאזט געהן צו דעם חורבה׳לע.

מיט וואס פאר א הארץ איך בין אין דעם חורבה׳לע אריינגעגאנגען איז גרינג צופאר־שטעהען. נאך אזוי פיל פיין און געבראטענע לייד האט גאט געוואלט צונויפפיהרען מיך מיט דער הארבאטער אין איין ווינט קרעטשמעלע, וואס דא האט בעדארפט אויס־געשפילט ווערען אונזער ביידענס גורל און פון אצינד אן אנהויבען צו פיהרען א נייא לעבען. ארויפקריכען אויפן בוידעם איז מיר אנגעקומען זעהר גרינג. ווארים דאס שטיבעל איז געווען נידעריג, מיט דער הינטערסטער וואנד, וואס אין הויז אריין, אנגעבויגען כמעט ביז צו דער ערד. דיא סטעליע איז געווען ערטערווייס גע־לעבערט מיט גרויסע שפאלטען, אזוי אז מען האט געקענט פונם בוידעם אריינקר קען אינוועגדיג אין דעם שטיבעל אריין. איך זיטץ מיר אין א ווינקעלע און ווארט. עס טיאכקעט מיר דאס הארץ, קלאפט וויא מיט א האמער. איטליכע מינוט ציהט זיך מיר וויא א יאהר. איך הארך מיך־צו צו א מינדסטען שארך. א מינד־סטע בעוועגונג פון א שטרייעלע ערגיץ. דאכט זיך מיר טריט, זי געהט.... א מינדסט בלאזעלע פון א ווינטעלע, דאכט זיך מיר מיין נאמען, זי רופט....

פּלצלים קומט מיר צו דיא אויערען פונם שטיבעל אונטען עפּיס א קול. דער גע־דאנק, אז דאס איז זיא, אָט איז זיא, באלד, באלד ווער'ן מיר אויסגעלייזט—האָט מיר צוקאָכט, געוואָרפען פון היטץ אין קעלט. איך וויל מיך אָנרופען, עס פער־חאפּט מיר אבער דער אָטהעם, עס דינט מיר נישט דאס מויל. אין דער דאזיגער הייסער רגע הער איך טאקי גאנץ שארף מיין נאָמען און דיא אויגען מיינע דער־זעהען דורך א שפּאלט — ווער? ווער? אוי, דעם ממזר מיט דעם אלטעטשקען!.... ווי שמיעסין צווישען זיך אזוי:

— דוא נעהם אויף דיר דיין שטיקעל סחורה, זאָג דער ממזר. גיב אכטונג, דיא בלינדע מכשפה,טע זאל זיך נישט ארויסגליטשען. פארשטעהסט?

— נישקשה! ענטפערט דער אלטעטשער. מיינס האָב איך שוין געטאָן. איך האב נאר מורא, זיא זאָל נישט פּגרין. דער אלטער סקראב ליגט אצינד וויא א טויטע און קען זיך נישט ריהרען, אזוי האב איך איהר געבראָכען דיא ביינער.

— און דעם הינקענדיגען פלאסקערדיגע, פיהרט אויס דער ממזר נעהם איך אויף מיר. אָנקוקען קען איך נישט זיין פּרצוף־פּנים, אזוי פיינט האב איך איהם. איך וועל מיך מיט איהם גוט אָפּרעכנען, נישקשה. איך האב נאך מיט איהם אלטע חשבונות.

ס'איז מיר ענטפאלען דער מאמעס מילך, הערענדיג אזעלכע שרעקליכע ווערטער.

.. וויא עס זעהט אויס, מאכט דער אלטעטשקער, זיינען דיינע געלקחענטע סוסים יודישע. דארע, דערשלאָגענע, קאָלטענעוואטע, מיט אויסגעקרימטע ריקענס, מיט דינע העכזליך, גערגעליך און מירידין, וויא אונזערע פאראפאָטשקעס, פיינע בריות.

— אָפּפאלען זאל דיר דיא צינג דוא אלטער סטורמאק! זידעלט זיך דער ממזר. נעה בעסער, זוך, שמעק, כלב איינער, דא אין הויז, אויפן ביידעם, טאמיר וועסט־דוא „פאציאצען“ עפּיס אלטע בעלי־העגלה'שע זאבענישען, וואס קענען אונז טויגען. פאַרט איז דאך עס א מאל געווען איין איינפאָרהויז, מישטעהנס־געזאגט.

עס בעשלאָגען מיך אנגסטען, מיר איז נישט גוט צום שטארבען. איין פוס ציטערט מיר שטארק און טהוט, נישט ווילענדיג, א זעטץ אין דער סטעליע. דיא

פאָר שיינע לייט פארדייסען דיא אויגען ארויף, שטעהענדיג א ווילע פארגאפט. דערנאָך לאָזען ארויס ביידע אין איין קול:

— עפּיס שיט זיך פון דער סטעליע! מען בעדארף טאָן דאָרט א קוק.

עס פארדרעהט מיר זיך דער קאָפּ. עס קלינגט מיר אין דיא אויערען, שווינדעלט אין דיא אויגען און איך שוועב עפּיס אין לופטען......

יאָ, טאקי אין לופטען. א פּאָר אייזערנע הענד טהוען מיך א חאפּ און שליידערען מיך פונם בוידעם אראָפּ אויף דער ערד. איך דערהער, וויא מען מאכט מיר א ברייטען „ברוך הבא" מיט דעם גאנצען טיטעל: סקאָציל קומט, ר' פישיל! און דערזעה באלד פאר מיר דעם ממזר מיט א פּנים, א שרעק אנצוקוקען. עפּיס נאָר א פּנים וויא ביי א קאטץ, בשעת זיא קלייבט זיך צודערשטיקען דאס געחאפּטע מייזיל. דעם אלטעטשקען האב איך שוין נישט געזעהען. ער איז, א פּנים, אוועק, איבערלאָזענדיג מיך אויג אויף אויג מיט דעם ממזר.

— א נוא, נפשיל, מאכט דער ממזר, זאָג ווידוי!.... דאס וואס איך האב בעדארפט טאָן דיר א מאל, דאָרט אין קעלער, וועל איך עס דיר טאָן אצינד, פּייבושקע פארגעסט נישט, נישקשה.

איך פאל איהם צו דיא פיס, וויין, בעט מיך ביי איהם וויא ביי א גזלן, מיר צושיינקען דאס לעבען. עס העלפט נישט. ער נעהמט ארויס א מעסער, האלט עס מיר אקעגען דיא אויגען, מיט גרויס הנאה צוקוקענדיג, וויא איך צאפּעל, פלאַטער. איך פּרוו מיך איינשמיעסען איהם מיט דעם גן עדן, זאָג איהם צו עולם הבא, א גאנצע וועלט, שיינק איהם מיין חלק לעולם הבא אויף. אלסדינג וואס נאר מעגליך. ער שמשירעט אויס אויגען און שוויגט. איך הויב אָניעט צושראַקען א... ם מיט דעם גיהנם. מיט גאָטס משפּט, דער אויבערשטער וועט איהם שטראָפען, זיך נוקם זיין פאר אומשולדיג בלוט. ער מארבייסט דיא ליפּען, טהוט א הייב אין דער הויך דאס מעסער און אין דער שרעקליכער רגע, וואס אָט אָט לינט מיר דער חלף אויף דעם האלז, טהוט עס איהם פלוצלים עפּיס א חאפּ פון הינטען, גאָר ניט מיט קיין מענשליך געשריי: ניין, וועסט עס נישט טאָן! — ער ווערד שטארק פארמישט און קוקט זיך אין שרעקעניש ארום.

דאס האט איהם א חאפּ געטאָן דאס הארבאטע מיידיל!

— חצופה, ארויס! דערלאנגט דער ממזר א געשריי, באלד ווי ער איז צו זיך געקומען. ארויס, חצופה! ווארים....

— ניין, ניין, פון דאנען גייה איך נישט ארויס! דערהרגעט זאל איך דא ווערען אין איינעם מיט איהם! שרייט בעהארצט דיא הארבאטע און פאלט דעם ממזר אויפן האלז, וויינט מיט ביטערע טרעהרען, גלעט איהם און חאלעשט פאר איהם, ער זאל מיך אפלאזען, זאגט איהם צו דאס אייביגע לעבען און א שטול אין גן־עדן. דער ממזר טהוט זיא פון זיך א ווארף ווי א מיאטשיק, שעלט, פלוכט אויף וואס דיא וועלט שטעהט. און אז דיא רציחה איז איהם אביסעל אבגעגאנגען ווענדט ער זיך צו מיר מיט דיא ווערטער:

— עס טהוט מיר זעהר לייד, וואס איך אליין האב דא דיך, מין טינופת׳ל, נישט „נעבעל דבר׳ט“. נאר אויב דיר האט געשפילט דאס טרפה׳נע מזל דיינס, איך זאל דיך, פארשטונקען נפש׳ל׳ נישט צוקוועטשען ווי א כינה, דאך אין גאנ־צען טרוקען ארויס פון מיינע הענד ועסט דוא נישט. — ער נעהמט א שטריק, מיט וועלכער ער איז געווען ארומגעגארטעלט, שטעלט זיך בינדען מיר הענד און פיס, מאכענדיג דערביי:

— ליג־זשע דא שטיל, הונט איינער, קיין פארע זאל מען פון דיר הערען! ליג ביז דיא פגירה דיינע וועט דא אויף דיר קומען. נאר געדיינק־זשע, פלאסקער־רינע, טאמיר טרעפט זיך דיר א נס, עפיס א באבע דיינע אין קבר וועט זיך פאר דיר מיהען, און געהסט פון דאנען א לעבעדינער ארויס, זאלסט־דוא זיך היטען, מיר פאר דיא אויגען זיך נישט צו ווייזען, ווארים באלר „פלומפעל“ איך דיך און מאך חיק....

אפגעטאן מיר מיין רעכט נעהמט ער זיך צו דער הארבאטער, וואס האט זיך געוואלגערט אויף דער ערד, געיאמערט, געקלאגט, קוקענדיג אויף מיר און דיך גע־ריסען ביי דיא האר.

— א, דוא חצופה איינע! בייזערט זיך דער ממזר, א שטוס געבענדיג זיא נעביך מיט׳ן פוס, איך וויים נישקשה, פארשטעה אלסדינג. דאס איז געווען אייך אפגערעדטע זאך — א חתונה אהן כלי־זמר, דא אויפן בוידעם... א שיין מיידעלע נישקשה און פאר מיר נים דיא זיך אוים פאר א רביצין. פון היינט אן וועסט־דוא

שוין ביי מיר וויסען, חצופה איינע! ער טהוט זיא א חאפ אין דיא הענד און אוםקעהרענדיג זיך צו מיר מיט א זאג: שא, הונט, געדיינק מיינע ווערטער! ווערד ער מיט איהר געשווינד אנטריגען.

אין גיהנם קען מען אזוי פיל יסורים נישט ליידען וויפיל איך האב איבערגע־ליטען, איך בין געוועזן נישט אין גיהנם, נאר דער גיהנם אין מיר. עס האט אין מיר געקאכט געברענט א העליש פייער. דיא האר זענען מיר גע־שטאנען קאפויר. עפיס האב איך געפיהלט, זיי שטעכען מיך וויא שפילקעס און דא טאהר מען נישט הויך וויינען, נישט טאן קיין פיפס.

שפעטער אביסיל האבען מיר אין דיא אויערען זיך פארטראגען קולות: א סקריפ פון רעדער, א ליארם, א געשריי פון מענשען, דאס בעטייט, חברה האט זיך גע־ריהרט. דיא חאלאסטריע האט זיך געלאזט אין וועג אריין און מיט פעקיל דעם לייט— מיין הארץ, מיין גוטע, בירנע, אומגליקליכע הארבאטע נעביך....

א היבשע לאנגע צייט בין איך געלעגען וויא א שטומע שאף, געבונדען אויף אלע פיער, מיט אויגען וויא דיא באנקעס פון הייסע טרעהרען. דיא שטריק האט מיר זיך איינגעשניטען אין לייב אריין און ביי א מינדסט ריהרעלע מיך געשניטען וויא א מעסער. עס האט מיך דערצו נאך געברענט א טרונק, אט, האב איך גע־מיינט, עקט מיר זיך דאס לעבען. פאר גרויס וועהטיג האב איך דערנאך אנגעהויבען שרייען, טאמיר וועט עמיצער דערהערען. דיא חאלאסטרע האט, נאך מיין רעכ־נונג, שוין געמוזט איינפאהרען גאנץ ווייט. איך שריי, אבער אומזיסט, שריי צו דער וואנד. עס טריקענט מיר אין האלז, עס בעשלאגען מיך אנגסטען. דאס שרייען קומט מיר שוין אן שווער, איך טו צווישען אפרוהען, דיא לאנגע מיינע ווערדט וואס וויטער ערגער. נישטא שוין קיין כח צו שרייען דיא נשמה הייגנט מיר אויפן שפיטץ נאז, דער מלאך־המות, פיהל איך, איז נאך איהר נעקומען, מען בעדארף שטארבען, יונגערהייט פון דער וועלט געהען. איך טהוא מיר אן א כח, נעהם זיך צונויף מיט אלע מיינע קרעפטען און טראכט, לאמיך חאטש טאן דאס לעצטע געשריי — לאז הילכען דיא תקיעה גדולה פון מיין אומגליקליך לעבען....

נאר גאט אבער האט אייך, ר׳ אלטיר, געבראכט! איהר זענט מיר בייגע־שטאנען אין דער נויט און מיך דערהאלטען, ביים לעבען.

25.

אז פישקע האט געענדיגט זיין אומעטיגע מעשה איז צוגעפאלען דיא נאכט און אונזערע פערדליך האבען זיך פארשלעפט צום גרינעם בארג, וואס פאר גלופסק.

דער גלופסקער גרינער בארג איז בעקאנט כמעט דער גאנצער וועלט. נאך פון גאנץ אלטע צייטען טראגט זיך וועגען איהם ארום צווישען דעם עולם א לידעל, וואס קינד און קייט קענען עס, וואס אלע מאמעס און אמען נעהמען דערמיט איין און פערוויגען ברעקליך קינדער. מיין מאמע, זאל האבען א ליכטיגען גן עדן פלעגט מיר קינדווייס אויך אלץ זינגען דאס לידעל:

„אויף דעם גרינעם בארג,

אויף דעם הויכען גראז,

שטעהען א פאר דייטשען,

מיט דיא לאנגע בייטשען.

הויכע מאנען זיינען זיי,

קורצע קליידער טראגען זיי.

אבינו מלך״........

דאס לידעל פלעגט מיר זעהער געפעלען, פיעל בעסער פון אלע לידליך, עפיס איז מיר דער גרינער בארג אזוי וואונדער שוין פירגעקומען אין מיין קינדערש קעפיל! עס האט מיר זיך געדאכט, ער איז נישט גלאט גראב פון ערד, וויא פראסט בערגליך ארום מיין שטעדטיל. ניין! ער איז עפעס, וויא זאגט מען עס, גאר בצפיחית.... וויא דער הר הזיתים, דער בארג לבנון, פון ארץ ישראל ערד. — און דיא דייטשען דארט, זיי זענען מיר פירגעקומען עפיס גאר גאר משונה ווילד, איך בעט זיי מחילה, עפעס אזעלכע מיני בעשעפעניש, מיני בהמות אזעלכע, אקפען שור הברין. זיי שמייסען מיט לאנגע בייטשען און לאזען צו גלופסק נישט צוטרעטען, וויא דער סמבטיון צו דיא רויטע יודעליך. אריין אין גלופסק טור מען האבען א שמיטץ, און אלע דארט האבען א פנים פון אפגעשמיסענע.... שפעטער אז איך בין ארויס פון דיא קינדערשע שיכליך און אויסגעוואוען א וועלט, אין גלופסק א יך, האב איך געזעהען אלסדינג מיט אנדערע אויגען און פערשטאנען, וויא עס געהער צו זיין, דעם פשט פונם לידעל. דער גרינער בארג איז פשוט מאקי א

בארג, נישט אזוי גרין וויא בלאָטיג, זעהר גריבעדיג און דיא דייטשען, הויבע מאַ־
נען דאָרט, זענען געזאָגט געוואָרען אקעגען יענע מאַנען מיט לאַנגע הענד און לעפ־
קע פינגער, וואס לקחענען און שניידען אָפּ קלימקעס, געוועהנטליך איז דער שטיי־
נער, דאס ערשטע מאָל אריינצופאהרען קיין גלופסק אָהן א קלימעק. דערנאָך
אָן מען איז שוין גוט אָנגעלעהרענט, לאָזט עס עטליכע ווערסט פאר
גלופסק עפּעס נישט רוהען דיא אויגען האַפּען, וויא פון זיך אליין,
א קוק הינטערןביידעל, דיא הענד א טאַפּ דאס קלימעקיל, דיא
בוזעמקעשעניע, צושפּי׳ענדיג דיא קאַפּאָטע אויף אלע קנעפליך. איך בין
אויסען דערמיט, אז דערגרייכענדיג דעם גרינעם בארג האבען אלע אונזערע אבו׳ים
דיא נאָז אויף, געפיהלט פון דערוויטענס גלופסק. און ערשט שפּעטער א
ווילע, אז מיר האָבען אין אלע זייטען זיך גוט ארומגעקוקט, א טאַפּ געטאָן אין
וואַגען, האב איך מיך דערמאָהנט אין פישקען און געזעהען וויא ער זיצט נעביך
פאַראומערט, שטארק בעטריבט".

„אָבינו מלך
דאס הארץ איז מיר פרעהליך,
פרעהליך וועלען מיר זיין,
טרינקען וועלען מיר וויין,
קרעפליך וועלען מיר עסען,
און אונזער ליבען גאָט
קיינמאָל ניט פארגעסען"

זאָרג נישט פישקע! אונזער ליבען גאָט בעדאָרף מען קיינמאָל נישט פאר־
געסען, ער קען העלפען.

איך פרעג אייך נישט מעהר, ר׳ מענדעלי! מאכט פישקע מיט א ביטער
נעמיטה, צו וואס האט עס גאט בעדארפט מיך מיט איהר ווידער צונויפפיהרען,
בכדי באלד מאקי אום צושיידען? עס זאל אונז פלוצלים א שיין טאָן דאס מזל,
בכדי באלד מאקי זאל אונז נאך ערגער פינצטער ווערען אין דיא אויגען?... ס׳איז
עפּיס נאָר וויא א צולהכעיס! און נעוואלד, רבונו של עולם, אקעגען וועמען?
אקעגען צוויי אומגליקלבע, בימערע קאלעקעס, וואס איידער אזא וויסט לעבע אי׳

סורים און וועהטיג, וואָלט פאר די פיל גלייכער געווען נאָר ניט געבוירען צו ווערען !...

איך מאך א פרום פנימעל און שאָקלענדיג מיטן קאפ זאג איך: טערטערטייא! וואס האט אזוי פיל געהייסען: מען טחאָר נישט, פישקע, מען טחאָר נישט רייך דען אזוינס !... געזאגט האב איך עס, נישט ווייל דאס איז ביי מיר געווען א גרויסער ענטפער אויף דער קשיא נאָר גלאט אזוי ווייל דער שטיינער און דער וועלט איז שוין אזוי אז אייכער פרעגט פאר צרות שטארקע קשיות, מוז דער אנדערער זאגען מוסר, אפשלאגען איהם האטש מיט טערטערטייא׳ אפזאָגענדיג דעם מוסר, פון יוצא ווערען, עפען איך באלד א מויל און זאג אזוי:

— זאָג נאָר, פישקע, וויא דאס מיידיל הייסט? ביז אהער האסט דוא דיא אלץ גערופען דיא האָרבאטע, מיין האָרבאטע, אצינד וויל איך וויסען וויא דיא הייסט.

— אקעגען וואס, רב מענדעלי? רופט זיך אָן פישקע, אָנקוקענדיג מיך פארוואונדערט. אקעגען וואס, איך בעט אייך, ווילט איהר עס אזוי וויסען? צו וואָס אומזיסט אויסגעבען א מיידילס נאָמען?

— פארשטעהסט־דוא נארעלע, ענטפער איך, דאָס קען א מאָל צוניטץ קומען. אויף מיינע נסיעות קען זיך מאכען, איך זאָל עפעס אָנשמעקען, אויספאָרשען. לאָמיך וויסען איהר נאָמען. נישקשה! זעהר מעגליך, דוא פארשטעהסט? אז דיין שאדען זאל זיך נאָך אויפזוכען. איך זאָל זיין דער שליח.

— ביילע הייסט זיא! האפט זיך פישקע זאָגען מיט א קול, זיא הייסט ביילע!

פלוצים הערט זיך עפעס א שטארקער קרעכץ מיט א קלאפ. וויא עס האט זיך עפעס אָפגעריסען. איך קוק מיך דערשראָקען אום און דערזעה: מיין אלטיר ליגט אויסגעצויגען אויפין וואָגען, זיפצט און איז בלייך וויא דיא וואנד.

— וואָס איז אייך ר׳ אלטיר? טהוא איך איהם א פרעג. איהר ווערט אפשר געהטען אביסל בראָנפין?—אייך איז נישט גוט?

— בע!...... ענטפערט אלטיר, שטארקט זיך און זעצט זיך ווידער אויף.

— זאָג מיר, פּישקע! הויב איך ווייטער אָן, נאָכדעם אַז איך האָב מיך בערוהיגט וועגען אַלמירן. ווייסט־דו נישט, וויא דיא מאַמע איהרע האָט געהייסען און פון וואַנען זיא איז?

— יאָ. ענטפערט פּישקע. מיין האַרבאַמע האָט מיר דערצעהלט, אַז איהר מאַמע פלעגט מען רופען עלקע. זיא האָט געדיינקט, וויא דורכין שלאָף, אַז דיא מאַמע האָט זיך געגט מיט איהר מאַן אין טונעיאַדעווקע. זיא פלעגט עס זעהר אָפט דערמאָהנען און אויסלאָזען איהר שוועהר ביטער האַרץ צו איהר ווסט מעכטעריל.

מיט איהר מאַן אין טונעיאַדאָווקע! מאַך איך פאַרוואונדערט. ווער זאָל דאָס דאָרט זיין איהר מאַן, דער רשע־פרושע מיט אַ שטיינערנעם האַרץ, וואָס האָט דערוויטערט זיין קינד און זיא געמאַכט אַזוי אומגליקליך? הא, מאָמער ווייסט ר׳ אַלמיר, וויא אַזוי זאָל ער דאָרט ביי איך אין שטעדטיל הייסען?

אַלמיר איז געזעסען וויא אַ טויטער, אויסגעגלאָנצט אַ פּאָר אויגען, געקוקט עפּעס משונה ווילד מיט איין אָפּען מויל, אַזוי אַז ס׳איז מיר אָנטפּאַלען דאָס געזונט.

— ער האָט געהייסען... רייבט פּישקע דעם שטערען און וויל זיך דערמאָהנען דעם נאָמען, ער העט, האָט, דאַכט זיך געהייסען.. וואַרט אביסל.

— אַלמיר, הייסט ער!... טהוט אַלמיר אַ געשריי און פאַלט אַנידער אויפן וואָגען.

— יאָ, מאַקי אַזוי! זאָגט פּישקע קוקענדיג אויף אַלמירן, נישט אַנהויבען צו פאַרשטעהן, וואָס זיין געשריי בעטייט. דאַכט זיך נאָך, עפּיס אויך אַ צונעד־מעניש, יקנה״ז. דיא מאַמע פלעגט ביים מעכטעריל שטיקער פלייש אויסרייסען רופען זיא דערביי יקנה״זיבע, יקנה״ז מעכטעריל, ווען זיא פלעגט האָבען גרויסע צרות, ווען מען האָט זיא אָפּגעשאָפּט פונם אָרט.

איך אָבער האָב מיך שוין אָנגעשטויסען, וואָס דיא גאַנצע מעשה בעטייט און בין געבליבען עפּיס וויא מען גיסט איינעם אָפּ מיט איין אָקראָפּ.

אַלמיר חליפעט און שלאָגט זיך מיט דעם קילאָק אין האַרצען, מאָ־ענדיג דערביי: אָמנם חטאתי! איך האָב איהר פאַרוויסט דאָס לעבען. זיא געביך אין מאַקי געוועכענט:

„דער מאַמע האָט זיא געקוילעט"...

א שטראָף פון גאָט איז דערפאַר פון א צייט אויף מיר אנגעשיקט געוואָרען. וואוהין אי קעהר מיך און ווענד מיך געהט עס מיר נאר שלים־שלימזל...

איך הויב אן פאר רחמנות צוטרייסטען מיין אלטירן, רעד אוהם אויס ם הארץ און פארגלעט אביסיל זיינע זינד; ער איז דאך נישט מעהר וויא א בשר ודם, פלייש און בלוט. דער יצר הרע איז ביי אונז, זינדיגע מענשען זעהר גרויס. גאנץ גרויסע צדיקים אפילו זענען אין אזעלכע זאכען... געהאפט און קענען אין דעם ענין פון חתונה האבען מיט דעם יצר־הרע נאר נישט מאכען. זעהר פיל פון אונזערע עלטערן, צדיקים, זענען געווען לאפענטיצליך, געלעגען אונטער דעם ווייבס פאנטאפעל, געטאן איהר ווילען און צוטריבען אפילו אייגענע קינדער פון איין אנדער ווייב, אויב נאר זיא האט געהייסען...

פישקען זעהט דיא גאנצע זאך אויס עפיס משונה. ער זיצט פארוואונדערט מיט א פאר אויסגעשטעלטע אויגען. קוקט ווילד עפיס אויף אלטירן, אויף מיר און ווייסט נישט וואס צוטאָן.

דערווייל ווערדט שטאָק־נאכט. דיא שטערען פונקלען, ווינקען צו אונז פונם הימעל מי... יערע שיינענדיגע, ליכטיגע פנימליך, גלייך וויא זיי מישען זיך אריין אין או... שטיעס, ווילען עפיס זאגען און ביים עק הימעל הויבט אָן, וויא פון דער ערד, ארויסצוגעהען א גרויסע לבנה, רויט וויא פייער. דאכט זיך, זיא קוקט ...ייך נאר אויף אונז. אלע דאָרט אויבען קוקען, דאכט זיך, און וויל זעהן דעם שפיטץ, מיט וואס דיא דאָזיגע מעשה וועט זיך אויסלאָזען.... מיין אלטיר זעצט זיך געשווינט אויף, הייבט אויף זיינע אויגען צום הימעל און רעדט מיט הארץ:

— איך שווער ביי דעם וואס לעבט אייביג, אז איך וועלען נישט קומען אהיים צו ווייב און קינדער, נישט חתונה מאכען מיין בתולה, ביז איך זוך נישט אויף מיין פארוואָגעלט קינד! הימעל און ערד זיינען עדות! איך פאחר מאקי באלד און וועט, וועט דאָרט דעם, גאָט וועט זיך מיר אקענען שטעלען!....

פישקע פאלט ארויף אלטירן אויפן הארצען, האלזט איהם קושט א היבשע ווילע און ווערטער, און איז שטארק צומישט. דערנאך שיסט ער אויס אויף א ווינענדיג קויל מיט א געבעט: געוואלד ראטעוועט, ראטעוועט זיא!....

מיין אלטיר שפרינגט נעשווינד אראפ אויף דער ערד, קריכט ארויף צו זיך אויפן וואגען און געזעגענדיג זיך מיט אונז פון דערווייטענס, דרעהט ער אויס דעם דישעל, טהוט א שמיץ דיא שקאפע און פאהרט זיין וועגס. איך מיט פישקען קוקען מיר איהם א היבשע צייט פון הינטען נאך, נישט צוריידען קיין ווארט. דערנאך גיב איך א בליק צום הימעל, דיא לבנה און שטערען געהען זיך זייער גאנג, נאר נישט דאס פנים פון פריהער, שטארק הויך האפערדיג, ווייט, ווייט פון אונז מענשליך, עס ווערדט עפיס אומעטיג, נישט פרעהליך אויפן הארצע....

איך טהו א שמיץ מיין אדלער ער זאל מוחל זיין זיך שלעפען אביסיל גיכער און שפעטליך ביי נאכט פאהרט מיין ביידעל איבער דיא גריבערדיגע גאס פון גלופסק מיט א נעקלאפערייא, א געשריי, אנזאגענדיג דעם עולם: הנה זיינ ויפען, נאך צוויי פרישע יודין זענין אנגעקומען קיין גלופסק!....